

Zilka Spahić-Šiljak

Sabiha Husić

DIJALOGOM
PROTIV
NASILJA

RODNO UTEMELJENO NASILJE I MULTIRELIGIJSKI DIJALOG

DIJALOGOM PROTIV NASILJA

**UPUTSTVO ZA TRENING PAKET: RODNO UTEMELJENO
NASILJE I MULTIRELIGIJSKI DIJALOG**

TPO Fondacija

Medica Zenica

Uz podršku UNIFEMA

SARAJEVO 2010

DIJALOGOM PROTIV NASILJA

Rodno utemeljeno nasilje i multireligijski dijalog

Urednice:

Zilka Spahić-Šiljak i Sabiha Husić

Saradnici/e:

Milica Bakić-Hayden

Marija Grujić

Rebeka Anić

Alen Kristić

Nasiha Šehić

Izdavači:

TPO Fondacija i Medica Zenica

Lektura:

Dževdana Jašarević

Dizajn i DTP:

Emir Šiljak

Štamparske usluge:

S.R. PETICA - Zenica

Sarajevo, 2010. godine

SADRŽAJ

RODNO UTEMELJENO NASILJE	1
BLOK 1.	3
Nasilje utemeljeno na osnovu spola/roda	3
Rodno utemeljeno nasilje	3
Predrasude o nasilju nad ženama	5
Šta je tačno, a šta netačno?	5
PRILOZI	9
1. Definicije spolno baziranog i drugih specifičnih vrsta nasilja	9
2. Kviz pitanja spol ili rod	11
BLOK 2.	12
Teorije o partnerskom nasilju	12
Historijski pregled teorija o domaćem nasilju	12
.....	14
Žrtve/preživjele/i nasilje i nasilne osobe	15
PRILOZI	16
BLOK 3.	19
Nasilje u porodici	19
Različiti oblici nasilja u porodici i zajednici	22
Emocionalno zlostavljanje	22
Zašto žene trpe nasilje?	23
PRILOZI	25
1. Mogući odgovori na postavljena pitanja iz studije slučaja 1:	25
BLOK 4.	27
Faktori koji podržavaju nasilje u porodici,	27
Kulturološki	27
Ekonomski	27
Pravni	27
Politički	27
Uticaj nasilja na zdravlje žene	28
Žensko zdravlje	28
Zdravstvene posljedice nasilja nad ženama	29
PRILOZI	30
1. Mobbing – nasilje na radnom mjestu	30
BLOK 5.	33
Rodno utemeljeno nasilje – katolički vid	33
Biblijski tekstovi i rodno utemeljeno nasilje	33
Križ – simbol Kristove žrtve i rodno utemeljeno nasilje	34
Nasilje u obitelji – katolički vid	35
PRILOZI	39
BLOK 6.	41
Nasilje u porodici – pravoslavna perspektiva	41
PRILOZI	45

BLOK 7.	48
Rodno utemeljeno nasilje – islamska perspektiva,	48
UDARANJE	48
GLAGOL DAREBE.....	51
PRILOZI	55
BLOK 8.	57
Integracija znanja i vještina o prevenciji spolno/rodno zasnovanog nasilja	57
Saradnja aktera u zajednici na prevenciji i zaštiti žrtava nasilja.....	59
Zašto sve ovo činiti?	60
PRILOZI	61
IZGRADNJA MIRA I MULTIRELIGIJSKI DIJALOG	61
BLOK 9.	63
Kratki osvrt na poreklo ideje o nenasilju	63
PRILOG	65
BLOK 10.	68
Pristupi i koncepti izgradnje mira - katolička tradicija	68
Mirotvorni nauk.....	68
Od katakombi do carskih palača	68
Vjerničke pobune protiv rata	69
Mirotvorstvo pape Ivana XXIII.....	70
Zaključak	70
Bertha Von Suttner	71
Dorothy Stang	72
Literatura	73
PRILOZI	74
Odabrani Biblijski tekstovi:	74
BLOK 11.	75
Smisao mira i mirotvorenja u pravoslavno-hrišćanskoj tradiciji	75
Uvod	75
Koncept mira i dijaloga u islamskoj tradiciji	80
Ummu Selema	82
Širin Ebadi.....	82
Zaključak	83
BLOK 13.	85
Međureligijski dijalog	85
Nužnosti dijaloga	85
Temeljni oblici međureligijskog dijaloga	86
Kreposti međureligijske duhovnosti	86
PRILOZI	90
BLOK 14.	93
Međureligijski dijalog iz katoličke perspective	93
Novozavjetni izazovi	93
Teologija božanskog Logosa.....	93
Eposalni obrat	94
Postkonzilski razvoj	96
Svjetski etos.....	97

PRILOZI	99
Franjevački dekalog za dijalog	99
Deset asiških mirotvornih obveza (2002.).....	100
Zlatno pravilo kao načelo uzajamnosti	101
BLOK 15.....	102
Međureligijski dijalog – pravoslavna perspektiva	102
Svetski Savet Crkava (SSC) i Ekumenski pokret	103
Pravoslavlje i Islam	104
PRILOZI	106
BLOK 16.....	109
Međureligijski dijalog u islamskom vidiku.....	109
Kur'anske metode i principi dijaloga	109
Današnji modeli međureligijskog djelovanja	110
PRILOZI	113
Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije nad ženama (CEDAW Konvencija).....	115
REZOLUCIJA 1325 (2000.).....	127

Predgovor

Trening paket *Dijalogom protiv nasilja* je nastao kao dio Projekta: *Rodno utemeljeno nasilje i multireligijski dijalog* koji zajednički implementiraju TPO Fondacija i Medica Zenica uz podršku UNIFEM-a. Projekat je zamišljen i dizajniran kao nastavak aktivnosti koje je TPO fondacija započela 2008. godine u cilju promocije CEDAW konvencije i UN rezolucije 1325 o ženama, miru i sigurnosti. S obzirom da je 2009. godine uspješno implementiran trening-seminar pod nazivom *Modifikacija kulturnih obrazaca ponašanja žena i muškaraca u BiH* na kojem su učestvovala predstavnice 9 nevladinih organizacija iz BiH, TPO i Medica Zenica su odlučile da ovu vrstu edukacije nastave, s tim da se posebna pažnja posveti rodno utemeljenom nasilju i multireligijskom dijalogu.

Imajući u vidu da su žene, uglavnom, isključene iz multireligijskog dijaloga i izgradnje mira u zvaničnim projektima države i vjerskih zajednica, naša namjera je bila iskoristiti potencijale i kapacitete koje su nevladine organizacije u BiH izgradile u post-ratnom periodu i osnažiti ih dodatnom edukacijom i vještinama potrebnim za prevazilaženje stereotipnih kulturnih obrazaca ponašanja i zadatih rodni uloga.

Ovaj Trening-paket je inovativan po svom sadržaju i metodologiji, jer obrađuje pitanja rodno-utemeljnog nasilja i multireligijskog dijaloga komparativno, interdisciplinarno i metodom rodno osjetljive analize. Kroz komparativan pristup rodni perspektiva monoteističkog religijskog naslijeđa katoličanstva, pravoslavlja i islama omogućava se bolji uvid u argumentaciju i stavove univerzalista i kulturnih relativista u vezi sa ženskim ljudskim pravima, ali i mogućnost sagledavanja sličnosti i razlika koje ove tri religijske tradicije imaju u definiranju rodne politike u vlastitom diskursu.

Iako živimo u sekularnom građanskom društvu u BiH, religije imaju značajnu ulogu u definiranju identiteta i rodni odnosa, pa je stoga važno uključiti religijsku perspektivu u svim oblastima građanskog društva koristeći pozitivne potencijale i argumente koje baštine monoteističke religije.

Ovom vrstom edukacije želimo, kroz dijalog religijskog i sekularnog, vjerničkog i građanskog, teističkog i ateističkog, pokazati da je moguće raditi na promjeni svijesti i stavova o rodno-utemeljenom nasilju koje pogađa sve slojeve društva i slabi zdrave temelje porodice i cjelokupnog društva.

Nadamo se da će Trening paket i propratna literatura koja će biti korištena na edukaciji osnažiti žene u lokalnim nevladinim organizacijama i vjerskim zajednicama, kako bi što spremnije mogle odgovoriti zahtjevima konteksta u kojem žive i problema s kojim se suočavaju žene djeca, ali i muškarci pogođeni nasiljem.

Polaznici/e Treninga/seminara će nastaviti raditi u svojim lokalnim zajednicama, nastojeći educirati što veći broj žena i muškaraca o temama mira, pomirenja, nenasilnog djelovanja i dijaloga kao važni pretpostavki za život bez nasilja.

Koristimo priliku da se zahvalimo našim saradnicama: dr. Milici Bakić-Hayden, dr. Jadranki Rebeki Anić, mr. sci. Mariji Grujić, i mr. sci. i saradniku Alenu Kristiću, koji su zajedno sa nama radili na izradi Trening-paketa. Posebnu zahvalnost dugujemo mr. sci. Mariji Grujić koja je pripremila radionice za tekstove o miru, nenasilju i multireligijskom dijalogu.

Također se zahvaljujemo UNIFEM-u koji je podržao ovaj projekt i napore nevladinih organizacija u BiH koje rade na promociji i implementaciji CEDAW konvencije i UN Rezolucije 1325 o ženama, miru i sigurnosti.

Naglašavamo da ideje i stavovi, izneseni u ovoj knjizi, ne održavaju zvanične stavove UNIFEM-a.

Sarajevo-Zenica, septembar, 2010. godine

Urednice:

*dr. Zilka Spahić-Šiljak
mr. sci. Sabiha Husić*

I DIO

RODNO UTEMELJENO NASILJE

BLOK 1.

Sabiha Husić u saradnji sa Nasihom Šehić

Nasilje¹ utemeljeno na osnovu spola/roda²

Rodno utemeljeno nasilje

Kako bi se tema-**nasilje utemeljeno na spolu/rodu**-mogla adekvatno promišljati neophodno je razumjeti pojmove kao što su spol, rod, rodni identitet, rodne uloge i stereotipi. Stoga slijedi kratko objašnjenje spomenutih pojmova:

Spol:

Spol je biološko i anatomsko značenje koje identificira osobu kao žensko ili muško (hromosomi, hormoni, genitalni organi). Spol se određuje svakoj osobi tokom rođenja na osnovu izgleda njenih vanjskih genitalija. Rođenjem djeteta obično doktorica/doktor kaže: -ženski spol- ili -muški spol-, a tokom odrastanja roditelji, škola, sredina u kojoj žive uče ih da budu dječak ili djevojčica.

Rod:

Rod ukazuje na društveno, kulturalno i historijsko uvjetovane i naučene razlike između muškaraca i žena kao što su izgled, odjeća, ukrasi, uloge, ponašanje. To je ono što tokom cijelog života učimo i shodno tome se ponašamo, a nameće se kroz odgoj i obrazovanje u porodici, vrtiću, školi i zajednici. Na taj način se formiraju rodne uloge, na osnovu kojih nam kažu da pripadamo muškom ili ženskom spolu.

Rodni identitet:

Rodni identitet je individualni osjećaj rodne osobnosti i pripadnosti, odnosno kako se osoba identificira: kao žensko, muško ili izvan ovih kategorija. Ta naučena ponašanja predstavljaju rodni identitet i uvjetuje rodne uloge.

Rodne uloge:

Rodne uloge se odnose na različita očekivanja, stavove i ponašanje za koje se u nekim društvima ili kulturama smatra da više pripadaju muškom ili ženskom spolu. Te uloge se uče u porodici od roditelja, u školi od vršnjaka i nastavnog osoblja, usljed običaja, religije, posredstvom medija...

Stereotipi:

Stereotipi su pojednostavljene i vrlo često iskrivljene mentalne slike. Priroda stereotipa vezanih za **muški spol** uključuju sljedeće karakteristike: fizički su snažni, kratke kose, samostalni su i nezavisni, preuzimaju rizik, takmičarskog duha, ambiciozni, agresivni, bezosjećajni. Dok se **ženski spol** opisuje karakteristikama kao što su: osjećajne, pričljive, nježne, pasivne, fizički privlačne, trebaju zasnovati porodicu i čuvati porodični život...

Uobičajeno je u mnogim sredinama da se isto ponašanje muškarca i žene tumači na različit način. Navedeno ukazuje da još uvijek društvo razmišlja na stereotipiran način. Međutim, osobe se oslobađaju stereotipnog razmišljanja onog momenta kada postanu svjesne stereotipa.

Da li smatraš da su muškarci: fizički snažni, samostalni i nezavisni, preuzimaju rizik, takmičarskog su duha, ambiciozni, agresivni, bezosjećajni...?

1 Rezolucija Generalne skupštine Ujedinjenih naroda br. 48/104 od 20. decembra, 1993. godine definiše izraz "nasilje nad ženama", što predstavlja čin nasilja na bazi roda koji rezultira, ili će rezultirati fizičkim, seksualnim ili psihološkim oštećenjem ili patnjom za ženu, uključujući prijetnje takvim djelom, prisilu ili lišavanje slobode, bilo da se to dešava u javnom ili privatnom životu.

2 "Zajedno mijenjamo loše navike" Medica Zenica, april 2007.god.

A da su žene: osjećajne, pričljive, pasivne, nježne, fizički privlačne, trebaju zasnovati porodicu i čuvati porodični život...?

Ako tako misliš – oslobodi se STEREOTIPA, jer su to često pojednostavljene i iskrivljene mentalne slike.

Oslanjanje na stereotipe i zloupotreba rodni uloga dovodi do narušavanja odnosa ravnopravnosti među spolovima, a time i do pojave nasilja.

Nasilje utemeljeno na spolu je svako djelovanje kojim se nanosi ili može biti nanesena tjelesna, duševna, seksualna ili ekonomska šteta ili patnja, kao i prijetnja takvim djelovanjem, koje sputava osobu ili skupinu osoba da uživa u svojim ljudskim pravima i slobodama u javnoj i privatnoj sferi života.

Nasilje utemeljeno na spolu uključuje, ali se ne ograničava na:

- nasilje koje se događa u obitelji ili kućanstvu;
- nasilje koje se događa u široj zajednici;
- nasilje koje počine ili toleriraju tijela vlasti i druga ovlaštena tijela vlasti i druga ovlaštena tijela i pojedinci;
- nasilje utemeljeno na spolu u slučaju oružanih sukoba.³

Ostale definicije spolno baziranog i drugih specifičnih vrsta nasilja pogledati u tekstu koji je u prilogu 1.⁴

Primjeri nasilja nad ženama tokom životnoga ciklusa⁵

FAZA	OBLICI NASILJA
PRIJE ROĐENJA	Abortus ovisno o spolu djeteta; posljedice udaranja žene tokom trudnoće ustanovljene na djetetu nakon rođenja.
BEBA	Ubijanje beba ženskoga spola; fizičko, seksualno i psihičko zlostavljanje.
DJEVOJČICA	Brak djece; genitalno sakaćenje djevojčica; fizičko, seksualno i psihičko zlostavljanje; incest; prostitucija djece i pornografija.
ADOLESCENTI I ODRASLI	Nasilje tokom zabavljanja i udvaranja (npr. silovanje na sastanku); seksualni odnosi zbog ekonomskih potreba (npr. djevojke stupaju u seksualne odnose sa starijim muškarcima, u zamjenu za školarinu); incest; seksualno zlostavljanje na poslu; silovanje; seksualno uznemiravanje; prinudna prostitucija i pornografija; trgovina ženama; nasilje od strane partnera; silovanje u braku; zlouporaba imovine žene i ubistva; ubistvo partnera; psihičko maltretiranje; zlostavljanje mentalno retardiranih žena; nasilna trudnoća.
STARIJI	Prinudno "samoubistvo" ili ubistvo udovica zbog ekonomske koristi; fizičko, ekonomsko, seksualno i psihičko zlostavljanje.

3 Prema Zakonu o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, Službeni glasnik BiH broj 16/03 i 102/09, odnosno prema izmjenama i dopunama Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini (Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, Službeni glasnik BiH broj 102/09) u članu 3 c zabranjeno je nasilje na osnovu spola.

4 "Prekogranična saradnja u sprečavanju nasilja nad ženama i djecom", Medica Zenica, Zenica, decembar, 2008. god.

5 "Nasilje nad ženama", WHO, FRH/WHO/97.8, kako je navedeno u Innocenti Digest (br. 6, juni 2000. godine, str.3):*Nasilje u domaćinstvu nad ženama i djevojčicama*; UNICEF, Izvor: <http://www.unicef-icdc.org/publications/pdf/digest6e.pdf>

Predrasude o nasilju nad ženama

Predrasude, kao pojam, odnose se na usvojene tvrdnje, postavke ili učenja o pojavama i odnosima, rijetko su bazirane na činjenicama, ali snažno utiču na ponašanja.

Predrasude nude pojednostavljena objašnjenja složenih socijalnih pojava i ako se ponavljaju dovoljno često poprimaju privid činjenica.

Predrasude o muškom nasilju imaju za cilj da održe i učvrste dominaciju muškaraca nad ženama. Razbijajući predrasude o muškom nasilju nad ženama, doprinosimo djelovanju u borbi protiv tog nasilja.

Šta je tačno, a šta netačno?

Tačno ili Netačno? Nasilje u porodici se dešava zbog siromaštva, ili niskog nivoa obrazovanja?

Netačno: Nasilje u porodici se pojavljuje u svim slojevima društva, bilo da su učesnici bogati ili siromašni. Često je lakše držati nasilje skrivenim kad osoba ima novca i uticajne prijatelje, ali se ono, bez obzira na to, dešava. Nema dokaza koji podupiru ideju da su neobrazovani ili siromašni ljudi više skloni zlostavljanju svojih žena ili partnera nego oni koji su obrazovaniji i bogatiji. Iskustva svih organizacija koje rade sa ženama govore da je muško nasilje podjednako prisutno u svim socijalnim slojevima, ne poznaje granice u obrazovanju, ekonomskom ili socijalnom statusu. Dešava se svuda. Nasilje se dešava u svim društvenim slojevima

Tačno ili Netačno? Konzumiranje alkohola i droge je glavni uzrok za nasilje u porodici.

Netačno: Iako su alkohol i droga obično dio nasilja u porodici, oni nisu uzrok nasilju. Mnogi muškarci koji piju i tuku svoje žene obično ne tuku ljude na ulici, svoje roditelje ili šefove. Oni usmjeravaju svoje nasilje samo prema ženama. Muškarci koji tuku žene obično to nastavljaju raditi čak i ako prestanu piti. Onaj koji zlostavlja ženu može koristiti alkohol kao izgovor za nasilje, ili zbog alkohola nije svjestan stepena sile koju koristi, ali alkohol, definitivno, nije razlog za nasilje. U više od 70% slučajeva nasilje čine muškarci koji nisu pod dejstvom alkohola. Opšte govoreći, alkohol nije razlog za nasilje, ali može da ga intenzivira. Nasilje u porodici i zloupotreba supstanci mogu se shvatiti i tretirati kao posebni problemi.

Tačno ili Netačno? Nasilnik je duševno poremećena osoba.

Netačno: Statistike pokazuju da je procenat psihički poremećenih nasilnika jednak procentu psihički poremećenih u opštoj populaciji. Najveći broj nasilnika uglavnom dobro funkcionise na radnom mjestu i u društvenoj zajednici. Ova predrasuda ima za cilj da nasilje tumači kao individualnu devijaciju koja oslobađa nasilnika od odgovornosti. Mentalna bolest nije preduslov za nasilje.

Tačno ili Netačno? Žena koja je zlostavljana ima puno legitimnih razloga za ostanak u toj vezi.

Tačno:

- Postoje mnogi socijalni, ekonomski i kulturološki razlozi zbog kojih žene ostaju u vezama u kojima su zlostavljane
- Nemaju gdje drugo otići
- Nemaju sredstava za izdržavanje sebe i djece
- Poniženje zbog zlostavljanja
- Strah da će ih prijatelji, porodica i zajednica kriviti za zlostavljanje
- Emotivni ili religijski razlozi
- Strah da će onaj koji ih zlostavlja ispuniti prijetnje i nauditi njoj, sebi, djeci, prijateljima ili porodici
- Zlostavljane su žene u opasnosti od teških ili čak smrtonosnih napada ukoliko pokušaju otići i one su jedine koje mogu procijeniti kada je pravi trenutak za to.

Tačno ili Netačno? Zlostavljana žena muža ostavlja više puta.

Tačno: Nasuprot teorijama o nasilju u porodici što predstavljaju zlostavljanu ženu kao bespomoćnu, većina žena koje žive tako, napuštaju vezu više puta i rutinski, svjesno se ponašaju na takav način, kako bi smanjile nasilje usmjereno prema njima i djeci.

Tačno ili Netačno? Žene vole nasilje

Netačno: Žene ne vole nasilje, ne uživaju u njemu, i ne žele ga. Logika patrijarhata je proizvela i predrasudu o "poželjnoj" muškoj grubosti i ženama koje "vole" grubijane. **Žene ne vole nasilje.**

Tačno ili Netačno? Muškarac ima pravo da ponekad ošamari svoju ženu.

Netačno: Patrijarhalna podjela uloga u braku daje muškarcima više moći i prava. Neki muškarci vjeruju da imaju pravo da tuku svoje supruge. **Vjenčanje nije dozvola za zlostavljanje. Niko nema prava da zlostavlja.**

Tačno ili Netačno? Ženi je sudbina da ćuti i trpi.

Netačno: Okolina vrlo često vrši pritisak na ženu, čak i kada trpi teški oblik nasilja, da ostane u takvom braku. Socijalni pritisak je takav da žena često nema pravo na izbor da li će biti udata, živjeti vanbračno sa nekim, ili ostati sama. Žena je slobodno biće i nije dužna da ćuti, trpi i da nema prava na izbor. Žene ne treba da ćute i trpe.

Tačno ili Netačno? Muškarci su žrtve nasilja u porodici često koliko i žene.

Netačno: Istraživanja pokazuju da su žene žrtve u 95% slučajeva nasilja u porodici. I žene do određene mjere koriste nasilje, ali uglavnom u samoodbrani. U prijavama nasilja usmjerenog prema muškarcima obično se pretjeruje, jer oni koji zlostavljaju često optužuju partnericu za upotrebu sile, kako bi umanjili svoju odgovornost. Osim toga, muškarci koji dožive nasilje u porodici imaju više mogućnosti da odu nego žene.

Tačno ili Netačno? Svako poznaje žrtvu nasilja u porodici.

Tačno: Svi mi poznajemo žrtve. Širom svijeta, između četvrtine i polovine žena proživljava nasilje u intimnim vezama. Žrtve nasilja u porodici možda ne pričaju o tome zbog poniženja, straha da će se njih kriviti za to, ili opasnosti od osвете onoga ko ih zlostavlja.

Tačno ili Netačno? Muškarci koji zlostavljaju žene su nasilni, jer ne mogu kontrolirati svoj bijes i frustraciju.

Netačno: Nasilje u porodici je namjerno ponašanje i oni koji to rade nisu izvan kontrole. Njihovo je nasilje pažljivo usmjereno prema određenim ljudima, u određeno vrijeme i na određenom mjestu. Oni ne napadaju ljude na ulici, bez obzira na to koliko su ljuti. Oni prate svoja interna pravila o nasilničkom ponašanju. Obično odaberu da zlostavljaju svoje partnerice samo kada su sami, obično poduzmu korake da ne ostavljaju vidljive tragove nasilja. Također, pažljivo biraju taktiku - neki uništavaju imovinu, neki se oslanjaju na prijetnje nasiljem, a neki prijete djeci. Studije pokazuju da oni, zapravo, postaju kontroliraniji što se njihov bijes povećava.

Tačno ili Netačno? Nasilje u porodici jeste problem, ali samo u udaljenim, ruralnim oblastima.

Netačno: Nasilje u porodici je dokumentirano u ruralnim, kao i u urbanim oblastima. To je problem koji postoji svugdje.

Tačno ili Netačno? Nasilje je lični/privatni problem žene/porodice.

Netačno: Smatra se da su odnosi u porodici privatna stvar i da se u njih ne treba miješati. Kada je žena izložena nasilju to više nije njen privatni problem, jer se on odražava i na društvenu sferu. U tom slučaju češće izostaje s posla, ne može dovoljno efikasno da obavlja svoje profesionalne i društvene obaveze, češće i lakše obolijeva, povećavaju se troškovi raznih društvenih fondova i slično. Pored toga, djeca koja su odrasla u porodicama u kojima je bilo nasilja, prenijeće ga i u svoje porodice i tako se ciklus nasilja nikada neće prekinuti. Nasilje je ozbiljan društveni problem.

Tačno ili Netačno? Žena je kriva za nasilje, "to je tražila".

Netačno: Često se smatra da žene svojim ponašanjem ili riječima izazivaju nasilje i da su same krive za posljedice. Okrivljavati ženu za preživljeno nasilje znači štititi nasilnika. Nasilniku to daje pravo i moć da nastavi sa nasilnim ponašanjem. Nasilnik je odgovoran za nasilje.

Tačno ili Netačno? Malo nasilja je dobro za brak.

Netačno: Postoji predrasuda izražena u poslovice "ko se voli, taj se bije". Malo nasilja (po koji šamar) "obogaćuje" bračne odnose. Iskustva žena govore da nasilje proizvodi bol, udaljavanje i mržnju između supružnika/partnera. Nasilje je dio složenog obrasca moći i kontrole u odnosu.

OPIS RADIONICE		
<p>Cilj Educirati, informisati i senzibilizirati učesnike/ce o rodno zasnovanom nasilju u porodici i zajednici kroz teorijske blokve i praksu...</p>	<p>Metodologija rada:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zagrijavanje-razbijanje leda • Prezentacija-predavanje • Spontana diskusija • Rad u malim grupama • Diskusija u Plenumu 	<p>Materijali:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Rodno utemeljeno nasilje • Predrasude o nasilju nad ženama <p>Vrijeme trajanja: 215 min</p>

Vježba: "Nasilje utemeljeno na osnovu spola/roda" (10 minuta)

Prije početka teorijskog bloka o spolno/rodno utemeljenom nasilju edukatorica/edukator pita učesnice/ke da bujicom ideja kažu šta je po njihovom mišljenju spol, a šta rod. Zapisuje na flipchart ideje razmišljanja učesnica/ka.

Zatim edukatorica/edukator sumira ideje učesnica/učesnika o spolu i rodu i počinje sa uvodnim dijelom

Prezentacija: Nasilje utemeljenom na osnovu spola/roda. (45 minuta)

Vježba: "Spol" i "Rod"- kviz (40 minuta)

Koraci u radu:

- Upitati učesnike/ce da li razlikuju pojmove: "Spol" i "Rod"
- Zamolite učesnike/ce grupe da na papire napišu brojeve od 1 do 10.
- Voditeljica čita pitanja iz kviza (**prilog 2.**) i zamoli učesnike/ce da na papire uz odgovarajući redni broj upisuju slova S (spol) ili slovo R (rod), ovisno o tome da li se pročitana izjava odnosi na spol (S) ili rod (R). Tokom čitanja ne počinje se diskusija o pročitanim iskazima.
- Nakon pročitanih svih iskaza, voditeljica razgovara s grupom o njihovim odgovorima za svaku pojedinačnu tvrdnju:

Diskusiju usmjeriti oko sljedećih pitanja:

- Šta vas je iznenadilo?
- Sugeriraju li izjave da je rod urođen ili naučen?
- Jesu li rodne uloge različite u različitim društvima, kulturama i historijskim periodima?
- Određuju li dob, rasa i klasa naše rodne uloge?
- Doživljavaju li žene u svakoj zemlji različito moć i pritisak?
- Da li si poučen/a da razlikuješ spol i rod?

Vježba: „Rodne kutije“ (55 minuta)**Koraci u radu:**

- Na početku se dogovoriti sa grupom oko rodni definicija za pojmove spol, rod, rodni identitet i rodne uloge.
- Napisati ih na papire i staviti na vidno mjesto.
- Voditelj/ica postavi pitanje grupi - šta znači „biti žensko“ u našem društvu, koje poruke djevojčice, djevojke, primaju (od roditelja, medija, škole, vršnjaka) o tome kakve moraju biti, kako se moraju ponašati, kako izgledati i raditi da bi se uklopile u društvenu definiciju ženskosti. Odgovore napisati na sredini jedne strane velikog papira (flomasterom jedne boje).
- Postaviti grupi pitanje – šta znači „biti muško“ u našem društvu, koje poruke dječaci, mladići, primaju (od roditelja, medija, škole, vršnjaka) o tome kakvi moraju biti, kako se moraju ponašati, izgledati i raditi da bi se uklopili u društvenu definiciju „muškosti“. Odgovore upisati na sredini jedne strane velikog papira (flomasterom druge boje).
- Oko svake liste nacrtati kutiju (okvir) te ih nasloviti: „ponašaj se kao dama“ i „budi muško“.
- Prodiskutovati sa grupom: šta kutije predstavljaju, u čemu se razlikuju, jesu li neke poruke u kutiji protivrječne?
- Pitati grupu – da li se sve žene i djevojke nalaze unutar kutije „ponašaj se kao dama“. Pripadaju li sve žene i djevojke uvijek i u potpunosti u tu kutiju. Koje su to stvari (vezane uz izgled, ponašanje, aktivnosti) koje neke žene i djevojke čine i pozicioniraj ih van kutije. Odgovore zapisivati flomasterom različite boje uz gornje i donje rubove papira sa nacrtanom „ženskom kutijom“.
- Pitati grupu – koje su to stvari koje neki mladići, muškarci rade (u odnosu na njihov izgled, ponašanje, aktivnosti) a zbog kojih izlaze iz definirane kutije „budi muško“. Odgovore zapisivati flomasterom različite boje uz gornje i donje rubove papira sa nacrtanom „muškom kutijom“.
- Pitati grupu šta se događa sa djevojkama i ženama koje izlaze iz kutije. Kojim imenima ih se naziva, šta se o njima priča, koje su to fizičke stvari (pritisci) koje se dešavaju djevojkama i ženama koje sredina percipira izvan kutije „ponašaj se kao dama“? Odgovore zapisivati crnom bojom između kutije i ruba papira. Ovu „crnu listu“ možete nazvati „verbalno i fizičko zlostavljanje“.
- Ponoviti isto za mladiće i muškarce u odnosu na „budi muško“ kutiju.
- Prodiskutovati sa grupom kako je biti u „muškoj“ ili „ženskoj“ kutiji, ili ne biti ni u jednoj kutiji.

Prezentcija: Predrasude i realnosti (30 minuta)**Vježba: Predrasude i realnosti (45 minuta)****Koraci u radu:**

- Pripremiti kartice na kojima su napisana pitanja o predrasudama i realnostima na osnovu spola/roda
- Podijeliti učesnike u male grupe, zavisno od broja učesnika formirat će se male grupe
- Edukator/ica zamoli učesnike da izaberu kartice na kojima su pitanja o predrasudama i realnostima
- Edukator/ica podsjeti učesnike malih grupa da aktivno sudjeluju uz aktivno slušanje, diskusiju, praćenje procesa i da izaberu prezentatora/icu koji/a će predstaviti rad male grupe na plenumu

- Učesnici diskutuju pitanje po pitanje sa izabраниh kartica, iznoseći vlastita razmišljanja i stavove
- Poslije rada u malim grupama, rad se nastavlja plenarno, tako što edukator/ica postavlja pitanje po pitanje, a predstavnici malih grupa odgovaraju iznoseći stav grupe po tom pitanju. Kada svi prezentatori završe npr. s prvim pitanjem, edukator/ica pročita odgovor sa objašnjenjem i tako se nastavlja rad na ostalim pitanjima.
- Ukoliko edukator/ica nemaju dovoljno vremena da se vježba predrasude i realnosti radi detaljno u malim grupama, vježba se radi na jednostavniji način tako što edukator/ica postavlja pitanja učesnicima, oni odgovaraju grupno, a edukator/ica pokazuje odgovor sa objašnjenjem ili se može koristiti metodom prozivanja učesnika/ce da pročitaju objašnjenje.

Zaključak: Sumiranje bloka II o spolno/rodno zasnovanom nasilju i kratko upoznavanje sa narednim koracima (15 minuta)

PRILOZI

1. Definicije spolno baziranog i drugih specifičnih vrsta nasilja

U okviru sadržaja Strategije za prevenciju i borbu protiv nasilja u porodici za BiH navedena je sljedeća definicija nasilja nad ženama uopšte, kao i definicije pojedinih oblika nasilja:

Nasilje nad ženama je bilo koji čin nasilja koji se temelji na spolu/rodu, a koji za posljedicu ima, ili je vjerojatno da će imati, fizičku, seksualnu ili psihičku štetu ili patnju za ženu, uključujući prijetnje nasiljem, prisilu, lišavanje slobode, u javnom, ili privatnom životu.

"Nasilje u porodici je bilo koji oblik fizičkog, seksualnog, psihološkog (emotivnog) ili ekonomskog nasilja koji izlaže riziku sigurnost nekog člana porodice, stalnih ili povremenih partnera i/ili upotreba fizičke ili emotivne snage ili prijetnje fizičkom snagom, uključujući seksualno nasilje, u porodici ili domaćinstvu. Uključuje zlostavljanje djece, incest, udaranje supružnika i seksualno ili drugo zlostavljanje nekog člana domaćinstva."

"Nasilje na osnovu spola/roda je bilo koje djelo koje nanosi fizičku, mentalnu, seksualnu ili ekonomsku štetu ili patnju, kao i prijetnje takvim djelima koje ozbiljno sputavaju osobe da uživaju u svojim pravima i slobodama na principu ravnopravnosti spolova, u javnoj i privatnoj sferi života, uključujući i trgovinu ljudima radi prisilnog rada, te ograničenje ili proizvoljno lišenje slobode, uključujući silovanje, udaranje partnera, seksualno zlostavljanje, incest i pedofiliju."

"Seksualno nasilje je bilo koji seksualni čin, pokušaj ostvarivanja seksualnog čina, neželjeni seksualni komentar ili prijedlog koji je usmjeren protiv osobe i njezine seksualnosti, a koji može počinuti druga osoba bez obzira na odnos sa žrtvom ili situaciju u kojoj se nalaze."

"Seksualno uznemiravanje je svako ponašanje koje riječima, ili radnjama, ili psihičkim djelovanjem seksualne prirode za cilj ili rezultat ima nanošenje štete dignitetu osobe ili stvaranje zastrašujuće, neprijateljske, ponižavajuće, prijetee ili slične situacije, koje je motivirano pripadnošću različitom spolu ili različitom seksualnom orijentacijom, a koje za oštećenu osobu predstavlja nepoželjno fizičko, verbalno, sugestivno i drugo ponašanje"

U Gender akcionom planu BiH navedena definicija nasilja glasi:

"Pod nasiljem se podrazumijeva "svaki akt nasilja baziran na pripadnosti polu, koji rezultira ili može rezultirati u fizičkoj, seksualnoj ili psihičkoj povredi ili patnji žene".

U Gender akcionom planu BiH se dalje kaže:

"Kako se veliki dio nasilja odvija u porodici, važno je naglasiti da sa ovog stanovišta, nasilje predstavlja: "svaki oblik kontrole ili dominacije koji ugrožava ili povređuje fizički, ili moralni integritet žene u porodici". (Lukić, 1997.)

U Strateškom planu za prevenciju nasilja u porodici za Federaciju BiH se kao najjednostavnija definicija nasilja u porodici navodi sljedeće: „*Nasilje koje obuhvata kako nasilje unutar uže porodice, tako i nasilje unutar rodbine, predstavlja sve ono što jedna osoba čini drugoj bez njenog odobrenja*“

Definicija porodičnog nasilja koja se navodi u Akcionom planu za borbu protiv nasilja u Republici Srpskoj glasi:

"Nasilje u porodici, kao i trgovina ljudima spadaju u najdestruktivnije oblike nasilja koji imaju izražen rodni aspekt. Žrtve nasilja u porodici mogu biti bilo koje starosne dobi i pola, prema tome i muškarci i žene, iako raspoloživi podaci govore da su najčešće žrtve ipak žene i djeca."

Definicija porodičnog nasilja koja se koristi u Strateškom planu za prevenciju nasilja u porodici za područje F BiH glasi:

"Kada je u pitanju određenje pojma nasilje u porodici, taj pojam podrazumjeva sve oblike nasilja koji se događaju u porodici, proširujući mogućnost da počinioci nasilja i žrtve nasilja mogu biti sve osobe koje ne žive u porodici ali su članovi domaćinstva, kao što su bivši partneri, rodbina i sl. Najjednostavnija definicija ovog pojma bi bila sljedeća: Nasilje koje obuhvata kako nasilje unutar uže porodice tako i nasilje unutar rodbine predstavlja sve ono što jedna osoba čini drugoj bez njenog odobrenja. To znači da je nasilje svaki postupak koji razara, ugrožava, povređuje i ponižava ljudsko biće i predstavlja kršenje osnovnih ljudskih prava."

Definicije nasilja u porodici u zakonima BiH:

Prema Zakonu o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, Službeni glasnik BiH broj 16/03 i 102/09, odnosno prema izmjenama i dopunama Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini (Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, Službeni glasnik BiH broj 102/09) u članu 3 c zabranjeno je nasilje na osnovu spola, nakon čega se navodi definicija nasilja na osnovu spola koja glasi:

Nasilje utemeljeno na spolu je svako djelovanje kojim se nanosi ili može biti nanesena tjelesna, duševna, seksualna ili ekonomska šteta ili patnja, kao i prijetnja takvim djelovanjem, koje sputava osobu ili skupinu osoba da uživa u svojim ljudskim pravima i slobodama u javnoj i privatnoj sferi života.

Nasilje utemeljeno na spolu uključuje, ali se ne ograničava na:

- nasilje koje se događa u obitelji ili kućanstvu;
- nasilje koje se događa u široj zajednici;
- nasilje koje počine ili toleriraju tijela vlasti i druga ovlaštena tijela vlasti i druga ovlaštena tijela i pojedinci;
- nasilje utemeljeno na spolu u slučaju oružanih sukoba.

Prema Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici Federacije BiH, donesenom 2005. godine, u članu 6 ovog Zakona daje se opširna definicija nasilja u porodici: - *Nasilje u porodici je bilo koje djelo koje nanosi fizičku, psihičku, seksualnu ili ekonomsku štetu ili patnju, kao i prijetnje takvim djelima ili propuštanje dužnog činjenja i pažnje koje ozbiljno sputavaju članove porodice da uživaju u svojim pravima i slobodama na principu ravnopravnosti u javnoj i privatnoj sferi života.*

U Krivičnom zakonu FBiH, (donesen 2003.) u članu 222. se propisuju kazne za onog ko nasiljem, drskim ili bezobzirnim ponašanjem ugrožava mir, tjelesnu cjelovitost ili psihičko zdravlje člana svoje porodice (stav 1) i ko takvo djelo učini prema članu porodice s kojim živi u zajedničkom domaćinstvu (stav 2).

Četvrtu i petu definiciju nalazimo u Krivičnom zakonu Republike Srpske i Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici. Nasilje u porodici je posredno definisano 2000. godine u Krivičnom zakonu Republike Srpske, u krivičnom djelu "nasilje u porodici" kao - ko primjenom nasilja, drskog i bezobzirnog ponašanja ugrožava spokojstvo, tjelesni integritet ili duševno zdravlje člana porodice ili porodične zajednice-. A u Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici u Republici Srpskoj,

donesenom 2005, nasilje u porodici se definiše kao - bilo koje djelo koje nanosi fizičku, psihičku, seksualnu ili ekonomsku štetu ili patnju, kao i prijetnje takvim djelima ili propuštanje dužnog činjenja i pažnje koje ozbiljno sputavaju članove porodice da uživaju u svojim pravima i slobodama na principu ravnopravnosti u javnoj i privatnoj sferi života.

Šestu definiciju nalazimo u Krivičnom zakonu Brčko Distrikta (od 2003. godine) u članu 218 stav 1 koji posredno definiše krivično djelo „nasilje u porodici“ kao - ko primjenom nasilja, drskog i bezobzirnog ponašanja ugrožava spokojstvo, tjelesni integritet ili duševno zdravlje člana porodice ili porodične zajednice.

Ovdje napominjemo da se u vrijeme nastajanja ovog Priručnika teksta novi Zakon o zaštiti od nasilja u porodici za FBiH nalazi u parlamentarnoj proceduri i očekuje se njegovo skoro usvajanje.

2. Kviz pitanja spol ili rod

1. Žene rađaju djecu, muškarci ne. (S)
2. Djevojčice su nježne, a dječaci čvrsti. (R)
3. Mladići imaju jači seksualan nagon od djevojaka. (R)
4. Prosječna ženska starosna penzija niža je od muške. (R)
5. Žene mogu dojiti, muškarci ne. (S)
6. Djevojke češće prakticiraju prehrambene dijete nego mladići. (R)
7. Žene su plodne od puberteta do menopauze, a muškarci od puberteta do smrti. (S)
8. U starom Egiptu muškarci su ostajali kod kuće i vezli. Žene su vodile porodične poslove. Žene su nasljeđivale porodičnu imovinu, muškarci ne. (R)
9. Prema statistikama UN-a žene zarađuju samo 10% svjetskog dohotka, a obavljaju 67% svjetskog rada. (R)
10. U jednoj studiji o 224 različite kulture/društva, pronađeno je 5 kultura u kojima jedino muškarci kuhaju i 36 kultura u kojima žene obavljaju sve poslove gradnje kuća i naselja. (R)

BLOK 2.

Sabiha Husić u saradnji sa Nasihom Šehić

Teorije o partnerskom nasilju

Nasilje u partnerskim odnosima je sklop fizičkog zlostavljanja, kontrole i prijetnje osobi sa kojom je nasilnik u bliskom odnosu.

U SAD 4 miliona žena su žrtve ove vrste nasilja. To je vodeći uzrok povreda zbog kojih se žene javljaju u stanice hitne pomoći. 25% svih žrtava domaćeg nasilja bivaju žrtvom u toku trudnoće. Među žrtvama domaćeg nasilja se 6 puta češće događaju pokušaji samoubistava, nego među ostalom populacijom.

Historijski pregled teorija o domaćem nasilju

Kroz historiju, pojava nasilja se pokušavala definisati kroz različite teorije, koje su objašnjavale odnose nasilnika i žrtve/preživjele⁶ nasilje. Do sada najprihvatljivija teorija o domaćem nasilju je **teorija moći i kontrole** koja ukazuje na zloupotrebu moći nasilnika kako bi se uspostavila kontrola nad žrtvom, a u većini slučajeva ta kontrola se pokušava uspostaviti nad ženom/suprugom/partnericom.

U početku se vjerovalo da su **nasilnici mentalno oboljeli ljudi** i da njihovo stanje iziskuje medicinski, psihijatrijski tretman. Žene žrtve nasilja su smatrane mazohistkinjama, koje vole ulogu žrtve. Istovremeno, smatralo se da domaće nasilje nije tako često, jer stvarnih podataka nije bilo. Kada su na nasilnike i žrtve primijenjeni psihološki testovi, dobiveni su rezultati po kojima se ta grupa nije bitno razlikovala od ostalih ljudi. Osim toga, medikamenti koji su bili propisivani ženama žrtvama ili nasilnicima nisu djelovali na smanjenje domaćeg nasilja.

Teorija o mentalnoj bolesti odbačena je i zamijenjena **teorijom o modeliranju**: muškarci koji su odrasli u porodicama u kojima su roditelji nasilnici, i sami postaju nasilnicima. Iako podaci pokazuju da su muškarci odrasli u nasilnim porodicama 7 puta češće nasilnici od onih koji nisu bili svjedoci nasilja, ipak se ovom postavkom nisu mogle bez ostatka objasniti sve pojave nasilja u partnerskim odnosima.

Teorija koja nasilje u porodici izvodi iz konflikata u odnosima, pretpostavljala je podjednaku odgovornost objiju strana u vezi. Problematično u toj teoriji je što ne priznaje razliku između "biti loš muž ili žena" i "biti terorisan/a", i zanemarivala je upravo neravnopravnost moći u partnerskom odnosu. Iz ove teorije je kao mjera sprečavanja nasilja proisteklo savjetovanje parova. U sesijama u parovima, žrtve nisu bile slobodne da kažu šta zaista misle, nisu se mogle otvoriti od straha da će ih nasilnik kazniti kada dođu kući, jer su "izdale" svog nasilnika.

Teorija bijesa je nasilje objašnjavala bijesom i gubitkom kontrole nasilnika nad svojim postupcima u stanju bijesa. Bijes se pripisivao povećanoj toleranciji na ljutnju kod muškaraca u toku odrastanja i odgoju, poteškoćama da izraze druga osjećanja. Ova teorija izjednačava ljutnju i bijes, kao osjećanja, - sa agresijom, koja predstavlja jedno od mogućih ponašanja koje proističe iz tih osjećanja. Prema ovoj teoriji korisno je učiti nasilnika da ljutnju izrazi na primjeren način. Žrtvu je dobro učiti da prepozna nasilje i da izbjegava one situacije koje izazivaju bijes nasilnika. Međutim, ova teorija ignorira da žrtva također može biti ljuta, ali da to izražava drugačije. Ignorira također da ljudi općenito mogu kontrolirati ljutnju: postoji podatak da nasilnici biraju mjesto na žrtvinom tijelu po kome će udarati da bi tragovi bili što manje vidljivi. Neki nasilnici su izjavljivali da su imali fantazije da ubiju žrtvu. Kada su ih

6 Odnos prema ženi kao cjelokupnoj ličnosti, te formiranje tog odnosa u svjetlu definiranja njene uloge ne samo kao -žrtve nasilja- nego one koja je -preživjela nasilje-. Na taj način se ženi omogućava da sama spozna važnost „izlaska iz pasivne uloge žrtve“ u aktivnu ulogu preživjele, koja je spremna da preuzme kontrolu nad svojim životom. Ovaj pristup ženama, preživjelim traume i nasilja, je ugrađen i u interne dokumente o vrijednostima na kojima počiva rad „Medice“ Zenica.

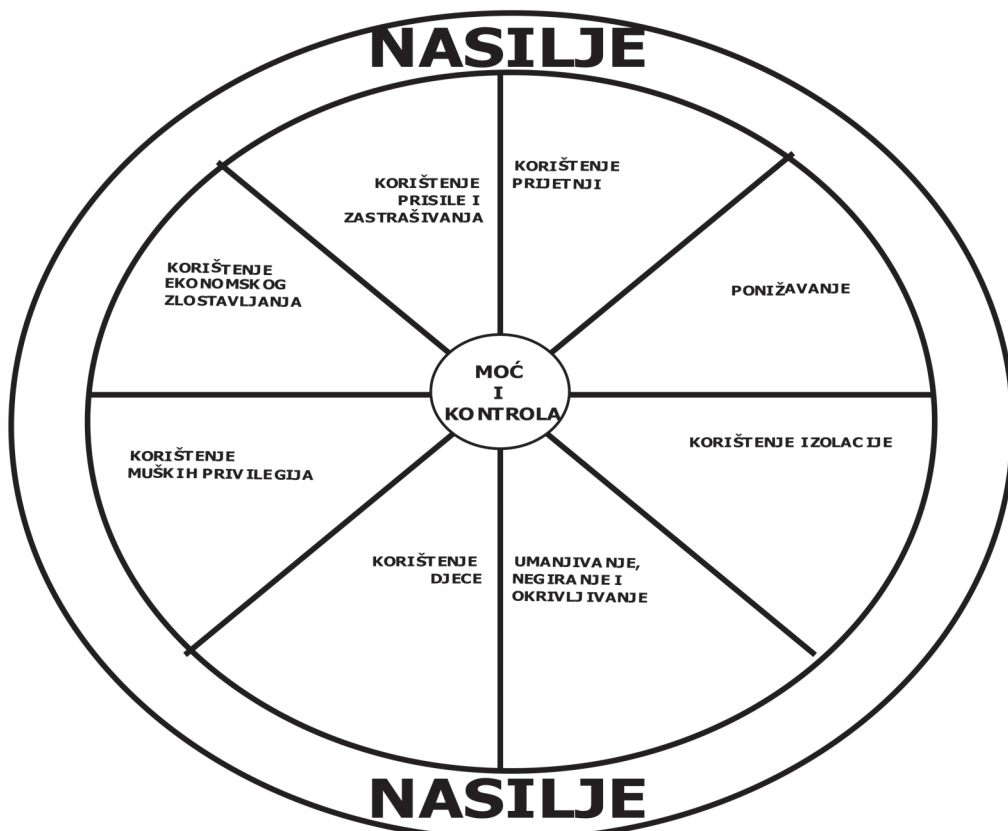
pitali zašto to nisu učinili, odgovarali su da "nisu htjeli da idu tako daleko". Znači, birali su i u stanju su da biraju. Dodatni argument u prilog ovome je i sistem kojim nasilnici postepeno "instaliraju" nasilje u vezu, sa punom sviješću da kada bi na početku išli do kraja, mnoge žrtve ne bi ostale u vezi.

Teorija o ciklusu nasilja - Prema ovoj teoriji frustracije u svakodnevnicu narastaju do eksplozije prema partnerici, zatim dolazi faza "medenog mjeseca", nakon koje opet slijedi faza nasilja – faze se ciklički izmjenjuju. Ova teorija može dijelom pružiti objašnjenje zbog čega su neke žene unatoč nasilju ostajale u nasilnim vezama. Problematično u ovoj teoriji je da mnoge žene ne doživljavaju nikada lijepe trenutke. Mnoge eksplozije nasilja su nepredvidive. Ova teorija ne objašnjava zašto nasilnici svoje nasilje ne usmjeravaju prema drugima, nego samo prema partnerici i ostalim članovima porodice.

Teorija moći i kontrole je bazirana na iskustvima brojnih žena žrtava domaćeg nasilja koje su prikupile aktivistkinje za borbu protiv domaćeg nasilja u Americi. Dokumentiranjem širokog spektra slučajeva partnerskog nasilja, moglo se prepoznati i imenovati **mehanizme** pomoću kojih nasilnici, na osnovu moći koju posjeduju u odnosu, **kontroliraju žrtvu** i stvaraju bazu na kojoj je moguće u odnos instalirati različite vrste nasilja.

Teorija kojom objašnjavamo uzroke domaćeg nasilja se direktno reflektira na mjere koje društvo poduzima u borbi protiv nasilja, kreira odgovor društvenih institucija (policije, sudstva, socijalnih službi, itd.): ako se nasilje smatra posljedicom bolesti nasilnika, njegova krivična odgovornost za počinjeno se odmjerava drugačije nego kada na osnovu svoje nadmoći kontrolira žrtvu, negira njena ljudska prava i vrši nad njom fizičko, psihičko, seksualno i ekonomsko nasilje. Tragati za odgovorima društva, kako zaštititi neke svoje članove od zloupotrebe pozicije moći drugih članova, je u skladu sa borbom za osnovna ljudska prava svih članova jednog društva, u skladu sa borbom za pravo na život bez nasilja.

Do danas, najprihvatljivija teorija o domaćem nasilju je - teorija moći i kontrole - koja pojašnjava da nasilne odnose obilježavaju moć i kontrola. Pojam "nasilje u partnerskim odnosima" odnosi se na obrazac ponašanja, koji se događa tokom dužeg vremena, a čiji je cilj kontrola, dominacija i zastrašivanje. Takvo ponašanje uključuje verbalno nasilje, prijetnje, psihičko, fizičko i seksualno

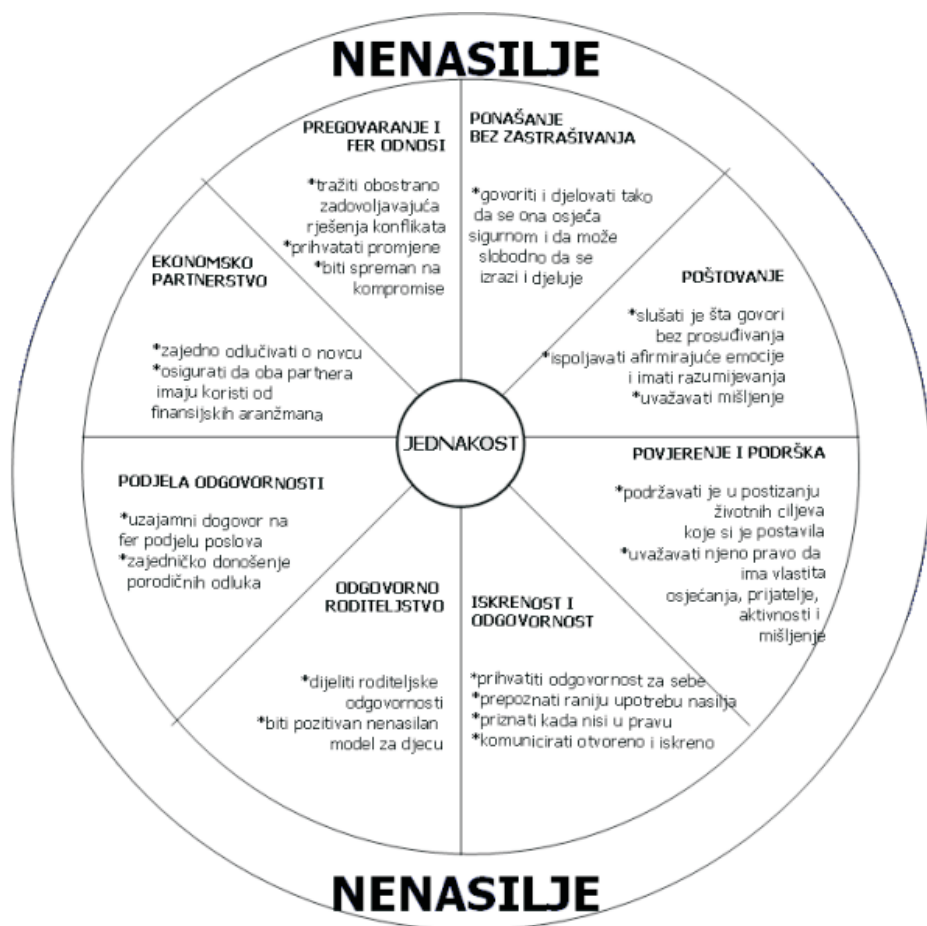

zlostavljanje. Pojedinačan čin nasilja nije slučajna i izolovana događaj gubitka kontrole, već je dio složenog i kontinuiranog obrasca ponašanja u kojem je nasilje sastavni dio dinamike odnosa.

Nasilan partner smatra da ima pravo potpune moći nad ženom. "Točak moći i kontrole" odslikava načine njihovog uspostavljanja, pokazuje situacije i ponašanja koje uspostavljaju i održavaju nasilne odnose.

Nasuprot nasilnim odnosima koji se najbolje reflektuju kroz uspostavljanje moći i kontrole neophodno je zalaganje za nenasilnu dinamiku odnosa što pokazuje Točak jednakosti.

"Točak jednakosti", predstavlja nenasilne odnose, koji uključuju poštovanje, povjerenje, iskrenost, podršku i partnerstvo. Taj koncept je ishodište i podsticaj razvoju uzajamnosti i ravnopravnosti u porodičnim i partnerskim odnosima.

Žrtve/preživjele/i nasilje i nasilne osobe

Da li postoji određen profil žrtve?

Određen profil žrtve ne postoji. U 95 % slučajeva su to žene, mlađe ili starije, udate ili neudate, zaposlene ili nezaposlene, obrazovane ili bez škole, bogate ili siromašne, bijele ili crne. Sve žene/djevojke mogu biti potencijalne žrtve nasilja. Njih uglavnom odlikuje tradicionalno shvatanje podjele polnih uloga u porodici/vezi, da imaju nisko samopuzdanje i samopoštovanje, često imaju istoriju porodičnog nasilja i da vjeruju u predrasude o nasilnom odnosu.

Djeca su takođe često žrtve nasilja.

Djeca žrtve i/ili svjedoci nasilja u porodici, odrastajući u takvom okruženju, preuzimaju model nasilnog ponašanja. Često, muška djeca zbog toga kasnije postaju nasilnici u sopstvenim porodicama/vezama. U posljednje vrijeme se sve češće govori i ukazuje na nasilje nad starijim osobama.

Da li postoji određen profil nasilne osobe?

Određen profil počinitelja nasilja ne postoji. Kao i žrtva, i počinitelj nasilja može doći iz bilo koje sfere života. Nekom sa strane on može ličiti na zaštitnika, brižnog oca i uzornog građanina koji poštuje zakone. Karakteristike nasilnika su nisko samopoštovanje, nesigurnost, agresivanost, a nerijetko i ovisnost od alkohola ili droga. Nasilnik odbija da prihvati odgovornost za svoje ponašanje, opravdava se sljedećim izjavama – "Bio sam pijan", "Stvarno ne znam šta mi je bilo", "Jednostavno se desilo", ili "Ona me izazvala". Počinitelj nasilja vjeruje da je učinjeno nasilje opravdano. Nasilnik gotovo uvijek ponavlja nasilje.

Šta odlikuje žrtvu i počinioca nasilja⁷

Karakteristikama žrtve i počinioca nasilja u porodici bavimo se da bismo doprinijele boljem razumijevanju ovog društvenog problema i usmjerile društveno djelovanje, ne samo na žene, već i na počinioce. Nemamo namjeru da opravdavamo nasilnike, jer smatramo da je odgovornost za nasilje uvijek na strani onoga ko ima više individualne i društvene moći, a u nasilju koje se dešava u braku/vezi, to su muškarci.

Počinioci nasilja moraju da preuzmu odgovornost za svoje ponašanje. Organizovanje programa za rad sa nasilnicima omogućilo bi (pogotovo onima koji dobrovoljno pristanu na tretman) da usvoje nenasilne metode rješavanja problema i komunikacije, da konstruktivnije izražavaju emocije, lakše uspostave kontrolu nad ljutnjom i preuzmu odgovornost za svoje ponašanje.

Kada analiziramo i uporedimo karakteristike većine počinitelja nasilja sa onima koje posjeduju većina žrtava, vidimo da postoje neke dodirne tačke, ali sličnost ili komplementarnost osobina ne znače da krivimo žrtve, niti da opravdavamo nasilnika.

OPIS RADIONICE		
Cilj Educirati, informisati i senzibilizirati učesnike/ce o nasilnim i nenasilnim odnosima u porodici i zajednici i kroz teorijske blokve i praksu.	Metodologija rada: <ul style="list-style-type: none"> • Prezentacija-predavanje • Strukturirana diskusija • Rad u malim grupama • Diskusija u Plenumu 	Materijali: <ul style="list-style-type: none"> • Teorije o partnerskom nasilju • Žrtve/preživjele/i nasilje i nasilne osobe Vrijeme trajanja: 215 min

Prezentacija: Teorije o partnerskom nasilju, historijski pregled teorija o domaćem nasilju, točak moći i kontrole-nasilni odnosi i točak jednakosti-nenasilni odnosi-ravnopravnost. (60 minuta)

Nasilje u partnerskim odnosima Vježba: Točak moći i kontrole i točak jednakosti (prilog 3.)–nasilje i ravnopravnost (90 minuta)

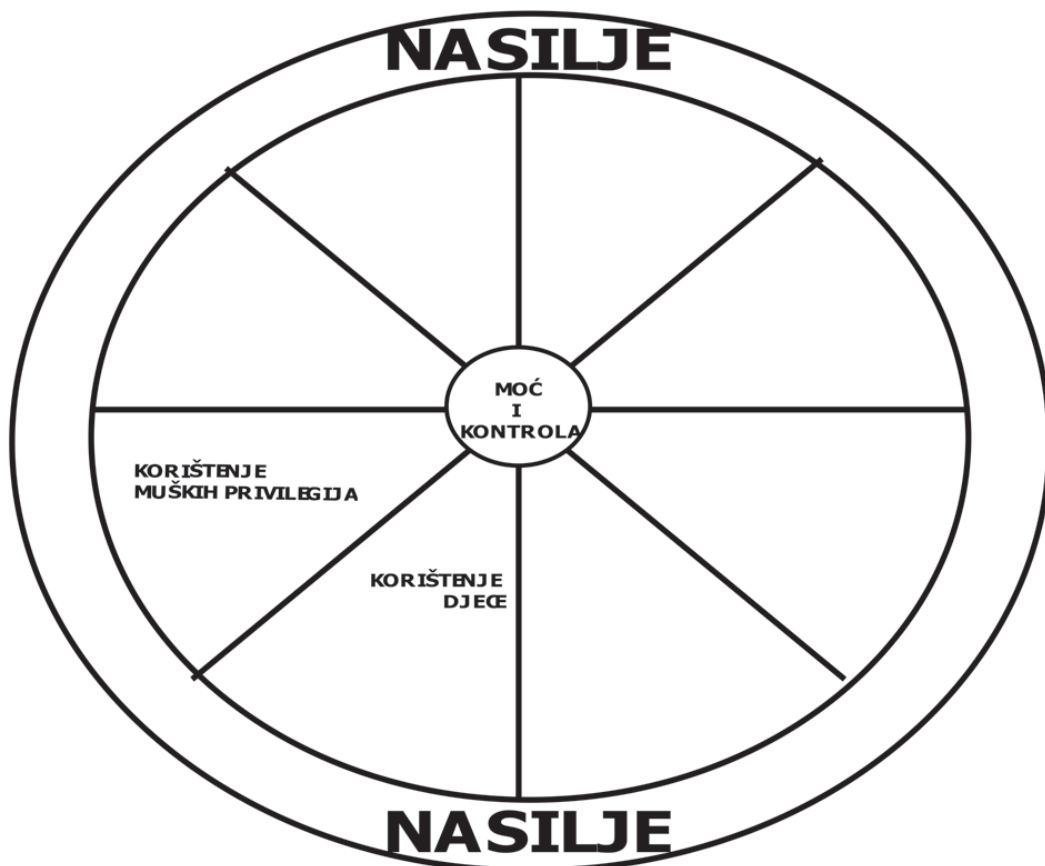
7 "Nasilje nad ženama u obitelji", prof. dr. M. Ajduković, dr G. Pavleković,

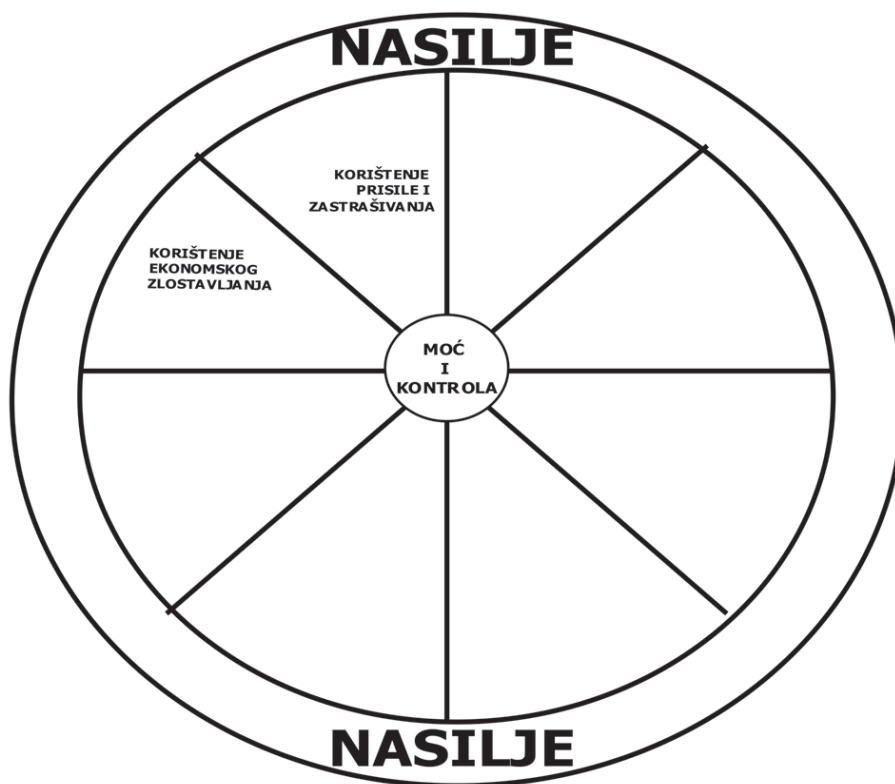
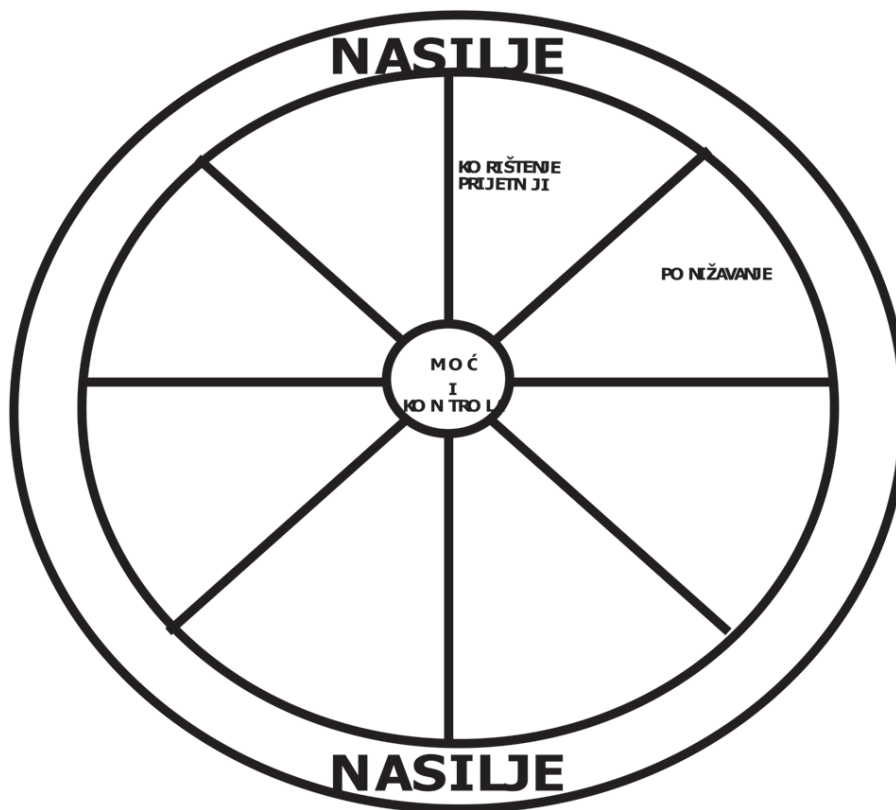
Koraci u radu:

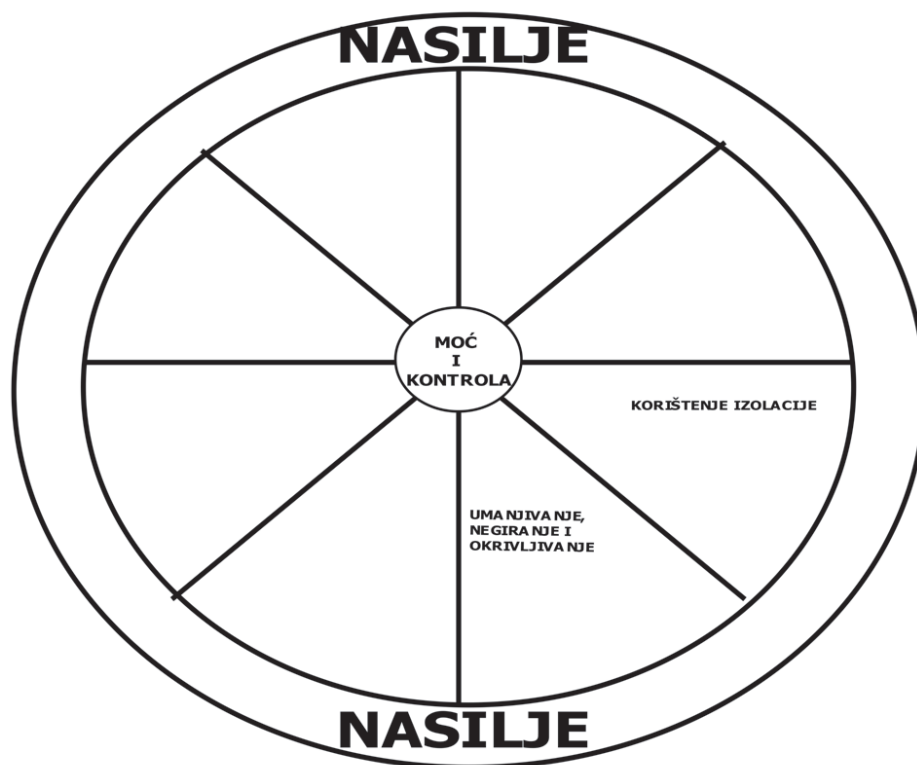
- Eduktor/ica na početku vježbe kratko sumira rodno zasnovano nasilje i podijeli učesnicima točak moći i kontrole uz objašnjenje da točak ukazuje na zloupotrebu moći i uspostavljanje kontrole nad drugim osobama koje najčešće postaju žrtve. Taktike koje koriste kako bi pokazali moć i uspostavili kontrolu uključuju: korištenje prisile i prijetnji, ponižavanja, emocionalno zlostavljanje, izolaciju, minimiziranje, negiranje i krivljenje, korištenje djece, ekonomsku zloupotebu, privilegije muškaraca...
- Eduktor/ica dijeli učesnike u male grupe, zavisno od broja učesnika/ca i svaka grupa dobija po jedan primjerak točka moći i kontrole na kojem su upisane po dvije taktike iz točka moći i kontrole
- Zadatak svake grupe je da razmisli o dobijenim taktikama i objasni na osnovu dosadašnjih iskustava i znanja koja ponašanja određuju zadane taktike
- Kada grupe završe sa prepoznavanjem i imenovanjem taktika iz točka moći i kontrole svim grupama se podijeli i točak jednakosti kako bi napravili poređenja i uvidjeli da samo jednakost može spriječiti i prevenirati nasilje
- Eduktor/ica na kraju sumira kratko fokusirajući se na društveni okvir za pojavu nasilja kroz model dominacije, zloupotrebe fizičke, ekonomske i statusne moći, što sve zajedno vodi do narušenih odnosa. Nasuprot nasilju je nenasilje, a kreira ga društveni okvir kroz model saradnje i međusobnog poštovanja, pregovaranja i pravednosti, odnosno prepoznavanje nepravde.

Prezentacija: Žrtve/preživjele/i nasilje i nasilne osobe (60 minuta)

Zaključak: Sumiranje bloka II o nasilnim i nenasilnim odnosima sa fokusom na zalaganje za jednakost u partnerskim odnosima (30 minuta)

PRILOZI

BLOK 3.*Sabiha Husić u saradnji sa Nasihom Šehić***Nasilje u porodici**

Nasilje je ozbiljan problem koji se javlja u svakoj kulturi i socijalnoj grupi. Ono ima razarajući, fizički, emocionalni, finansijski i socijalni efekat na žene i djecu, porodice i zajednice širom svijeta. Nasilje nad ženama kao izraz povijesno nejednake raspodjele moći između muškaraca i žena, te povijesne neravnopravnosti spolova, prisutno je u svim razvojnim fazama društva. Žene i djevojčice širom svijeta, bez obzira na nacionalnu, rasnu i vjersku pripadnost, kulturu, dob i status, izložene su raznim oblicima fizičkog, psihološkog, seksualnog i ekonomskog zlostavljanja. Korijeni nasilja nad ženama leže duboko u strukturi svakog društva u kojem se dešava, a nasilje predstavlja najčešći oblik kršenja ljudskih prava na osnovu spola. Statistički podaci zemalja Evropske unije pokazuju da su u 98% slučajeva žrtve obiteljskog nasilja žene. Žene provode dvostruko više vremena u brizi oko djece nego muškarci, žene obavljaju 80% kućanskih poslova, čak i ako su zaposlene izvan kuće, 20% žena doživjelo je neki oblik rodno uvjetovanog nasilja.⁸

Podaci pokazuju da se nasilje nad ženama nastavlja. Tako u zemljama članicama Vijeća Evrope, kako pokazuje Studija iz 2006 godine, 5 do 25 % žena je iskusilo fizičko nasilje barem jednom u životu, a više od jedne desetine je pretrpjelo i seksualno nasilje, te da između 12 i 15% svih žena starijih od 16 godina su preživjele nasilje u porodici.

Prema istraživanju pojava spolno baziranog nasilja i nasilja nad djecom, koje je provela Medica Zenica u saradnji sa NVO „Budućnost“ iz Modriče, u 2007. i 2008. godini na području općina Zenica i Modriča, neke od oblika nasilja u partnerskom odnosu, koji su obuhvaćeni ovim istraživanjem doživjelo je 22% žena, ispitanica u zeničkom uzorku i 24% ispitanica uzorka u Modriči. Ovi podaci su u istraživanju okvalifikovani kao - najmanja mjera prisustva nasilja u partnerskom odnosu u uzorku -, s obzirom da je riječ o „ispitanicama koje su se odlučile da to kažu anketarkama“ i uzimajući u obzir činjenicu da su ispitanice imale očekivane barijere da govore otvoreno o doživljavanju nasilja u partnerskom odnosu. Upravo stoga se u istraživanju navodi zaključak: da je „najmanje 22-24% ispitanica doživjelo jedan ili više oblika nasilja u svom partnerskom odnosu, to jest, neki od oblika partnerskog nasilja se događa u gotovo svakom četvrtom partnerskom odnosu“. Kada je riječ o zastupljenosti pojedinih vrsta nasilja u zeničkom uzorku ispitanica, 56,06% žena je doživjelo psihološko nasilje, 23,48% fizičko i psihološko nasilje; 12,88% seksualizirano i psihološko nasilje i 7,58% psihološko, seksualizirano i fizičko nasilje. Zastupljenost vrsta nasilja koje su doživjele ispitanice sa područja Modriče izgleda ovako: 41,67% njih doživjelo je psihološko nasilje; 33,33% fizičko i psihološko i 25% psihološko, seksualizirano i fizičko nasilje.⁹

Ilustracije radi, navodimo još nekoliko statističkih pokazatelja iz oba entiteta – Federacije BiH i Republike Srpske, o rodno zasnovanom nasilju – nasilju nad ženama.

Prema podacima Gender Centra F BiH, u šest sigurnih kuća koje djeluju na području F BiH u 2008. godini boravile su 244 žrtve nasilja, dok je u istom periodu u tri sigurne kuće na području Republike Srpske bilo smješteno 339 korisnica, žrtava nasilja. U 2009. godini u sigurnim kućama na području F BiH boravilo je ukupno 826 korisnica/ka, a u istom periodu u sigurnim kućama Republike Srpske boravilo je 279 korisnica/ka (žena i djece) žrtava nasilja. Prema ovim pokazateljima broj žrtava nasilja, smještenih u sigurnim kućama u F BiH u 2009. godini u odnosu na prethodnu godinu je u znatnom porastu, više nego dvostruko, dok usporedba pokazatelja za te dvije godine u sigurnim kućama Republike Srpske govori o blagom padu broja žrtava nasilja.

8 Preuzeto u avgustu, 2010. godine sa: <http://www.sezamweb.net/hr/diskriminacija/>

9 „Drugi pogled na vrh ledenog brijega“ – istraživanje o spolno baziranom nasilju i nasilju nad djecom, Medica Zenica – Infoteka, Zenica, novembar, 2008. godine, str. 172–175.

U 2009. godini, posredstvom jedinstvenog SOS telefona za pomoć žrtvama nasilja u porodici, u F BiH – 1.265, primljeno je ukupno 2.978 poziva. Od toga 2.770 poziva su uputile žene, a 208 muškarci. U procentima to je 93,02% poziva žena, i 6,98% poziva muškaraca.

U istom periodu, posredstvom SOS - linije 1264 za područje Republike Srpske, primljeno je 2.619 poziva, od toga 2.593 poziva žena i 26 poziva muškaraca. Procentualno – to je 99,01% poziva žena i 0,99% poziva muškaraca.¹⁰

Bosna i Hercegovina je ratificirala mnogobrojne međunarodno-pravne dokumente, deklaracije, rezolucije, političke sporazume, političke smjernice, preporuke i praktične savjete koji direktno ili indirektno tretiraju pitanje nasilja u porodici¹¹ i obavezala se štiti ljudska prava, kojima se zabranjuje nasilje u javnom i privatnom životu, kao i nasilje u porodici. Takođe se obavezala prilagoditi domaće zakonodavstvo i omogućiti implementaciju donesenih zakona i podzakonskih akata kako bi se spriječilo nasilje, žrtve nasilja bile adekvatno zaštićene, a počinioci kažnjeni. Međutim, danas nasilje u porodici¹² predstavlja najgrublji način kršenja ljudskih prava. Ustav Federacije BiH u članu 2 garantuje primjenu najvišeg nivoa međunarodno priznatih ljudskih prava i osnovnih sloboda, kao i Ustav Republike Srpske koji to propisuje u glavi II, te Statutom Brčko Distrikta, pravnim aktom koji u ovoj administrativnoj jedinici ima snagu Ustava, gdje se to propisuje u članu 13., Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH¹³ uređuje, promovira i štiti ravnopravnost spolova i garantuje jednake mogućnosti svim građanima, kako u javnoj tako i u privatnoj sferi društva, te sprečava direktnu i indirektnu diskriminaciju zasnovanu na spolu. Nasilje¹⁴ u porodici od 2003. godine se tretira kao krivično djelo i to na osnovu Krivičnog zakona¹⁵. U 2005. godini donesen je i Zakon o zaštiti od nasilja u porodici koji propisuje radnje za koje se izriču

10 Navedene podatke Medica Zenica je dobila u avgustu, 2010. godine od Gender Centra Federacije BiH i Gender Centra – Centra za jednakost i ravnopravnost polova Vlade Republike Srpske

11 Povelja Ujedinjenih naroda (1945.); Univerzalna deklaracija o pravima čovjeka (1948.); Konvencija o zabrani trgovine ljudima i iskorištavanju prostitucije drugih (1949.); Europska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda (1950.); Europska socijalna povelja (1961.) i Revidirana Europska socijalna povelja (1996.); Konvencija o pristanku na brak, minimalnoj dobi za brak i registriranju brakova (1962.); Konvencija o eliminaciji rasne diskriminacije (1965.); Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (1966.); Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966.); Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (1979.) i opće preporuke UN Komiteta za eliminaciju svih oblika diskriminacije žena (br. 12. iz 1989. godine i br. 19. iz 1992. godine); Rezolucija o nasilju nad ženama (1986.); Konvencija o pravima djeteta (1989.); Europska konvencija o sprečavanju mučenja i nehumanog ili ponižavajućeg tretmana ili kažnjavanja (1989.); Pekinška deklaracija sa Platformom za akciju (1995.); Rezolucija o potrebi pokretanja kampanje širom Europske unije za nultu toleranciju prema nasilju nad ženama (1997.); Deklaracija UN-a o eliminaciji nasilja nad ženama (1999.); Milenijska deklaracija i milenijski razvojni ciljevi (2000.); Preporuka br. R(85) o nasilju u porodici; Preporuka br. R (2000) 1450 o nasilju nad ženama u Europi; Preporuka br. R (2001) 16 o zaštiti djece od seksualne eksploatacije; Preporuka br. R (2002) 5 o zaštiti žena od nasilja; Preporuka br. R (1582) o nasilju nad ženama u porodici; Preporuka br. R (2004) 1681 kampanja za borbu protiv nasilja u porodici; Preporuka br. R (90) 2 o socijalnim mjerama u vezi sa nasiljem u porodici; Rezolucija o borbi protiv muškog nasilja nad ženama (2006.); Mapa puta od 2006. do 2010. (Putokazi ka ravnopravnosti žena i muškaraca).

12 Pojam porodica se definiše kao životna zajednica roditelja i djece i drugih krvnih srodnika, srodnika po tazbini, usvojlaca i usvojenika i osoba iz vanbračne zajednice ako žive u zajedničkom domaćinstvu, Porodični zakon Federacije BiH, Službene novine Federacije BiH, broj 35/05 i 41/05.

13 Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, Službeni glasnik BiH broj 16/03 i 102/09

14 Prema izmjenama i dopunama zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini (Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, Službeni glasnik BiH broj 102/09) u članu 3 c zabranjeno je nasilje na osnovu spola. Nasilje utemeljeno na spolu je svako djelovanje kojim se nanosi ili može biti nanesena tjelesna, duševna, seksualna ili ekonomska šteta ili patnja, kao i prijetnja takvim djelovanjem, koje sputava osobu ili skupinu osoba da uživa u svojim ljudskim pravima i slobodama u javnoj i privatnoj sferi života. Nasilje utemeljeno na spolu uključuje, ali se ne ograničava na:

- nasilje koje se događa u obitelji ili kućanstvu;
- nasilje koje se događa u široj zajednici;
- nasilje koje počine ili toleriraju tijela vlasti i druga ovlaštena tijela vlasti i druga ovlaštena tijela i pojedinci;

15 Definisanje nasilja u porodici u članu 222. Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine, Službene novine Federacije BiH, broj 36/03, 37/03, 21/04, 69/04. i 18/05, u kojem se propisuju kazne za onog ko nasiljem, drskim ili bezobzirnim ponašanjem ugrožava mir, tjelesnu cjelovitost ili psihičko zdravlje člana svoje porodice (stav 1) i ko takvo djelo učini prema članu porodice s kojim živi u zajedničkom domaćinstvu (stav 2).

zaštitne mjere radi zaštite žrtava nasilja¹⁶. Nasilje u porodici je neposredno regulisano Krivičnim zakonom Republike Srpske (Službeni glasnik Republike Srpske, 49/03), kojim se tretira kao krivično djelo, a žrtve nasilja u porodici direktno štiti Zakon o zaštiti od nasilja u porodici (Službeni glasnik Republike Srpske, 118/05, 17/08); i Porodični zakon (Službeni glasnik Republike Srpske, 54/02). Krivični zakon Brčko Distrikta takođe nasilje u porodici tretira kao krivično djelo. Zakoni o javnom redu i miru Republike Srpske i Brčko Distrikta posredno se dotiču pitanja o nasilju u porodici, s tim da se to procesuiraju kao prekršajno djelo uznemiravanja i ugrožavanja sigurnosti druge osobe.¹⁷

Scenarij slučaja 1:

Šeherzada je maloljetnica, ima 14 godina. Romkinja je. Potiče iz neorganizovane porodice poremećenih porodičnih odnosa. Njena majka je domaćica, ima petoro djece, koja su rođena u vanbračnim vezama i kojima nije utvrđeno očinstvo. Otac nepoznat. Majka je vodila veoma neuredan život, ispoljavala promiskuitetno ponašanje, često mijenjala životne partnere, bez stalnog mjesta boravka. Prije, otprilike dvije godine počela je živjeti u vanbračnoj zajednici sa znatno mlađim čovjekom sa kojim je stekla dijete, nakon čijeg rođenja je još više zanemarila brigu i odgoj ostale djece. Materijalne prilike porodice su izrazito nepovoljne. Njena majka i očuh nezaposleni. Očuh ponekad sakuplja staro željezo i prodaje. Svakodnevno se hrane u Narodnoj kuhinji „Merhamet“. Stambene i higijenske prilike u kojima je živjela Šeherzada su bile potpuno nezadovoljavajuće.

Zbog svega navedenog maloljetnica je počela odlaziti iz kuće. Za to vrijeme boravila je kod svog rođaka, ali je od njega ubrzo pobjegla tetki, koja joj je pomogla da prekine neželjenu trudnoću za koju niko nije znao. Maloljetnica navodi da se to dogodilo kada je silovana. Nakon toga malodobnu djevojčicu njena majka "udaje" za dječaka od 11 godina. Saznavši to, Centar za socijalni rad je odmah reagovao i ta zajednica je razvrgnuta. Nedugo poslije, Centar saznaje da je majka svoju kćerku ponovo "udala". Obaviještena je PU, kao i Centar za socijalni rad. Djevojčica je pronađena i privedena. Prema njenim navodima majka je dobila 500 EUR-a za njenu "udaju». Porodica u kojoj je boravila tjerala ju je na prosjačenje, a čovjek za kojeg su je "udali» često ju je tukao i prisiljavao na pružanje seksualnih usluga njegovim drugovima i poznicima za novac. Centar je u to vrijeme intenzivno radio na smještaju malodobne djevojčice u ustanove za djecu bez roditeljskog stranja, ali su na sve dobijali odbijenice i negativne odgovore vezane za prijem u jednu od takvih ustanova. Protiv njene majke općinskom Sudu je priložen prijedlog za oduzimanje roditeljskog staranja, a općinskom Javnom Tužilaštvu podnijeta je kaznena prijava za zloupotrebu djeteta. Prijem u Sigurnu kuću obavljen je u saradnji Centra za socijalni rad i Sigurne kuće "Medica» Zenica. U Sigurnu kuću, na smještaj i zbrinjavanje, primljena je kao žrtva trgovine ljudima, odnosno, žrtva traffickinga.

Psihoterapijski proces sa djevojčicom odvijao se prema individualnom planu sačinjenom za nju. Isti je obuhvatao rad na kontroli ljutnje, bijesa, te učenje asertivnog ponašanja, kao i kurs šivanja. Redovno pohađa edukativne/kreativne radionice u okviru dječije kuće "Medica» Zenica i djeluje i kao peer edukatorica (vršnjačka edukatorica) u okviru radionica na kojima se obrađuju teme: rodno zasnovano nasilje, komunikacija, nenasilno rješavanje konflikta, dječija prava i obaveze...

16 Vrste zaštitnih mjera navedene su u članu 9. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Federacije BiH. Učiniocima nasilja u porodici mogu se izreći sljedeće zaštitne mjere:

1. Udaljenje iz stana, kuće ili nekog drugog stambenog prostora i zabrana vraćanja u stan, kuće ili neki drugi stambeni prostor
2. Zabrana približavanja žrtvi nasilja
3. Osiguranje zaštite osobe izložene nasilju
4. Zabrana uznemiravanja ili uhođenja osobe izložene nasilju
5. Obaveza psihosocijalnog tretmana
6. Obavezno liječenje od ovisnosti

17 Preuzeto iz publikacija „Prekogranična saradnja u sprečavanju nasilja nad ženama i djecom“, Zenica, decembar, 2008. str. 150 i „Finansiranje sigurnih kuća u BiH“, Banja Luka, oktobar, 2009. str. 7.

Različiti oblici nasilja u porodici i zajednici

Nasilje u porodici podrazumijeva nasilništvo koje uzrokuje intimni partner ili drugi članovi porodice i manifestira se kroz: ¹⁸	
FIZIČKO ZLOSTAVLJANJE	Udaranje, batinanje, izvrtanje ruke, ubadanje, davljenje, prženje, gušenje, udaranje nogama, prijetnje predmetom, ili oružjem i ubistvom. Takođe, podrazumijeva tradicionalne prakse koje škode ženama i djevojkama, kao što je genitalno sakaćenje žena i djevojaka i nasljeđivanje žena (praksa prelaska udovice i njene imovine kod brata umrlog).
SEKSUALNO ZLOSTAVLJANJE	Seksualni odnosi pod prisilom putem prijetnji, zastrašivanja ili fizičke sile, prisiljavanje na neželjene odnose, ili odnose s drugima.
EMOCIONALNO ZLOSTAVLJANJE	Ponašanje koje je usmjereno da prestraši i koje dobija oblik prijetnje napuštanjem, ili maltretiranjem, ograničavanje kretanja u kući, nadzor, prijetnje da će oduzeti starateljstvo nad djecom, uništavanje predmeta, izolacija, verbalna agresivnost i stalno ponižavanje.
EKONOMSKO ZLOSTAVLJANJE	Oduzimanje ili nedavanje joj novca, odbija da doprinosi finansijski, ostavljanje bez hrane, ili odbijanje osnovnih potreba, kontrolisanje pristupa zdravstvenoj zaštiti, zaposlenju itd.
ZANEMARIVANJE	Zadržavanje ili zabrana pristupa hrani, obrazovanju i zdravstvenoj zaštiti.

Nasilne osobe skoro uvijek koriste kombinovane vrste nasilja, dvije ili više, usmjerene ka žrtvi. Uz fizičko zlostavljanje prisutno je i psihološko i sl.

Emocionalno zlostavljanje

Emocionalno zlostavljanje zahtijeva posebnu pažnju zbog svoje nevidljivosti, djelotvornosti i podmuklog djelovanja. Dok fizičko i seksualno nasilje ostavljaju materijalne dokaze o svome postojanju, emocionalno zlostavljanje svoje efekte ispoljava u vidu polaganog i dugotrajnog transformiranja ličnosti žrtve. Transformacija ličnosti žrtve nastupa kao rezultat njenog stalnog nastojanja da adaptiranjem na zahtjeve nasilnika umanju pritisak kome je izložena ili otkloni neposrednu opasnost. U tim nastojanjima ona i ne osjeti koliko je to sve mijenja, koliko gubi sebe i svoje samoodređenje. Budući da živi pod stalnim stresom, pritiskom i nikada sigurna da li je ono što čini dovoljno dobro i da li je otklonila opasnost, uz stalno potiskivanje i zanemarivanje svojih potreba, mišljenja, često se to odražava i na njeno ukupno zdravstveno stanje. Metode manipuliranja kojima je izložena ne pružaju mogućnost imenovanja uzroka tog stanja, tako da je jedini jezik koji je još ostavljen osobi jezik tjelesnih simptoma – somatizacija i nesvjesni bijeg u bolest. Fizička bolest je često i jedino na šta žrtva još ima «pravo», jer je svaki drugi oblik izražavanja njenog teškog stanja nasilnik već odavno onemogućio. Na taj način ona postaje vječiti bolesnik, korisnik zdravstvenih usluga u vidu stalnih pretraga zbog smetnji čiji se uzrok ne može utvrditi. Pored već pripisanih omalovažavajućih svojstava, sada ima i oznaku vječitog ili umišljenog bolesnika, što je, kako još jedan argument zlostavljaču da je nevrijedna, tako i ženi da je on jedini čovjek koji bi je još htio i da mora biti zadovoljna sa svime što joj pruža.

Metode emocionalnog nasilja su brojne i začuđujuće maštovite. Nabrojaćemo samo neke od njih (NiCarty, 1986):

Izolacija ima za cilj da ukloni iz socijalnog okruženja žrtve uporišta podrške i bilo kakve informacije osim onih koje servira nasilnik. Pod uticajem izolacije, žrtva ostaje sama izručena nasilniku i potpuno ovisna o njemu.

Monopolizacija percepcije je niz postupaka kojima nasilnik fiksira pažnju žrtve na prepoznavanje njegovih raspoloženja i iskazanih i neiskazanih želja i zahtjeva. Žrtva je pod stalnim pritiskom da «pravilno reagira», da ne bi nepotrebno privlačila pažnju, i dodatno izazivala reakcije nasilnika. Na ovaj način pažnja žrtve je zaokupljena neposrednom opasnošću i

18 Innocenti Digest (br.. 6. juni 2000. godine, str.2): *Nasilje u domaćinstvu nad ženama i djevojkama*; UNICEF, Izvor: <http://www.unicef-icdc.org/publications/pdf/digest6e.pdf>

preživljavanjem od trenutka do trenutka. Ona se mijenja i gubi vlastiti identitet, kao i mogućnost da sagleda i shvati svoju situaciju i poduzme nešto za sebe.

Izazivanje slabosti i iscrpljenosti diktiranjem uvjeta hranjenja, odmaranja, kad, šta i koliko treba raditi, nasilnik uspijeva da i fizički podriva opće zdravlje i ukupnu sposobnost žrtve za pružanje bilo kakovoga otpora.

Prijetnje o tome šta je nasilnik u stanju da uradi i šta će uraditi ako... kreiraju osjećaj nesigurnosti i stvaraju kod žrtve stalnu napetost i iščekivanje, što produbljuje zabrinutost, strah i iscrpljenost, održavajući je u stanju produženog stresa.

Povremena milost je manevar koji nasilnik upotrebljava da stvori dodatnu konfuziju kod žrtve i obezbijedi da teže shvati šta joj se dešava. Povremena milost također šalje i poruku žrtvi da je nasilnik potpuno neovisan i da on postavlja pravila igre, dok njoj ostaje samo da se pokorava.

Demonstriranje onipotentnosti kroz izjave da ona nema nikakvih šansi bez njega, da on ima načina da je kontrolira ili nađe ma gdje da se skloni, stvara kod žrtve osjećaj da je svaki otpor uzaludan i da može samo proizvesti za nju još nepovoljniju situaciju.

Ponižavanje i omalovažavanje žrtve predstavlja stalni pohod na njeno samopoštovanje i razvija vjerovanje da je baš ona odgovorna za sve što joj se dešava i da bolje niti ne zaslužuje.

Postavljanje besmislenih zahtjeva, uz pritisak pod kojim ih žrtva ispunjava, čini da se ona sve manje pita zašto i sve više isključuje upotrebu zdravog razuma iz odnosa, a sve više razvija običaj pokoravanja bez ikakvih dodatnih pitanja.

Zašto žene trpe nasilje?¹⁹

Činjenica je da mnoge žene ostaju u nasilnim vezama. Porodica, prijatelji, susjedi pa čak i stručnjaci ne razumiju zašto žene trpe nasilje. Istraživanja i iskustvo su pokazali da žene, kao najčešće razloge prihvatanja života u nasilju, navode one koji se uklapaju u opšte društveno prihvaćene predrasude o nasilju.

Najčešći razlozi za ostajanje u nasilju su: strah, djeca, osjećanje stida i krivice, nedostatak samopouzdanja, izolovanost i iscrpljenost, ekonomska zavisnost, nedovoljna informisanost o procedurama i pravima, nasilje u primarnoj porodici i drugi razlozi.

Trpljenje nasilja određeno je kako društvenim shvatanjem, tako i brojnim psihološkim razlozima. Objašnjenje se, djelimično, može naći u najčešćoj dinamici nasilnog odnosa u kojem se smjenjuju faze nasilja, kada cjelokupnu moć posjeduje nasilnik i faze kajanja, u kojima žena ima privid svoje moći i kontrole situacije.

Okolina, a često i stručnjaci, osjećaju bespomoćnost da pruže podršku ženi. Nije rijetko da okolina ispoljava otvoreno nerazumijevanje, pa čak i ljutnju, što žena "pristaje" na nasilje, ne traži ili ne prihvata ponuđenu pomoć. Međutim, važno je znati da donošenje odluke o promjeni nije lako i da joj uvijek prethodi dugotrajan i težak proces, za koji su potrebni vrijeme, podrška, ohrabrenje i razumijevanje da se napravi sopstveni izbor.

19 Nasilje nad ženama i posledice za zdravlje", zdravstveni program, „Autonomni ženski centar“ Beograd; autorice: Divna Matijašević i Stanislava Otašević
Izvor: http://www.womenngo.org.rs/zensko-zdravlje/Prirucnik_za_zdravstvene_radnike.pdf

ŽENE ŽRTVE NASILJA ODLIKUJE	POČINIOCE NASILJA ODLIKUJE
1. Vjeruju u sve predrasude o nasilnom odnosu.	1. Vjeruju u sve predrasude o nasilnom odnosu.
2. Imaju tradicionalna shvatanja o podjeli polnih uloga u porodici. Uvjerene su da je muškarac glava porodice i da se one same ne mogu brinuti o djeci i sebi.	2. Imaju tradicionalna shvatanja o podjeli polnih uloga u porodici. Vjeruju u mušku dominaciju i superiornost.
3. Imaju nisko samopouzdanje i samopoštovanje.	3. Imaju nisko samopouzdanje i samopoštovanje.
4. Vjeruju da su odgovorne za bijes i nasilje koje nasilnik ispoljava.	4. Okrivljuju druge za svoje ponašanje.
5. Pristaju na neželjeni seks da bi odobrovoljile partnera.	5. Koriste seks kao akt moći i kontrole.
6. Dugotrajno trpe psihičko i fizičko nasilje i zanemaruju zdravstvene posljedice.	6. Imaju nizak prag tolerancije, frustrirani su, eksplozivni i lako planu.
7. Stide se svojih problema i sve više se zatvaraju u sebe.	7. Ne smatraju da treba da mijenjaju ponašanje, niti da nekome treba da odgovaraju zbog nasilja.
8. Ne vjeruju da im neko može pomoći.	8. Skloni su da odmah zadovolje svoje potrebe. Ne odlikuje ih strpljenje, ne znaju za pohvalu i izvinjenje.
9. Pomišljaju na samoubistvo kao spas.	9. Prijete samoubistvom ako žena pokuša da ih napusti.
10. Često imaju istoriju porodičnog nasilja. Prisustvovala su nasilju oca nad majkom ili ga same doživjele.	10. Često imaju istoriju nasilja u porodici. Kao djeca gledali su nasilje oca nad majkom ili su i oni bili izloženi nasilju.
11. Nemaju osjećaj svojih granica, ne procjenjuju dobro prijetnju i lako se izlažu opasnosti.	11. Ne poštuju ženine granice i ne preuzimaju odgovornost za svoje postupke.
12. Rađaju djecu nadajući se da će ih ona zbližiti.	12. Nasilni su u prisustvu djece ili/i nad njima. Djeca služe za održanje kontrole nad ženom.
13. Nadaju se da će na neki čarobni način jednog dana biti bolje.	13. Vjeruju da je njihovo ponašanje dobrobit za porodicu. Čvrsta ruka je "poželjna".
14. Neke žene imaju potrebu da nalaze opravdanje za ponašanje svojih muževa/partnera	14. Smatraju da je žena njihovo vlasništvo.

OPIS RADIONICE		
Cilj Educirati, informisati i senzibilizirati učesnike/ce o rodno zasnovanom nasilju u porodici i zajednici kroz teorijske blokve i praksu...	Metodologija rada: <ul style="list-style-type: none"> • <i>Prezentacija-predavanje</i> • Spontana diskusija • Studija slučaja • Rad u malim grupama • Diskusija u Plenumu 	Materijali: <ul style="list-style-type: none"> • Nasilje u porodici/obitelji • Različiti oblici nasilja u porodici i zajednici Vrijeme trajanja: 215 min

Prezentacija: Nasilje u porodici/obitelji (45 minuta)

Vježba: Scenarij slučaja (45 minuta)

Koraci u radu:

1. Podijeliti učesnice/ke na dvije ili tri grupe u zavisnosti od broja učesnica/ka
2. Svaka grupa dobije po jedan scenarij slučaja i odgovaraju na postavljena pitanja, koja se nalaze odmah ispod pojedinih scenarija
3. Druge scenarije svaka grupa treba pročitati kako bi lakše mogle pratiti odgovore grupa tokom plenarne prezentacije

4. Učesnice/ci treba da donesu odgovore i zaključke na postavljena pitanja, a prema vlastitom mišljenju, na osnovu iskustva, stečenog znanja i vještina tokom edukacije (**pogledati prilog 4**).

Pitanja scenarij slučaja 1:

1. Na koji su način tradicionalne uloge rodova očigledne u ovoj priči?
2. Je li Šeherzada žrtva rodno zasnovanog nasilja?
3. Koja je uloga majke u ovoj priči? Mogu li se njena djela smatrati nasiljem na temelju roda? Zašto da, zašto ne?
4. Koja je uloga društva u cjelini u ovoj priči? Ko je odgovoran za Šeherzadu ?

Prezentacija: Različiti oblici nasilja u porodici i zajednici (40 minuta)

Vježba: Zašto je teško otići iz veze u kojoj postoji nasilje (40 minuta)

Koraci u radu:

- Učesnici se zamole da razmisle zašto je ženama teško napustiti vezu koja je puna nasilja
- Učesnicima se podijeli materijal sa razlozima zašto je teško otići iz veze u kojoj postoji nasilje (**prilog 5**)
- Svako treba da se opredijeli za 10 razloga za koje misli da su najčešći - zašto je teško otići iz veze u kojoj postoji nasilje
- Edukator/ica može ili zamoliti nekoliko učesnika da pročitaju svoje razloge, ili im dati zadatak da se kao manje grupe dogovore kojih je to 10 razloga, pa da pročitaju kao grupni dogovor
- Na kraju edukator/ica će zapisati razloge koji se češće preklapaju, kako bi se prepoznali dominantni u našem okruženju.

Prezentacija: Šta odlikuje žrtvu i počinioca nasilja (30 minuta)

Zaključak: Sumiranje bloka III prepoznavanje nasilja u porodici i oslobađanje tradicionalnog shvatanja o ulozi žene u porodici. (30 minuta)

PRILOZI

1. Mogući odgovori na postavljena pitanja iz studije slučaja 1:

1. U tome što je majka ovu djevojčicu prodala tj. pokušala na svoj način skloniti od problema gurajući je u "udaje" u kojima je vidjela rješenje njenih problema za koje je ona sama kao majka najveći uzrok. Sa druge strane nije prodavala svoju mušku djecu...
2. Šeherzada jeste žrtva rodno zasnovanog nasilja i to žrtva trgovine ljudima s obzirom da ju je majka prodala, sa druge strane u siromašnim romskim porodicama je običaj da roditelji prodaju kćerku onome za koga je udaju. Tradicionalni običaji koji narušavaju ljudska prava, odnosno ženska prava i promovišu nasilje koje je očigledno u ovom slučaju tj. trgovinu djevojčice u svrhu seksualne eksploatacije i prosjačenja je rodno zasnovano nasilja zbog kojeg svi akteri koji rade na prevenciji i direktnoj asistenciji žrtvama nasilja trebaju odgovorno preuzeti obaveze iz svojih nadležnosti...
3. Uloga majke u ovoj priči je uloga zlostavljača (zanemarivanje osnovnih potreba Šeherzade i ostale djece, izlaganje djece pornografiji i riziku svojim promiskuitetnim ponašanjem, trgovanje djetetom...) To i jeste (s obzirom da je prodala djevojčicu) nasilje zasnovano na rodu, a nije u ostalim formama nasilja, jer su svemu tome bila izložena i ostala djeca...
4. Uloga društva u ovoj priči je da bude korektivni faktor u razvoju djevojčice i pruži joj servise koji mogu zamijeniti nefunkcionalnu majku: Medica je preuzela ulogu da psihološki, fizički i egzistencijalno pomogne djevojčici u skladu sa svojom misijom i kapacitetima podrške, dok bi

ustanove za zbrinjavanje djece bez adekvatnog roditeljskog staranja trebalo da preuzmu ulogu daljnje rehabilitacije djevojčice.

2. Neki od odgovora na pitanje „Zašto je teško otići iz veze u kojoj postoji nasilje?“

1. Finansijska ovisnost o partneru
2. Strah da ne bude premlaćena ili ubijena
3. Ljubav prema partneru. Želja da ostanu zajedno
4. Strah od gubitka djeteta
5. Nada da će se s vremenom stvari popraviti i da će moći kontrolirati situaciju
6. Strah da će razvod imati traumatične psihološke posljedice na djecu
7. Strah da je porodica, prijatelji ili društvo ne tretiraju kao gubitnika
8. Religijska uvjerenja
9. Osjećaj očaja i bespomoćnosti ("Ništa ne pomaže")
10. Nepovoljna reakcija društva prema problemu uopće (postojeće predrasude)
11. Neodgovarajući stav službenika nadležnih (ili resornih) državnih institucija u rješavanju problema (policija, sudovi i centri za socijalni rad)
12. Samookrivljavanje za nasilje ("Tražila sam to...Sama sam kriva")
13. Strah da bi partner mogao uraditi nešto što bi oštetilo njen profesionalni ili društveni imidž, ili naškodilo njenoj bliskoj rodbini ili prijateljima
14. Potrebno je dovoljno vremena za planiranje odlaska
15. Njena uvjerenost da nije u stanju živjeti sama, jer je glupa, ili debela, ili mršava, ili invalid, itd.
16. Strah i neizvjesnost zbog budućnosti
17. Strah da ne izgubi kuću ili imovinu (nema alternativni smještaj)
18. Strah da ne završi bez partnera – u samoći
19. Želja da zadrži nasilje u tajnosti od onih oko nje
20. Hronični psihološki stres koji uzrokuje umor («Preumorna sam da bih nešto mijenjala»)
21. Strah za budućnost djece
22. Kulturološko prihvatanje koncepta da je žena odgovorna za klimu u porodici (i, indirektno, za sve što se dešava)
23. Pritisak rodbine («On je tvoj muž, otac tvoje djece»)
24. Želja da se održi porodica
25. Nema kuda otići, a nema novca da iznajmi prostor za stanovanje
26. Potpuno nepostojanje socijalne i pravne podrške
27. Ograničene fizičke sposobnosti zbog kojih je žena zavisna o drugoj osobi

BLOK 4.*Sabiha Husić u saradnji sa Nasihom Šehić***Faktori koji podržavaju nasilje u porodici,²⁰****Kulturološki**

- Socijalizacija određena rodnom pripadnošću
- Kulturološke definicije odgovarajućih rodni uloga
- Očekivanja u vezama
- Vjerovanje u urođenu superiornost muškaraca
- Vrijednosti koje muškarcima daju pravo posjedovanja nad ženama i djevojkama
- Pojam porodice kao privatne sfere pod kontrolom muškarca
- Običaji u vezi s vjenčanjima (cijena mlade/miraz)
- Prihvatljivost nasilja kao načina rješavanja sukoba

Ekonomski

- Ekonomska ovisnost žene o muškarcu
- Ograničen pristup novcu i kreditima
- Diskriminirajući zakoni u vezi s nasljedstvom, imovinska prava, korištenje zemlje, izdržavanje nakon razvoda ili smrti muža
- Ograničene mogućnosti za uposlenje u formalnim i neformalnim sektorima
- Ograničen pristup naobrazbi i obuci za žene

Pravni

- Niži pravni status žene po pisanom zakonu i/ili praksi
- Zakoni u vezi s razvodom, starateljstvo nad djetetom, izdržavanje i nasljedstvo
- Pravne definicije silovanja i zlostavljanja u porodici
- Nizak stepen pismenosti žena
- Nesenzibilan tretman žena i djevojaka od policije i sudstva

Politički

- Nedovoljna zastupljenost žena u vlasti, politici, medijima, kao i u pravnoj i liječničkoj profesiji
- Nasilje u porodici se ne shvata ozbiljno
- Pojam porodice kao privatne, intimne sfere i van kontrole države
- Rizik izazivanja promjena / religijski zakoni
- Nedovoljna organiziranost žena kao političke snage
- Ograničeno sudjelovanje žena u organiziranom političkom sistemu

S obzirom da je nasilje problem svih kulturnih i društvenih slojeva neophodno je razmotriti pojavu nasilja u porodici iz perspektive katoličke, pravoslavne i islamske tradicije. Kako bi se što adekvatnije razumjela navedena tema i preveniralo nasilje, poželjno je uključivanje svih subjekata u

²⁰ Heise, 1994. godina, kako je navedeno u Innocenti Digest (br. 6, juni 2000. godine, str. 7): *Nasilje u domaćinstvu nad ženama i djevojkama*; UNICEF, Izvor: <http://www.unicef-icdc.org/publications/pdf/digest6e.pdf>

zajednici, među kojim i religijskih zajednica, a potvrdu u tome nalazimo i u tekstovima koji se odnose na nasilje u porodici i rodne odnose u porodici u knjizi „I vjernice i građanke“.²¹

Uticaj nasilja na zdravlje žene

Žensko zdravlje²²

Posmatrano istorijski, zdravlje žena je definisano kroz porodicu i društvo u okviru postojeće kulture, tradicije i usko profesionalno primijenjene medicine, gdje su oni koji odlučuju uglavnom muškarci. Dugo vremena se smatralo da razlikovanje muškog i ženskog zdravlja proizilazi isključivo iz polnih bioloških različitosti. Posljedica takvog shvatanja je da se zdravlje žena isključivo posmatralo i još uvijek, u velikoj mjeri posmatra, u okviru njene reproduktivne uloge tj. trudnoće i porođaja.

Međutim, zdravlje ima i rodni aspekt. Kao što smo već naveli, pod pojmom «rod» definišu se one karakteristike žene i muškarca koje su društveno konstruisane, dok se «spol» odnosi na biološke determinante njihove različitosti. Biološki, ljudi se rađaju kao žene ili muškarci, ali se rodne uloge uče i formiraju u okviru odrastanja u određenoj porodici, sredini, kulturi, religiji i društvu. Svi ovi faktori dodjeljuju ženama i muškarcima određene uloge koje se, najšire shvaćeno, ogledaju u podjeli na ženske i muške poslove i vrlo specifično se manifestuju na različitim nivoima kroz rodnu diskriminaciju u vidu:

- nasilja nad ženama,
- manje plaćenih poslova,
- nezaposlenosti,
- pritiska odgovornosti na porodičnom i profesionalnom planu i drugo²³

Od društva prihvaćena rodna diskriminacija utiče na zdravlje žena. Rodno osjetljiva analiza identifikuje i ukazuje kako da se pristupi problemu neravnopravnosti različitih uloga i neravnomjerno raspoređenoj moći žena i muškaraca u odnosu na posljedice po njihove živote, zdravlje i dobrobit. Nejednakost moći, u većini društava, znači da žene imaju manji pristup i kontrolu nad resursima za zaštitu svog zdravlja, kao i manje mogućnosti da budu uključene u odlučivanje u ovoj oblasti. Rodna analiza zdravlja često je primjer kako nejednakost stavlja žene u nepovoljan položaj i limitira ih da se suoče sa ograničenjima u pravu na zdravlje, umjesto da pronađu odgovarajuće načine u prevazilaženju problema.

Zahvaljujući, uglavnom, pokretima za emancipaciju žena širom svijeta, rodno specifičan pristup prelazi put od vizije do postepenog implementiranja u sistem zdravstvene zaštite fizičkog i mentalnog zdravlja žena. Po ovoj viziji, ljekari/ke ili terapeuti/kinje trebalo bi da posmatraju ženu kao cjelinu u datom društvenom kontekstu. Ono što žena preživljava, kako se odnosi prema svojim potrebama, koliko brine o sebi i svom zdravlju, koliko obaveza preuzima i drugo, povezano je sa vaspitanjem, njenim statusom, društvenim i religijskim porijeklom, vrijednostima kojima je bila naučena u porodici i školi, njenom profesijom i obrazovanjem, kao i načinom na koji se određeno društvo odnosi prema ženama. Svi ti aspekti zajedno čine ženu onakvom kakva je kada dođe kod ljekara. Društveni elementi, ličnost i okruženje, porodica i zajednica u cjelini igraju veliku ulogu u tome kako će žena živjeti, kako će sebe vidjeti i na koji način će rješavati probleme vezane za svoje mentalno i fizičko zdravlje.

Mnoge žene prihvataju narušeno zdravlje kao životnu sudbinu, ne obraćajući pažnju na simptome bolesti, jer se od njih očekuje da ispunjavaju mnogobrojne obaveze. Ovakvim stavovima

21 "I vjernice i građanke", Zilka Spahić-Šiljak, Rebeka Jadranka Anić, Sarajevo 2009

22 Nasilje nad ženama i posledice za zdravlje", zdravstveni program, „Autonomni ženski centar“ Beograd; autorice: Divna Matijašević i Stanislava Otašević

23 Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena, (CEDAW), 1979

doprinosu društveni tabui i predrasude, jer ženama nameću vjerovanje da su njihovi zdravstveni problemi povezani i proizilaze iz njihovog ponašanja.

Potrebe sveobuhvatne zdravstvene zaštite žena, podrazumijevaju razvijanje standarda za unapređenje zaštite zdravlja žena pretočene u dokumente kojima se reguliše nacionalna politika prema ženskom zdravlju, a uključuju zajedničke činioce koji se odnose na zdravstveno stanje, zdravstvene usluge i uslove koji utiču na zdravlje i dobrobit žena.

Pravo na zdravlje je ljudsko pravo svake žene. Zdravlje nije samo lični problem, već i problem svakog pojedinačnog društva i međunarodne zajednice. Prema tome, država mora da preuzme odgovornost za uspostavljanje sistema i službi koje će zadovoljiti standarde i sagledati političke i društvene aspekte ove dimenzije života žena.

Značajno je podsticati žene da preuzmu aktivno učešće u programima koji se tiču sopstvenog zdravlja, zdravlja njihovih porodica i cijele zajednice. Posebna pažnja mora biti posvećena ulozi muškaraca i definisanje njihove odgovornosti u ostvarivanju rodne jednakosti i prepoznavanja potreba žena u oblasti zdravlja i zdravstvene zaštite²⁴

Zdravstvene posljedice nasilja nad ženama²⁵

Fizičko i psihičko zlostavljanje kod žena dovodi do ozbiljnih zdravstvenih posljedica. Zdravstvene posljedice trpljenja nasilja mogu se prezentovati na mnogo načina i mogu biti višestruke. Uticaj i posljedice nasilja na zdravlje često ne prepoznaju ni same žene, ili njihovu važnost potcjenjuju.

Mnoge zlostavljane žene, prije ili kasnije imaju potrebu za ljekarskom pomoći, zbog specifičnih povreda ili zbog psihičke traume nasilja, koje nije moguće prebroditi bez stručne podrške i pomoći.

Nasilje je, bez sumnje, povezano sa posljedicama po zdravlje, bilo da se radi o trenutnim ili hroničnim manifestacijama ili fatalnim i nefatalnim ishodom. Iako nasilje ima direktne posljedice na zdravlje, kao npr. povrede, žrtve nasilja su takođe izložene i rizicima narušenog zdravlja u bližoj ili daljoj budućnosti. Usvajanje loših životnih navika žena koje trpe nasilje, može se takođe smatrati rizičnim faktorom za čitav niz bolesti i stanja. Istraživanja ukazuju da žene koje su preživjele nasilje u djetinjstvu, ali i u odrasloj dobi, mnogo češće imaju narušeno zdravlje od žena koje nasilje nemaju u svom iskustvu (Heise, Ellsberg i Goettemoeller, 1999). Nasilje povećava rizik od depresije, pokušaja samoubistva, hroničnog bolnog sindroma, psihosomatskih smetnji, povreda, gastrointestinalnih smetnji i niza stanja vezanih za reproduktivno zdravlje. Važnost povezanosti zdravstvenih posljedica i zlostavljanja sadržana je u sljedećem: uticaj zlostavljanja na zdravlje traje još dugo pošto je nasilje prestalo. Što je zlostavljanje teže i duže traje, veće su i posljedice po fizičko i mentalno zdravlje žene koja ga trpi i tokom vremena trpljenja, zlostavljanja i ponavljanog nasilja, posljedice na zdravlje se kumuliraju.

Posljedice nasilja na zdravstveno stanje žene mogu biti fatalne i nefatalne. Fatalne posljedice podrazumijevaju ubistvo, samoubistvo, maternalnu smrt i smrt kao posljedicu AIDS-a. Kliničke manifestacije zlostavljanja uključuju: povrede, različite zdravstvene probleme, hronične probleme vezane za stres prouzrokovan životom u nasilnom i opasnom okruženju, posljedice po reproduktivno zdravlje, psihološke i psihijatrijske simptome i ponašanja štetna po zdravlje. Pogledati **prilog 6**.

OPIS RADIONICE		
Cilj Educirati, informisati i senzibilizirati učesnike/ce o djelovanju kroz prepoznavanje nasilja	Metodologija rada: <ul style="list-style-type: none"> • Prezentacija-predavanje • Strukturirana diskusija • Rad u malim grupama • Diskusija u Plenumu 	Materijali: <ul style="list-style-type: none"> • Faktori koji podržavaju nasilje u porodici • Uticaj nasilja na zdravlje žene Vrijeme trajanja: 215 min

24 Platforma za akciju, Peking, 1995

25 Nasilje nad ženama i posledice za zdravlje“, zdravstveni program, „Autonomni ženski centar“ Beograd; autorice: Divna Matijašević i Stanislava Otašević)

Izvor: http://www.womenngo.org.rs/zensko-zdravlje/Prirucnik_za_zdravstvene_radnike.pdf

Prezentacija: Faktori koji podržavaju nasilje u porodici Nasilje u partnerskim odnosima(30 minuta)

Vježba: Faktori koji podržavaju nasilje u porodici (50 minuta)

Koraci u radu:

- Učesnicima se dijeli materijal gdje su nabrojane vrste faktora koji podržavaju nasilje u porodici (kulturološki, ekonomski, pravni i politički faktori)
- Svaki učesnik/ca treba da se opredijeli za 10 faktora za koje smatra da najčešće podržavaju nasilje u porodici
- Pravljenje rang-liste najčešćih faktora koji podržavaju nasilje u porodici u BiH, a na osnovu prikupljenih odgovora učesnika
- Analiza imenovanih faktora koji podržavaju nasilje u BiH prema pojedinim grupama (kulturološki, ekonomski, pravni i politički).
- Ukoliko nemate vremena da svaki učesnik bira 10 faktora, podijelite ih u male grupe i na taj način skratite vrijeme, a postupak je isti.

Prezentacija: Uticaj nasilja na zdravlje žene (30 minuta)

Vježba: Moja posjeta ljekaru (45 minuta)

Koraci u radu:

- Učesnike/ce zamoliti da na list papira u sljedeće 3 minute napišu kada i koliko često posjećuju ljekare i kako se osjećaju tokom posjete.
- Kada završe pisanje na papiru shodno uputi podjeliti ih u parove kako bi razmijenili iskustva
- Plenarno prodiskutovati o pitanjima i povezati sa posljedicama rodno zasnovanog nasilja na zdravlje žena

PRILOZI

1. Mobbing – nasilje na radnom mjestu²⁶

Mobbing (*work abuse* ili *employee abuse*) je engleski izraz za zlostavljanje na radnom mjestu. Mobbing je specifični oblik ponašanja na radnom mjestu, kojim jedna osoba ili skupina njih sustavno psihički ili moralno zlostavlja i ponižava drugu osobu, s ciljem ugrožavanja njezina ugleda, časti, ljudskog dostojanstva i integriteta, sve do eliminacije s radnog mjesta. Zlostavljana osoba je bespomoćna i u nemogućnosti da se obrani. Takve se aktivnosti odvijaju najmanje jednom sedmično, tokom najmanje šest mjeseci.

Povijest mobbinga

Sistematsko proučavanje mobbing-ponašanja počelo je prije 20-ak godina (1980-ih, Heinz Leymann). Naziv je nastao od engleskoga glagola *to mob*, što znači nasrnuti u masi, bučno navaliti na nekoga, i imenice "mob" koja znači rulja, gomila, puk, svjetina, ološ, a skovan je prema istraživanjima Konrada Lorenza koji je opisao ponašanje nekih životinja koje se udruže protiv jednog člana, napadaju ga i istjeruju iz zajednice, ponekad ga dovode i do smrti. U engleskom govornom području često se koristi i izraz *bullying* koji se odnosi uglavnom na slično nasilje u školi. Prema istraživanjima 55% je vertikalni, 45% vodoravni mobbing. *Vertikalni mobbing* događa se kada pretpostavljeni zlostavlja jednog podređenog radnika; ili jednog po jednog dok ne uništi cijelu skupinu (zato se još naziva i *bossing*) ili

²⁶ Preuzeto u avgustu, 2010. god. sa: <http://hr.wikipedia.org/wiki/Mobbing>

kada jedna skupina radnika zlostavlja pretpostavljenog (što se događa u 5% slučajeva). *Horizontalni mobing* odvija se između radnika na jednakom položaju u hijerarhijskoj ljestvici.

Važnost bavljenja problemom mobbinga

Mobbing je široko rasprostranjena pojava, najčešće proučavana na radnim mjestima, a posljedice se odražavaju na socijalno okruženje, radnu sredinu i na pojedinca, pa se problem promatra sa medicinskog, sociološkog, pravnog i psihijatrijsko - forenzičkog stajališta, s ciljem da se upozori na važnost problema, da ga se upozna i nauči prepoznavati, jer se mobbing može spriječiti sustavnom primarnom prevencijom, informiranjem, edukacijom i konkretnim zahvatima, npr. osobnim treningom komunikacijskih vještina, zaštitnim zakonodavstvom i organizacijskom politikom, te praksom koja primjenjuje pravilnike o radu koji ne toleriraju zlostavljanje.

Faze Mobbinga

1. *faza*: Neriješen sukob među suradnicima, koji remeti međuljudske odnose. Izvorni sukob se brzo zaboravlja, a zaostale agresivne težnje usmjeravaju se prema odabranoj osobi.
2. *faza*: Potisnuta agresija eskalira u psihoteror. Žrtva gubi svoje profesionalno i ljudsko dostojanstvo, počinje se osjećati manje vrijednom, postaje manje vrijedan subjekt koji u svom radnom okruženju gubi podršku, ugled, pravo glasa.
3. *faza*: Obilježena i stigmatizirana stalno zlostavljana osoba postaje dežurnim krivcem za sve propuste i neuspjehe kolektiva.
4. *faza*: Žrtva je u "borbi za opstanak", pojavljuje se sindrom izgaranja na poslu (Burn out) psihosomatski i depresivni poremećaj.
5. *faza*: Uglavnom nakon višegodišnjeg teroriziranja, žrtve obolijevaju od hroničnih bolesti i poremećaja, napuštaju posao ili čine suicid.

1. Posljedice mobbinga na radnom mjestu

Smanjenje učinkovitosti, ometanje napredovanja, učestali izostanci s posla, bolovanja (bijeg u bolest), napuštanje radnog mjesta, dobivanje otkaza.

2. Zdravstvene posljedice

- **fizički poremećaji** - hronični umor, probavne smetnje, prekomjerna tjelesna težina ili mršavljenje, nesanica, različiti bolni sindromi, smanjen imunitet, povećana potreba za alkoholom, sedativima, cigaretama
- **emocionalni poremećaji**-depresija, burn-out sindrom, emocionalna praznina, osjećaj gubitka životnog smisla, anksioznost, gubitak motivacije i entuzijazma, apatija ili hipomanija, poremećaj prilagodbe
- **bihevioralni simptomi** - iritabilnost, projektivnost, nekritično rizično ponašanje, gubitak koncentracije, zaboravnost, eksplozivnost, grubost, pretjerana osjetljivost na vanjske stimuluse, bezosjećajnost, rigidnost, stalna okupiranost poslom, obiteljski problemi, razvod braka, suicid žrtve

3. Sagorijevanje (Burn-out)

Burn out (pregorijevanje u radu) je progresivni gubitak idealizma, energije i smislenosti vlastitog rada koji doživljavaju ljudi u pomažućim profesijama kao rezultat frustracija i stresa na poslu. Izgaranje na poslu nije isto što i umor. Umor ne uključuje promjene stavova prema poslu i ponašanje prema klijentima. Izgaranje se također povezuje s mnogim negativnim emocijama, npr. depresijom, nedostatkom snage, nezadovoljstvom, strahom, neodgovarajućom kvalitetom života i beznađem, gubitkom samopouzdanja, nemogućnosti prosudbe i donošenja odluka; emocionalnom iscrpljenošću, osjećajem nemogućnosti vladanja emocijama zbog stalne i

dugotrajne izloženosti stresnim situacijama, depersonalizacijom-patološki promijenjenim doživljajem osobnog identiteta.

Kako prepoznati mobbing

Ako se već ne može izbjeći, važno je mobbing znati prepoznati. Slijedi nekoliko znakova, po H. Leymannu, koji upućuju da je riječ o mobbingu, bez obzira na njihovu učestalost.

- neprestano sumnjaju u vaše odluke i propituju vaša rješenja;
- dodjeljuju vam posao štetan za zdravlje;
- dodjeljuju vam posao ispod vaše stručne razine ili koji umanjuje vaše samopoštovanje;
- šire o vama glasine ili poluistine;
- iza leđa vas ogovaraju ili namiguju;
- govore da niste psihički zdravi;
- gledaju vas s visine;
- oponašaju vašu mimiku, kretnje i hod;
- omalovažavaju vas i daju vam uvredljive nadimke;
- upliću se u vaš spolni život.

Po tim kriterijima zaposlenici mogu lako prepoznati jesu li izloženi mobbingu. Najgori oblik je, dakako, spolno uznemiravanje, kojemu je, nažalost, izloženo sve više žena.

Kako se zaštititi?

- Zabilježite svaki nasrtaj, arhivirajte sve pismene dokumente
- Obratite se osobi u radnoj sredini u koju imate povjerenje, aktivistima/aktivistkinjama udruženja za zaštitu ljudskih prava, sindikatu, inspektoratu rada
- Ne dopustite da vas uvuku u mobbing ponašanje, budite ljubazni sa zlostavljanom osobom, a zlostavljača upozorite na njegovo ponašanje.

BLOK 5.

Rebeka Jadranka Anić

Rodno utemeljeno nasilje – katolički vid

Konvencija o suzbijanju svih oblika diskriminacije nad ženama (CEDAW) ne sadrži posebnu odredbu o nasilju nad ženama. Međutim, *Komitet za uklanjanje diskriminacije žena* u br. 19. *Opće preporuke* (1992.) tumači da članak 1. CEDAW-a uključuje i "nasilje zasnovano na razlici spolova, tj. nasilje koje je usmjereno prema ženi zato što je žena, ili nasilje koje u većoj mjeri utječe na žene nego na muškarce". Komitet, dakle, upozorava na *rodno utemeljeno nasilje*. Budući da rodno utemeljeno nasilje ima direktne korijene u tradicionalnoj dominaciji muškarca, na nasilje o ženama odnosi se i čl. 5 CEDAW-a koji tematizira spolne stereotipe. Spolni stereotipi pak omogućavaju i podržavaju strukturalno nasilje, nasilje koje se ne odnosi na izravne počinitelje već na društvene, kulturalne i religijske norme i institucije koje osobno ili izravno nasilje, premda ne izričito, na različite načine omogućavaju, podržavaju ili olakšavaju. Premda Katolička crkva ne dozvoljava niti opravdava obiteljsko nasilje, postoje neka tumačenja biblijskih tekstova ili kršćanskih simbola koja počinitelji nasilja nad ženama zlorabe za opravdanje svoga čina ili za zadržavanje žrtve u nasilnom odnosu.

Biblijski tekstovi i rodno utemeljeno nasilje

Prema Postanku 1,26-27, biblijskom tekstu koji opisuje čovjeka u Božjem stvarateljskom planu, isključena je svaka mogućnost vladanja i nasilja čovjeka nad čovjekom a time i muškarca nad ženom. Vladalaštvo i nasilje među ljudima, muškarcima i ženama, isključuje i opis stvaranja prvih ljudi u Postanku 2,18-25. Prvi put se vladanje muškarca nad ženom spominje u Postanku 3, nakon prekršaja prvih ljudi: „Žudnja će te mužu tjerati, a on će gospodariti nad tobom“ (Post 3,16b). Taj se tekst tradicionalno tumačio kao izricanje kazne ljudima zbog nepoštivanja Božje zabrane i time kao stanje koje vlada nakon izгона iz raja zemaljskoga. Suvremena tumačenja Biblije ističu da stanje nakon grijeha u Bibliji nije predstavljeno kao *norma* ljudskih odnosa koju treba održavati već kao *nespašeno stanje koje ukazuje na grijeh i koje treba mijenjati*. Unatoč takvom tumačenju, na temelju *Postanka 3* još uvijek se odnos žene prema suprugu definira kao odnos ljubavi, poštivanja, poslušnosti, dok odnos muškaraca prema ženi određuje odnos vođenja, upravljanja, vladanja. Tumačenje da muškarac ženom treba upravljati, oslanjalo se i na poimanje koje je kršćanstvo usvojilo iz antičke filozofije da je žena prema prirodi više podložna osjećajima nego muškarac, te da je zbog toga manje razumna. Biblijski dokaz za takvo tumačenje ženske prirode nalazio se ponovno u Postanku 3, prema kojemu upravo žena razgovara sa zmijom, vjeruje joj, krši zapovijed i na to nagovara i svoga muža. Taj se biblijski tekst tumačio u smislu da je žena manje razumna, više podložna grijehu, zavodnica koje se muškarac mora čuvati, koju mora kontrolirati i kojom treba upravljati. Upravo zbog toga se tumačilo da je podložnost žene muškarcu dobra i za samu ženu. Toma Akvinski, teolog koji je snažno utjecao na teološku misao zapadnog kršćanstva, razlikovao je *ropsku* i *građansku* podložnost. Ropsku podložnost u kojoj se gospodar služi podložnicima na svoju korist, smatrao je grijешnom. Građansku podložnost, u kojoj nadređeni upravlja podložnicima radi njihova dobra i koristi, smatrao je normalnom. Budući da je sv. Toma – pod utjecajem Aristotelove antropologije – muškarca smatrao razumnijim od žene, bio je mišljenja da žena mužu duguje građansku podložnost, te da je to za dobro žene.

Za žene je u kršćanskoj tradiciji osobito negativne posljedice imalo tumačenje rečenice iz knjige Sirahove: «Od žene je grijeh počeo, i zbog nje svi umiremo» (25,24). Premda se, gramatički gledano, «zbog nje» (radi nje) može odnositi kako na *ženu*, tako i na *grijeh* (gr. *hamartia*, fem.) i premda bi se prema mjestu riječi „zbog nje“ više odnosilo na grijeh, u većini prijevoda „zbog nje“ se odnosi na ženu što je pogodovalo poimanju da je žena „vrata đavla“, da su preko žene u svijet ušli grijeh i smrt, te da se zbog toga žene treba čuvati. Najčešći zaključci na temelju ovih tekstova bili su da žene nisu prikladne za upravne uloge, te da im se ne smije prepustiti samostalno odlučivanje. Ukoliko bi žene samostalno odlučivale o važnim pitanjima čovječanstva, moglo bi doći do propasti svijeta.

Premda ni tradicionalna tumačenja Biblije, ni učenje sv. Tome o podložnosti žene muškarcu ne upućuju na nasilje kao način ophođenja muškarca prema ženi, niti opravdavaju nasilni čin, definiranjem ženske i muške prirode, ženskih i muških uloga, omogućavaju *asimetrične društvene odnose moći* a time i *strukturno nasilje*. Poimanje da je žena biće stvoreno *od* muškarca, *za* muškarca, manje razumno i potrebnom kontrole, izlaže žene većoj opasnosti da se prema njima odnosi nasilno nego kad se Bibliju tumači egalitarno kao što to čini suvremena teologija: i muškarac i žena su slike Božje; Bog ne dozvoljava nasilje ljudi nad ljudima; i muškarci i žene su razumni i sposobni za upravljanjem svijetom; vladavina muškarca nad ženom nije stanje koje ima vladati nakon prekršaja prvih ljudi, već je stanje koje ukazuje na grijeh, na udaljenost čovjeka od Boga i koje ima biti uklonjeno; tijelo svakog muškarca i svake žene je hram Duha Svetoga; među kršćanima nema razlike na temelju etničke, društvene ili spolne pripadnosti (Gal 3,28). Kad je u pitanju nasilje, treba imati na umu i mnoge biblijske tekstove koji svjedoče o Božjem zauzimanju za slabe i siromašne. U Bibliji, osobito u Starom zavjetu, postoje i tekstovi u kojima se spominje ili opisuje nasilje nad ženama (usp. Suci 19,26-30; 2 Sam 13). Ti tekstovi, međutim, nemaju *normativni* karakter. U time se tekstovima nasilje opisuje kao datost koju biblijski pisci ne žele prešutjeti ili ublažiti. Nasilje je predstavljeno kao izraz bijede, kao protest protiv nje i kao pokušaj njezina nadilaženja. Nasilje nad ljudima i posebno nasilje nad tjelesno slabijom osobom u svjetlu Biblije treba osuditi kao povredu tijela i bogosličnosti ljudske osobe i u tom smislu kao povredu i samoga Boga.

Križ – simbol Kristove žrtve i rodno utemeljeno nasilje

Katolikinjama koje trpe nasilje u obitelji često se kao uzor stavlja Isusov križ i Isusovo strpljivo podnošenje muke: Kao što Isus nije sišao s križa već je za nas trpio i umro, tako ni žena ne smije napustiti nasilnoga supruga, već ga svojim strpljivim podnošenjem i ljubavlju treba dovesti do promjene i obraćenja. Žena je odgovorna za spas svoga supruga i za očuvanje obitelji. Takvo tumačenje ne samo da očituje nepoznavanje problematike obiteljskog nasilja i dinamiku događanja nasilnoga čina, već i krivo tumači smisao Isusova križa i Isusove smrti na križu, te pogoduje održavanju nasilničkih odnosa.

Navješćujući vlastitu patnju, Isus poziva učenike da se odreknu samih sebe, da uzmu svoj križ i da *galijske* (Mk 8,31-38). To upućuje da je *nasljedovanje Isusa* povezano s *patnjom* i *križem* ali i da se patnju i križ *ne može tumačiti proizvoljno* već samo u svjetlu koju dobivaju iz *nasljedovanja Isusa*. Križ koji Isusovi učenici imaju nasljedovati nije stoga *bilo koja patnja* koja nastaje iz prirodne ili društvene egzistencije, već patnja koja nastaje *iz življenja Evanđelja*. Samim time što netko pati, ne znači da nasljeđuje Isusovu patnju na križu.

Isusov se križ ne može promatrati izdvojeno iz cjeline Isusova života. Izdvajanje križa iz cjeline Isusova života vodi k tome da se samo muci pripisuje spasenjsko značenje i posljedično da se žrtvama nasilja patnja nudi kao jedini mogući način nošenja s nasilnom situacijom. Ako se Isusov križ promatra u cjelini Isusova života i *uskrsnuća*, uočava se da osloboditeljski događaj nije bila samo Isusova muka i smrt već i njegovo naviještanje i življenje poruke o Kraljevstvu Božjem, te da su njegova patnja i smrt posljedica naviještanja te poruke. Isus, dakle, nije pasivno patio zbog svijeta u kojemu je živio, nego je patio zbog poruke kojom je taj svijet i njegovo ustrojstvo *stavio u pitanje*. Isusova smrt je stoga smrt nepravde i laži. Za žrtve partnerskoga nasilja to znači da se njihova životna situacija ima vrjednovati ne samo u okviru Isusove patnje i čina razapetosti, već u svjetlu poruke o Kraljevstvu Božjem zbog kojeg se razapeće i patnja događa. U svjetlu te poruke i Isusove smrti, njihova je patnja nepravdna i zahtijeva da ju se prekine. Isusova smrt zahtijeva „smrt“ njihove patnje i početak novoga života. Jedina patnja koja bi imala smisla, bila bi patnja povezana s izlaskom iz nasilne situacije.

Isusovu patnju i smrt treba vrednovati i u svjetlu Uskrsnuća, u svjetlu novosti života koju Isus uskrsnućem donosi. Nasilni odnos ni u kom slučaju nije ta novost i nije punina života koju Isus svojim uskrsnućem nudi i stoga ga treba mijenjati.

Potrebno je također imati na umu da Isusov križ ne traži ponavljanje žrtve koju je Isus podnio, već onima koji su žrtve naviješta pobjedu Isusova križa. Pogled na Isusov križ znači da *nepravda, nasilje, zlo i smrt nemaju zadnju riječ*. Žrtve obiteljskoga nasilja svoje stanje, dakle, imaju shvatiti kao stanje iz kojega *treba izaći* znajući pri tome da je Isus na njihovoj strani, da nisu napušteni, već su u zajedništvu s njime.

Isusov križ, dakle, ne traži slijepo prihvaćanje patnje već *sposobnost prosudbe* zbilje u kojoj vlada patnja i preuzimanje odgovornosti za Kristovu poruku o Kraljevstvu koja je Isusa dovela na križ. Pasivno podnositi patnju koja se *može promijeniti* znači idealizirati samu patnju i nije u skladu s nasljedovanjem Raspetoga. Krivo se tumači Isusov križ ukoliko se mistika patnje pretvori u opravdanje same patnje, a predanost sudbini u vrlinu, melankoličnu apatiju ili samosažaljenje.

Da bi se izbjegle zlouporabe teološkoga govora i pobožnosti, važno je voditi računa tko i kako govori o patnji, odnosno tko kome preporučuje patnju. Ako mistiku križa i patnje žrtvama preporučuju zlostavljači ili oni koji mogu utjecati na promjenu društvenih struktura koje nasilje omogućavaju, mistika križa je bogohuljenje i izrod nečovječnosti. U tom se slučaju i žrtvu i nasilnika osuđuje na zarobljenost u đavoljem krugu nasilja i ne otvara im se mogućnost izlaska. Ako pak sama žrtva svoju patnju uspoređi s Kristovom patnjom, to joj može vratiti osjećaj dostojanstva unatoč poniženosti i bespomoćnosti, osjećaj da je Bog na njezinoj strani i to je može potaknuti na izlazak iz začaranoga kruga nasilja.

Isusov križ kao znak nasilja, ljubavi i patnje, ne može dakle biti rabljen kao poziv žrtvama na pasivno podnošenje patnje u nasilnom partnerskom odnosu. Isusov križ je poziv i žrtvama i počiniteljima i promatračima, ali u smislu *prosudbe* tog nasilja u svjetlu Isusova navještaja o Kraljevstvu Božjem i Isusova uskrsnuća. U tom smislu Isusov križ svima nosi nadu izlaska iz začaranoga kruga nasilja i nadu života u punini.

Nasilje u obitelji – katolički vid

Katolička crkva nikad nije načelno odobravala nasilje u obitelji ali ga je, zajedno s društvom, tabuizirala. U novije se vrijeme toj poteškoći sve više posvećuje pozornost. U apostolskoj pobudnici *Familiaris consortio (FC)*, primjerice, papa Ivan Pavao II. izričito osuđuje »nasilničko ponašanje oca«. Mišljenja je da do takvog ponašanja dolazi osobito u sredinama u kojima se prekomjerno ističu muške povlastice koje ponizuju ženu i koje priječe razvoj zdravih obiteljskih odnosa (usp. FC 25).

Kad se govori o odnosu Katoličke crkve prema nasilju u obitelji, potrebno je imati na umu da je za ženidbu katolika makar i samo jedna stranka bila katolička, prema crkvenom zakonodavstvu, *mjerodavna građanska vlast s obzirom na čisto građanske učinke*. U te se učinke ubraja i *reguliranje zaštite od nasilja u obitelji*. Crkvenopravno uređenje nasilja u obitelji pruža vjernicima *moralno–pravnu sigurnost*. Ovdje će biti prikazane one odredbe *Zakonika kanonskoga prava* koje imaju cilj zaštitu od obiteljskog nasilja.

Odredbe *Zakonika kanonskoga prava* u odnosu na nasilje u obitelji odnose se na *pastoralnu i pravnu pripravu* za sklapanje ženidbe, na zaštitu od nasilja *u trenutku sklapanja ženidbe*, zaštitu od nasilja kod ženidbe *kao trajnoga stanja* te na *crkvene institucije i djelatnike*. To ukazuje da Katolička crkva svojim zakonodavstvom previđa mjere kojima se sprječava prisilni brak kao što to traži *Opća preporuka* u čl. 19.

Pastoralna priprava obuhvaća odgoj i pripravu za brak od ranoga djetinjstva do sklapanja braka i ima preventivni značaj, odnosno treba pomoći otkrivanju i otklanjanju nasilja prije sklapanja braka. Svrha je *pravne priprave* otkriti postoji li neka od zapreka koja ženidbu čini ništavnom. Primjerice, postoji li *zapreka otmice ili zadržavanja ženske osobe* s nakanom sklapanja ženidbe (usp. kan. 1089), jesu li osobe *sposobne za sklapanje ženidbe* i pristupaju li činu privole *bez prisile ili straha* (usp. kan. 1103). Ukoliko se nakon sklopljene ženidbe opravdano sumnja da je postojala neka od navedenih zapreka, može se pokrenuti ženidbena parnica za proglašenje ništavnosti ženidbe (usp. kann. 1671–1691).

Ženidba sklopljena zbog *tjelesne prisile* smatra se kao da nije ni sklopljena, jer joj nedostaje privola. Čini učinjeni iz teškoga straha u pravilu su valjani, ali se mogu i poništiti sudskom presudom. Ženidba sklopljena zbog *velikog straha* nevaljana je ukoliko je strah: a) *velik*, tj. takav da stvarno slabi psihološku slobodu subjekta; b) *nanesen izvana*, tj. nanesen od stranke ili od neke druge zainteresirane osobe; c) *stvarno nanosi štetu ženidbenoj privoli* u smislu da subjekt nema ili smatra da nema nikakvu drugu mogućnost nego mora izabrati ženidbu. Između straha i ženidbe mora biti stvarni uzročni odnos; d) *objektivno postoje prijetnje*, tj. nije nužno potrebno da bude namjerno nanesen (izravni strah) već da objektivno postoje prijetnje (neizravni strah), i da subjekt, izbjegavajući ih, bude prisiljen izabrati

ženidbu. Kanon 1061, par. 1 *Zakonika* za valjanost ženidbe traži da se supružnici izvrše bračni čin na *ljudski način* (humano modo). To znači da muškarac ne smije provoditi odnos bez volje žene, jer ukoliko nedostaje ženina slobodna volja to ne bi bio ljudski čin.

Ukoliko se nasilje događa u zajedničkom životu muža i žene, *Zakonik* predviđa mogućnost *trajne i privremene rastave uz trajanje ženidbene veze*. Riječ je zapravo o običnoj rastavi koja sa sobom ne donosi razrješenje ženidbene veze, nego samo *privremenu obustavu* ili *konačni prekid* zajedničkoga ženidbenog života. Pri tome se kao jedini razlog zakonite *potpune i trajne rastave* smatra preljub (usp. kan. 1152), a razlozi za *privremenu rastavu* su: ako jedan od ženidbenih drugova dovodi u veliku duševnu ili tjelesnu pogibelj drugoga ženidbenog druga ili djecu, i ako na drugi način čini preteškim zajednički život (usp. kan. 1153, § 1). Kad navode primjere koji mogu biti razlogom privremene rastave, crkveni pravници spominju teške tjelesne pogibelji, nepodnošljive surove postupke, zlostavljanja, tučnjavu, svađe, mržnju, opijanja. Rastavu ipak treba odobriti mjesni ordinarij, jer se rastava, premda je opravdana, ne može svesti samo na privatnu stvar ženidbenih drugova. *Zakonik kanonskoga prava* traži od ženidbenih drugova da po prestanku razloga rastave, ponovno uspostave zajednički ženidbeni život, osim ako crkvena vlast odredi drukčije (usp. kan. 1153, § 2).

Potrebno je napomenuti da se sve odredbe *Zakonika kanonskoga prava* u odnosu na bračno i obiteljsko nasilje jednako odnose i na žene i na muškarce, osim kad je u pitanju otmica ili zadržavanje. Otmica ili zadržavanje izričito se odnosi samo na *žensku osobu*. Kao razlog tomu crkveni pravници navode činjenicu da su slučajevi otmice ili zadržavanja muške osobe zbog sklapanja ženidbe rijetki. Ipak, kad bi se takvo što i dogodilo, ni ta ženidba ne bi bila valjana jer joj nedostaje ženidbena privola.

Klasična moralna teologija katoličke crkve malo je govorila o silovanju, ali se silovanje oduvijek smatralo teškim grijehom. Prema Katekizmu Katoličke crkve silovanje: „krši i pravdu i ljubav. Silovanje duboko vrijeđa pravo svakoga na poštovanje, slobodu, fizičku i moralnu cjelovitost. Ono nanosi tešku štetu koja može obilježiti žrtvu za cijeli život. U sebi je uvijek zao čin. Još je teže silovanje kad ga počine bliži srodnici (...) ili odgojitelji nad pitomcima koji su im povjereni.“ (KKC, br. 2356)

Kad je u pitanju bračno silovanje, moralni su teolozi u prošlosti bili suzdržani u svojim prosudbama toga čina. Razlog tomu bilo je onodobno shvaćanje *bračne dužnosti*. Suvremeni moralni teolozi bračno silovanje ocjenjuju kao „zao čin“, odnosno, kao čin koji se nikada i ničim ne može opravdati, koji se ni ne može zvati bračnim činom. Papa Pavao VI u enciklici *Humanae vitae* piše da „bračni čin nametnut drugom bračnom drugu bez obzira na njegovo stanje i njegove opravdane želje nije istinski čin ljubavi, i stoga se protivi zahtjevima ispravnog moralnog reda u odnosima među bračnim drugovima“ (br. 13). Pišući o obiteljskom spolnom nasilju sjevernokanadski biskupi su izdali dokument u kojemu na temelju kan. 1153 *Zakonika kanonskoga prava* pišu: „Želimo da bude apsolutno jasno da Katolička crkva naučava da žena ima pravo, a nekada i dužnost zaštititi samo sebe i svoju djecu odlaskom iz nasilne situacije, kada se ona dogodi.“

U tradicionalnom zakonodavstvu, silovanje je bilo jedno od rijetkih kriminalnih djela za koje se tražio aktivni otpor žrtve kao znak konkretnog nepristajanja na sam čin. Promišljajući pristanak i otpor žrtve, klasična moralna teologija je razlikovala osobe koje nisu kadre izraziti valjani pristanak i osobe koje su sposobne izraziti pristanak i pružiti otpor. Kod osoba koje su bile sposobne izraziti pristanak i pružiti otpor razlikovalo se između *nutarnjeg* (nepristajanje na odnos) i *vanjskog otpora* (uporabe svih raspoloživih sredstava u cilju sprječavanja spolnog čina). Ovaj je vanjski otpor normiran načelom legitimne obrane što znači da se napadnutoj ženi daje pravo i dužnost pružanja aktivnog otpora. Međutim, ukoliko bi aktivni otpor ugrožavao život žene, može se primijeniti i pasivni otpor. Ovo je osobito važno jer i danas vlada mišljenje da bi žrtva trebala riskirati vlastiti život braneći se od spolnog nasilja. Umjesto „otpora do krajnjih granica“ koji može ugroziti život žrtve ili počinitelja i koji nema uporište u kršćanskoj teologiji i tradiciji, prihvatljiviji je „razumni otpor“ kojim se izražava protivljenje ali se spašava život.

Katolička crkva dopušta ženi i da se brani od posljedica spolnog nasilja ali uz pridržavanje sljedećeg načela: *Svaki postupak i svako sredstvo koje je kadro i sposobno spriječiti začete bilo prije samoga seksualnog nasilja, bilo poslije, moralno je dopušteno, samo ako takvi postupci i sredstva nemaju abortivni*

učinak i ne dovode u veliku opasnost život žrtve i djeteta. Poteškoća je, međutim, u utvrđivanju koji postupci i koja sredstava nemaju abortivni učinak.

Osim navedenih odredbi o nasilju u obitelji, *Zakonik kanonskog prava* sadrži i odredbe koje se odnose na pastoralne djelatnike, osobito one koji su pozvani dati svoj doprinos u obiteljskom pastoralu. Kao posebno osjetljivo pitanje ističe se odnos ispovjednika prema nasilju. Ispovjednik ne smije prijaviti nasilnika (usp. kan. 983), ali je veoma važan savjet koji daje žrtvi, odnosno, počinitelju nasilja. Isto je tako važno hoće li vjeroučitelj, odnosno vjeroučiteljica opaziti je li neko dijete žrtva nasilja, te kako će se odnositi prema njemu. Stoga bi pastoralni djelatnici, osim obaviještenosti o poteškoći, trebali biti osposobljeni i za prepoznavanje i pružanje pomoći, kako žrtvi nasilja tako i nasilniku. Odredbe *Zakonika kanonskoga prava* koje od pastoralnih djelatnika traže da se informiraju o obiteljskom nasilju u skladu su s čl. 19. *Opće preporuke* koji traži da se uvedu programi obrazovanja i informiranja javnosti s ciljem iskorjenjivanja predrasuda koje žene stavljaju u podređeni položaj.

U Katoličkoj crkvi postoje i ustanove za zaštitu od nasilja u obitelji. One se uglavnom svode na razna vijeća za obitelj. Na razini opće Crkve unutar Rimske kurije zakonodavac određuje djelovanje *Papinskoga vijeća za obitelj*. Na nacionalnoj razini to je *Vijeće za obitelj pri biskupskoj konferenciji i Nacionalni uredi za brak i obitelj*. Na razini biskupije: u okviru *Biskupijskog pastoralnog vijeća* ustanova *Biskupijskog odbora za pastoral braka i obitelji* i *Biskupijski ured za pastoral braka i obitelji* itd. Postoje i posebna crkvena savjetovališta i skloništa za žrtve obiteljskoga nasilja. Njihovo je djelovanje u Hrvatskoj za sada uglavnom *karitativnoga značaja*, tj. obuhvaća pomoć žrtvama već počinjenog nasilja. Prema podacima prikupljenima 2005. godine u Katoličkoj crkvi u Hrvatskoj postoje sljedeće ustanove za pomoć žrtvama obiteljskoga nasilja: dva *savjetovališta za žrtve obiteljskoga nasilja* (jedno u Zagrebačkoj nadbiskupiji i jedno u Đakovačkoj i Srijemskoj biskupiji); osam *kuća za zbrinjavanje žrtava obiteljskoga nasilja* (u Zagrebačkoj nadbiskupiji pet kuća i po jedna kuća u Riječkoj nadbiskupiji, te Šibenskoj i Varaždinskoj biskupiji); 16 *bračno–obiteljskih savjetovališta* (obiteljska savjetovališta ne postoje u Hvarsko–bračko–viškoj biskupiji i Križevačkoj eparhiji); *Milosrdne sestre sv. Križa* imaju vlastitu ustanovu koja pruža pomoć i žrtvama obiteljskoga nasilja. Redovnice uglavnom rade u crkvenim ili državnim bračno–obiteljskim savjetovalištim.

Za spoznaju gdje se u suzbijanju nasilja u obitelji općenito i nasilja nad ženama posebno nalazimo i za planiranje budućih pothvata, može pomoći razlikovanje različitih oblika prevencije od nasilja prema modelu Alberta Godenzija koji razlikuje *tercijalnu, sekundarnu i primarnu* prevenciju od nasilja.

Alberto Godenzi je mišljenja da se *tercijalna prevencija* ograničava na rad sa žrtvama i počiniteljima osobnoga nasilja nakon što je nasilje počinjeno. U *sekundarnu prevenciju* Alberto Godenzi ubraja stjecanje strategija i tehnika samoobrane, dotično, učenje načina ponašanja u situacijama koje bi mogle postati nasilničke. Tercijalna i sekundarna prevencija odnose se samo na *izravno ili osobno nasilje*, odvija se dakle na razini neposrednih čimbenika. U *primarnu prevenciju* Alberto Godenzi ubraja razotkrivanje mitova o nasilju, otkrivanje i rješavanje razlika moći među spolovima, razračunavanje sa *strukturalnim oblicima nasilja*. Prema Albertu Godenziju uglavnom se bavimo *tercijalnom i sekundarnom* prevencijom, dok nedostaje *primarna* prevencija. Mišljenja je da se nasiljem još uvijek samo *ravna*, da još uvijek rješavamo posljedice nasilja, a ne rješavamo njegove uzroke. Nedostatak primarne prevencije, prema njegovom mišljenju, dopušta pretpostavku da se društvo na nasilje privikava. Prešućivanje korijena nasilja i jednostrana usredotočenost na krizne intervencije i redukciju šteta, prema Albertu Godenziju, bitni je uzrok nasilničke kulture.

Ukoliko bismo slijedili ovu shemu Alberta Godenzija, mogli bismo zaključiti da je u Katoličkoj crkvi u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini prisutna, premda ne u dostatnoj mjeri, *tercijalna prevencija*, da je *sekundarna prevencija* tek u nastajanju a za *primarnu prevenciju* nedostaje kritička svijest. Budući da primarna prevencija obuhvaća razgradnju strukturalnog nasilja odnosno razgradnju negativnog poimanja i manjeg vrednovanja žene, razgradnju tzv. mitova o nasilju koji olakšavaju i omogućavaju nasilničko djelovanje pojedinaca, u preventivno djelovanje mogu se i trebaju se uključiti i odgojne i obrazovne ustanove Katoličke crkve. U svijetu pak postoje katoličke ustanove koje se uključuju u preventivno djelovanje u suzbijanju obiteljskoga nasilja. Kao primjer se može navesti *Kongregaciju Dobroga Pastira Naše Gospe od milosrđa* (*Congregation of Our Lady of Charity of the Good Shepherd*) koja

kao udruga civilnoga društva ima status pri Ujedinjenim narodima a posebnu pozornost posvećuje nasilju nad ženama.

OPIS RADIONICE		
<p>Cilj Upoznati učesnike/ce sa razumijevanjem nasilja u porodici iz katoličke perspektive i rad na preporukama prevencije nasilja u porodici u katoličkim zajednicama.</p>	<p>Metodologija rada:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Rad u grupama • Diskusija u Plenumu • Pojedinačne i grupne prezentacije 	<p>Materijali:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tekst Rebeke Anić <i>Nasilje u obitelji – Katolička perspektiva, I vjernice i građanke, 47-81str., Uputstvo za Trening – Modifikacija društvenih i kulturnih ponašanja muškaraca i žena u BiH, 18-28 str., Prilozi</i> <p>Vrijeme trajanja: 240 min</p>

I) Izlaganje o nasilju u porodici iz katoličke perspektive (vidjeti tekst Rebeke Anić *Nasilje u obitelji – Katolička perspektiva, I vjernice i građanke, 47-81str.*), (50 min.)

Posebno objasniti sljedeće:

- Rodno utemeljeno nasilje – katolički vid
- Biblijski tekstovi i rodno utemeljeno nasilje
- Shvatanje braka, bračnih odnosa, dužnosti i rodnih uloga u braku
- Krst– simbol Hristove žrtve i rodno utemeljeno nasilje
- *Zakonik kanonskoga prava i Familiaris consortio*
- Primarna, Sekundarna i Tercijarna prevencija od nasilja

Ostaviti na kraju izlaganja najmanje 10 min. za postavljanje pitanja

II) Zajedničko čitanje - *Rebeka Anić, Iz knjige I vjernice i građanke 3. poglavlje, Prilog (25 min.)*

Prilog podijeliti svim učesnicima/ama

Diskusija u Plenumu (35 min.)

Inicirati sljedeća pitanja:

- Koje su preporuke Katoličke crkve za odnos bračnih drugova?
- Na koji način se odnosi u porodici tumače u svjetlu katoličkih uvjerenja?
- Koje poruke je moguće posebno izdvojiti iz priloženog teksta?
- Da li je moguće u zadatom tekstu prepoznati primarnu, sekundarnu i tercijarnu prevenciju od nasilja?

III) Rad u grupi (1 sat)

Podijeliti učesnike/ce u tri grupe i podijeliti im stavke iz dijela Priloga koji je naslovljen **Biblijski tekstovi (svakoj grupi po jedna stavka 1, 2 ili 3)**

Uvodne napomene o bračnim odnosima u Katoličkoj crkvi, odnosu muškarca i žene, „preslikavanje“ u odnosu na „rodne teorije“ u svjetlu Biblije, teorija podređenosti, nadopune, jednakosti i uzajamosti (vidjeti Rebeka Anić, I vjernice i građanke, 61-77 str.)

Zadatak je da učesnici/e u manjim grupama pokušaju protumačiti biblijski tekst u svjetlu mogućih interpretacija koje su već imali/e prilike čuti na početku radionice; svoje zaključke bi trebalo sumirati u nekoliko osnovnih ideja i zaključaka koji će se svima prezentovati

Na kraju zajedničkog rada svaka grupa ima zadatak da u plenumu kratko prezentuje svoje zaključke; podstičite učesnike/ce da međusobno postavljaju pitanja (30 min.)

IV) Izlaganje o primjerima dobrih praksi i institucijama koje već postoje u Katoličkoj crkvi a koje imaju za cilj prevenciju nasilja u porodici (vidjeti tekst Rebeke Anić – Nasilje u obitelji – katolička perspektiva) (30 min.)

Diskusija o plenumu (30 min.)

Inicirati sljedeća pitanja:

- Da li se u Vašoj zajednici govori o nasilju u porodici i modelima prevencije istog?
- Da li prezentovane institucije/dobre prakse mogu efektivno zaštititi ženu od nasilja u porodici?
- Na koji način bi sveštenik trebalo da postupi kada mu se neka žena obrati za pomoć?

Pokušajte u toku diskusije sumirati odgovore na flipčartu

V) PREPORUKE ZA PREDSTAVNIKE VJERSKIH ZAJEDNICA

Rad u grupi (30 min.)

Podijeliti učensike/ce u tri grupe

Zadatak je osmisliti načine na koje sveštenik, ali i zajednica u cjelini može da pomogne u slučajevima nasilja u porodici, svaka grupa ima po jedno pitanje.

PREPORUKE bi trebalo biti prezentirane u grupi u obliku zajedničkog dokumenta (30 min.) *(ukoliko nema dovoljno vremena o ovom se može govoriti i u panelu; ideje zapišite na flip čartu u toku diskusije)*

PRILOZI

1. Rebeka Anić, Iz knjige *I Vjernice i Građanke* 3.poglavlje

U Zaključku sa Zajedničke sinode biskupija Savezne Republike Njemačke (1975.) te u Izjavi njemačkih biskupi o položaju žene u Crkvi i društvu (1981.). Njemački biskupi ne vezuju odgovornost za život samo uz žene već to smatraju bitnim pozivom i žene i muškarca. Gubitkom istinske ljudskosti smatraju emancipaciju žene na štetu djece, ali i emancipaciju muškarca od njegove obitelji. Mišljenja su da je razdvajanje kućno–obiteljskoga i poslovno–javnoga života štetno i za žene i za muškarce: žene su time ograničene na obiteljske zadaće i prisiljene živjeti dvostruku ulogu majke i zaposlene žene; muškarci su otuđeni od važne strane njihove ljudskosti, jer ih se izolira od obiteljskih zadaća. U skladu s tim njemački biskupi preporučuju da se iznađu nove, prilagodljive podjele zadaća u obitelji, zanimanju, društvu i Crkvi te da i muškarci i žene pri planiranju života uzmu u obzir kako poslovne planove tako i obiteljsku odgovornost.

Sabor uči da se kršćanski bračni drugovi uzajamno pomažu na putu svetosti, u primanju i odgoju djece (LG* 11,2) te da se bračni drugovi i članovi obitelji posvećuju po međusobnoj ljubavi i vjernosti (LG 41). Muž i žena postaju slika Boga stupanjem u doživotni savez darivanja i prihvaćanja jedno drugoga kao slobodne osobe. U konstituciju *Gaudium et spes* 52 Sabor naglašava dobrohotnu izmjenu misli, uzajamno savjetovanje bračnih drugova te brižljivu suradnju u odgoju djece. *LG, *Lumen gentium*

Biblijski tekstovi

2. I Poslanica Korinćanima 11, 1-13

Nasljedovatelji moji budite, kao što sam i ja Kristov. Hvalim vas što me se u svemu sjećate i držite se predaja kako vam predadoh. Ali htio bih da znate: svakomu je mužu glava Krist, glava ženi muž, a glava Kristu Bog. Svaki muž koji se moli ili prorokuje pokrivene glave sramoti glavu svoju. Svaka pak žena koja se moli ili prorokuje gologlava sramoti glavu svoju. Ta to je isto kao da je obrijana. Jer ako se žena ne pokriva, neka se šiša; ako li je pak ružno ženi šišati se ili brijati, neka se pokrije. A muž ne mora pokrivati glave, ta slika je i slava Božja; a žena je slava muževa. Jer nije muž

od žene, nego žena od muža. I nije stvoren muž radi žene, nego žena radi muža. Zato žena treba da ima "vlast" na glavi poradi anđela. Ipak, u Gospodinu - ni žena bez muža, ni muž bez žene! Jer kao što je žena od muža, tako je i muž po ženi; a sve je od Boga.

3. Evandjelje po Marku, 10, 1-12

Krenuvši odande, dođe u judejski kraj i na onu stranu Jordana. I opet mnoštvo nagru k njemu, a on ih po svojem običaju ponovno poučavaše. A pristupe farizeji pa, da ga iskušaju, upitaše: "Je li mužu dopušteno otpustiti ženu?" On im odgovori: "Što vam zapovjedi Mojsije?" Oni rekoše: "Mojsije je dopustio napisati otpusno pismo i - otpustiti." A Isus će im: "Zbog okorjelosti srca vašega napisa vam on tu zapovijed. Od početka stvorenja muško i žensko stvori ih. Da će čovjek ostaviti oca i majku da prione uza svoju ženu; dvoje njih bit će jedno tijelo. Tako više nisu dvoje, nego jedno tijelo. Što dakle Bog združi, čovjek neka ne rastavlja!" U kući su ga učenici ponovno o tome ispitivali. I reče im: "Tko otpusti svoju ženu pa se oženi drugom, čini prema prvoj preljub.

4. Prva poslanica Korinćanima 11,3-16

Ali htio bih da znate: svakomu je mužu glava Krist, glava ženi muž, a glava Kristu Bog. Svaki muž koji se moli ili prorokuje pokriveno glave sramoti glavu svoju. Svaka pak žena koja se moli ili prorokuje gologlava sramoti glavu svoju. Ta to je isto kao da je obrijana. Jer ako se žena ne pokriva, neka se šiša; ako li je pak ružno ženi šišati se ili brijati, neka se pokrije. A muž ne mora pokrivati glave, ta slika je i slava Božja; a žena je slava muževa. Jer nije muž od žene, nego žena od muža. I nije stvoren muž radi žene, nego žena radi muža. Zato žena treba da ima "vlast" na glavi poradi anđela. Ipak, u Gospodinu - ni žena bez muža, ni muž bez žene! Jer kao što je žena od muža, tako je i muž po ženi; a sve je od Boga. Sami sudite dolikuje li da se žena gologlava Bogu moli? Ne uči li nas i sama narav da je mužu sramota ako goji kosu? A ženi je dika ako je goji jer kosa joj je dana mjesto prijevjesa. Ako je kome do prepirke, takva običaja mi nemamo, a ni Crkve Božje.

BLOK 6.*Marija Grujić***Nasilje u porodici – pravoslavna perspektiva**

*Da li mi na kraju 20.v. imamo prava da zauzmemo novu poziciju spram dvehiljadegodišnje prakse?
(Kalistos Ware: Hopko, 9)*

Nasilje u porodici nije porodični problem, to je krivično delo za koje sledi zakonom propisana kazna.²⁷ Žene, deca i stara lica su najčešće izloženi nasilju u porodici, npr., svaka treća žena u Srbiji je žrtva fizičkog nasilja u porodici, a svaka druga je žrtva psihičkog nasilja, a svaka četvrta je bar jednom u životu bila izložena fizičkom nasilju u porodici. U 74.8% slučajeva nasilja nad ženama počinioc je njen sadašnji ili bivši muž, a u ostalim sl. to su očevi, majke ili deca. U Srbiji 72% roditelja priznaju da su fizički kažnjavali svoju decu, i smatra da „batina jeste iz raja izašla“. U kategoriji starijih lica, žene su takođe najčešće žrtve nasilja u porodici, ali su one takođe i najčešći počinioci nasilja - preko 50% su takođe žene – kćerke i snaje žrtava.²⁸ U Savetovalište protiv nasilja u porodici u Beogradu se javlja godišnje oko 3000 osoba (pretežno žene i deca), koje na osnovu istraživanja u ovom savetovalištu, najčešće imaju problema sa sledećim oblicima nasilja²⁹:

FIZIČKO NASILJE - čini 70% i to su po pravilu najekstremniji oblici nasilja (prelomi ruku, prelomi nosa, povrede glave, izbijanje zuba). U ovoj kategoriji su i slučajevi fizičkog zlostavljanja žena u toku trudnoće i periodu dojenja.

SEKSUALNO NASILJE - često prati i fizičko i psihičko nasilje, a u većini slučajeva ti oblici nasilja se čine zajedno.

PSIHIČKO NASILJE - drugo po učestalosti nasilja koje se prijavi. Treba dodati da žene koje trpe fizičko nasilje trpe istovremeno i psihičko nasilje, dok u obrnutom slučaju to ne mora biti slučaj.

Eva Condakes, na početku priručnika za prevenciju nasilja u porodici u grčko-pravoslavnim porodicama, postavlja pitanje zašto žene čute o tome da su žrtve nasilja u porodici i kaže: „Možda zato što čutimo“. Razlozi za čutnju mogu biti navike ili pogrešna interpretacija, naša religija nas uči da je brak celoživotna obaveza, tradicija ženi daje ulogu „čuvarka porodice“, ponos i nasleđe uzrokuju da poričemo sve nesavršenosti i mane, a običaji da je „sramota“ o tome govoriti. (Kondakes, *Domestic Violence Manual – Greek Orthodox Community*)

Za jedinstvo dve osobe u bračnoj zajednici se u pravoslavlju veruje da je „nešto najbliže od svih ljudskih odnosa, jer je rečeno: „Čovek će ostaviti oca svoga i mater svoju, i prilepiće se ženi svojoj, i biće dvoje jedno telo (Postanak, 2:24)“. Brak je poželjno da bude celoživotni zavet, veruje se da je i Isus Hrist ovo potvrdio ponavljajući starozavetni zakon i govoreći protiv razvoda, tj. mogućnosti da se jednom *pred Bogom* ovekovečena veza rastavi: „Što je Bog sastavio, čovek da ne rastavlja.“ (Mat. 19:6, Jn. 2) U Poslasticama Korićanima (I Kor. 11:3)³⁰ i Poslasticama Efežanima (Efž. 5:23-5)³¹ odnos muškarca i žene u braku poredi se sa odnosom Hrista i Boga, gde se kaže da je muž glava (grč. *kefale*) ženi kao što je Bog glava Hristu, ovo poređenje se koristilo i koristi za opravdanje neravnopravnog položaja muškarca i žene tumačenjem da je „muž njen gospodar“. U skladu sa takvim, patrijarhalnim tumačenjima, žena mora svoju volju i želje u najširem smislu da podredi mužu, on je gospodar njenog tela, a ona puko sredstvo za reprodukciju. (Bakić-Hayden, Grujić, 135-6; Spahić-Šiljak, 59-65; Anić, 61-80) Tumačenja ove

27 Uporedi: Porodični/Obiteljski Zakon u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj i Srbiji

28 Za potpunije informacije pogledati sledeće izvore: <http://www.nasiljeuporodici.rs/index.php?url=edukacija/statistika.htm>, i, Žene i muškarci u Srbiji

29 Uporedi: http://www.savetovalisteprotivnasilja.org/active/sr-latin/home/o_nama.html

30 „Ali hoću da znate da je svakome mužu glava Hristos; a muž je glava ženi; a Bog je glava Hristu.“

31 „Jer je muž glava ženi kao što je i Hristos glava crkvi, i on je spasitelj tela. No kao što crkva sluša Hrista tako i žene svoje muževe u svemu. Muževi! Ljubite svoje žene kao što i Hristos ljubi crkvu, i sebe predade za nju, Da je osveti očistivši je kupanjem vodenim u reči“

vrste ne mogu biti održiva u duhu vere koja propoveda jednakost, ali i različitost muškarca i žene u svim sferama života.³² Pojam „glave“ ne podrazumeva moć i dominaciju, kako ga može tumačiti vernik/ca u svetu koji nije u potpunosti vođen hrišćanskim načelima i u Hristu. „Glava je glava samo u odnosu na telo: ona jeste „gore“ u odnosu na telo, ali bez njega ona nije to što jeste – glava.“ (Bakić-Hayden, Grujić, 136) Za tumačenje hijerarhije koja je ovde opisana od velike pomoći je imati na umu model Trojstva u kome postoji određen red (taxis), ali u kome ni Otac ni Sin, ali ni Duh sveti nisu ni *prvi*, *drugi* ili *treći*, niti su *pre ili kasnije*, već su ipostasi Jednog Boga. (Bakić-Hayden, 337-8: 2005; Harrison, 169)

Međutim, u svakodnevnom životu patrijarhalni kodeks ponašanja je još uvek veoma prisutan među pravoslavnim vernicima/ama, ali i sveštenstvom, a u pitanje se dovodi i ženina jednakost po časti. Žena je za Pravoslavnu Crkvu prvenstveno majka, gde je ta uloga najmanje percipirana u njenoj duhovnoj punoći kroz harizme (darove) osvedočene u liku Bogorodice (*theotokos*), već kroz poniženost i potčinjenost u rađanju i puku reprodukciju, stid i *nemoć, nečista i neformalno moćna*, kako to Lidija Radulović kaže. (Radulović, 172) Zorica Kuburić govori da majke podsvesno vaspitavaju svoju mušku i žensku decu na drugačiji način, potvrđujući svoje sinove u patrijarhalnoj matrici, reproducirajući svoju nemoć i njihovu moć. Jer, patrijarhalnost i binarni odnosi moći/nemoći moguće je da se održe samo ako ih muškarci i žene dalje re-produkuju, zato je potrebno raditi i sa muškarcima i sa ženama na osvešćivanju njihovih uloga u društvu i porodici, posebno ako se razlozi za njihovu ravnopravnost traže i pronalaze u *tradicionalističkim* i patrijarhalnim tumačenjima religijskih spisa i pouka.

Društvo, religijska zajednica i porodica tolerišu nasilje u porodici kroz sledeće modele ponašanja i uverenja³³:

Brak je zajednica za celi život: (lako je u Pravoslavnoj Crkvi razvod dozvoljen do tri puta)³⁴

Muž je glavni u kući: (tj. „glava“ porodice)

Žena je „čuvarka doma“ / Od žene se očekuje pokoravanje: (Ona treba da se pokori mužu jer je on „glava“ porodice, njena „funkcija“ je rađanje i briga o deci)

Govor o nasilju u porodici je sramotan: (Šta će ljudi reći?)

Pritisak porodice /krivica:

„Mnoge druge žene bi želele da im on bude muž...“

„Kako ćeš sama izdržavati decu?“

„Kod nas se u familiji nikada niko nije razvodio“

„Potrebno je da budeš bolja žena (nauči bolje da kuvaš, budi bolja majka“)

Odobranje porodce/tolerancija:

„I mene je tvoj otac tukao, pa sam preživela...i ti ćeš“

„I moj otac je tukao moju majku, pa eto u braku su već 40 godina“

„On se dobro brine o porodice, snabdeva je svime što je potrebno, a i zgodan je!“)

Koncept opraštanja izdržljivosti: („Probaj da izdržiš još samo malo, promeniće se on“)

Koncept sudbine: „Dobila si ono što je trebalo da dobiješ“

Moli se, moli se duže i snažnije

Bog je „dozvolio“ da se to desi

To je „Božja kazna“ za nešto što je ranije učinila

Bog je svemoćan: „Bog će ga kazniti“

32 Mislili se na zaključni stav „Jednaki ali različiti“ pravoslavni predstavnici na *Anglican – Orthodox Dialogue* u Atini 1978. god.,58.

33 Uporedi: *Domestic Violence Manual – Greek Orthodox Community*

34 O razvodu u Pravoslavnoj Crkvi vidi više u: Čin Svete Tajne Braka – *Bračna Pravila Srpske Pravoslavne Crkve*

Spomenuti modeli ponašanja čine da žena oseća krivicu i nemoć da glasno kaže šta joj se dešava, već pred sebe postavlja zahtev za *žrtvovanjem*, zbog svoje porodice, časti, dece, u protivnom ona bila *izdajica*.

U Srpskoj pravoslavnoj crkvi se odnosi u bračnoj zajednici kontekstualizuju spram nacionalnog i etničkog identiteta, koji u Balkanskom kontekstu dobijaju i predznak – patrijarhalni i tradicionalistički.³⁵ Tradicionalizam u ovom značenju nije u vezi sa Tradicijom, u smislu Pravoslavne Tradicije, koja je jedna, već interpretacije, načine razumevanja iste, koji su *mnogi*.

Sveštenstvo Pravoslavne Crkve još uvek ne govori otvoreno o slučajevima nasilja u porodici, iako je ovde važno razumeti da to ne znači da oni moraju postati eksperti. Ono što se od njih očekuje je da uspeju stvoriti okruženje u svojoj verskoj zajednici u kome će se žrtva nasilja u porodici osetiti dovoljno bezbedno da postavi pitanje i potraži pomoć. Takođe, potrebno je da poznaju načine na koje je moguće pomoći osobi koja prolazi kroz duhovnu krizu i misli da je „zaslužila“ da je neko tuče, ili da to „Bog tako želi“; da joj pomogne da pronađe bezbedno mesto za sebe i svoju decu. Sveštenici bi morali imati informacija o programima, savetovalištim protiv nasilja u porodici, kao i gde su u okolini parohije sigurne ženske kuće.

Sveštenik Grčke pravoslavne crkve Athanasios, u svom tekstu *Mišljenje Sveštenstva o Nasilju u Porodici* kaže da se od nas traži da oprostimo svojim neprijateljima, ali da oprostaj ne uključuje prihvatanje zlostavljanja, biti skroman/a ne znači u da bi trebalo dozvoliti da nas neko „gazi“. (*Domestic Violence Manual – Greek Orthodox Community*)

Od nas se ne očekuje da prihvatimo i tolerišemo zlostavljanje! Svako od nas je dovoljno vredna, značajna i važna osoba za Boga i one koji nas istinski vole (...) Bog želi da volimo jedni druge sa razumevanjem, milošću, saosećanjem i poštovanjem. Zlostavljanje ne ide zajedno uz ove kvalitete. (*Domestic Violence Manual – Greek Orthodox Community*)

Sveštenik Athanasios navodi deo iz Poslanice Efežanima (5:25-28), i kaže da bi svako od nas trebalo da je upamti i pročita, jer ona govori o tome koja je uloga muža u braku.

Muževi! Ljubite svoje žene kao što i Hristos ljubi crkvu, i sebe predade za nju,

Da je osveti očistivši je kupanjem vodenim u reči;

Da je metne preda se slavnu crkvu, koja nema mane ni mrštine, ili takvog čega, nego da bude sveta i bez mane.

Tako su dužni muževi ljubiti svoje žene kao svoja telesa; jer koji ljubi svoju ženu, sebe samog ljubi.

Drugim rečima, dodaje ovaj pravoslavni sveštenik, „kada muž voli svoju ženu toliko da je spreman da se žrtvuje za nju na sve načine, i odnosi se prema njoj sa ljubavlju, poštovanjem, dostojanstveno i časno“, kada je voli, ceni i brine se za nju, **tek onda** bi i ona njega trebalo da poštuje (u smislu uzvaćanja).

I ne ožalošćavajte Svetog Duha Božijeg, kojim ste zapečaćeni za dan izbavljenja.

Svaka gorčina, i gnev, i ljutina, i vika, i hula, da se uzme od vas, sa svakom pakošću.

A budite jedan drugom blagi, milostivi, praštajući jedan drugom, kao što je i Bog u Hristu oprostio vama.

Ugledajte se dakle na Boga, kao ljubazna deca,

I živite u ljubavi, kao što je i Hristos ljubio nas, i predade sebe za nas u prilog i žrtvu Bogu na slatki miris.

A kurvarstvo i svaka nečistota i lakomstvo da se i ne spominje među vama, kao što se pristoji svetima;

Tako i sramotne i lude reči, ili šale, što se ne pristoji; nego još zahvaljivanje...

I ne pristajte na bezrodna dela tame, nego još karajte. (kritikujte, usprotivite se)³⁶

(Efežani 4:30- 5:4 i 5:11)

35 O ovome više u magistarskoj tezi autorice: Rodna ravnopravnost i društvena pravda u Srpskoj Pravoslavnoj Crkvi – Teorijski i Praktični Pristupi Rodnim/Seksualnim Identitetima - Analiza diskursa časopisa Pravoslavije od 2004-2009, CIPS, Sarajevo 2010; Bracewell, Wendy, Women, Motherhood, and Contemporary Serbian Nationalism, Women's Studies International Forum 19, 1/2. 1996.; Sofos, Spyros A. Inter-ethnic Violence and Gendered Constructions of Ethnicity in former Yugoslavia, Social identities, Feb. 96, Vol. 2 Issue 1,73-92,20.

36 Dodala autorica zbog arhaičnosti originalnog prevoda

O nasilju se mora govoriti, protiviti mu se i stati mu na put, a jedini način jeste život u zajednici koja nasilnike ne ohrabruje, već na sve moguće načine pokušava da ih spreči.

Mitropolit Emilianos Timiadis kaže da je tradicija postala legislativa, a legislativu je moguće menjati. On dodaje da Pravoslavna crkva ima tendenciju da „zaboravlja“ uticaje i osnove svojih „tradicionalnih vrednosti“ i hijerarhijskih struktura. Ono što možemo naći u pravoslavlju se može opisati kao rigidne tvrdnje i uputstva o tome kako bi „pravoslavni hrišćanin/ka trebalo da se ponaša“, deluje, voli, ili ima seksualne odnose. Deset zapovesti, jedan od krucijalnih božijih naloga za postupanje svih hrišćana/ki, nema nijedne odredbe koja se odnosi samo na muškarce. Pri tom, ne sme se zaboraviti da su žene bile veoma nisko na društvenoj lestvici u vreme nastanka hrišćanstva, i da je žena po rimskom zakonu, bez obzira na to da li je nečija supruga ili kćer, uvek bila subjekt muškog autoriteta. „Bila je prezrena od svih. U pismu iz 1. veka n.e. jednog muškarca svojoj trudnoj ženi nalazimo sledeće reči: Ukoliko je novorođenče muško, ostavi ga u miru, a ukoliko je žensko, izbaci ga napolje“. Ali, trebalo bi imati na umu da je to slučaj tog vremena, a vremena se menjaju. (Timiadis, 367-73)

OPIS RADIONICE		
<p>Cilj Upoznati učesnike/ce sa razumevanjem rodno zasnovanog nasilja iz pravoslavne perspektive i rad na preporukama prevencije nasilja u porodici u pravoslavnim zajednicama.</p>	<p>Metodologija rada:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Rad u grupama • Diskusija u Plenumu • Pojedinačne i grupne prezentacije 	<p>Materijali:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tekst Marije Grujić <i>Nasilje u Porodici – Pravoslavna Perspektiva</i>, Milica Bakić-Hayden, Marije Grujić, I Vjernice i Građanke, 123-64 str., Upustvo za Trening – Modifikacija društvenih i kulturnih ponašanja muškaraca i žena u BiH, 29-38 str., Prilozi <p>Vrijeme trajanja: 240 min</p>

I) Izlaganje o nasilju u porodici iz pravoslavne perspektive (videti tekst Marije Grujić *Nasilje u Porodici – Pravoslavna Perspektiva*, Milica Bakić-Hayden, Marije Grujić, I Vjernice i Građanke, 123-64), (50 min.)

Posebno objasniti sledeće:

- Zašto žene o nasilju u porodici čute – načini opravdanja nasilja u porodici – utemeljenost u religijskim načelima?
- Obaveze i dužnosti u pravoslavnom braku (*opisati ceremoniju braka i pripremiti fotografije ili kratki video*)
- Na koji način društvo, religijska zajednica i porodica tolerišu nasilje u porodici
- Na koji način pravoslavni sveštenik i pravoslavna zajednica mogu da pomognu žrtvama nasilja u porodici, objasniti i koncept Sabornosti i *Tradicija/tradicije*

Ostaviti na kraju izlaganja najmanje 10 min. za postavljanje pitanja

II) Zajedničko čitanje delova Priloga o uverenjima koja čine mogućim slučajeve nasilja u porodici i njihovo opravdanje (25 min.)

Prilog podeliti svim učesnicima/ama

Diskusija u Plenumu (35 min.)

Inicirati sledeća pitanja:

- Na koji način društvo, religijska zajednica i porodica tolerišu nasilje u porodici?
- Da li postoje određena uverenja i modeli ponašanja za koje se može reći da su „tipična“ ?

III) Rad u grupi (1 sat)

Podeliti učesnike/ce u grupe u dve grupe i podelite im stavke iz dela Priloga koji je naslovljen **Reinterpretacija uverenja koja opravdavaju nasilje u porodici** (svakoj grupi po tri stavke 1-3, 4-6)

Uvodne napomene o „eticiziranju“ pravoslavnih crkava, odnosu prema ženama u SPCu, govoru o rodu/naciji

Zadatak je da učesnici/e u manjim grupama dalje „razotkriju“ uverenja o kojima su već slušali u toku prethodne vežbe i izlaganju na početku radionice, svoje zaključke bi trebalo sumirati u nekoliko osnovnih ideja i zaključaka koji će svima prezentovati

Na kraju zajedničkog rada svaka grupa ima zadatak da u plenumu kratko prezentuje svoje zaključke, podstičite učesnike/ce da međusobno postavljaju pitanja (30 min.)

IV) PREPORUKE ZA PREDSTAVNIKE VERSKIH ZAJEDNICA (1 sat)

Rad u grupi (30 min.)

Podeliti učesnike/ce u grupe u tri grupe

Zadatak je osmisliti načine na koje sveštenik, ali i zajednica u celini može da pomogne u slučajevima nasilja u porodici, svaka grupa ima po jedno pitanje. Pitanje napisati na flipčartu, tako da budu vidljiva svima, svaka grupa mora svoje zaključke da zapiše u obliku manjeg dokumenta

- Koje informacije o nasilju u porodici je potrebno da ima sveštenik
- Saradnja sa Savetovalištim, Skoništima, nevladinim i vladinim organizacijama i institucijama
- Načini ostvarivanja zajedničke saradnje

Na kraju zajedničkog rada svaka grupa ima zadatak da u plenumu kratko prezentuje svoje zaključke, podstičite učesnike/ce da međusobno postavljaju pitanja (30 min.)

V) ZAJEDNIČKI RAD I ANGAŽOVANJE ŽENA U ZAJEDNICAMA - KRAJ ČUTNJE (30 min.)

Kratka prezentacija o „dobrim primerima i praksama“ i zalaganju i lobiranju u verskim zajednicama da se o nasilju u porodici govori otvoreno (primer Priručnika za grčko-pravoslavne porodice, više u priloženom tekstu Marije Grujić – Nasilje u porodici iz Pravoslavne perspektive).

Rad u grupi na PREPORUKAMA koje će toga dana biti prezentirane u grupi u obliku zajedničkog dokumenta (ukoliko nema dovoljno vremena o ovom se može govoriti i u panelu ideje zapišite na flip čartu u toku diskusije)

PRILOZI**1. Uverenja koja čine mogućim slučajevima nasilja u porodici i njihovo opravdanje**

Brak je zajednica za celi život: (Iako je u Pravoslavnoj Crkvi razvod dozvoljen do tri puta)

Muš je glavni u kući: (tj. „glava“ porodice)

Žena je „čuvarka doma“ / Od žene se očekuje pokoravanje: (Ona treba da se pokori mužu jer je on „glava“ porodice, njena „funkcija“ je rađanje i briga o deci)

Govor o nasilju u porodici je sramotan: (Šta će ljudi reći?)

Pritisak porodice /krivica:

„Mnoge druge žene bi želele da im on bude muž...“

„Kako ćeš sama izdržavati decu?“

„Kod nas se u familiji nikada niko nije razvodio“

„Potrebno je da budeš bolja žena (nauči bolje da kuvaš, budi bolja majka“)

Odobrovanje porodce/tolerancija:

„I mene je tvoj otac tukao, pa sam preživela...i ti ćeš“

„I moj otac je tukao moju majku, pa eto u braku su već 40 godina“

„On se dobro brine o porodice, snabeva je svime što je potrebno, a i zgodan je!“

Koncept opraštanja izdržljivosti: („Probaj da izdržiš još samo malo, promeniće se on“)

Koncept sudbine: „Dobila si ono što je trebalo da dobiješ“

Moli se, moli se duže i snažnije

Bog je „dozvolio“ da se to desi

To je „Božja kazna“ za nešto što je ranije učinila

Bog je svemoćan: „Bog će ga kazniti“

2. Reinterpretacija uverenja koja opravdavaju nasilje u porodici**Brak kao celoživotna obaveza**

U brak se ulazi sa pretpostavkom da je brak zauvek, ali žrtva ne sme verovati se u Crkvi više vrednuje svetost braka nego svetost života. Jer, muž kada odluči da postane nasilan, odlučuje da „ubije“ brak.

Muž je „glava“, a žena mora da mu se pokori:

- Sv. Pavle i Poslanicama Efežanima, shvatanje „glave“ (grč. Kefalos)

- Sv. Pavle takođe kaže da u Hristu nema „ni muškog ni ženskog“, već da si svi/e „jedno u Isusu Hristu“.

- Crkveno venčanje promoviše partnerstvo, zajedničaranje, kao i uzajamno razumevanje.

Efežanima (5:25-28),

Muževi! Ljubite svoje žene kao što i Hristos ljubi crkvu, i sebe predade za nju,

Da je osveti očistivši je kupanjem vodenim u reči;

Da je metne preda se slavnu crkvu, koja nema mane ni mrštine, ili takvog čega, nego da bude sveta i bez mane.

Tako su dužni muževi ljubiti svoje žene kao svoja telesa; jer koji ljubi svoju ženu, sebe samog ljubi

Stid i govor o nasilju kao „izdaji porodice“

Čuvanje tajne je način života za mnoge porodice na Balkanu. Neke žrtve bi radije „osećale bol nego sramotu“, jer se plaše da će ih zajednica odbaciti i ogovarati.

PRIJAVLJIVANJE NASILNIKA JE NUŽNO, TO JE PRVI KORAK U SPREČAVANJU. To nije sramota niti izdaja.

Oproštaj:

Da li se hrišćanska etika opraštanja neprijatelju sme primeniti sme primeniti na slučajeve nasilja u porodici?

Sudbina

Nijedna žrtva nasilja ne sme da misli da je to „zaslužila“, i da Bog „tako hoće“

Samo „Više i jače se moliti“

Ko zastavlja krug nasilja?

(Efežani 4: 30- 5:4 i 5:11)

I ne ožalošćavajte Svetog Duha Božijeg, kojim ste zapečaćeni za dan izbavljenja.

Svaka gorčina, i gnev, i ljutina, i vika, i hula, da se uzme od vas, sa svakom pakošću.

A budite jedan drugom blagi, milostivi, praštajući jedan drugom, kao što je i Bog u Hristu oprostio vama.

Ugledajte se dakle na Boga, kao ljubazna deca,

I živite u ljubavi, kao što je i Hristos ljubio nas, i predade sebe za nas u prilog i žrtvu Bogu na slatki miris.

A kurvarstvo i svaka nečistota i lakomstvo da se i ne spominje među vama, kao što se pristoji svetima;

Tako i sramotne i lude reči, ili šale, što se ne pristoji; nego još zahvaljivanje...

I ne pristajte na bezrodna dela tame, nego još karajte. (kritikuj te, usprotivite se)

BLOK 7.

Rodno utemeljeno nasilje – islamska perspektiva,

Abdulhamid A. Abu Sulejman, Bračne nesuglasice, CNS, Nahla, Sarajevo 2009. str. 27-43.

priređila Zilka Šiljak

UDARANJE

Kad pristupamo pitanju „udaranja“ žena i povredama, bolu i poniženju koje ono nužno povlači za sobom, moramo imati na umu da patnja, strah i strepnja rezultiraju mržnjom, izolacijom i apatijom. S druge strane, ljubav, poštovanje i povjerenje za rezultat imaju samilost, posvećenost i entuzijizam. Ummet je dugo vremena trpio ugnjetavanje i poniženje i bio izložen tiraniji i patronatu. U mnogim društvima ta tiranija više nije monopol državne policije ili sigurnosnog aparata. Nasilje je, zapravo, postalo dio opće culture i pojavljuje se u različitim slojevima društva, posebno između „jakih“ i „slabih“. Posljedice ovakve situacije su vrlo važne, pošto je ona suprotna islamskom duhu povezanosti i solidarnosti koji muslimane opisuje, kao što je spomenuto u sunnetu, kao „čvrstu građevinu čiji dijelovi podupiru jedan drugi“⁴, i naglašava: „Primjer vjernika u njihovoj međusobnoj blagosti i ljubavi je kao primjer tijela. Ako oboli samo jedan njegov dio, svi ostali dijelovi osjećaju bolove zbog toga“⁵. Sunnet daje mnogo ovakvih primjera i tako uspostavlja temelje tog jedinjenog duha:

„Musliman je muslimanu brat, on ga neće oštetiti, niti potcijeniti, niti ga na cjedilu ostaviti. Dosta je Sve što je vezano za muslimana sveto je drugom muslimanu, njegova krv, njegov imetak i njegova čast.“

„Bog ne pokazuje svoju milost onima koji nemaju milosti prema drugima.“

„Bog se smiluje onim svojim robovima koji su milostivi.“

„Nije vjernik onaj koji drugoga napada i vrijeđa, proklinje, nepristojno se izražava i koji je bestidan.“

„Najbolji musliman je onaj koji se najljepše ponaša,
a najbolji među vama je onaj koji je najbolji prema ženama.“

Imajući ovo u vidu, posebno u odnosu prema suprugama, tradicija sunneta prenosi da je Poslanik, s.a.v.s., oštro grdio muža koji tuče svoju suprugu: „Kako neko od vas može udarati svoju ženu kao što udara roba, a onda očekivati da je zagrlj naveče?“⁶

Također je rekao: „Mnoge žene su dolazile porodici Muhammedovoj žaleći se na svoje muževe ... Ti muževi nisu najbolji među vama.“⁷ Sam Poslanik je predstavljao najbolji primjer ljubaznosti, suosjećanja, dostojanstva i dobročinstva: „On nikad nije spustio ruku na ženu, roba ili bilo koga drugog...“⁸ U svjetlu ovih općih premisa treba pažljivo istražiti pitanje „udaranja“ i njegovo mjesto u porodičnim, bračnim i roditeljskim odnosima, te u tome smislu identificirati pravo značenje termina „udaranja“ i autentičnu islamsku porodičnu organizaciju koja čini strukturu muslimanske porodice u savremenom svijetu.

Takav sistem zahtijeva postizanje odnosa baziranog na „smirenosti, ljubavi i suosjećanju“, kako bi se formirala snažna i čvrsta porodica koja osigurava sigurno duhovno, emocionalno i psihološko okruženje u kojem muslimansko dijete može izrasti u snažnu, iskrenu i sposobnu osobu, spremnu da se suoči s izazovima vremena i prostora u kojem živi.

Problem „udaranja“ u tom smislu je blisko vezan sa strukturom porodice i međuljudskim odnosima i privlači posebnu pažnju zato što je spomenut u *Kur'anu* i zbog toga što su ljudi njegove historijske i tradicionalne interpretacije uglavnom shvatali u značenju fizičkog čina kao što je šamaranje, udaranje, prebijanje, šutiranje itd. Ovo bi definitivno proizvelo snažan osjećaj bola i poniženja, bez obzira na razmjere same fizičke patnje. Nadalje, instrument za činjenje tog djela viđen je različito, prema

nekim fetvama to može biti nekoliko udaraca *misvakom* (drvce koje se koristi za čišćenje zuba) ili nečim sličnim, poput „četkice za zube“ ili „olovke“, kao što je rekao Abdullah ibn Abbas odgovarajući na upit o tome kakvo je to „blago udaranje“, a prema predaji Ata ibn Abbasa. Takvo „udaranje“ posmatra se više kao način izražavanja prijekora ili nezadovoljstva i uznemirenosti, nego kao nanošenje poniženja i bola. S druge strane, u nekim fetvama nalazimo ekstremnu definiciju „udaranja“ koja „ne smije prijeći 40 udaraca“ i, povrh toga, „nema vraćanja istom mjerom između muža i žene“⁹.

Proučimo sad kur'anski ajet koji se odnosi na pitanje „udaranja prednost jednima nad drugima i zato što oni troše imetke svoje. Zbog toga su čestite žene poslušne i za vrijeme muževljeva odsustva vode brigu o onome o čemu trebaju brigu voditi, jer i Allah njih štiti. A one čijih se neposlušnosti pribojavate, vi posavjetujte, a onda se od njih u postelji rastavite, pa ih i udarite (*idribuhunna*); a kad vam postanu poslušne, onda im zulum ne činite! - Allah je, zaista, uzvišen i velik!

A ako se bojite razdora između njih dvoje, onda pošaljite jednog pomiritelja iz njegove, a jednog pomiritelja iz njene porodice. Ako oni žele izmirenje, Allah će ih pomiriti, jer Allah sve zna i o svemu je obaviješten!“ (4:34, 35)

Na prvom mjestu, da bismo pravilno razumjeli ovaj ajet, neophodno ga je smjestiti u opći kontekst strukture porodice i porodičnih odnosa u islamu, kako bismo shvatili njegove stvarne implikacije u okvir viših ciljeva Objave. Drugo, ajet se mora interpretirati u svjetlu drugih povezanih kur'anskih ajeta:

„O ljudi, bojte se Gospodara svoga, koji vas od jednog čovjeka stvara, a od njega je i drugu njegovu stvorio, i od njih dvoje mnoge muškarce i žene rasijao. I Allaha se bojte - s imenom čijim jedni druge molite - i rodbinske veze ne kidajte, jer Allah, zaista, stalno nad vama bdi.“ (4:1)

„I jedan od dokaza njegovih je to što za vas, od vrste vaše, stvara žene da se uz njih smirite, i što između vas uspostavlja ljubav i samilost; to su, zaista, pouke za ljude koji razmišljaju.“ (30:21)

„Kada pustite žene, onda ih, prije nego što ispune njima propisano vrijeme za čekanje, ili na lijep način zadržite ili ih velikodušno otpremite. I ne zadržavajte ih da biste im učinili nasilje; a onaj ko tako postupi - ogriješio se prema sebi. Ne igrajte se Allahovim propisima i neka vam je na umu blagodat koju vam Allah daje, i Knjiga, i mudrost koju vam objavljuje, kojom vas savjetuje. Allaha se bojte i da Allah sve zna - na umu imajte!“ (2:231)

„O vjernici, kad se vjericama oženite, a onda ih, prije stupanja u bračni odnos, pustite, one nisu dužne čekati određeno vrijeme koje ćete vi brojati, već ih darujte i lijepo ih otpremite.“ (33:49)

„Puštanje može biti dvaput, pa ih ili velikodušno zadržati ili im na lijep način razvod dati. A vama nije dopušteno uzimati bilo šta od onoga što ste im darovali, osim ako se njih dvoje plaše da Allahove propise neće izvršavati. A ako se bojite da njih dvoje Allahove propise neće izvršavati, onda im nije grehota da se ona otkupi. To su Allahovi propisi, pa ih ne narušavajte! A oni koji Allahove propise narušavaju, nepravedni su.“ (2:229)

Ako gornje ajete čitamo u svjetlu općih odredbi Šerijata i sveukupne Poslanikove, a.s., tradicije, vidjet ćemo da je stvarni duh bračnih odnosa oblikovan osjećanjima „ljubavi“ i „samilosti“ i obavezom „zaštite“, te da su vodeći faktori u takvoj vezi „ljubav, samilost i dobročinstvo“. Na taj način dolazimo do shvatanja stvarnog razloga za „udaranje“ i njegovog značenja, njegovih posljedica u obliku ponižavanja i bola i pozicije ovog problema u svjetlu bračnih odnosa u islamu, posebno u svjetlu idealnog sistema koji je dizajniran da promovira međusobno poštovanje i ljubav između supružnika i da rješava njihove probleme. Zaključci su izuzetno važni imajući u vidu stvarnost društvenih odnosa u savremenim muslimanskim društvima, gdje su, nažalost, žene često izložene psihičkom i fizičkom zlostavljanju i ugnjetavanju. Zapravo, počinitelji takvih djela pokušavaju pronaći opravdanje u pogrešnom tumačenju određenih zastarjelih fetvi koje mužu, kao glavi porodice, daju vrlo široke ovlasti u porodičnim pitanjima. Takva percepcija porodičnih odnosa ignorira već uspostavljene temelje ove institucije: samilost, solidarnost, saradnju i integraciju. Ako želimo izbjeći da se žena i porodica smatraju običnom imovinom muškarca, značenje ovakvih tekstova ne smije se pogrešno tumačiti, vaditi iz konteksta ili zloupotrebljavati.

Uvjeti života u prošlosti ograničavali su mogućnosti žena za preuzimanje aktivne uloge u porodici, opterećivali muškarce dodatnim obavezama i davali im više ovlasti u upravljanju porodičnim stvarima,

posebno u gradovima. Muška snaga bila je glavni izvor prihoda za život i čuvanje sigurnosti porodice. S druge strane, održavanje kuće i potrebe porodice iscrpljivale su vrijeme i energiju žena. Sasvim je vjerovatno da su te restrikcije otupljivale oštromnost kod žena, ograničavale njihove interese, slabile njihovu percepciju, izolirale ih od svijeta izvan okrilja porodice i ispunjavale ih izrazito naivnim načinom razmišljanja. Dok tadašnje društvo nije dovodilo u pitanje neograničeni autoritet muškarca u porodičnoj strukturi, današnja situacija u svijetu drastično se razlikuje u pogledu sticanja imetka, sposobnosti i mogućnosti. Današnje obrazovne, tehnološke, kulturne i globalne perspective ženi omogućavaju mnogo veću produktivnost, priliku za ekonomsku nezavisnost i intelektualni i tehnički potencijal koji nadilazi skromnu sferu porodičnih pitanja kojima se bavila u prošlosti. Dakle, historijski portret porodice, sa strukturalnim ograničenjima iz prošlosti, nije u stanju ilustrirati aspiracije članova porodice niti predstaviti njihove današnje uloge i mogućnosti. Da bismo izbjegli tenzije i konflikte u porodičnim odnosima i ponovo uspostavili koncepte i vrijednosti koji omogućavaju svakom članu porodice da obavlja svoje očekivane uloge, a u skladu s ulogama drugih članova porodice, moramo preispitati svoju vlastitu percepciju porodične strukture u kontekstu današnje stvarnosti.

Istražujući dublje pitanje „udaranja“, uvidio sam da suština debate i predvidljiv i očigledan problem leži u tumačenju arapskog glagola *darebe* (udariti) u *Kur'anu* u značenju „patnje“, „poniženja“ i fizičkog „bola“, kao sredstva da se žena natjera da se pokori muževoj volji ili da se natjera na poslušnost i odanost, bez obzira na razmjere bola i patnje koje će trpjeti zbog toga. Temeljna pretpostavka za ovu pojavu je to da muslimanska supruga, kao što je slučaj i u nekim drugim religijama i kulturama, nema načina da izađe iz braka, bez obzira na okolnosti i nikad ne može dobiti dostojanstveno puštanje niti pravedan razvod bez muževljeve saglasnosti. U skladu s tim, zaključuje se da ona mora biti pokorna ili se mora prisiliti da tolerira muževovo samovoljno ponašanje i da udovoljava njegovim zahtjevima. Ukoliko bi ovo bilo tačno, udaranje u značenju „patnje“, „poniženja“ i fizičkog „bola“ predstavljalo bi efektivno sredstvo za rješavanje, ili radije obuzdavanje, bračnih problema!

Međutim, ustanovili smo da gornji opis nije u skladu s principima Šerijata koji porodičnu strukturu temelji na „ljubavi“ i „samilosti“, podržava njen sklad i održava njen identitet. Dakle, članstvo u porodici u islamu je stvar izbora: prisila, represija i nasilje se ne toleriraju i svaki supružnik ima pravo napustiti porodicu i okončati bračnu vezu, pogotovo kad ona postane nasilna. U najmanju ruku, rastava je manje štetna za članove porodice od veze bazirane na mržnji, neslaganju i ogorčenosti. U ovim okolnostima, Šerijat daje mužu pravo da zatraži *talak* (razvod) i supruzi daje pravo da traži *hul'* (slobodu ili puštanje). U krajnjem slučaju, supruga ima izbor da bude oslobođena bračnog ugovora ukoliko vrati mehr koji je primila od svog muža ili dio mehra (kao najveću dopuštenu vrijednost), tako da muževljeva pohlepa za njenim ličnim imetkom ili imetkom njene porodice ne predstavlja izgovor za nasilje, odnosno ne dovede do raspada porodice. ¹¹ Zato prisila ili tjelesno kažnjavanje nikad ne mogu biti sredstvo održavanja ljubavi između supružnika niti način uspostavljanja prisnosti i povjerenja među njima. Pored toga, proučavanje koraka iznesenih u relevantnim kur'anskim ajetima (4:34-35) otkriva dva puta do rješenja koja za cilj imaju rješavanje bračnih problema i postizanje pomirenja, posebno u slučaju kad supruga pokazuje buntovnost i nepravedno narušava bračnu vezu.

Prvi korak je rješavanje nesuglasica među supružnicima bez intervencije ili medijacije treće strane. Ovaj korak inicira i provodi muž i on se treba provoditi kroz tri nivoa:

1) da je upozori; 2) da se od nje u postelji rastavi i 3) da je, na kraju, i „udari“.

Drugi korak, ukoliko prethodni naponi ne dovedu do pomirenja, jeste da oba supružnika imenuju arbitre iz svoje rodbine da im pomognu da prevaziđu nesuglasice, da ih posavjetuju i ponude im rješenja za različite probleme koji ih muče, u skladu sa sljedećim ajetom:

„A ako se bojite razdora između njih dvoje, onda pošaljite jednog pomiritelja iz njegove, a jednog pomiritelja iz njene porodice. Ako oni žele izmirenje, Allah će ih pomiriti, jer Allah sve zna i o svemu je obaviješten!“ (4:35)

Općenito, kur'anske preporuke usmjerene su ka efektivnom pomirenju i uspostavljanju mira među supružnicima, na temelju stvarnih činjenica, koristeći se pozitivnim inicijativama i na efektivan način. Kad supruga pokazuje znakove netrpeljivosti i svojeglavosti, *Kur'an* nalaže mužu da je savjetuje,

uvjerava i eventualno joj prigovori. Ovo mu pruža idealnu priliku da izrazi svoju zabrinutost, da razjasni razlike, istraži moguća rješenja, pokaže svoj odlučan interes za očuvanje njihovog braka pod pravednim uvjetima i na kraju, da razjasni potencijalne neugodne posljedice razvoda. Prema tome, kod rješavanja bilo koje bračne nesuglasice prvo se ističe dijalog, razmjena mišljenja i savjetovanje, a u tom periodu supruga ne smije upasti u zamku osjećaja spokoja da problemi mogu ostati onakvi kakvi jesu zato što će na kraju prevagnuti njena seksualna

privlačnost i/ili muževljeva ljubav ili želja za njom. Dakle, komunikacija i dijalog su prvi koraci koje treba poduzeti u pravcu rješavanja bračnih nesuglasica, radije nego da se supruga oslanja na svoju žensku privlačnost i seksualne potrebe svog supruga. Ako se, usprkos tome, ona ne obazire na savjete zbog neznanja ili arogancije, onda se smatra neophodnim da muž nastavi dalje s koracima i da preduzme drugačije mjere, radije nego da je samo savjetuje ili joj prigovara. Na ovom nivou on treba „odbiti da dijeli bračnu postelju s njom“, što će potvrditi da ona ne može računati na njegovu slabost, nestrpljenje

ili želju za njom. Uviđajući njegov nedostatak interesa za nju, ona će intuitivno shvatiti ozbiljnost situacije i težinu posljedica. To će joj pružiti priliku da ponovo razmisli o cijeloj situaciji, da shvati da je stigla na raskršće i podstaći je da pomogne u pronalaženju načina prevazilaženja nesuglasica i ponovnog uspostavljanja „ljubavi“ i „samilosti“ među supružnicima. S druge strane, ukoliko supruga tvrdoglavo ostane na svojoj poziciji, uprkos gore navedenim muževljevim pokušajima pomirenja, onda nema sumnje da je brak ugrožen i da opasnost od raspada vrebata na horizontu i tada obje strane treba da shvate ozbiljnost situacije i da odmah preduzmu pozitivne korake.

U ovom ključnom momentu pojavljuje se neizbježno pitanje: šta supružnike koji su došli do ovog kritičnog stadija može navesti da shvate stvarnu opasnost koja prijete njihovom braku, uvide prijetnju razvoda i spriječe raskol tako što će prijeći u sferu arbitraže treće strane, kao što su povjerljivi članovi njihove rodbine? U ovom odlučnom trenutku može se poduzeti sljedeći korak u cilju rješavanja spora, prije traženja intervencije arbitara, a to je „udaranje“ (arapski glagol *darebe*), kao što je navedeno u gore citiranom ajetu. Temelj moje studije i suština ovog problema leži u interpretaciji glagola *darebe*, posebno u kontekstu traganja za pomirenjem među zavađenim supružnicima nakon što je muž pokušao povratiti mir i sklad, verbalno, upozoravajući suprugu, i fizički, odbijajući da dijeli s njom bračnu postelju i tako izražavajući svoje nezadovoljstvo.

Shvaća li se *darb* ovdje u značenju ošamariti, udariti, bičevati, šutirati ili bilo kojeg drugog načina fizičkog kažnjavanja (koji izaziva patnju, bol ili poniženje) a koji treba natjerati ženu da ostane u bračnoj vezi protiv njene volje? Ako je ovo tačno, kakva je svrha ovog ugnjetavanja? Da li pokoravanje žena nanošenjem bola i ponižavanjem pomaže ponovnom uspostavljanju ljubavi i odanosti i da li uspijeva zaštititi strukturu porodice od sloma i rasula? Može li ova mjera obuzdati žene koje veoma dobro poznaju svoja prava i natjerati ih da trpe zlostavljanje nasilnih muževa i zatvore oči pred takvom neprijateljskom i nasilnom vezom? Ili će žene pribjeći onome na što im islam daje pravo, da izađu iz takve veze dostojanstvenim puštanjem (*hul'om*)? A ako je situacija takva, može li biti bilo kakvog prostora za represiju ili ugnjetavanje u bračnoj vezi, jer će takvi postupci, vrlo vjerovatno, dovesti do narušavanja porodične strukture i ubrzati njeno propadanje?

GLAGOL DAREBE

Ako se može dokazati da glagol *darebe* ne označava zadavanje fizičke ili psihičke boli i da su neki muževi zloupotrijebili ovaj kur'anski izraz kako bi opravdali svoju okrutnost prema suprugama, koje su, opet, morale trpjeti takvo zlostavljanje zato što su bile zabrinute za djecu ili zbog socijalne ili finansijske nesigurnosti, kako, onda, treba shvatiti ovaj izraz?¹²

Ovo pitanje treba razmatrati sveobuhvatno i s istinskim poznavanjem njegovih različitih dimenzija i sporednih značenja i bez donošenja ishitrenih zaključaka. Kur'anski koraci koji se odnose na izraz *darebe/darb* fokusirani su na to kako pomiriti supružnike na način koji promovira ljubav, samilost i

prisnost, ponovo uspostavljajući smisao braka. Ovi koraci još uvijek ne pribjegavaju posljednjem sredstvu: arbitraži pomiritelja iz porodica supružnika. Prema tome, ukoliko ciljevi i koraci navedeni u *Kur'anu* ne dopuštaju nikakav izgovor za nasilje, nanošenje povreda ili bola u rješavanju bračnih problema, šta je, onda, prava interpretacija ovog glagola? Označava li on bol u alegorijskom ili metaforičkom smislu? Glagol *darebe* u *Kur'anu* se koristi kao prijelazni glagol, npr: „Allah *navodi kao primjer...*“ (16:75 i 16:76) i kao neprijelazni glagol: „... da molitvu na putovanju skratite...“ (4:101), gdje je glagolu dodan i prijedlog.

Ukoliko prihvatimo interpretaciju ovog glagola kao nekoliko blagih, laganih udaraca *misvakom* ili nečim sličnim, kao što je četkica za zube ili olovka, kao što je protumačio Ibn Abbas, onda ovo značenje ne uključuje kažnjavanje, nanošenje povreda ili boli. Ono, zapravo, upućuje na blago fizičko ispoljavanje ozbiljnosti, frustriranosti ili nezainteresovanosti muža za suprugu s kojom više ne dijeli bračnu postelju. Takvo izražavanje je suprotno dodirivanju i milovanju koji impliciraju toplinu i prisnost. Ovakva interpretacija je razumna, pošto ne nanosi nikakvu štetu ljudskom dostojanstvu i održavanju poštovanja među supružnicima koji su doslovno vezani bračnim vezama. Gornja percepcija ne povezuje „udaranje“ s poniženjem, povređivanjem ili bolom. Nasuprot tome, gledište nekih drugih pravnika, kao što se vidi iz njihovih fetvi, ne slijedi nužno ovakav način razmišljanja, posebno kad kao uvjet postavljaju da *darb* ne treba „prelaziti 20 ili 40 udaraca“, ne obazirući se na razmjere i primjenu ovih udaraca („... bez obzira na to da li su usmjereni na različite dijelove njenog tijela ili ne, da li povređuju organe ili ne, izazivaju lomove kostiju ili ne i da li će ih ona preživjeti ili neće“).¹³

S druge strane, uprkos Ibn Abbasovom umjerenom tumačenju, ono još uvijek ostavlja prostor za pogrešno razumijevanje kojim je manipulirano u prošlosti kako bi se opravdalo nasilno i zlostavljачko ponašanje i danas se još uvijek može zloupotrijebiti za nanošenje bola ženama pod okriljem *fetve* o blagim udarcima. Dakle, ni percepcija ni rješenje ne smiju ostaviti mjesta za pogrešno tumačenje stvarnog koncepta pojma *darebe* i ne smiju dopustiti nepoštivanje niti zloupotrebu tog koncepta. Takve mjere opreza zasigurno idu u prilog stvarnim ciljevima Šerijata u pravcu uspostavljanja porodice na temelju ljubavi, samilosti i dostojanstva.

Kao rezultat toga, posvetio sam se reevaluaciji kompletnog ovog pitanja u pogledu njegovog metodološkog okvira (prezentiranog ranije u studiji), u pogledu vječnosti Objave i Poruke, neophodnosti razumijevanja relevantnih Božanskih normi, osobenosti mjesta i vremena i imperativa da se izvrši objektivna i sistematska analiza pitanja koje se razmatra. Nastojao sam istražiti različita značenja glagola *darebe* i njegovih brojnih izvedenica u *Kur'anu*, pošto je najpouzdanije *Kur'an* objašnjavati *Kur'anom*. Najbolje tumačenje Časnog *Kur'ana* možemo naći u samom *Kur'anu* ako ga tumačimo u skladu s višim ciljevima Šerijata (*mekasid*). Skup značenja glagola *darebe* i njegovih izvedenica u *Kur'anu* daje 17 različitih nijansi u značenju, što se da vidjeti iz sljedećih ajeta:

- 1). „Allah vam *navodi kao primjer*“... (16:75, 76, 112; 66:11); 2). „A kad je narodu tvome *kao primjer naveden* sin Merjemin, odjednom su oni, zbog toga, zagalamili...“ (43:57); 3). „Vidi šta o tebi *oni govore*, pa onda lutaju i ne mogunaći Pravi put.“ (17:48); 4). „Zato *ne navodite* Allahu slične! Allah doista zna, a vi ne znate.“ (16:74); 5). „... da molitvu *na putovanju skratite*...“ (4:101); 6). „Mi smo ih u pećini tvrdo *uspavali* za dugo godina.“ (18:11); 7). „Zar da *odustanemo* da vas opominjemo zato što svaku mjeru zla prelazite?“ (43:5); 8). „... i neka vela svoja *spuste* na grudi svoje; ... i neka *ne udaraju* nogama svojim da bi se čuo zveket nakita njihova koji pokrivaju.“ (24:31); 9). „Noću izvedi robove Moje i s njima suhim putem kroz more *prođi*...“ (20:77); 10). I Mi objavismo Musau: „*Udari* štapom svojim po moru!“ - i ono se rastavi i svaki bok njegov bijaše kao veliko brdo.“ (26:63); 11). „Allah se ne ustručava da *za primjer navede* mušicu ili nešto sićušnije od nje“ (2:26) 12). „I kada je Musa za narod svoj vodu molio, Mi smo rekli: „*Udari* štapom svojim po stijeni!“ - i iz nje je dvanaest vrela provrelo...“ (2:60) 13). „I poniženje i bijeda *na njih padoše* i Allahovu srdžbu na sebe navukoše“ (2:61) 14). „Ma gdje se našli, *biće poniženi*“ (3:112) 15). „A kako će tek biti kada im meleki budu duše uzimali *udarajući ih* po obrazima i po leđima njihovim!“ (47:27) 16). „U srca nevjernika Ja ću strah uliti, pa ih vi po šijama *udarite* i *udarite ih* po prstima.“ (8:12) 17). „I uzmi rukom svojom snop i njime *udari*, samo zakletvu ne prekrši!“ (38:44)...

Ako proučimo gornje ajete primijetiti ćemo da glagol *darebe* (prijelazni i neprijelazni) ima nekoliko figurativnih ili alegorijskih značenja. Može značiti izolirati, odvojiti, otići, udaljiti se, isključiti, odseliti se itd. Glagol *darebe*:

- kad se odnosi na zemlju, znači *putovati* ili *otići*
- kad se odnosi na uho, znači *blokirati sluh* ili *spriječitida se nešto čuje*
- kad se odnosi na Kur'an, znači *zapošaviti, ignorirati i napustiti ga*
- kad se odnosi na istinu i laž, znači učiniti bilo šta odtoga *očiglednim* i *razlikovati* jedno od drugoga
- kad se odnosi na hidžab, znači spuštanje vela prekoprša
- kad se odnosi na mora i rijeke, znači *probati put* krozvodu gurajući je ustranu
- kad se odnosi na podizanje zida, znači *pregraditi, razdvojiti*
- kad se odnosi na ljude, znači biti *zasjenjen sramotom*
- kad se odnosi na stopala, vratove, lica, leđa, znači *odsjeći, posjeći i udariti*
- u ostalim ajetima znači natjerati, šokirati, ošamariti ili nanijeti štetu.

Prema tome, opće značenje glagola *darebe* u kur'anskom obraćanju je razdvojiti, udaljiti se, otići, napustiti itd.

OPIS RADIONICE		
<p>Cilj Upoznati učesnike/ce sa razumevanjem nasilja u porodici iz islamske perspektive i rad na preporukama prevencije nasilja u porodici u muslimanskim zajednicama .</p>	<p>Metodologija rada:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Rad u grupama • Diskusija u Plenumu • Pojedinačne i grupne prezentacije 	<p>Materijali:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tekst Abdulhamida A. Abu Sulejmana <i>Udaranje</i>, iz knjige <i>Bračne nesuglasice</i>, str. 27-43. i tekst <i>Nasilje u Porodici – islamska Perspektiva</i>, Zilka Spahić-Šiljak, knjiga <i>I Vjernice i Građanke</i>, str. 199-207., Upustvo za Trening – Modifikacija društvenih i kulturnih ponašanja muškaraca i žena u BiH, str. 44-47., Prilozi <p>Vrijeme trajanja: 240 min</p>

I) Izlaganje o nasilju u porodici iz islamske perspektive (vidjeti tekst Abdulhamida A. Abu Sulejmana *Udaranje* i tekst Zilke Spahić-Šiljak, *Nasilje u porodici – islamska perspektiva*, knjiga *I Vjernice i Građanke*, str. 199-207., (50 min.)

Posebno objasniti sljedeće:

- Kako se tumače pojedini dijelovi kur'anskog teksta koji se odnose na pitanje uređenja bračnog života, i odnosa među supružnicima?
- Odnosi u muslimanskom braku (poslušnost ili partnerstvo),
- Kako se prevode ti dijelovi teksta sa arapskog na druge jezike i zašto u bosanskim prevodim nema promjena u odnosu suvremena tumačenja Kur'ana?
- Fetve (pravna rješenja) o nasilju u porodici i BiH i (ne)aktivnosti Islamske zajednice u BiH,
- Kao imami i muslimanske zajednice mogu raditi na eliminaciji nasilja u porodici,

Ostaviti na kraju izlaganja najmanje 10 min. za postavljanje pitanja

II) Zajedničko čitanje dijelova teksta Ku'ana i hadisa iz priloga koji se mogu tumačiti i razumijevati kao potpora nasilju ili partnerstvu između žene i muškarca (25 min.)

Priloge podijeliti svim učesnicima/ama

Diskusija u Plenumu (35 min.)

Inicirati sljedeća pitanja:

- Zbog čega društvo, religijska zajednica i porodica tolerira nasilje u porodici?
- Zbog čega se ponavljaju određena tumačenja o odnosu žene i muškarca koja uopće ne korespondiraju vremenu i kontekstu u kojem se živi?

III) Analiza tekstova

Rad u grupi (1 sat)

Podijeliti učesnike/ce u grupe i podijelite im stavke iz dijela Priloga 1. **Analiza teksta o vrijednosti čestite žene (iz knjige Ismail i Izete Haverić, Islamski brak i porodica, Saajevo 1991. str. 43. 164.,) i Priloga 2. Analiza teksta o partnerstvu i ljubavi između žene i muškarca.**

Učesnici/e u manjim grupama treba dalje da analiziraju i diskutiraju o odnosima u braku u muslimanskoj porodici, te da na temelju ponuđenih tekstova donesu zaključke koje će prezentirati svima.

Na kraju zajedničkog rada svaka grupa ima zadatak da u plenumu kratko prezentira svoje zaključke, koji bi trebali podstaknuti učesnike/ce da međusobno postavljaju dalje raspravljaju o različitim porukama koje su čući iz analiziranih tekstova. (30 min.)

IV) Analiza tekstova

Rad u grupi (1 sat)

Podijeliti učesnicima dva prevoda kur'anskog ajeta o "qawami" iz Priloga 3. i Priloga 4. (Kur'an, 4:34) iz prevoda Kur'ana Besima Korkuta i prevoda Imama Ragiba, knjiga I vjernice i građanke str. 202.) i tekst A. Abu Sulejmana Udaranje, str. 38-43.

Učesnici/e u manjim grupama analiziraju prevode i diskutiraju o kur'anском terminu "daraba", način ana koji se prevodi, razumijeva i formira stavove o nasilju u porodici.

Na kraju prezentiraju svoje zaključke pred svima o otvaraju mogućnost za pitanja i diskusiju u plenumu.

V) Preporuke za vjerske zajednice (1 sat)

Rad u grupi (30 min.)

Podijeliti učesnike/ce u tri grupe

Zadatak je osmisliti načine na koje imam ili muallim, ali i zajednica u cjelini može da pomogne u slučajevima nasilja u porodici, svaka grupa ima po jedno pitanje. Pitanje napisati na flipčartu, tako da budu vidljiva svima, svaka grupa mora svoje zaključke da zapiše u obliku manjeg dokumenta

- Koje informacije o nasilju u porodici je potrebno da ima imam ili muallima?
- Na koji način bi vjerske zajednice trebale saradivati sa savjetovalištim, skoništima, nevladinim i vladinim organizacijama/institucijama?
- Koje resurse zajednica treba da odgovori ovim potrebama?

Na kraju zajedničkog rada svaka grupa ima zadatak da u plenumu kratko prezentira svoje zaključke, podstičite učesnike/ce da međusobno postavljaju pitanja (30 min.)

Rad u grupi (30 min.)

Jednoj grupi dati tekst Uputstva imamima u borbi protiv nasilja u porodici da ga analizira i pripremi kratku prezentaciju za plenu.

Drugoj grupi dati zadatak na internetu pronađe Fetve (pravna rješenja) ili Islamske zajednice BiH ili pojedinačne (2-3 fetve) i da tekstove Fetvi i pitanja koja im prethode analiziraju i pripreme za prezentaciju u plenumu.

PRILOZI

1. Analiza teksta o vrijednosti čestite žene (iz knjige Ismail i Izete Haverić, *Islamski brak i porodica, Saajevo 1991. str. 43. 164.,*)

1. "Vrijedna i čestita žena je najveće blago. Takva žena cijeni svoga muža, cijeni njegov trud i rad, njegovu brigu o porodici. Ona mu čuva kuću, pazi i odgaja djecu i sl." Žena je starješina i pastir u kući svog muža i bit će pitana za svoje stado.." (hadis)
2. Zanemariti kuću i odgoj djece veliki je grijeh za ženu, jer je to njena i najpreča dužnost. Prema shvatanju i vršenju ove dužnosti, cijeni se vrijednost žene, kako je lijepo istakao Muhammed a.s. " Svijet i sve stvari na svijetu imaju svoju vrijednost, ali vrijedna i savjesna žena – domaćica ima najveću vrijednost."
3. "Najviše prava nad ženom ima njen muž, a na mužem njegova majka." (hadis)
4. "Ženina poslušnost mužu, ravna je džihadu" (hadis)
5. "Koja žena umre, ući će u džennet, ukoliko je muž zadovoljan s njom." (hadis)
6. "Žena se ne može odužiti Allahu, dok u cjelosti ne ispuni svoje obaveze prema mužu

2. Analiza teksta o partnerstvu i ljubavi između žene i muškarca

1. A vjernici i vjernice su jedni drugima prijatelji jedni drugima: traže da se čine dobra djela, a od nevaljalih odvaračaju i molitvu obavljaju i zekat daju i Allahu u Poslaniku Njegovu se pokoravaju. To su oni kojima će se Allah sigurno smilovati. Allah je zaista silan i mudar. (Kur'an, 9:71)
2. Žena i muškarac su srodne duše jedno drugome: one su vaša odjeća, a vi ste njihova odjeća. (Kuran, 2:187)
3. I jedan od dokaza Njegovij je što za vas stvara žene, od vrste vaše stvara žene da se uz njih smirite i što između vas uspostavlja ljubav i samilost: to su, doista, pouke za ljude koji razmišljaju. (Kur'an, 30:21)
4. Svaka osoba je odgovorna pred Bogom za svoja djela (Kur'an, 6:164, 35:18)
5. Nećete ući u džennet dok ne budete vjerovali, a nećete vjerovati dok se ne budete voljeli. Budite milostivi prema onima koji su na zemlji, pa će Onaj koji je na nebesima biti milostiv prema vama. (hadis)
6. "Najbolji među vama su oni koji lijepo postupaju prema svojim ženama i kćerima". (hadis)

3. Kur'anski tekst

Ako se bojite da će žene osjećati averziju prema vama, nastojte da ih razgovorom pridobijete, onda ih ostavite same u krevetu (*daraba* - bez da im činite nasilje), a onda idite u krevet s njima (kad budu spremne) (Kur'an, 4.34)

4. Kur'anski tekst

A onih čije se neposlušnosti pribojavate, vi ih posavjetujte, pa ih udarite (*daraba*); kad vam postanu poslušne, onda im zulum ne činite (Kur'an, 4:34)

5. Mišljenje prof. Ljevakovića

Sa tribine o nasilju u porodici održane u ŽEO Nahla, Sarajevo, tekst objavljen u Preporodu, 23. 02. 2010. *Neka se oni koji čine nasilje ne zaklanjaju iza vjere*

"U slučaju da dođe do razmirica u braku, profesor Ljevaković je rekao da postoje tri etape prevazilaženja tih problema. Prvi je u razgovoru bračnih drugova bez posrednika, pa ako to ne urodi plodom slijedi razdvajanje supružnika iz postelje, te, u slučaju da ni to ne uspije, treća etapa je potpuno udaljavanje iz kuće. Cilj je da to razdvajanje da poticaj ponovnom zblizavanju i očuvanju bračne veze. U slučaju da spomenute mjere ne poluče pozitivan rezultat, na scenu treba da stupe dva arbitra koje deligiraju supružnici. Savko po jednog. Oni treba da usaglase stajališta i

vide može li se brak održati. Ako ni to ne pomogne onda dolazi do razvoda braka, ali na dostojanstven način. Jer, kur'anski je imperativ je da se u braku lijepo živi. Profesor Ljevaković je još jednom podvukao: "Bog naređuje da se lijepo postupa u braku, da se posjećuje rodbina, a da se zabranjuje nasilje i činjenje loših djela. Mnogo ajeta u Kur'anu časnom govori da su vjernici i vjernici jedni drugima braća i sestre, prijatelji, pa kako se može činiti nasilje!?"

6. Uputstva imamima o borbi protiv nasilja u porodici (knjiga I vjernice I građanke, str. 204-207)

BLOK 8.*Sabiha Husić u saradnji sa Nasihom Šehić***Integracija znanja i vještina o prevenciji spolno/rodno zasnovanog nasilja****Scenarij slučaja 2:**

U Sigurnu kuću „Medica“ Zenica primljena je punoljetna klijentica Adrijana sa svojim malodobnim sinom (10 godina) zbog nasilja od strane muža koje je trpjela zadnjih deset godina. Nasilje koje je doživjela opisuje u obliku fizičkog i psihičkog zlostavljanja. U braku je bila 13 godina. U prve tri godine njen brak je bio prilično skladan, sve dok nisu dobili sina. U tom periodu počinju problemi, psihičko maltretiranje, muž joj je počeo da zabranjuje bilo kakav kontakt sa sredinom, a potom ju je i fizički napadao (vukao je za kosu, šamarao, nazivao pogrdnim imenima...). Navodi da dugo nije izlazila iz kuće i družila se sa prijateljicama, rodicama, a zabranio joj je i kontakt sa roditeljima. Ljubomoru muža na početku njihovog zajedničkog života doživljavala je kao ljubav, a tako ju je objašnjavao i pravdao i njen muž. Smetalo mu je kada se presvuče, opere kosu, našminka... Klijentica je odlučila pozvati policiju kada je nasilje postalo nesnošljivo. Pozvala je policiju kući, jer je suprug postavio dvije bombe na šteknu dnevnog boravka u njihovom stanu i prijetio njoj i sinu. Tada je klijentica podnijela tužbu za razvod braka, ali ju je povukla, jer joj je muž obećao da će se smiriti i popraviti, ali i zbog djeteta, da ima oca. Nakon izvjesnog vremena opet su počeli problemi. Muž je počeo da prijeti sjekirom, nožem, bombama, pištoljem... Nasilje od strane muža par puta je prijavljivala policiji, koja je dolazila na kućna vrata, evidentirala identitet njenog muža bez privođenja. Muž je jedne prilike odveo sina na tavan s namjerom da ga baci sa zgrade. Prilikom njegovog pokušaja da otvori tavanska vrata, sin je uspio pobjeći. Adrijana je pokušala zaustaviti muža, ali fizički nije bila jaka da uspije u tome. Tada je pozvala policiju koja je ponovo obavila samo rutinsku kontrolu dokumenata. Muž je svakodnevno konzumirao alkohol u kombinaciji sa lijekovima koje mu je doktor propisao. Ona je tokom rada kao higijenska radnica u jednoj pekari brinula o plaćanju stana i režija od plate od 200 KM. S druge strane, njen suprug nije pokazivao nimalo interesa za zbrinjavanje porodice. Tim više, imao je običaj uzeti njen novac i „prokockati ga“. Adrijana je jednom izgubila svijest na putu od posla ka kući. Razlog za to navodi strah od suprugovih prijetnji. Jedne večeri, koja je bila i presudna za odluku klijentice da potraži pomoć, muž je držao sjekiru pored kreveta u koji je smjestio nju i sina, te ih tjerao da ljube sjekiru. Nije im dozvoljavao da uzimaju vodu, niti hranu. Navodi da je te noći mobitelom zvao prijatelja i govorio da će ih ubiti. Uspjela je uz pomoć policije kojoj se obratila i jedne NVO doći do „Medice“ u Zenici.

Klijentica je tokom boravka u Sigurnoj kući „Medica“ Zenica prolazila kroz redovni individualni i grupni psihoterapijski proces s ciljem ublažavanja i otklanjanja psihičkih smetnji nastalih kao posljedica preživljenog nasilja, a tokom boravka klijentici i njenom sinu omogućeni su i redovni medicinski pregledi. U sklopu okupacione/radne terapije, a poslije ekonomskog osnaživanja, uključena je na frizerski kurs u trajanju od 6 mjeseci, što joj je uveliko pomagalo da prevaziđe aktuelne probleme. I sin je bio uključen u individualni i grupni terapijski proces i izabran je bio za Peer edukatora gdje je zajedno sa još jednom djevojčicom uz pomoć edukatorica vodio edukativne radionice sa drugom grupom djece iz tri različite organizacije.

Tokom boravka u Sigurnoj kući okončan je i proces razvoda braka u njenu korist, te je klijentica dobila starateljstvo nad malodobnim sinom. Svjesna da u Sigurnoj kući može ostati ograničen period počela je tražiti posao, jer je željela da radi i obezbijedi egzistenciju za život, djetetu i sebi. Nakon mnogobrojnih bezuspješnih pokušaja da pronađe posao, često je verbalizovala strah za budućnost.

Majka i sestra su imale mogućnost i prazan stan da po izlasku iz „Medice“ smjeste Adrijanu i sina kod njih, ali su one to odbile zbog straha od reakcije njenog bivšeg muža kada sazna da su je one primile kod sebe.

Dva dana nakon toga, klijentica je obavijestila terapeutkinju da ima namjeru vratiti se bivšem suprugu, jer ne vidi drugo rješenje za sebe i sina, a vjeruje da se muž promijenio. Uspostavljen je kontakt sa njom nakon odlaska iz „Medice“. Rekla je da ne može da vjeruje da se njen suprug toliko promijenio na bolje, nema galame, psovki, a kamoli udaraca. Sada, kaže da razgovaraju o svemu, a ona je počela raditi i zarađivati novac zahvaljujući svojoj upornosti, sposobnosti i certifikatu koji je dobila u „Medici“.

Pitanja scenarij slučaja 2:

1. Na koji su način tradicionalne uloge rodova očigledne u ovoj priči?
2. Koji se elementi nasilja na temelju roda nalaze u ovoj priči?
3. Koji utjecaj uloge rodova i nasilje na temelju roda ima na Adrijanino odlučivanje?
4. Zašto se Adrijana vratila mužu?

Scenarij slučaja 3:

Nađa je mlada žena, nepunih 20 godina. U Sigurnu kuću primljena je na smještaj, rehabilitaciju i zbrinjavanje posredstvom Centra za socijalni rad, gdje se obratila zbog preživljenog psihičkog, ekonomskog i fizičkog nasilja od strane nevjenčanog supruga. Zajednički život trajao je oko 9 mjeseci. Po izgledu mlade žene vidno su bile uočljive posljedice fizičkog nasilja u obliku teških tjelesnih povreda zadobijenih četiri dana prije pronalaska pomoći.

Ljekarska dokumentacija i lični uvid u zdravstveno stanje žene jasno su ukazivali da je preživjela teški oblik zlostavljanja: jedanaest uboda nožem po cijelom tijelu, teška povreda noge, krvni podljevi oko očiju, čupanje nokata i jezika.

Prije stupanja u vanbračnu zajednicu, veza između mlade žene i njenog nevjenčanog supruga, nasilnika, trajala je dva i pol mjeseca. Od nje je stariji jedanaest godina. Iza njega bio je jedan propali brak iz kojeg je dobio sina (danas dvanaestogodišnjak), kao i jedna propala vanbračna zajednica. Za brak i dijete je znala, ali za zajednički život sa drugom ženom saznala je tek prije 2 mjeseca. Radio je kao zaštitar, a ona je radila u jednom Fast Foodu. Njihovu vezu prije zajedničkog života opisala je kao bajku. Naime, svaki dan su se viđali, bio je njena sigurnost, odlazili su u duge šetnje, pozorište, izlete, razmjenjivali poklone... Njen otac ga je poznavao još iz ratnih dana. Nevjenčani suprug je tokom ratnih dejstava bio u odredima mudžahedina i tada je imao šesnaest godina. Njen otac je bio u Armiji BiH. Mlada žena navodi da ju je otac upozoravao da njen nevjenčani suprug i nije dobar izbor za životnog druga, ali da se, zaslijepljena ljubavlju, ipak odlučila započeti s njim zajednički život. Od tada, njihova zajednica je prepuna ljubomore i početak braka povezuje sa početkom ljubomornih ispada svoga muža: počeo je dolaziti na njen posao još dok su bili u vezi, a potom su dolasci postali svakodnevnici, nije joj dopuštao izlaske sa drugaricama, a sve je pravdao tako što je govorio da to čini «za njeno dobro». Početkom zajedničkog života počeo ju je sve više kontrolisati, a kasnije je njegovom odlukom napustila posao, jer kako joj je govorio, «to njoj nije potrebno, neka bude kući, on radi, a ona neka odmara i uživa u životu». Prve batine dobila je povratkom sa jednog izleta. Povodi za batine su postajali sve banalniji, dobijala je šamare ako ga pita nešto što on ne želi. Počela je shvatati da nešto nije uredu, poželjela je svoj problem podijeliti sa roditeljima. Uslijedilo je pomirenje sa njim nakon njegovog plakanja i obećanja da se to nikada više neće ponoviti. Međutim, rasprave popraćene fizičkim obračunima prema njoj bile su sve češće. Zatim su došle zabrane. Prestala je konzumirati cigarete, jer joj je zabranio. Jedno od njegovih naređenja bilo je učenje Kur'ana, dnevno čitanje najmanje dvije stranice, a zatim bi je on «ispitao» kada bi se vratio s posla. Svaki dan morala je klanjati pet vakat namaza. On to nije činio, ali ona je morala. Problemi, koji su prethodili teškom fizičkom zlostavljanju bili su deložacija (iselj enje iz dotadašnjeg stana), te oduzimanje, od muža, dva automobila od strane policije. Naime, pored posla zaštitara, njen nevjenčani suprug radio je na kupovini i preprodaji automobila. Većinom su to bila vozila uvezena u zemlju. Policijskom

kontrolom utvrđeno je da papiri dva automobila nisu ispravni, te su isti oduzeti. To im je uzrokovalo težu finansijsku situaciju. Sve više je bio nervozan, galamio na nju, vrijeđao je, omalovažavao i tukao. Često je znao u stanju ljutnje uzeti oklagiju i tući je njom.

Posljednji napad na nju bio je krajnje brutalan i opasan po njen život: uzeo je nož, sjeo na nju i počeo praviti ubode po njenom tijelu. Ustao je, uzeo vodu iz frižidera i polivao je njom. Rekao joj je da će je za par dana prodati za 2.000 KM. Molila ga je da je odvede u službu hitne pomoći, što je on odbio uz nove prijetnje. On ju je zaključao i izašao iz kuće, krvarila je cijelu noć. Ujutro je kroz prozor pobjegla iz kuće. Pomogla joj je gazdarica kuće u kojoj je stanovala i pozvala oca telefonom. Otac i majka su krenuli prema kući u kojoj je živjela. U putu je zvao telefonom svoga «zeta» i u šoku mu postavio pitanja «Šta je bilo?! Zašto?!» Dobio je odgovor da se ne brine, jer «u svakom braku ima nesuglasica». Suprug se vratio kući prije dolaska oca. Utrčao je u sobu gdje je bila gazdarica, pitao je za svoju ženu, verbalizovao da je želi naći i ubiti. U to vrijeme ona se sakrila iza frižidera i kuhinjskog ormarića. Tražio ju je, ali nije uspio naći. Istrčao je iz kuće. Za 5 minuta pojavio se otac i odmah zbrinuo kćerku kod ljekara, a zatim u Kantonalnoj bolnici.

Nakon toga, slijedilo je zbrinjavanje u Sigurnu kuću. U saradnji sa službom hitne pomoći obavljani su kontrolni pregledi previjanja rana. Ženi je pružena adekvatna psihološka pomoć, kao i medicinska pomoć. Rezultat na testu za trudnoću bio je pozitivan. Nevjenčani suprug je tužen i proces je u toku. Teško joj je, jer kaže da je voljela tog čovjeka. Ima potpunu podršku oca, majke i sestara. Namjeravala je nastaviti školu i upisati neki od kurseva u Sigurnoj kući kada se oporavi. Međutim, ubrzo se odlučila vratiti suprugu sa kojim je ponovo bila stupila u kontakt.

Pokazivao je kajanje, obećavao da neće više nikad, vjerovala mu je, a i trudnoća je uticala da mu se vrati. Obećavao joj je da će imati divan život, da zbog bebe koju čekaju trebaju graditi harmoničan brak. Dok nije povukla tužbu, nije bilo problema. Kada je to učinila, nasilje je ponovo počelo. Ubrzo, zbog ponovnog preživljenog nasilja, Nađa je završila u bolnici na urgentnom odjelu. Ovaj put, tukao ju je kablom. Roditelji su pokušali udaljavanjem od Nađe i prividno nepružanjem podrške pomoći Nađi, da shvati da ne vrijedi više pokušavati živjeti sa mužem, nasilnikom. Ipak, pokušala je još jednom, ali je ubrzo shvatila da se muž ne mijenja i da nastavlja sa nasilnim ponašanjem. Ponovo je odlučila pomoć zatražiti od roditelja što je i učinila, a roditelji su i ovaj put, kao i prvi put kada su saznali za nasilne odnose, pružili Nađi pomoć i podršku. Sada u miru sa roditeljima i mlađim sestrama očekuje porod.

Pitanja za scenarij slučaja 3:

1. Na koji su način tradicionalne uloge rodova očigledne u ovoj priči?
2. Koji se elementi nasilja na temelju roda nalaze u ovoj priči?
3. Koji utjecaj uloge rodova i nasilje na temelju roda ima na Nađino odlučivanje?
4. Zašto se Nađa vraćala više puta mužu?

Saradnja aktera u zajednici na prevenciji i zaštiti žrtava nasilja

Primjer dobre prakse institucionalne saradnje između Medice Zenica, institucija i nevladinih organizacija putem potpisivanja "Protokola o međusobnoj saradnji u radu na prevenciji i zaštiti žrtava nasilja u porodici":

Nevladina organizacija Medica Zenica zahvaljujući svom dugogodišnjem radu, iskustvu i holističkom pristupu žrtvama nasilja i traume, kontinuirano prati potrebe zajednice i pokušava na njih odgovoriti koristeći vlastite raspoložive resurse u suradnji sa ustanovama/institucijama i drugim nevladinim organizacijama. Stoga je „Medica“ Zenica pokrenula projekat „**Institucionaliziran odgovor na spolno zasnovano nasilje u porodici i zajednici općine Zenica**“ kako bi se adekvatnije povezale i djelovale ustanove/institucije i organizacije, kao i razvile multidisciplinarni pristup u prevenciji, ali i direktnoj zaštiti i zbrinjavanju žrtava nasilja.

Međunarodni standardi o zaštiti žrtava potiču države članice da koordiniraju radnje u vezi zaštite žrtava, kako bi žrtve „dobile trenutnu i sveobuhvatnu pomoć putem koordiniranog, multidisciplinarnog i stručnog djelovanja”. To je predviđeno i Strateškim planom za prevenciju nasilja u porodici za Federaciju BiH 2009-2010. U Cilju 4 pomenutog Strateškog plana se naglašava razvijanje jedinstvenog multidisciplinarnog pristupa u prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici i ostvarivanju međusobne saradnje svih subjekata u prevenciji nasilja u porodici, kao i u procesu zaštite žrtava nasilja.

Suradnja između policije, zdravstvenih i socijalnih službi, pravosudnog i nevladinog sektora, treba osigurati koordinirane postupke i radnje u ovoj oblasti.

Eksperti Vijeća Evrope utvrdili su da bi, kao minimum, sve relevantne institucije trebale izraditi smjernice za međusobnu suradnju i djelovanje.

U martu ove godine, na inicijativu Medice Zenica formirana je Radna grupa koja je imala za cilj da uradi „**Protokol o međusobnoj saradnji u prevenciji i zbrinjavanju žrtava nasilja u porodici i zajednici općine Zenica**”. U radnu grupu bili su imenovani predstavnici/ce: općine, Ze-Do kantona, sudstva, tužilaštva, centra za socijalni rad, zdravstva, obrazovanja i nevladinih organizacija. Oni su posvećeno radili na izradi Protokola, prateći potrebe žrtava nasilja u porodici u okviru vlastitih nadležnosti. Od samog početka značajnu podršku u izradi ovog Protokola pružio je Gender Centar Federacije BiH.

Zahvaljujući zalaganju Radne grupe, potpori Gender Centra Federacije BiH i nadležnim institucijama/ustanovama i organizacijama općina Ze-Do kantona kao i nadležnim ministarstvima Zeničko-dobojskog kantona, Protokol je urađen, potpisan i stavljen u realizaciju kako bismo zajedničkim snagama i zalaganjem obezbijedili efikasne i kvalitetne usluge žrtvama nasilja u porodici. Više o poduzetim mjerama putem potpisanog Protokola vidjeti u navedenom Protokolu.³⁷

Zašto sve ovo činiti?

Zato da bismo zajedno ostvarili jednakopravnost spolova i spriječili nasilje u porodici i zajednici. Nasilje je krivično djelo i svaki građanin/ka je dužan/a prijaviti nasilje i raditi na njegovoj prevenciji.

OPIS RADIONICE		
Cilj Integrirati znanja i vještine o nasilju utemeljenom na osnovu spola/roda.	Metodologija rada: <ul style="list-style-type: none"> • Studija slučaja • Rad u malim grupama • Diskusija u plenumu • Prezentacija-predavanje 	Materijali: <ul style="list-style-type: none"> • Scenarij slučaja 1. 2. i 3. • Saradnja aktera u zajednici na prevenciji i zaštiti žrtava nasilja Vrijeme trajanja: 240 min

Vježba: Scenarij slučajeva (60 minuta)

Koraci u radu:

1. Podijeliti učesnice/ke na dvije ili tri grupe u zavisnosti od broja učesnica/ka
2. Svaka grupa dobije po jedan scenarij slučaja i odgovaraju na postavljena pitanja, koja se nalaze odmah ispod pojedinih scenarija
3. Druge scenarije svaka grupa treba pročitati kako bi lakše mogle pratiti odgovore grupa tokom plenarne prezentacije
4. Učesnice/ci treba da donesu odgovore i zaključke na postavljena pitanja, a prema vlastitom mišljenju, na osnovu iskustva, stečenog znanja i vještina tokom edukacije (**pogledati prilog 7**).

37 „Protokol o međusobnoj saradnji u radu na prevenciji i zaštiti žrtava nasilja u porodici”, Zenica, 2010. godine, može se dobiti u Medici Zenica, a osnovne informacije o ovoj saradnji pogledati na web stranici: www.medicazenica.org

Pitanja scenarij slučaja 2:

1. Na koji su način tradicionalne uloge rodova očigledne u ovoj priči?
2. Koji se elementi nasilja na temelju roda nalaze u ovoj priči?
3. Koji utjecaj uloge rodova i nasilje na temelju roda ima na Adrijanino odlučivanje?
4. Zašto se Adrijana vratila mužu?

Pitanja scenarij slučaja 3:

1. Na koji su način tradicionalne uloge rodova očigledne u ovoj priči?
2. Koji se elementi nasilja na temelju roda nalaze u ovoj priči?
3. Koji utjecaj uloge rodova i nasilje na temelju roda ima na Nađino odlučivanje?
4. Zašto se Nađa vraćala više puta mužu?

***** Napomena: Scenarij slučaja 1 pogledati u Bloku III**

Prezentacija: Saradnja aktera u zajednici na prevenciji i zaštiti žrtava nasilja „Protokol o međusobnoj saradnji u prevenciji i zbrinjavanju žrtava nasilja u porodici i zajednici općine Zenica“. (45 minuta)

Diskusija i zaključci: Kako i na koji način djelovati u lokalnim zajednicama da se prevenira nasilje u porodici i zajednici kao i da žrtve nasilja imaju kontinuiranu i adekvatnu pomoć, zaštitu i zbrinjavanje.. (60 minuta)

PRILOZI**1. Mogući odgovori na postavljena pitanja iz scenarija slučaja 2:**

1. Kroz Adrijanino vjerovanje da je ženi mjesto u kući pored muža, jer mu se i pored svega vratila, da djetetu treba otac, da muž svoju ljubav pokazuje kroz ljubomoru, da je žena nesposobna da se sama, bez muškarca uz nju, snađe u životu...
2. Emocionalno nasilje u vidu ljubomore, prijetnje smrću i pokazivanje oružja. Zabrana ženi da izlazi iz kuće i druži se sa rodbinom i ostalim ljudima, prijetnja djetetom. Ekonomsko nasilje - oduzimanje novca...
3. Veliku ulogu na Adrijanino odlučivanje imala je njena rodna uloga - vratiti se svom „zaštitniku“, vjerovanje da će se on popraviti. Nasilje na temelju roda ponukalo ju je da ostavi muža i razvede se, ali je preovladala njena rodna uloga i njena ekonomsko-socijalna situacija da mu se vrati...
4. Vratila se jer nije imala podršku porodice da nastavi živjeti uz njihovu podršku, kao i zbog toga što je ekonomska situacija takva - da je naći posao postalo nemoguća misija. Usljed nedostatka podrške i poslovnih mogućnosti ona se vratila u svoju rodnu ulogu i povjerovala da joj je opet najbolje da ima muža ma kakav bio, nego da je sama. Tako je njen mučitelj postao njen "spasitelj". Adrijana je postala svjesnija vlastitih sposobnosti, utjecala je na muža da odluči da mijenja svoje ponašanje. Iako je muž promijenio vlastito ponašanje u pozitivno, ona je odlučila da traga za poslom i postane ekonomski neovisna što je i uspjela...

Mogući odgovori na postavljena pitanja iz scenarija slučaja 3:

1. Na taj način što je njen muž imao stereotipna uvjerenja i predrasude kako treba da se ponaša i izgleda žena - supruga, pojačana njegovim pogrešnim vjerskim shvatanjima uloge žene i zloupotrebe religije. Kada se njegova žena nije uklopila u tu sliku „ispravne žene“ počelo je nasilje kao reakcija na „neposlušnost“...
2. Forme nasilja koje su ovdje prisutne: emocionalno (ljubomora, kontrola, uskraćivanje druženja sa porodicom, tj. izolacija), ekonomsko - odluka u ime nje da napusti posao, fizičko nasilje - ubodi nožem, udarci kablom, duhovno - tjeranje na obavljanje namaza, učenje Kur'ana i kazne za neobavljeno,...

3. Nađa je vjerovala da je bolje da rodi dijete i da dijete ima oca, te da žena sama ne može biti dostatan roditelj. Nasilje, kroz iskazivanje ljubomore je smatrala znakom ljubavi i odlikom pravog muškarca. Vjerovala u riječi nasilnog muža da će se promijeniti bez ikakvih dokaza i konkretnih dogovora...

4. Vraćala se više puta mužu jer ga je voljela, jer je vjerovala da se on može promijeniti. Nije lako napustiti muža odjednom, žene najčešće imaju nekoliko pokušaja napuštanja muža prije nego to odluče definitivno i uraditi...

Korištena literatura:

- "Nasilje nad ženama u obitelji", prof. dr. M. Ajduković, dr. G. Pavleković, Društvo za psihološku pomoć, Zagreb, 2000.
- „Multidisciplinarni pristup suzbijanju domaćeg i drugih oblika nasilja nad djecom i ženama“ - Priručnik za pomagače i pomagačice koji rade sa žrtvama i preživjelima nasilja, treće izdanje, Medica – Infoteka, Zenica, septembar, 2003.
- „Suzbijanje nasilja na osnovu spola/roda“, Medica Zenica, Zenica 2006.
- „Edukacija za mlade o suzbijanju nasilja na osnovu spola/roda i o nenasilnoj komunikaciji“, Medica Zenica, Zenica, 2006. i 2007.
- "Zajedno mijenjamo loše navike" Medica Zenica, april 2007.
- "Nasilje u riječi i statistici", Medica Zenica, Zenica, novembar, 2007.
- „Za opstanak sigurnih kuća u BiH“, Medica Zenica, Zenica, novembar, 2007.
- "Prekogranična saradnja u sprečavanju nasilja nad ženama i djecom", Medica Zenica, Zenica, decembar, 2008.
- „Drugi pogled na vrh ledenog brijega“ – istraživanje o spolno baziranom nasilju i nasilju nad djecom, Medica Zenica – Infoteka, Zenica, novembar, 2008.
- „Održivi načini suzbijanja rodno zasnovanog nasilja u ruralnim sredinama u Bosni i Hercegovini“, Medica Zenica, Zenica, novembar, 2009.
- „Budi muško – spriječi nasilje“, Medica Zenica, Zenica, novembar, 2009.
- „Finansiranje sigurnih kuća u BiH“, Banja Luka, oktobar, 2009.
- "I vjernice i građanke", Zilka Spahić-Šiljak, Rebeka Jadranka Anić, Sarajevo, 2009.
- „Protokol o međusobnoj saradnji u radu na prevenciji i zaštiti žrtava nasilja u porodici“, Zenica, 2010.

Internet kao izvor:

- Innocenti Digest (br. 6, juni 2000. godine, str.2): *Nasilje u domaćinstvu nad ženama i djevojčicama; UNICEF, Izvor: <http://www.unicef-icdc.org/publications/pdf/digest6e.pdf>*
- "Nasilje nad ženama", WHO, FRH/WHD/97.8, kako je navedeno u Innocenti Digest (br. 6, juni 2000. godine, str.3): *Nasilje u domaćinstvu nad ženama i djevojčicama; UNICEF, Izvor: <http://www.unicef-icdc.org/publications/pdf/digest6e.pdf>*
- Heise, 1994. godina, kako je navedeno u Innocenti Digest (br. 6, juni 2000. godine, str. 7): *Nasilje u domaćinstvu nad ženama i djevojčicama; UNICEF, Izvor: <http://www.unicef-icdc.org/publications/pdf/digest6e.pdf>*
- „Nasilje nad ženama i posledice za zdravlje“, zdravstveni program, „Autonomni ženski centar“ Beograd; autorice: Divna Matijašević i Stanislava Otašević Izvor: http://www.womenngo.org.rs/zensko-zdravlje/Prirucnik_za_zdravstvene_radnike.pdf
- www.medicazenica.org
- <http://www.sezamweb.net/hr/diskriminacija/>

II DIO

IZGRADNJA MIRA I MULTIRELIGIJSKI DIJALOG

BLOK 9.

Milica Bakic-Hayden

Kratki osvrt na poreklo ideje o nenasilju

Prve ideje o nenasilju artikulišu se na indijskom potkontinentu oko 600. godine p.n.e., tj. u periodu za koji se vezuju ključne promene u brahmanističkoj religiji tog vremena, kao i formiranje novih religijskih pravaca oličenih u učenjima Mahavire Ćine i Gautame Buddhhe, odnosno u religijama koje danas znamo kao *đainizam* i *budizam*.³⁸ Tako pojam nenasilja ili sanskritski *ahimse* i danas čini osnovu đainizma, budizma i mnogih oblika hinduizma (naročito onih koji se docnije temelje na učenju *Upanišada*, a koje nastaju u istom periodu i kasnije). Istorijski kontekst za nastanak ove ideje u drevnoj Indiji verovatno je bio uslovljen obrednom žrtvenom praksom vedske kulture, koja se sve više doživljavala kao surova i nepotrebna, pa se već u nekim vedskim tekstovima govori o potrebi nepovređivanja drugih živih bića. Formulisanju ove ideje takođe doprinose pojava asketskih i monaških oblika života u Indiji tog vremena, kao i ideja *karme*—čije se značenje sve više menja tako da ona ne označava samo obrednu radnju, nego i postupke koji imaju *moralne konsekvence*. Uzročno-posledični princip koji *karma* očituje mogao bi se sažeti u poslovicu: kako seješ, tako ćeš požnjeti.

Iz teološko-filozofske perspektive ovih religija, a naročito s obzirom na pojam *karme*, krug postojanja (*samsara*), koji se ostvaruje u rađanju i umiranju, te ponovnom rađanju i ponovnom umiranju, sve do krajnjeg oslobođenja duše, koje se u pomenutim tradicijama označava različitim pojmovima, podrazumeva da onaj koji loše čini u ovom životu nanoseći povredu drugim oblicima života, snosi za to posledice u narednom. Na primer, čovek koji oduzme život drugom ljudskom biću pada na niži stepen života (budući da se krajnja duhovna emancipacija može ostvariti samo na stepenu ljudskog bića). U osnovi ovakvog poimanja sveta je doživljaj života kao jedinstvene, nepodeljene pojave: sve što šteti životu na jednom planu odražava se negativno na drugom pošto je sve poveznao. Ideja nenasilja odnosno nepovređivanja života, vremenom se integriše i u šire kulturne obrasce ponašanja koji na razne načine sankcionišu svaki oblik nasilja—od onih najdrastičnijih, oličenih u oduzimanju života i svakom obliku fizičkog nasilja, pa do onih u ravni govora, osećanja i misli. Iako će se u dugoj istoriji hinduizma brojni tekstovi osvrutati na ovu problematiku razmatrajući ko pod kakvim uslovima može da uzme život drugom živom biću, u toku 19. i 20. veka ovaj pojam obnavljaju i politički kontekstualizuju istaknuti duhovni i politički lideri kako indijskog potkontinenta tako i šire.

U novijoj političkoj istoriji ideja nenasilja je svakako i pre svega vezana za ličnost Mohandasa (Mahatme) Gandhija, koji ju je na jedinstven način aktuelizovao u borbi za oslobađanje Indije od britanske kolonijalne vlasti početkom XX veka. Svoju filozofiju i praksu *nenasilnog otpora* Gandhi je nazvao *satyagraha*, tj. terminom koji označava *snagu koja proizilazi iz utemeljenosti u Istini*. Iako se u početku ovaj termin izjednačavao sa 'pasivnim otporom' na Zapadu, Gandhi je napravio razliku ističući da *satyagraha* ne pravi razliku između cilja i sredstava, te da nasilna sredstva nikad ne mogu opravdati cilj. U tom smislu, sa svojim radikalnim pristupom miru, Gandhi je bio vrlo blizak i nadahnut hrišćanskim idealom mira kakvog nalazimo u Isusovoj Besedi na Gori. Zanimljivo je da su u formiranju njegovog tumačenja *ahimse* učestvovali i Tolstojeve ideje o miru (tzv. *tolstojizam*) koje je čuveni pisac razradio pred kraj života, a o kojima su ova dva velikana razmenjivali pisma početkom XX veka, tj. još dok je Gandhi bio u Južnoj Africi. Gandhi je, međutim, crpio i potom primenio ideju nenasilja oslanjajući se pre svega na njene indijske korene zahvaljujući kojim je mogao da mobilise ogromne mase ljudi diljem Indije.

38 Mahavira, ili veliki pobednik, prema đainističkom učenju smatra se dvadesetčetvrtim "utiračem puta" (*Tirthankara*) ili onim koji je prešao na drugu stranu reke prolaznog života. Iako ne postoje istorijski podaci o njegovim prethodnicima, pominju se poimence neki od njih pre svega Paršva (ca. 9 vek p.n.e.), koji je važio za velikog asketu i čiji su sledbenici morali dati četiri zaveta od kojih je najvažniji bio *ahimsa* ili odricanje od svakog oblika nasilja i povređivanja bilo kog oblika života, što ujedno predstavlja jedno od najranijih spomena ovog pojma. I u Buddhinom učenju nenasilje zauzima značajno mesto od samog početka i vremenom je uobličil način života ne samo monaškog nego i laičkog budizma, tako da kao i kod Ćaina, podrazumeva vegetarijansku ishranu za monahe, izbor zanimanja ili aktivnosti koja ne ugrožavaju život drugih ljudskih bića (mesar, lovac, i sl.).

Tako je, na primer, čuvenim 'Maršom za so' 1930. godine³⁹, za vreme koga su se Gandhiju na putu s jednog kraja zemlje na drugi priključivale na stotine hiljade ljudi i prilikom koga su ih britanske vlasti nemilosrdno tukle i uhapsile preko 80 000 učesnika uključujući i Gandhija—jasno pokazano u praksi šta znači ne 'pasivni otpor' nego aktivna nesaradnja sa vlastima protiv kojih se bori. Njegova taktika građanske neposlušnosti i aktivne nesaradnje sa vlastima, kao i štrajkovi glađu postali su inspiracija mnogim liderima i primenjivani u brojnim pokretima širom sveta.

Gandhijev bliski saradnik i saborac u vreme anti-britanske kolonijalne borbe, poznati muslimanski pacifista iz Indije, Abdul Gafar Khan, zbog nastavljanja zastupanja ovakvih ideja o nenasilju i posle izdvajanja Pakistana 1947. godine bio je često zatvaran ili proganjan od strane pakistanskih vlasti. U Južnoj Africi, Nelson Mandela je usvojio osnovne principe gandhijevske borbe nenasiljem i ostao im privržen i kada su neki članovi njegovog pokreta bili za upotrebu sile ili nisu mogli da je ne primene u odbrani od brutalnosti režima. Mandela je proveo tri decenije na robiji, a da po izlasku nije u sebi imao ni trunku mržnje ili želje za osvetom prema rasističkoj aparthejdskoj vlasti, budući da je ideju nenasilja primenio i na lični plan, a ne samo na društvenu borbu u kojoj se vodilo računa da se građanski protest pokaže pre svega aktima sabotaze a ne ubijanja i terora poput onog koji je sprovodila vlast belaca. I sa robije Mandela je neprekidno zagovarao mirna rešenja sa belcima jer je znao da će istina borbe protiv aparthejda kad-tad prevladati i da će na kraju opet morati da se iznalaze rešenja za zajednički život južno-afrikanaca bez obzira na boju kože, jezik, etničku pripadnost i sl.

Na severno-američkom kontinentu ideju nenasilne borbe za ostvarenje svojih građanskih prava, odnosno u borbi protiv rasne segregacije i diskriminacije proslavio je Dr. Martin Luter King. Kao hrišćanski baptistički sveštenik izborio se za dignitet i osnovna ljudska prava Afro-Amerikanaca, a ideja nenasilja bila mu je bliska, kako zbog Hristovog učenja, tako i zbog utiska koji je na njega ostavila Gandhijeva borba u Indiji. Dr. King je čak 1959. godine posetio Gandhijeovo rodno mesto u Indiji i tom prilikom je produbio svoje razumevanje *ahimse* i rešenost da primeni nenasilne metode borbe u Americi 1960-ih godina. Efikasnost bojkota rasističkih zakona, mirne protestne šetnje i govori koji su isticali jednakost ljudskih bića kao Božijih stvorenja, te trpeljivost spram surovih obračuna američkih vlasti sa demonstrantima, ostavili su utisak na obične građane Amerike i doprineli promeni svesti o neophodnosti uspostavljanja jednakosti kad su u pitanju osnovna građanska prava za sve Amerikance, uključujući i 'obojene'.

Ideja nenasilja, tokom svoje duge istorije, nastavlja i danas da nadahnjuje brojne mirovne pokrete i inicijative širom sveta dobijajući u svakoj sredini specifičnosti istorijskog trenutka u kome joj se teži.

OPIS RADIONICE		
Cilj Upoznati učesnike sa osnovnim idejama o nenasilju u religiji.	Metodologija rada: <ul style="list-style-type: none"> • Rad u grupama • Diskusija u Plenumu 	Materijali: <ul style="list-style-type: none"> • Tekst: Kratki osvrt na poreklo ideje o nenasilju, Milica Bakić-Hayden, Prilozi Vrijeme trajanja: 80 min

I) Izlaganje o ideji nenasilja- vidjeti tekst: Kratki osvrt na poreklo ideje o nenasilju Milice Bakić-Hayden (30 min)

Posebno objasniti i naglasiti sljedeće teze:

- Prve ideje o nenasilju – budizam i đainizam, Mahavira Đina i Gautama Buddha
- Ideja karme i samsare i moralne konsekvence ljudskog postupanja
- Razumevanje ahimse i rešenosti da se primeni nenasilna metoda borbe
- Novija Politička Istorija, Gandhi i praksa *nenasilnog otpora - satyagraha*
- Dr. Martin Luter King - hrišćanski baptistički sveštenik izborio se za dignitet i osnovna ljudska prava Afro-Amerikanaca

³⁹ U pitanju je zakon koji je Britancima davao monopol na eksploataciju i proizvodnju soli u Indiji. Obaranje ovog zakona imalo je i simboličnu vrednost ovladavanja sopstvenim resursima čiji je simbol so u tom trenutku predstavljala.

II) Zajedničko gledanje i slušanje delova govora Dr. Martin Luter King

Video: „I have a dream- Ja imam san“ http://www.youtube.com/watch?v=PbUtL_0vAJk

Pogledati Prilog za transkripciju govora, hrvatski prevod (20 min.)

Podijeliti učesnicima/ama transkripciju i prevod teksta govora Dr. Martina Lutera Kinga

III) Diskusija u plenumu o osnovnim ideja nenasilja Dr. Martina Lutera Kinga (30 min.)

Posebno inicirati sljedeća pitanja:

- Na koji način Dr. Martin Luter King primjenjuje svoja religijska uvjerenja u svojoj borbi protiv rasne mržnje i zločina?
- Da li njegov način borbe i razlozi mogu biti primjenjeni i na druge slučajeve nasilja i zločina. Zašto? Kako?

PRILOG

Video: „I have a dream- Ja imam san“ http://www.youtube.com/watch?v=PbUtL_0vAJk

Dr. Martin Luther King Jr., <http://www.dadalos.org/kr/Vorbilder/mlk/traum.htm>

“I Have a Dream”

[Govor održan povodom Marša na Washington 28. kolovoza 1963. pred 250.000 ljudi na Lincoln Memorialu, vidi foto lijevo; Izvrsnu snimku iz zraka naći ćete na stranici Washington]

Radujem se što danas zajedno s vama sudjelujem u jednom događaju koji će u povijesti naše nacije biti zabilježen kao najveća demonstracija za slobodu.

Prije sto godina jedan veliki Amerikanac, u čijoj sjeni danas simbolično stojimo, potpisao je proklamaciju o emancipaciji. On je nakon dugih godina zatočeništva došao kao svjetlo dana.

Ali, sto godina kasnije crnci još nisu slobodni. Sto godina kasnije crnci su još uvijek sputani lancima rasne podjele i lancima diskriminacije. Sto godina kasnije crnci još kaskaju na margini društva i u vlastitoj su zemlji u egzilu.

Zbog toga smo mi danas i došli ovdje, da pokažemo dramatičnu situaciju koja je štetna za sve nas. U određenom smislu mi smo došli u glavni grad naše države da unovčimo jedan ček. Kad su arhitekti naše Republike potpisali Ustav i Objavu nezavisnosti, zapravo su potpisali priznanicu koju mi trebamo unovčiti, a to je ravnopravnost svih Amerikanaca. Ta priznanica sadrži obećanje da je svim ljudima - da svima, crncima jednako kao i bijelcima - zajamčeno neotuđivo pravo na život, slobodu i sreću.

Danas je jasno da Amerika nije odgovorila na ono što stoji u ovoj priznanici, barem što se tiče crnaca. Umjesto da ispuni sveto obećanje, Amerika je crncima dala ček na kojem piše: “bez pokrića”. Ali mi ne želimo vjerovati da je ova banka pravednosti bankrotirala. Ne želimo vjerovati da nema dovoljno novca u velikim sefovima mogućnosti ove zemlje.

Tako smo se ovdje okupili da unovčimo taj ček koji će nam dati pravo na zahtjev bogatstva slobode i sigurnosti. Ovdje smo došli i kako bismo Ameriku podsjetili na neizbježnu SADA. Sada je vrijeme u kojem si nitko ne može dopustiti “razdoblje u kojem bi se strasti trebale stišati” ili pokušati sredstvima umirivanja usporiti proces koji kreće korak po korak prema naprijed. Sada je vrijeme da obećanja demokracije postanu stvarnost. Sada je vrijeme da se izađe iz mračne doline rasne podjele i da se krene svijetlim putem pravednosti za sve rase. Sada je vrijeme da se naša nacija iz tapkanja rasističke podjele izdigne i učvrsti u bratstvu svih rasa. Sada je vrijeme da se dopusti da pravednost postane stvarnost za svu Božju djecu. Za ovu bi naciju bilo užasno kad ne bi spoznala hitnost trenutnog položaja. Ovo vruće ljeto opravdanog nezadovoljstva crnaca neće doći kraju prije nego počne živuća jesen slobode i pravednosti.

1963. nije kraj nego početak. Za one koji se nadaju da su crnci sada zadovoljni, nakon što je puštena para, uslijedit će loše osvještenje kada se nacija nastavi i dalje ponašati kao i do sada.

Neće biti ni mira ni odmora u Americi dok crncima ne budu dostupna osnovna građanska prava. Oluje ustanka i dalje će uzdrnavati tvrđave naše nacije dok ne dođe svijetli dan pravde.

I to moram reći svom narodu, dok stoji na pragu vrata koja vode u palaču pravde: dok pokušavamo ostvariti i dobiti svoja prava, ne smijemo nikako biti nepravedni prema drugima.

Ne dopustimo sebi da pijemo iz pehara gorčine i mržnje kako bismo utažili žeđ za slobodom. Svoju borbu stalno moramo voditi dostojanstveno i disciplinirano. Ne smijemo dopustiti da naš stvaralački protest potone u fizičkoj sili. Uvijek se iznova moramo dizati u one izvrsne visine na kojima se fizičkoj sili možemo suprotstaviti snagom svoje duše.

Predivni novi borilački duh koji je obuhvatio sve crnce ne smije nas odvesti do toga da na bilo koji način ne poštujemo bijelce. Jer mnoga naša bijela braća - a to dokazuje i njihova prisutnost danas ovdje - došli su do zaključka da je njihova budućnost neodvojivo povezana s našom. Došli su do zaključka da se njihova sloboda ne može odvojiti od naše slobode. A ni mi ne možemo marširati sami.

I kada marširamo, moramo se obvezati da ćemo i dalje nastaviti marširati. Ne možemo se okrenuti i vratiti. Postoje ljudi koji pitaju one koji za sebe zahtijevaju građanska prava: "Kad ćete konačno biti zadovoljni?" Nikako ne možemo biti zadovoljni dok god su crnci žrtve užasne brutalnosti policije.

Nikako ne možemo biti zadovoljni dok god naša umorna tijela nakon dugog putovanja ne mogu naći smještaja u seoskim motelima ili u gradskim hotelima. Nikako ne možemo biti zadovoljni dok god se sloboda kretanja crnaca sastoji u tome da iz jednog malog getoa smiju prijeći u veći.

Nikako ne možemo biti zadovoljni dok god je našoj djeci oduzeta sloboda i dostojanstvo natpisom na kojem stoji "Samo za bijelce". Nikako ne možemo biti zadovoljni dok god crnac u Missisippiju nema pravo birati, a crnac u New Yorku nema nikoga tko bi za njega glasovao. Ne, nećemo biti zadovoljni sve dok pravo ne prožubori kao voda, a pravda ne zahuci kao jaka struja.

Ja dobro znam da su neki od vas ovamo došli zbog velike tuge. Neki od vas su došli izravno iz zatvorskih ćelija. Neki su došli iz područja u kojima ste zbog svog zahtjeva za slobodom i pravdom predmet policijskih istraga i brutalnosti. Vi ste predstavnici stvaralačke patnje. Radite to tako i dalje i vjerujete u to da nezaslužena patnja ima kvalitetu razrješenja.

Idite natrag u Missisippi, idite natrag u Georgiju, idite natrag u Louisianu, idite natrag u getoe velikih gradova na sjeveru sa spoznajom da sadašnja situacija može biti promijenjena. Ne dopustite da padnemo u dolinu očajanja.

Danas vam kažem, prijatelji moji, unatoč poteškoćama današnjice i sutrašnjice, ja imam san. To je san koji je duboko ukorijenjen u američkom snu. Imam san da će se jednoga dana ova nacija izdici i da će živjeti po pravom kedu svoga postojanja: "Za nas je ova istina sama po sebi razumljiva: da su svi ljudi stvoreni jednakima".

Imam san da će jednoga dana na crvenim brdima Georgije sinovi prijašnjih robova i sinovi prijašnjih robovlasnika sjediti zajedno za istim bratskim stolom.

Imam san da će jednog dana i sama država Missisippi, u kojoj vlada nepravda i koja s plamenom tlačenja živi svojim punim bićem, imam san da će se i ta država jednog dana pretvoriti u oazu slobode i pravde. Imam san da će moje četvero djece jednog dana živjeti u društvu u kojem se nitko prema njima neće ponašati ovako ili onako zbog boje njihove kože, nego da će ih se tretirati onako kako to oni svojim karaktreom zasluže. Imam danas jedan san...

Imam san da će jednog dana Alabama sa zlokobnim rasistima, sa svojim guvernerom s čijih usana su silazile riječi kao "intervencija" i "anuliranje rasne integracija"..., da će točno tamo u Alabami jednog dana mali crni dječaci i male crne djevojčice pružiti ruke malim bijelim dječacima i djevojčicama kao braći i sestrama. Imam san da će se jednoga dana uzdignuti sve doline, a svi bregovi i planine da će se smanjiti. Da će se bregovita mjesta poravnati, a neravna izglačati. I dobrota Gospodara bit će svima vidljiva i svatko će je spoznati.

To je naša nada. S ovim uvjerenjem vratit ću se natrag na jug.

S ovim uvjerenjem bit ću sposoban od brijega očajanja načiniti kamen nadanja. S ovim uvjerenjem mi ćemo biti sposobni neskladnosti naše nacije pretvoriti u zvukove predivne simfonije.

S ovom spoznajom bit ćemo sposobni zajedno raditi, zajedno se moliti, zajedno se boriti, zajedno ići u zatvor, zajedno ustajati za slobodu, sa spoznajom da ćemo jednoga dana biti slobodni. A to će biti dan kad sva Božja djeca u ovoj zemlji ovoj pjesmi budu mogla dati novo značenje: "Moja zemljo, o tebi, tebi zemljo slobode ja pjevam. Zemljo, gdje su moji očevi umirali, ponosu nacije, dopusti slobodi da siđe sa svih bregova." Ako Amerika treba postati velika nacija, onda ovo mora biti istina.

Tako dopusti slobodi da dođe sa silnih visina New Hampshira. Dopusti joj da dođe s moćnih bregova New Yorka, dopusti slobodi da dođe iz Pennsylvanije. Dopusti joj da dođe sa snijegom pokrivenih Rocky Mountains iz Colorada. Dopusti joj da dođe iz Californije. Ali ne samo to, dopusti joj da dođe s Georgias Stone Montaina. Dopusti joj da dođe iz Tennesees Lookout Mountaina. Dopusti joj da dođe sa svakog brežuljka Mississippija, dopusti joj da dođe sa svake uzvisine.

Kad joj dopustimo da dođe, kad joj dopustimo da prođe kroz svaki grad i gradić, tada ćemo ubrzati dolazak dana na kojem će sva djeca Božja - crni i bijeli ljudi, židovi i pogani, protestanti i katolici - jedni drugima pružiti ruke i moći pjevati stare crnačke duhovne pjesme: "Konačno slobodan! Konačno slobodan! Veliki svemogući Bože, mi smo konačno slobodni!"

BLOK 10.

Alen Kristić

Pristupi i koncepti izgradnje mira - katolička tradicija

Proglašen Knezom mira, Isus Krist je prema *Novom zavjetu* pomiratelj ljudi s Bogom, a samim time i pomiratelj ljudi sa samima sobom, s drugim ljudima i prirodom: „Krist je mir naš, on koji od dvoga načini jedno: pregradu razdvojnici, neprijateljstvo razori u svome tijelu... sazda jednoga novoga čovjeka“. (Ef 2,14-15)

Mirotvorni nauk

Cjelokupni Isusov život bio je prožet radikalnim nenasiljem i mirotvorstvom: Isus ne dopušta učenicima da ognjem zaspnu samarijansko naselje u koje nisu primljeni (Lk 9,52-56), zabranjuje učenicima da ga silom brane od uhićenja koje će ga odvesti u smrt (Mt 26,51-53), a s križa čak moli za svoje mučitelje i ubojice (Lk 23,33-34).

U *Govoru na gori*, Isus blaženima proglašava mirotvorce koji će se zvati sinovima Božjim (Mt 5,9), obvezujući svoje učenike ujedno da ljube svoje neprijatelje i progonitelje: „Ljubite neprijatelje, molite za one koji vas progone da budete sinovi svoga Oca koji je na nebesima!“ (Mt 5,44). Božansko sinovstvo/kćerinstvo zasnovano na mirotvorstvu i ljubavi prema neprijateljima zorno pokazuje da nenasilje i mirotvorstvo spadaju na samu bit kršćanstva.

Čuvajući spomen na Isusovu smrt na križu, *Novi zavjet* raskrinkava lažnost svakog povezivanja između nasilja i svetoga. Bog Isusa iz Nazareta jest Bog radikalnog nenasilja i mirotvorstva. Božanska preobrazba svijeta nema nikakvih dodirnih točki s nasiljem!

Ali, korjenito mirotvorstvo i nenasilje dosljedno su, nažalost, živjeli samo prvi kršćani.

Od katakombi do carskih palača

Za prve kršćane rat je bio grijeh, ozbiljan religijski prijestup. Nenasilje i mirotvorstvo posebno su jasno zagovarali stari crkveni oci (patristička tradicija), ne zaboravljajući istaknuti da je dublji uzrok rata uvijek „zlo u nama“ koje treba pobijediti.

Tako je primjerice *Origen* naučavao da je kršćanima zabranjena upotreba mača i ubijanje neprijatelja u ratu. *Tertulijan* čak zahtijeva od vjernika da ne pristaju niti na nošenje vojničke odjeće jer se više ne bi mogli smatrati istinskim kršćanima. Na istoj liniji dosljednog nenasilja i mirotvorstva su *Ciprijan Kartaški* i *Klement Aleksandrijski*.

Nakon što je napustilo katakombe i postalo državnom religijom, kršćanstvo će doživjeti tragično udaljavanje od radikalnog nenasilja i mirotvorstva Isusa i prvih kršćana. Od Konstantina je tako moguće pratiti dvije suprotstavljene povijesti. Na jednoj je strani *tragična crkvena povijest krivnje* spram nenasilja i mirotvorstva kao biti kršćanske poruke, jer je uvijek iznova „mirovna zadaća kršćana i crkava padala u drugi plan naspram njihovoj nacionalnoj vezanosti i da su crkve državicima odobravale pravo na vođenje rata. Još je gore bilo to što su crkve postavljale vlastite interese, svoju navodnu zaštitu vječnih istina, iznad zaštite ljudskog života.“ (R. Frieling)

No, na drugoj strani je povijest *vjerničke oporbe ratničkim opcijama u Crkvi* (Ž. Mardešić), a junaci te trajne vjerničke pobune protiv rata na obrubima Crkve su „tisuće pobožnih svećenika i dobrih kršćana, tih istinskih 'proletera' povijesne znanosti i 'zaboravljenih svetaca'.

Vjerničke pobune protiv rata

Religiozne pobune protiv rata odvijale su se, makar što se tiče proročkih religija, u četiri različita oblića, pa tako, dakle, i unutar kršćanstva (Ž. Mardešić):

- a) kroz *produhovljenje hodočašća*;
- b) kroz *oporbu mistike*;
- c) kroz *međusobno upoznavanje*;
- d) kroz *mirotvorstvo religijskih skupina prokazanim kao heretičkim*;

Produhovljenje hodočašća kao oblik religijske pobune protiv rata zatičemo u kršćanstvu srednjeg vijeka. Križarske vojne, do kraja izokrenuto hodočašće, koliko god da su bile opravdavane crkvenim moralnim naukom, racionalističkom teologijom i filozofskim domišljanima kroz teorije o „pravednom ratu“, postale su nepodnošljivi za puk u kojem nije zamrlo sjećanje na izvorno kršćansko mirotvorstvo. Nezadovoljstvo je na koncu porodilo *dječje križarske vojne* (1212.) i *vojne pastira* (1251. i 1320.). Iako po sebi tragična, ta su događanja iznikla iz uvjerenja da put do svetih mjesta ne može otvoriti vojna moć, uvezana sa žudnjom za bogatstvom i moći svjetovno-crkvenih prvaka, nego isključivo čistoća i dobrota djece i siromašnih, doslovce pouzdanje u božansko čudo. Okrutnosti križara suprotstavljena je goloruka povorka djece i pastira, lukavosti svjetovnih moćnika i križarskih bojovnika nevinost zbiljskih hodočasnika vođenih nepatvorenim religijskim žarom. Bio je to zbiljski događaj depolitizacije i demilitarizacije križarskih ratova.

Još u srednjem vijeku, razdoblju razmahanog religioznog fanatizma između kršćana i muslimana, zatičemo svjedočanstva o kršćanima koji su ratnim protivnicima i nevjernicima umjesto s mačem prilazili *s voljom za razgovor i upoznavanje*, makar nerijetko s potajnom željom za obraćenjem sugovornika.

Među takve kršćane ubraja se *Petar Časni*, opat iz Clunya, i *Franjo Asiški* (1181-1226). Petar Časni pozivao je muslimane da rat oružja s kršćanima zamijene bojom riječi, ističući zbiljnosti koje kršćane i muslimane povezuju. Korak dalje ide Franjo. Prelazeći bez oružja bojne crte između kršćana i muslimana, posjećuje sultana Maleka Al-Kamila 1209. u Damietti, sklopivši s njim prijateljstvo. *Dominikanac Raymond od Pennaforta*, poznavatelj arapskog i hebrejskog, usmjerit će snagu osposobljavanju kršćanskih misionara za misije među muslimana koje trebaju zamijeniti grešnu praksu križarskih vojnih. Tako će 1250. otvoriti svoj „Studium“ u Tunisu. Kršćanski napor dijaloga s muslimanima veliku potvrdu doživljava u djelu o muslimanskoj vjeri *Vilima iz Tripolija* koje je 1273. objavljeno u Palestini. Govori o životu Poslanika, sadržaju Kur'ana i razlozima kuranskog govora o Isusu i Mariji. Prožeto povjerenjem, privlači muslimanske vjernike. Na koncu valja spomenuti *Raymonda Lulle*, napose zbog novosti da muslimane ne naziva nevjernicima, čineći značajan odmak od onodobne kršćanske teologije. Pomogao je uvođenju učenja istočnih jezika na nizu značajnih europskih sveučilišta.

Iako nisu bili izravno upereni protiv rata, nespojivost kršćanstva i rata objelodanit će *monaška povučenost*, *redovničko siromaštvo* i *mistička osamljenost*. Monasi će, kao spasitelji klasične kulture, ustrajno pozivati kršćanske narode na mir, dok će siromaštvo, kao radikalni povratak izvornom kršćanstvu, za nužnu posljedicu uvijek imati i radikalno zabacivanje nasilja i ratovanja. *Kritika bogate i raskošne Crkve ujedno je bila uvijek i kritika ratničke Crkve*. Slično je mistička težnja za «unio mystika» zahtijevala odustajanje od posjedovanja što je u korijenu bio i uzrok ratovanju i nasilju.

Ali izravno suprotstavljanje ratu u okrilju kršćanstva zbit će se u srednjovjekovnim i kasnijim *shizmatičkim i heretičnim skupinama*. Dakle, bez religiozne pobune protiv rata nije ostalo niti kršćanstvo na margini i izvan službene Crkve, koja je s pravom bila optuživana za podupiranje križarskih vojni i nemilosrdnog istrebljenje domorodačkih naroda u Novom svijetu. Tek se danas jasno razaznaje da uporni prenositelj mirotvorstva Isusa i prvih kršćana nije bila službena Crkva nego heretičke i shizmatičke skupine, što je zadugo bila i posljedica ravnodušnosti službene Crkve spram glasova obnovitelja u Crkvi u smjeru siromaštva i mira.

Tako će *husiti*, vođeni učenjem Jana Husa, zabraniti vjernicima upotrebu oružja pa čak i u obrani svoga života. Vodeći skorman život, husiti nisu željeli prihvaćati javne dužnosti i sudjelovanje u ratu. Svaki oblik nasilja i nošenje oružja zabacivali su i *anabaptisti*. To će i husite i anabaptiste dovesti u otvoreni sukob sa svjetovnim vlastima. Okretanje leđa ratu i ljubav prema neprijatelju označena je kao slabljenje vojnog morala, a ne povratak izvornom evanđelju. Još radikalniji u tome će biti *menoniti* kojima nije dopušteno niti ubijati, niti suditi ili donositi presude. Ne vrše sudske službe, ne koriste oružje, ne služe vojsci i ne sudjeluju u ratu.

Sjenu na mirotvorstvu ovih reformacijskih pokreta čini ratnički odnos prema Katoličkoj crkvi (a osjećanja su, nažalost, bila obostrana). Međusobni mir temeljio se na sukobu s drugima, kao što je slično križarski rat u početku stvorio mir među kršćanima. Ipak je jedan reformacijski pokret nadvladao i tu sjenu, a riječ je o *kvekerima*, kršćanskoj zajednici koja je 1947. dobila Nobelovu nagradu za mir. Od 17. stoljeća do danas, progonjeni upravo zbog nenasilja i mirotvorstva, ustrajati će u neprihvatanju vojne obveze, sudjelovanja u ratu i primjeni nasilja bilo koje vrste. Pružali su utočište progonjenim zbog vjere, pomagali žrtvama u ratu i radili aktivno na uspostavi mira u svijetu.

Suvremene *mirovne crkve*, kod nas jedva poznate, upravo počivaju na duhovnosti tih nekoć heretičnim i shizmatički proglašenim reformacijskim pokretima. U suvremenom dobu u kojem vlada „etika nasilja“, svojom praksom mirotvorstva, hrabrošću i ljubavlju da nenaoružani stanu pred puške i tako izazovu nasilje i dominaciju, proročki podsjećaju da bez življenja prakse mirotvorstva i nenasilja kršćani, ustvari, pokazuju da nikada nisu niti povjerovali da je križ alternativa maču.

Mirotvorstvo pape Ivana XXIII

Proročki zaokret u smjeru nenasilja i mirotvorstva u Katoličkoj crkvi ozbiljio je papa Ivan XXIII, kojem su prethodili mnogi sumnjičeni, a nerijetko i proganjani, katolički mirotvorci/kinje kao što su Thomas Merton i Dorothy Day.

Nakon što je mirovnim posredovanjem spriječio nuklearni sukob SAD-a i SSSR-a („kubanska kriza“ u listopadu 1962), svjestan važnosti mira, jedine istinske snage kršćanstva, Ivan XXIII posljednje dane života posvećuje pisanju mirovne enciklike *Pacem in terris* (1963.), prve papinske enciklike upućene svim ljudima dobre volje i jedine uglazbljene.

Raskidajući s teorijom *pravednog rata*, Ivan XXIII je jasno osudio svako krvoproliće kao zločinačko. Trajan mir valja graditi na osnovi pravednog svjetskog poretka, uzajamnog povjerenja, iskrenih ugovora, poštivanju ljudskih prava koja se korijene u evanđelju. U svojoj mirovnoj enciklici zahtijeva zabranu atomskog oružja i dogovorno razoružavanje, jer čvrstina mira ne ovisi o jednakoj oružanoj snazi nego povjerenju i zdravom razumu. Svjestan povezanosti socijalne pravde i mira, Ivan XXIII ističeda se za mir mogu i trebaju zalagati ne samo predstavnici državnih vlasti nego i građani.

Na tragu promišljanja pape Ivana XXIII, teolozi Drugog vatikanskog koncila, koji je taj papa i sazvao, ugradit će u koncilsku Pastoralnu konstituciju *Gaudium et spes* poglavlje *Promicanje mira i izgradnja međunarodne zajednice* u kojem između ostaloga stoji: „Svaki ratni čin koji ide za uništenjem čitavih gradova ili prostranih krajeva zajedno s njihovim stanovništvom bez razlike jeste zločin protiv Boga i protiv samoga čovjeka, što treba odrješito i bez oklijevanja osuditi.“ (GS 80)

Zaključak

Kršćansko mirotvorno svjedočanstvo ističe višedimenzionalnost mira: mir je odnos prema Bogu, prema sebi samome, prema bližnjemu, prema prirodi, ali i plod društvenopolitičkog poretka. Kao zbilja viša od odsutnosti rata, mir je nezamisliv bez pravednosti, prava i sigurnosti.

Iako je mir u konačnici eshatološki Božji dar i djelo, to kršćane ne oslobađa obveze zalaganja za izgradnju mira u svijetu danas u smjeru Božjeg kraljevstva mira i pravde na zemlji. Naprotiv, svijest o tome preduvjet je i izvorište obveze suradnje kršćana međusobno i s drugima oko izgradnje mira u svijetu.

Kršćani bi, dakle, morali biti su-radnici na izgradnji mira u svijetu: međusobno (nacionalne ekumenske strukture), s drugim ljudima (vjernicima putem međureligijskog dijaloga, ali i agnosticima i ateistima humanistički orijentiranim putem, primjerice, svjetskog etosa) i u konačnici sa samim Bogom.

Ako je „Humanum“ pravi temeljni međureligijski kriterij, u što ne bi smjelo biti sumnje, onda će nenasilje i mirotvorstvo kao vrhunski izraz toga „Humanuma“, više nego bilo kada do sada, biti razlikovni znak ne samo između autentičnog i ideologiziranog kršćanstva, nego i između autentične i ideologizirane religije / religioznosti uopće.

Bertha Von Suttner

Bertha Sophia Felicita grofica Kinsky rođena je u osiromašenoj vojničkoj obitelji 1843. u Pragu. U jesen 1875. dva tjedna je radila kao tajnica izumitelja dinamita i već milionara Alferda Nobela, no to će biti dovoljno za početak doživotnog prijateljstva. 1876. udala se za Arthura Suttnera. Iako žena, usudila se biti spisateljica i podići duhovnu revoluciju protiv rata i to u 19. do kraja muškom stoljeću, kad je čak i pomisao da žena zakorači u svijet politike i znanosti bila sablažnjiva. Nije pristajala na zablude svoga vremena – nacionalistički fanatizam, utrku u naoružanju i antisemitizam – sjedinjene u militarizmu.

Pod pseudonimom Netko, 1888. objavila je knjigu razmatranja pod naslovom „Razdoblje mašina – Predavanja o budućnosti našeg vremena“ kojom je zapravo započela mirotvorni rad. Nazvavši rat gorim od svih zločina, vrhunskim zlom, osudila je načelo sile na kojem počiva naoružavanje i rat: „Sve dok ljudi budu zahtijevali moć jedni nad drugim, da bi postigli svoje interese na štetu drugih, bit će i rata.“ Jednako i misao da rat spada na čovjekovu prirodu i da se sukobi ne mogu rješavati mirnim putem. Rat je naslijeđe barbarstva, doba divljaštva, koje mora odstraniti civilizacija.

Upravo će Bertha novorođenom mirovnom građanskom pokretu – prvi svjetski mirovni kongres održan je 1789. u Parizu – dati zamah svojim antiratnim romanom „Dolje oružje!“. Dostupan širokoj čitalačkoj publici, postao je, unatoč osporavanju, bestseler 19. stoljeća. Svjetsku javnost upozoravao je na opasnost svjetskog rata, nepoznata užasa, u kojem će Europa biti uništena. Nitko u Srednjoj Europi do tada nije tako oštro napao militarizam uz pomoć nekog književnog djela.

U tom pledoaju za mir Bertha na realističan i strastven način opisuje ratne strahote i to iz ženske perspektive. Prozrevši ideološke laži usred ratnih strahota, Martha, glavni lik romana, kćerka generala i supruga oficira, doživljava duhovni preobražaj: od žene uvjerenе da je rat nužnost uvjetovana ljudskom prirodom, u skladu s primljenim odgojem, u ženu osvjedočenu mirotvorkinju za koju je rat ljudsko djelo, plod ljudske slobode izobličene žudnjom za moću, bezuvjetno zlo. Koristeći argumente razuma i osjećaja, u romanu Bertha prokazuje lažnost i neljudskost vladajućih ideologija, militarizma, nacionalizma i antisemitizma. Rat olakšava ratnički duh, raspirivan odgojem, medijima i tamjanom. Mir ne može osigurati suludo naoružavanje.

Zalažući se za međunarodni mirovni pokret i sudjelujući na mirovnim kongresima, Bertha gotovo sama 1891. osniva *Austrijsko mirovno društvo* i pokreće mjesečnik *Dolje oružje!* Kao prva žena, govori na Kapitoliju, tradicionalno rezerviranom za muškarce, za vrijeme III. svjetskog mirovnog kongresa u Rimu 1891. Postaje zamjenica Međunarodnog mirovnog ureda u Bernu.

Na mirovnoj konferenciji 1899. u Haagu na kojoj su sudjelovali državnici, diplomate i vojnici, uputila je poziv: „Europo, ne oklijevaj se zbratimiti, hitno dokrajči rat među nacijama, u protivnom bi te slijedeći rat mogao uništiti!“ Konferencija je propala, no Bertha je do konca svoga života, unatoč starosti, putovala Europom (čak i SAD-om), upozoravajući na opasnost nadolazećeg svjetskog rata. Zapanjujuću nepokolebljivost ovako je objašnjavala: „Na racionalan način moram se odreći nade da bih osobno mogla ubrzati sazrijevanje vremena ili vidjeti kako niču plodovi za kojima čeznem. Ono što mogu pridonijeti je neznatno. No, od časa kad sam to neznatno spoznala kao svoju dužnost, to neznatno za

mene je postalo ono najveće i ustrajavam u tome!“ Umrla je tjedan dana uoči početka I. svjetskog rata: 21. 6. 1914.

Za vrijeme 20-godišnjeg prijateljstva nagovarala je Nobela da od stečenog bogatstva načini zakladu koja će novčano pomagati mirovni pokret: „Molim te raširenih ruku: Ne uskrati nam svoju podršku koju svi očekujemo, nikad, čak niti s onu stranu groba!“

Šesta po redu Nobelova nagrada za mir 1905. pripala je upravo njoj!

Dorothy Stang

Dorothy Stang, kao sestra kongregacije Notre Dame de Namur, 1966. započinje misionarski rad u Brazilu. Kad koju godinu nakon toga započne koloniziranje Amazonije, pridružit će se rijeci brazilskih bezemljaša i siromaha, privučenih vladinim obećanjem da će dobiti zemlju.

No, amazonska prostranstva privukla su i beskrupulozne pljačkaše. Savez drvne mafije, stočara i veleposjednika uzgajivača soje, oslonjen na naoružane plaćenike i korumpiranu vlast, okrenuo se protiv siromašnih doseljenika i indijanskih starosjedilaca, ali i protiv drevne brazilske tropske prašume, pluća planete Zemlje. Da bi nesmetano devastirali tropske šume, drvni su mafijaši, ne prezajući od ubojstava, uz pomoć krivotvorenih vlasničkih listova, progonili male doseljeničke farmere i starosjedioce. Zemlju bi potom preuzimali stočari i uzgajivači soje, nepovratno je zagađujući.

Stang se odvažno suprotstavila uništavanju prašume i protjerivanju starosjedilaca i doseljenika. Umjesto modela grabežljivaca, koji za cilj ima zgrtanje bogatstva u korist bogatih klika po cijenu smrti prašume i osiromašenih ljudi, osmislila je razvojni model socijalne ekologije utemeljen na uzajamnosti doseljenika i prašume, uz zahtjev raspodjele bogatstva na male poljoprivredno-šumarske zadruge.

Putujući Amazonijom s glavom u torbi, poučavala je male farmere kako će živjeti od zemlje, ali po uzoru na starosjedioce u skladu s prašumom, povezujući ih u snažne i ekološki svjesne zajednice, sposobne oduprijeti se veleposjedničkim i špekulantskim klikama koje svojataju njihovu zemlju.

2004. pred kongresnim vijećem je u Brasíliji svjedočila protiv veleposjednika koji rade protiv prašume i održivih farmi, spominjući njihova imena čime je ugrozila svoj život. Njezina gesta ravna odvažnosti starozavjetnih proroka polučila je uspjeh: 600 obitelji dobilo je po 250 rala zemlje pod uvjetom da 20 posto iskrče za obradu, a ostatak čuvaju kao zakonsku šumsku pričuvu.

Oslanjajući se na svoj Projekt održivog razvoja (PDS), Stang počinje tražiti ustanovljenje trajne federalne rezerve zemlje za siromašne farmere i bezemljaše iz koje bi dobivali zemlju za održive farme koje bi im, ujedinjene u mrežu zemljoradničkog poslovanja, osiguravale život bez ugrožavanja prašume.

2005. središte njezinih nastojanja postaje Parcela 55, područje nedaleko od Anapu u saveznoj državi Pará u kojem je živjela od 2000. To područje je željela dobiti od države za održive farme, no i prije nego se znalo kome će pripasti područje na njemu je započela ilegalna sječa prašume. Pokušavajući to spriječiti, Stang je izgubila svoj život, uvrstivši se u niz najmanje 722 farmera ubijena od 1971.

12. veljače 2005. Stang su, tu 73-godišnju staricu, u prašumi presrela dva plaćenika. Na upit gdje joj je oružje pokazala im je Bibliju iz koje im je, moguće predosjećajući što će uslijediti, pročitala iz Govora na gori: „Blago žednima i gladnima pravednosti, jer će se nasititi!“ (Mt 5,6) Plaćenici su odgovorili ustrijelivši je sa šest hitaca.

Na pogrebu „mučenice prašume“ skupila se sva politička vrhuška Brazila, no o njihovoj iskrenosti svjedoči to da je nalogodavac ubojstva, moćni veleposjednik, slično kao i izvršitelj, pušten na slobodu u revidiranom sudskom procesu. Iako je predsjednik Silva u veljači 2006. proglasio 6,5 milijuna hektara prašume zaštićenom zonu, ne uvrstivši u nju spornu Parcelu 55, nema naznaka korjenitih promjena u Amazoniji.

Nama kao proročka opomena ostaje poruka koju je Stang nosila ispisanu na svojoj majici – „Ugibanje šuma znači svršetak i za nas!“ – i nada da će njezina mučenička krv postati sjeme novih kršćana koje će krasiti djelatna proročka odvažnost iznikla iz ekološke svijesti i osjetljivosti za socijalnu nepravdu.

Literatura

- Alen Kristić, *Religija i moć*, Rabic, Sarajevo 2009;
- Christian Feldmann, *Ivan XXIII: njegova ljubav – njegov život*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 2002.
- Jakov Jukić, *Lica i maske svetoga*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1997;
- Reinhard Frieling, *Put ekumenske misli*, Teološki fakultet „Matija Vlačić Ilirik“, Zagreb 2009.

OPIS RADIONICE		
Cilj Razjasniti šta znači mir u katoličkoj- hrišćanskoj tradiciji i kako je moguće angažovati se u mirovnim akcijama u ovoj vjerskoj zajednici.	Metodologija rada: <ul style="list-style-type: none"> • Rad u grupama • Diskusija u Plenumu • Pojedinačne i grupne prezentacije 	Materijali: <ul style="list-style-type: none"> • Tekst Alena Kristića - Pristupi i koncepti izgradnje mira - katolička tradicija, Prilozi Vrijeme trajanja: 130 min

I) Izlaganje o konceptima izgradnje mira iz perspektive katoličke tradicije – vidjeti tekst Alena Kristića - Pristupi i koncepti izgradnje mira - katolička tradicija (40 min.)

Posebno objasniti i naglasiti sljedeće teze:

- Shvatanje mira i nenasilja u kršćanstvu na samim počecima i nakon što je kršćanstvo postalo državna religija
- Shizmatički i heretički reformacijski pokreti, *mirovne crkve*, i radikalna politika nenasilja
- Mirotvorstvo pape Ivana XXIII i mirovna enciklika *Pacem in terris* (1963.)

Ostaviti na kraju izlaganja najmanje 10 min. za postavljanje pitanja

II) Diskusija u plenumu (30 min.) o značaju mirotvorilačkih napora Pape Ivana XXIII i promjene do kojih je to dovelo u Katoličkoj crkvi i odnosu prema ratu, nasilju i međureligijskom dijalogu

Prije diskusije kratko izložiti stav Pape Ivan XXIII prema teoriji pravednog rata – „Trajan mir valja graditi na osnovi pravednog svjetskog poretka, uzajamnog povjerenja, iskrenih ugovora, poštivanju ljudskih prava koja se korijene u evanđelju. U svojoj mirovnoj enciklici zahtijeva zabranu atomskog oružja i dogovorno razoružavanje, jer čvrstina mira ne ovisi o jednakoj oružanoj snazi nego povjerenju i zdravom razumu. Svjestan povezanosti socijalne pravde i mira, Ivan XXIII ističe da se za mir mogu i trebaju zalagati ne samo predstavnici državnih vlasti nego i građani.“ (iz teksta Alena Kristića)

III) Rad u grupama – koristiti Prilog (1 sat)

Zadatak je zajedničko promišljanje i diskutiranje o Isusu kao Mirotvrcu i njegovom principu radikalnog nenasilja na temelju odabranih testkova iz Novog Zavjeta

Stavka 1. Isus ne dopušta učenicima da ognjem zaspu samarijansko naselje u koje nisu primljeni (Lk 9,52-56)

Stavka 2. Isus zabranjuje učenicima da ga silom brane od uhićenja koje će ga odvesti u smrt (Mt 26,51-53), a s krsta čak moli za svoje mučitelje i ubice (Lk 23,33-34)

Stavka 3. U Govoru na gori, Isus blaženima proglašava mirotvorce koji će se zvati sinovima Božjim (Mt 5,9)

Učesnike/ce podijeliti u tri grupe i svakoj grupi podijeliti po jednu stavku (1. ili 2. ili 3 iz Priloga)

Na kraju ostaviti dovoljno vremena da svaka gupa prezentuje uvide do kojih su došli u radu u grupama (svaka grupa po 15 min.)

PRILOZI

Odabrani Biblijski tekstovi:

1. Lk 9,52-56

I posla glasnike pred sobom. Oni otidoše i dođoše u jedno mjesto Samarije, da mu pripreme gdje će prenoćiti,

Ali ga ne primiše, jer je bio na putu u Jerusalem.

Kad to vidješe učenici Jakov i Ivan, rekoše: "Gospodine, hoćeš li da zazovemo oganj s neba, da ih uništi?"

A on se okrenu i ukori ih rekavši: "Ne znate, čijega ste duha.

Sin čovječji nije došao da upropasti duše, nego da ih spasi". I tako otidoše u drugo mjesto.

Kad su išli dalje putem, reče mu jedan: "Ići ću za tobom, kamo god pođeš."

Isus mu reče: "Lisice imaju svoje jame, ptice nebeske svoja gnijezda. A Sin čovječji nema mjesta, gdje bi mogao nasloniti glavu svoju."

Drugoga pozva: "Hajde za mnom!" On odgovori: "Gospodine, pusti me da najprije otidem i pokopam oca svojega."

Isus mu reče: "Pusti neka mrtvi pokopavaju svoje mrtvace; a ti hajde i navješćuj kraljevstvo Božje!"

Opet drugi reče: "Ja ću ići za tobom, Gospodine, ali me najprije pusti da se oprostim s porodicom svojom."

Isus mu reče: "Ni jedan, koji metne ruku svoju na plug i opet se obazire natrag, nije prikladan za kraljevstvo Božje."

2. Mt 26,51-53, Lk 23,32-35

Tada jedan od pratilaca Isusovih maši se rukom za mač i trgnu ga. Udari slugu velikoga svećenika i odsiječe mu uho.

Isus mu reče: "Zadjeni mač svoj u korice! Svi, koji se mašaju za mač, ginu od mača.

Ili, zar misliš, da mi Otac moj ne bi odmah poslao u pomoć više od dvanaest legija anđela, kad bih ga zamolio za to?

.....

S njim su vodili van još dva zločinca, da ih pogube.

Kad dođoše na mjesto, koje se zove Lubanja, raspeše ga ondje. Isto tako zločince, jednoga s desne njegove, drugoga s lijeve njegove.

A Isus se je molio: "Oče, oprostimi; jer ne znadu, što čine!" Zatim razdijeliše haljine njegove bacivši na njih kocku.

Narod je tu stajao i gledao. A članovi visokoga vijeća rugali su se: "Druge je spasio; neka sad spasi samoga sebe, ako je Pomazanik Božji, Izbranik."

3. Odabrani dio iz Isusovog Govora na Goru – Mt 5,1- 11

Kad vidje Isus mnoštvo naroda, popne se na goru i sjede. Učenici njegovi pristupiše k njemu.

Tada je otvorio usta svoja i učio ih:

"Blagoslovljeni su siromašni u duhu! Njihovo je kraljevstvo nebesko.

Blagoslovljeni su žalosni! Oni će se utješiti.

Blagoslovljeni su krotki! Oni će posjedovati zemlju.

Blagoslovljeni su, koji gladuju i žeđaju pravde! Oni će se nasititi.

Blagoslovljeni su milosrdni! Oni će postići milosrđe.

Blagoslovljeni su koji su čista srca! Oni će Boga gledati.

Blagoslovljeni su mirotvorci! Oni će se zvati sinovi Božji.

Blagoslovljeni su, koji trpe progonstvo zbog pravde! Njihovo je kraljevstvo nebesko.

BLOK 11.*Milica Bakić-Hayden***Smisao mira i mirotvorenja u pravoslavno-hrišćanskoj tradiciji****Uvod**

U miru Gospodu se pomolimo... za svevišnji mir i spasenje duša naših... za mir celoga sveta... za dobrobit Crkve i jedinstvo svih... Opet i opet u miru Gospodu se pomolimo...⁴⁰

Mir je refren koji prožima svetu liturgiju od početka do kraja jasno pokazujući da taj pojam zauzima centralno mesto u pravoslavnom shvatanju spasenja i kao takav predstavlja eshatološku kategoriju. Mir o kome je ovde reč, međutim, nije naprosto odsustvo rata ili sukoba, nego spasonosni mir, dar Božiji. On dakle nije od ovoga sveta, pa mu se ni smisao ne iscrpljuje u ovom svetu budući da mu koreni nisu na zemlji nego u Carstvu Nebeskom koje je, po Isusovm učenju, u nama samima odnosno među nama samima (Luka, 17,21).⁴¹ Sve što je van tog mira, tvrdi ruski svetitelj Teofan Zatvornik skoro dva milenija kasnije, je praznina. Iako nedaleko od nas, takoreći na domak ruke, taj mir nam izmiče ako ga ne želimo—a želeti taj mir nije lako.⁴² Ovo stoga što on podrazumeva predanost jednoj potpuno drugačijoj borbi—za nepodeljenost srca kao središta ljudske ličnosti i sveukupnosti čovekove. Zato su *blaženi čisti srcem, jer će Boga videti* (Mat. 5,8). Ova nepodeljenost srca se odnosi na radikalnu zapovest da se jednako vole i prijatelj i neprijatelj; to je poziv na duhovno usavršavanje bez premca—jer kako ljubiti neprijatelja svoga, blagosiljati one koji nas kunu ili činiti dobro onima koji nas mrze (Mat. 5,44)? Iako je, kaže Isus, voleti one koji su nam bliski i koji i nas vole (Mat. 5,46-47); istinski izazov je jednako se odnositi i prema onima čija dela ne volimo, ili koji nas ne vole.

Sa smislom ovog poziva na duhovno usavršavanje (Mat. 5,48), suočili su se od samog početka Isusovi sledbenici, a po mestu koje razmatranje Isusovih reči o miru zauzima u potonjoj svetoatačkoj literaturi istočne Crkve vidimo da je to bila važna tema kako kod ranih sirijskih i kapadokijskih otaca tako i potonjih vizantijskih teologa i filozofa, kao i današnjih duhovnika pravoslavnih pomesnih crkava. Mi ćemo se ukratko osvrnuti na neka tumačenja mira uticajnih svetih otaca Istočne crkve, koja, kako primećuje teolog Anthony McGuckin, počesto ostaju u senci zapadno-hrišćanskih rasprava o moralnosti rata i nenasilja, koje počinju sa Sv. Avgustinom krajem IV veka i kulminiraju sa Tomom Akvinskim u XIII veku nastavljajući se kroz reformacijsku apologetiku kasnog srednjeg veka.⁴³ Tako se hrišćansko shvatanje mira, paradoksalno, povezalalo sa krstaškim ratovima, inkvizicijom, verskim ratovima u zapadnoj Evropi te raznim kolonijalnim projektima širom sveta, i povezalalo se sa teorijom o pravednom ratu koja na hrišćanskom istoku nikad nije zaživela, kao ni uticaj pomenutih teologa koji su teoriju pravednog rata promišljali.⁴⁴ To, naravno, ne znači da na Istoku nije bilo ratova i nasilja verski, osvajački ili odbrambeno motivisanih. Bilo ih je i pre i posle prodora Islama u provincije Istočnog rimskog ili vizantijskog carstva, kao i posle (uključujući i krstaški pohod na Carigrad 1204. godine), ali oni nisu urodili teorijom koja bi te, ili ratove uopšte, opravdavala.

⁴⁰ Iz liturgija Sv. Jovana Zlatoustog iz IV veka, koja se redovno koristi u svim pravoslavnim crkvama u toku godine, a u toku Velikog uskršnjeg posta, uz nju se koriste i liturgije Sv. Vasilija Velikog i Liturgija preosvećenih darova. Vidi Philip LeMasters, 'Peace in Orthodox Liturgy and Life,' u *In Communion* (<http://www.incommunion.org>)

⁴¹ Grčka reč za 'u' se može prevesti i kao 'među' (*The Orthodox Study Bible*, 1993, 183)

⁴² *The Art of Prayer: An Orthodox Anthology*, Timothy Ware, ed. (London: Faber and Faber, 1997), 180.

⁴³ Videti: Anthony McGuckin, *Non-violence and Peace Traditions in Early and Eastern Christianity*, u *Communion* <http://www.incommunion.org/2004/12/29/nonviolence-and-peace-traditions/>

⁴⁴ Teorija pravednog rata nije, međutim, samo stvar prošlosti nego preživljava i danas u raznim vidovima, što se može videti u intervenističkoj politici raznih zemalja, koje za svoje interese takođe nalaze moralna opravdanja u teorijama pravednog rata.

U najvećem broju slučajeva hrišćanstvo je na Istoku shvatano kao apokaliptička religija, pa su i brojne opaske o ratu i nasilju shvatane u odnosu na *eschaton*, kao eshatološke alegorije tj. kao simbolička obeležja 'poslednjih stvari'. Uzeti slike ratova apokaliptičkih dimenzija iz nekog biblijskog teksta i tumačiti ih kao opise života ili vrednosti ovoga sveta bilo bi, primećuje McGuckin, grubo iskrivljavanje drevnih tekstova.⁴⁵ Čak i ako neki istoričari hrišćanstva nalaze potvrdu za takvo (iskrivljeno) tumačenje već u radovima dvorskog teologa Konstantina velikog, Euzebija (IV vek), treba napomenuti da se njegovi dvorski hvalospevi Konstantinu⁴⁶, za razliku od njegovih istorijskih zapisa, ne mogu shvatati kao normativni niti dalekosežno uticajni, tim pre što njegov mlađi savremenik, Sv. Vasilije Veliki, jedan od vodećih kapadohijskih otaca i jedan od Tri jerarha Pravoslavne Crkve, udara temelje Kanonskom pravu koje je do dan-danas u osnovi Pravoslavne Crkve, a koji rat, borbu i nasilje tumače u drugačijem svetlu.

U stvari, razmatranja Vasilija jasno odražavaju probleme i antinomije Hristovog učenja o nenasilju i mogućnosti njegovog sprovođenja u praksu u uslovima i pre, a naročito posle IV veka kada hrišćanstvo postaje oficijelna religija rimskog carstva. Sam Vasilije Veliki je bio svedok stalnih pograničnih upada i plemenskih sukoba na istočnoj granici Carstva i posledica po hrišćanske zajednice koje su tu živle (pljačke, silovanja), pa je zabrana svakog nasilja i krvoprolića za hrišćane morala biti modifikovana konkretnim kontekstom koji razlikuje ubistvo iz agresije od onoga kojim se brani nejač. Međutim, onog koji je bio u situaciji da štiteći nejač ili u samo-odbrani ubije drugo ljudsko biće ne treba slaviti kao heroja nego, naprotiv, jasno staviti do znanja da evanđeoski standardi ponašanja isključuju rat i krvoproliće u svakom slučaju. Shodno tome, za ratnika povratnika, na primer, jedina dostojna pobeda je ona koja se završi iskrenim pokajanjem za prosutu krv neprijatelja kao i nizom restriktivnih mera o načinu učešća u liturgiji i pričestivanju.⁴⁷ Sv. Vasilije je video ovu vrstu nedolsednosti (kažnjavanje ratnika za samoodbranu) kao posledicu čovekovog egzistencijalnog položaja u palom svetu, razapetog između carstva zemaljskog koje je tu i onog nebeskog koje se još nije ostvarilo. Stoga on zaključuje *da nasilje nikad ne može biti opravdano sa hrišćanskog stanovišta; čak i kad je nezaobilazno i neophodno ono se ne može pravdati*.⁴⁸

"Vi ste so zemlji"⁴⁹: Tumačenje mira u svetoatačkoj literaturi

Naravno, temu rata i mira nisu mogli zaobići ni kasniji istočni oci jer one u značajnoj meri prožimaju sve biblijske tekstove. Međutim, iako se u starozavetnim Psalmima peva o vremenu kada će se Pravda i Mir Božiji 'zagrliti' (Ps. 85,9-11), mnogi delovi Petoknjžja su puni opisa svakojakih sukoba i nasilja pa se ubrzo za rane hrišćanske teologe i filozofe nametnulo pitanje kako protumačiti smisao u kome se rat i nasilje tu pominju. Tu nam u pomoć mogu priteći rano hrišćanski oci poput Origena čija su shvatanja u mnogome obležila potonju istočno-hrišćansku hermeneutiku; pre svega shvatanje da sveti tekstovi imaju trojno značenje (jer sve je stvoreno po troičnom uzoru na Boga): 'telo' ili doslovno značenje, 'dušu' ili emotivno/intelektualno značenje i 'duh' odnosno duhovno/mistično značenje. Shodno tome, opisi rata i nasilja u biblijskom tekstu ne smeju se tumačiti doslovno nego u duhu Slova, Reči Božije (Logosa) kako se to u ranoj Crkvi i činilo. U tom smislu, alegorijski simbolizam tumačenja slika

45 Isto. Ne treba takođe izgubiti iz vida činjenicu da sa Reformacijom i Prosvetiteljstvom sve se više gubi smisao za alegorijsko tumačenje svetih tekstova, tj. da se oni sve više racionalizuju i/ili bukvalno tumače.

46 Kao na primer, njegovo pravljenje paralela između starozavetnih priča o Izraelovom iskorenjivanju zlotvora u ratu i Konstantinovog trijumfa nad pobunama u rimskom carstvu početkom IV veka. Vidi McGuckin, "Non-violence and Peace".

47 Na primer, neko ko je ubijao u ratu po Kanonu 13 Vasilija Velikog ne može da se pričesti tri godine. Međutim, nije uvek jasno u kojoj meri je Crkva bila dosledna u sprovođenju ovog pravila. U svakom slučaju, poenta nije u kažnjavanju iz nekih moralnih razloga već o procesu duhovnog zalečenja i isceljenja. Vidi LeMasters, 'Peace in Orthodox Liturgy'. Takođe, pošto je pričestie oblik zajedničarenja s Bogom čije je Carstvo mir koji nije od ovog sveta, onda tog carstva čovek može biti dostojan samo ako je uspostavio mir u ovom svetu, odnosno u sebi. Rat po svojoj prirodi razdvaja i fragmentuje i stoga je u duhovnom smislu bolest od koje se treba lečiti u ovom svetu gde on jedino može carevati.

48 McGuckin, "Non-violence and Peace".

49 Mat. 5,13.

nasilja, "uspešno neutralizuje sveukupno biblijsko 'odobranje' nasilja i rata,"⁵⁰ stavljajući naglasak na unutrašnje značenje i mira i rata.

Ovo je posebno jasno kod Sv. Maksima Ispovednika koji piše: "Zašto je On zapovedio ovo [*Ljubite neprijatelje svoje, činite dobro onima koji vas mrze i molite se za one koji vas vređaju*] nego da bi vas oslobodio od mržnje, razdražljivosti, ljutnje i gneva i učinio dostojnim vrhunskog dara savršene ljubavi. A nju ne možete dostići ako ne podražavate Gospoda i ne volite sve ljude jednako. Jer Bog ljubi sve ljude jednako..."⁵¹ Sv. Maksim dalje objašnjava da savršena ljubav ne razdvaja "jedinствену ljudsku prirodu zajedničku svima" na osnovu individualnih karakteristika koje ljude razlikuju, nego zahvaljujući "pažnji koja je uvek fokusirana na jedinstvenu prirodu i voli sve ljude podjednako."⁵² Sv. Maksim veruje da naša ljubav prema neprijatelju koja se očituje u našoj trpeljivosti prema njemu, kao i izdržljivosti prema njegovim postupcima prema nama pa sve do naše spremnosti na žrtvu, u toj osobi pokreće potencijal da se promeni. Naravno, ovo nije lako i malo ko je sposoban na žrtvu u ime zločinca (mada primera ima), ali ono što je dostupno i moguće svima uz malo dobre volje jeste molitva za drugog, gde je taj drugi neko koga smatramo neprijateljem.

U XX veku ovaj (molitveni) način ispoljavanja ljubavi prema neprijatelju je naročito naglašavao poznati ruski duhovnik sa Svete Gore atonske, starac Siluan.⁵³ Po njemu ljudska duša ne može da nađe smiraj bez ljubavi i prema neprijatelju, a to se opet ne može desiti bez milosti Božije koju zadobijamo preko Svetog Duha svojim duhovno-molitvenim naporom. "Mene je Gospod naučio da volim neprijatelje svoje," kaže Starac Siluan, "preklinjem vas, probajte ovo: kad vas neko napadne ili omalovaži, ili pak uzme nešto što pripada vama, ili huli na Crkvu, pomolite se Gospodu ovim rečima—'Gospode, svi smo mi Tvoja stvorenja. Pomiluj nas sve, a njima pomoz da se u srcima svojim pokaju za ovo što čine.' Ovakav stav, po savetu starca Siluana, donosi blagosov duši onoga koji u skladu s njim postupa i kroz iskustvo mu otkriva put kojim treba dalje da ide. U suprotnom, onaj koji se ne trudi da zavoli i neprijatelja svoga, nego sa zlobom misli o njemu "nema u sebi ljubav Božiju, niti je spoznao Boga." Stoga, "ako se moliš za neprijatelje svoje stećićeš mir," naglašava ovaj duhovnik. Ljude koji ne znaju za Boga ili rade protiv Njega moramo sažaljevati: 'srce za njima žali i oči liju suze zbog njih. I raj i paklene muke nam postanu jasno vidljive zahvaljujući Svetom Duhu, jer večni život počinje na ovom svetu, gde takođe sejemo seme svojih budućih patnji. I dok god nismo u stanju da se u ljubavi molimo i za svoje neprijatelje, ne može se očistiti naše srce, a to znači da ne možemo 'videti' Boga (Mat. 5,8).⁵⁴ I sv. Maskim u više navrata skreće pažnju na neophodnost čuvanja srca od razdražljivosti i besa koji vode agresiji i upućuje na budnost kada su u pitanju i misli i osećanja jer 'rat koji demoni vode protiv nas putem misli je mnogo žešći nego onaj koji vode putem materijalnih stvari'.⁵⁵ Dakle, prema ovom gledanju, neprijatelj je pre svega u nama samima i tek se onda objektivizira u materijalnom svetu. Mirotvorenje stoga počinje i završava u nama samima.

Iz ovog kratkog osvrtu vidimo da je Hrišćanska crkva, iako zasnovana na mirotvorstvu, tj. na jedinstvenom zahtevu da se vole svi, uključujući i neprijatelji, od početka bila razapeta između ovog ideala, najpotpunije ispunjenog u prvim vekovima mučeništva, i kasnijeg iskušenja sebe kao imperijalne (državne) religije. Ta paradoksalna i često kontradiktorna situacija prati njenu istoriju do danas, mada sa znatnim varijacijama u iskustvu istočne i zapadne crkve. Tenzija koju vidimo u Pravoslavlju između mira kao norme, s jedne strane, i ustupaka za rat, s druge, je upravo eshatološka tenzija. Ona se ne može na ovom svetu razrešiti ni moralističkim stavovima i teorijama, jer *rat ovde zapravo svedoči o prisustvu zla u svetu* koje se mora lečiti mirotvorstvom i ljubavlju, ali se na kraju može izlečiti samo dolaskom Carstva Nebeskog u kome nema više rata jer nema neprijatelja- nema Drugog.

50 McGuckin, "Non-violence and Peace".

51 St. Maximos the Confessor, *Four Hundred Texts on Love* u *Philokalia*, vol. 2, prev. G.E.H. Palmer et al., (London: Faber and Faber, 1981), 59.

52 Isto, str. 60.

53 Čuvenu biografiju svetog starca Siluana napisao je njegov učenik i mlađi duhovni brat arhimandrit Sofronije. Archimandrite Sophrony, *St. Sylouan the Athonite* (Crestwood, NY: St. Vladimir's Seminary Press, 1999.)

54 Vidi http://www.orthodoxphotos.com/Holy_Fathers/St_Silouan_the_Athonite/

55 Isto, str. 56,63.

Do tada, prema pravoslavnom shvatanju, svako od nas se nalazi na drukčijoj tački na putu oboženja (*theosis*) i shodno tome deluje. Za neke to znači učestvovanje u sukobima ili ratu, zbog čega se na svakoj liturgiji moli za njihove duše, da se ne ogreše više nego što moraju i da se pokaju da bi bili dostojni 'svevišnjeg mira'.

***Blaženi mirotvorci, jer će se sinovima Božijim nazvati*⁵⁶: Žene mirotvorke**

U životima hrišćana ideja mira se različito prelama, shodno uslovima i istorijskom trenutku koje svedoče. Nekad to ostvarenje mira i mirotvorenje može biti u ratnim ili poratnim uslovima, a nekad može biti u mirnodopskim, pa se smisao mira ne iscrpljuje u prestanku fizičkih borbi nego u uspostavljanju veće harmonije među ljudima. Kao primere za takvo ostvarenje ideala mira možemo uzeti Hadži Staku Skenderovu u Bosni kasnog XIX stoleća i Mariju Skobcovu poreklom iz Rusije, koja je delovala u Parizu uoči II svetskog rata.

Hadži Staka Skenderova je živela i delovala u drugoj polovini XIX veka u Sarajevu. Po očevoj smrti živela je sa starom majkom, jednom sestrom i dva brata. Od ranog detinjstva bila je pobožna pa je svakog jutra, i radnim i prazničnim danom, odlazila u staru srpsku pravoslavnu crkvu u Sarajevu na jutarnju službu. Kažu da je imala vrlo lep glas i da je redovno pojala na liturgijama. Iz te svoje pobožnosti i želje da bude u stanju da čita crkvene knjige, naučila je da čita. Tako je zapisano da je od malena pokazivala "volju za čitanjem knjiga, naročito crkvenih, ne gledajući na to što se u ono vreme u Bosni pismenost ženskinja smatrala savršeno nepotrebna i smešna!"⁵⁷ Ne samo što je znala da čita, nego je Staka i pisala i u tom smislu verovatno bila jedna od prvih spisateljica u Bosni: "Staka je napisala *Letopis Bosne* od 1825. do 1856. godine, datiran u januaru 1858. na srpskom jeziku, a crkvenim slovima,"⁵⁸ koji se spominje u zapisima ruskog konzula na proputovanju kroz Bosnu. Tako se ovoj darovitoj i smernoj ženi, koja je po mnogo čemu bila ispred svog vremena u sredini u kojoj je živela, javio naum da osposobi i drugu žensku decu za čitanje i pisanje tako što će za njih otvoriti školu. U tome su joj pomogli "sarajevski mitropolit Prokopije i bosanski valija Veliudin paša Ćiritlije. I tako ona zasnova i otvori prvu srpsku osnovnu školu u Sarajevu,"⁵⁹ 1857. godine i postade njena prva učiteljica i upravnica. Knjige je Staka nabavljala iz Beograda, a ubrzo je počela da obučava i devojke koje su joj isprva bile pomoćnice, a kasnije samostalne učiteljice. Ubrzo se škola na Varoši, u kojoj se učilo čitanje 'po novom metodu', kao i pisanje, ručni rad i nešto malo računa, pročula po gradu, pa su u nju počele da se upisuju i devojke drugih veroispovesti. Već 1862. bile su tu upisane i rimokatoličke, jevrejske i turske devojke. Zabeleženo je i da je Topal-Osman paša dao obe svoje kćeri u Stakinu školu i postao joj jedan od pomagača. On je takođe bio zaslužan što je Staka uspela da ostvari svoj san i ode u Jerusalem 1870. godine, gde je i donela odluku da se zamonaši te se u Sarajevo vratila kao kaluđerica Hadži-Staka. Na žalost, Hadži Staka je završila svoj život tragično nastradavši na Ilidži, kada su posle neke proslave kola naletela na nju smrtno je ranivši.

Priča Stake Skenderove inspirativna je u kontekstu mira i pomirenja, jer pokazuje da je njena želja za otvaranjem škole za obrazovanje 'ženskinja' stvorila uslove za harmonični odnos u jednoj multireligijskoj sredini, pošto je škola postala mesto učenja devojaka svih verskih i etničkih grupa koje su tada živlele u Sarajevu. Na ovakvim primerima saradnje u kome svako ostaje ono što jeste po tradiciji, a okupljen zajedničkim idealom, u ovom slučaju obrazovanja, mogu se i danas graditi putevi suživota u miru.

Mati Marija Skobcova, poznata kao 'svetica otvorenih vrata', rođena je kao Jelisaveta Pilenko u dobrostojećoj ruskoj pravoslavnoj porodici 1881. godine. Njen buran život, obeležen istorijskim previranjima u carskoj Rusiji i II svetskim ratom, kretao se putanjom mirnog detinjstva u pobožnoj

⁵⁶ Mat. 5,9.

⁵⁷ Miloško V. VESELINOVIĆ, *Srpske kaluđerice*, Beograd, 1909., 249.

⁵⁸ Miloško V. VESELINOVIĆ, *Srpske kaluđerice*, Beograd, 1909., 249.

⁵⁹ *Isto.*, 250. Vidi Mitar PAPIĆ, *Istorija srpskih škola u BiH*, u: http://www.staracrkva.org/staka_skenderova.htm (31.7. 2009)

porodici, pa mladosti obeleženom što porodičnom tragedijom, otpadništvom od vere, dva braka i gubitkom jednog deteta, do egzila u Parizu i, najzad, monašenjem i aktivnim socijalnim radom u zrelim godinama, završavajući se u vrtlogu rata i gasnoj komori ravenbruškog logora smrti 1944.

U Jelisavetinom životu dva događaja su uslovlila i obeležila njeno potonje delovanje kao monahinje: prvo, smrt oca je u ranoj mladosti ishodila u njenom otpadništvu od vere i zanosom levičarskim idejama predrevolucionarne Rusije; drugo, smrt njene kćeri u postrevolucionarnom egzilu uslovlila su njeno vraćanje pravoslavlju i kasnije monašenju u Parizu, u kome je provela najveći deo svog života. Smrt deteta doprinela je da shvati da je od tog tragičnog trenutka njena vokacija da bude majka svima kojima je potrebna majčinska nega i zaštita, tj. da bude pribežište u kome će makar na trenutak nesrećnici ovog sveta naći mir. I tako Jelisaveta počinje da zbrinjava nezbrinute: od ruskih izbeglica iz Sovjetskog Saveza, do lokalnih narkomana, alkoholičara, prostitutki, te raznoraznih beskućnika. Suočavajući se sa njihovim tragedijama, više nije sumnjala u to da je suština hrišćanske vere u ljubavi prema bližnjem i da se ona ostvaruje kada se u svakom ljudskom biću, bez razlike, može videti lik Božiji. Nadahnuta svetoootačkim primerima i posebno pod uticajem *jurodivja* (ruski termin za 'lude u Hristu'),⁶⁰ Jelisaveta, koja se 1923. godine zamonašila i postala mati Marija, svojim delovanjem, takoreći, uspostavlja jednu novu vrstu 'urbanog' monaštva. U svojoj posvećenosti onima od kojih je društvo diglo ruke, ona je bila kadra da prepozna Lik Božiji, ili kako je znala da kaže, Hrista koji je gladan žedan, go i bos... Nije pritom prezala od oblika ponašanja koje su neki smatrali neprimerenim za monahinju. Na primer, da bi pridobila poverenje onih odbačenih, znala je da sedne u kafanu s njima sa cigaretom u ruci i kriglom piva—ne baš uobičajena monaška praksa! Međutim, njen duhovnik, čuveni ruski teolog otac Sergej Bulgakov, koji je i sam imao zanimljivu biografiju, vrlo je dobro znao Marijine porive i davao joj je punu slobodu delovanja. Znao je šta ona misli kad kaže da ništa ne sme da razdvaja njeno srce od sveta i njegovih rana. Marijino shvatanje hrišćanstva je bilo aktivističko: džabe su teološke rasprave, u kojima je ona inače rado učestvovala, džabe fiktivna ljubav prema 'čovečanstvu' ako je nema za bližnjeg; džabe priče o Hristovom trpljenju kad nemamo strpljenja da saslušamo šta tišti drugog i kako da mu svojim rečima ili naprosto slušanjem donesemo mir u duši.

Marijin aktivizam je, međutim, najviše došao do izražaja u toku II svetskog rata, tj. po okupaciji Pariza. Iako je imala priliku da ode iz okupirane Francuske, mati Marija ostaje u Parizu da podeli nesreću sa onima koji taj izbor nisu imali. Nije imala iluziju o nacizmu: nazvala ga je 'novim paganstvom' i 'zagađivačem svih izvora i bunara'. Njena kuća u Parizu koja je bila prihvatilište ugroženih i pre rata, postala je mesto na kome su se hranili i skrivali prognani u toku rata, pre svega ruski emigranti i Jevreji. Posebno se zalagala za pomoć jevrejskim porodicama koje su se našle na nemilosrdnom udaru nacista. Ona je u Parizu nabavljala jevrejskoj deci lažna dokumenta, pomagala im da prežive ili pobegnu iz zemlje. Mati Marija je zbog toga više puta bila hapšena od strane Gestapoa, da bi je na kraju deportovali u koncentracioni logor u Ravensbruku, gde je izdržala neverovatne teškoće, a pred sam kraj rata završila u gasnoj komori, 18. januara 1945. godine. Prema nekim izvorima, učinila je to dobrovoljno, da svojim životom ispuni kvotu onih koji su morali umreti tog dana. Sinod Vaseljenske Patrijaršije u Istambul priznao je Marijino mučeništvo⁶¹ i proglasio je svetiteljkom — po mnogima jednom od najvećih u XX veku.

60 *Jurodivji* ili svete lude u istočnom hrišćanstvu postoje od samog početka i predstavljaju poseban oblik monaške askeze, s tim što oni obično ne žive u manastirima i izdvojeno od društva, nego uvek u nekoj sredini (selu, mestu) gde izigravaju da su ludi, pa javno iznose stvari iz društva ili Crkve koje se niko ne bi usudio da pomene, a koje pokazuju licemerje, korumpiranost, praznoverje i suštinsko odstupanje ili nerazumevanje vernika i same Crkve od osnovne Hristove poruke. U Rusiji ih je zabeleženo više u poslednjih nekoliko vekova, pa su našli mesto i u romanima Dostojevskog.

61 Sa njom su mučeničkom smrću u logorima živote izgubili i njeni saradnici: sin Juri, sveštenik, otac Dimitri Klepnin, koji je na pitanje gestapovaca da li će dalje da pomaže Jevrejima, izvadio krst i rekao da kao hrišćanin to mora da čini radi "ovog Jevrejina na krstu". Sa njima je stradao i bliski prijatelj i saradnik mati Marije, Ilija Fondaminski. Puna svest o posledicama onoga što su činili pomažući Jevrejima, stavila ih je u red mučenika i na osnovu toga su kanonizovani.

BLOK 12.

Zilka Spahić-Šiljak

Koncept mira i dijaloga u islamskoj tradiciji

Uzvišeni Bog mi je naredio vjeru u jednog Boga i dobročinstvo, pomaganje onima kojima je pomoć potrebna, pomaganje onima koji pomoć uskraćuju i pomirenje s onima koji prekidaju veze sa nama. (hadis)

Poslanik Muhammed a.s (alejhi selam – arap. neka je mir na njega) je poslan čovječanstvu kao milost svjetovima (Kur'an, 21:107), za zadatkom da dostavi Objavu, Kur'an ljudima, čije riječi unose u srca smiraj i spokoj. (Kur'an, 13:28; 39:23). Mir je temeljna odrednica Božijeg poslanja i poruke Muhammeda a.s. Riječ islam znači predanost, spas, mir, blagoslov, iz čega je izveden i muslimanski pozdrav "Mir neka je na vas" (*Salam alejkum*). Jedno od 99 Božijih lijepih imena je Mirotvorac (*As-Salam*), koje se vrlo često ponavlja u molitvama i obredima, podsjećajući čovjeka da samo Bog daruje i donosi istinski mir i smirenost. Pet puta dnevno vjernici/e tokom namaza (molitve) izgovaraju sljedeće riječi:

Allahumme Entes-Selamu ve Minkes-Selam, (Bože, Ti si izvor spasa i mira, i od Tebe dolazi spas i mir).

Svakodnevna molitva je važna za vjernike/e, jer na taj način uspijevaju osjetiti i graditi istinski mir i sigurnost u sebi i oko sebe. Molitva pomaže čovjeku da ostvari ravnotežu svoga bića raspolućenog između materijalnog i duhovnog i zaokupljenog svakodnevnim životnim izazovima. Muslimani/ke vjeruju da su i materijalni i duhovni svijet važni za sretan i blagoslovljen život čovjeka na dunjaluku (ovaj svijet) i ahiretu (budući svijet), ali da se duša istinski osjeća smirenom (*mutma'innah*) samo onda ako je povezana s Bogom i kada je u skladu sa svojom iskonskom prirodom (*fitrah*). Čovjekovo prirodno stanje je stoga predanost (islam) Bogu, jer su duše, u prapočetku, kada ih je Gospodar njihov upitao: "Jesam li ja vaš Gospodar? - odgovorile: Da, jesi i mi svjedočimo..." (Kur'an, 7:172)

Međutim, istinska predanost (*islam*) dolazi iz slobode i ljubavi, a ne iz nametnutih normi i propisa koje ljudi često prakticiraju formalno, da bi zadovoljili zahtjeve porodične ili društvene socijalizacije.

Poslanik Muhammed a.s je za muslimane najbolji uzor u svemu, pa tako i u mirovnom radu. On je za sebe rekao: "Došao sam da usavršim moral kod ljudi", a njegovi drugovi i savremenici su ga opisali kao osobu sa najljepšim ponašanjem i moralnim vrlinama koja je pokazivala samilost, razumijevanje, poniznost i praštanje, pokazujući na taj način kako vjera treba istinski da se živi.

U prvih 13 godina poslanstva u Mekki, Muhammed a.s. je bio izložen strašnim pritiscima i torturama, pa je nakon bojkota i smrti supruge Hatidže odlučio da ode u Taif, grad bogat palmama i vinogradima, sa nadom da će tamo naići na toleratniji odnos za svoju poslaničku misiju. Umjesto toga, plemenski prvaci su ga odbili izrugujući mu se, a onda su nagovorili svoje robove da ga gađaju kamenicama i na taj način još više ponize. Kada se izranjavan sklonio u jednom vinogradu, Poslanik nije proklinjao, već molio Boga da mu podari strpljenje i da im oprost, jer ne znaju šta čine.

Strpljivost, praštanje, socijalna pravda

U Kur'anu, Uzvišeni Bog nudi brojna eksplicitna i implicitna rješenja i koncepte za izgradnju i njegovanje mira. Tako se, primjerice, strpljivost, oprost i milosrđe, socijalna pravda smatraju posredujućim vrlinama i principima mirotvorstva.

Strpljivost - u islamskoj tradiciji vrлина strpljivosti je vrlo usko povezana s konceptom mira o čemu svjedoči veliki broj kur'anskih stavaka (ajet):

"O vjernici, tražite sebi pomoći u strpljivosti i obavljanju molitve! Allah je doista na strani strpljivih". (Kur'an, 2:153)

"Oni koju budu strpljivi, i istinoljubivi, i Allahu poslušni, i oni koji budu milostinju udjeljivali, i koji se budu u posljednjim časovima noći za oprost molili." (Kur'an, 3:17)

"A samo strpljive i one koji dobra djela čine čeka oprost i nagrada velika. (Kur'an, 11:11)

Strpljiv čovjek nastoji izbjegavati sve ono što vodi do konflikta i nasilja. Takav primjer muslimani/ke nalaze u događaju Hidžre (iseljenja Muhammeda a.s. i vjernika/ca iz Mekke u Medinu 613. g.) Kao odgovor na sve učestalije napade na muslimane/ke u Mekki i prijete smrcu, Muhammed a.s. i muslimani/ke umjesto sukoba biraju strpljenje i povlačenje, da se izbjegn timeri i prolijevanje krvi. Kada su se stekli uvjeti da se vrate u Meku 622. godine, Muhammed a.s. opet ne pokazuje želju da se sveti niti da progoni svoje progonitelje, već proglašava opću amnestiju. Sakupljene ljude na trgu je pitao šta misle da će im se sada dogoditi, a oni su mu na to kazali da je on plemenit i da potiče iz plemenite porodice i da od njega očekuju plemenitu gestu. Oprostio je svima, čak i ljudima za koje su mu njegova kćer Fatima i zet Ali prigovarali da su idolopoklonici i otvoreni neprijatelji njegovi.

U to vrijeme važili su plemenski zakoni krvne osvete, tako da je opća amnestija koju je Muhammed a.s. proglasio dolaskom u Mekku omekšala i najtvrđa srca politeista. Najžešći neprijatelji odlučili su pridružiti mu se i zatražiti oprost za neprijateljstva koja su činili prema njemu i muslimanima. Ovakva gesta opraštanja i saosjećanja bila je djelotvornija nego nasilje i prisila, jer se opraštanjem ljudima daje druga prilika da pokušaju ispraviti greške. Na taj način se također ljudima daje nada da je Božija milost uvijek tu spremna da zaogrne čovjeka, ako je on dovoljno otvoren da je primi i prihvati.

Praštanje – princip praštanja je vrlo važan u islamskoj tradiciji, iako se to ponekad zaboravlja i nedovoljno ističe. Čak se u bosanskim prevodima Kur'ana pojedini kur'anski stavci i ne prevode uvijek tačno i u duhu mirotvorilačke poruke.

Tako je, primjerice, kur'anski ajet: "Ustraj na opraštanju kao načinu života" (Kur'an, 7:199) u prevodu Kur'ana Besima Korkuta preveden na sljedeći način: "A ti lijepo s njima", iako arapska riječ *'afw* znači oprost. Bog Sebe opisuje kao Onog koji prašta (*Al-Gaffar*) i Onog koji skriva tuđe nedostatke i grijeha (*Al-Settar*). Isto se očekuje od ljudi da oprostite drugim ljudima nanesenu nepravdu i zlo, jer se samo na taj način može prekinuti krug nasilja i osvete. U praštanju je velika mudrost i sreća, onako kako je to u Kur'anu opisano:

"Dobro i zlo nisu isto! Zlo dobrim uzvratit, pa će ti dušmanin tvoj odjednom prisni prijatelj postati. To mogu postići samo strpljivi; to mogu postići samo vrlo srećni". (Kur'an, 41:34-35)

Prethodno navedeni primjer amnestije kojom je Muhammed a.s. oprostio dugogdišnja neprijateljstva, pokazuje kakav efekat je to imalo na zajednicu koja je živjela prema zakonima krvne osvete. Međutim, ljudi danas malo vjeruju u snagu oprosta i teško se odlučuju na to, ali zato ima mnogo inata, ljutnje i manjka komunikacije od koje niko nema koristi niti sreće. A sreća je, kako je to Bog opisao, u strpljivosti i praštanju. Praštanje nije jednostavan niti lahak čin, ali je to za vjernika/cu izazov pred kojim treba pokazati veličinu i snagu svoje vjere.

Pravda – veliki broj muslimanskih učenjaka/kinja ističe da je pravda temeljni princip islama i da sve treba da bude podređeno tome. Tačno je da bez socijalne pravde nema mira, ali se pravda ne može nametati samo kroz zakone i kažnjavanjem. Uspostava pravde mora biti praćena milosrđem, jer je Bog Sebe opisao kao Pravednog (*Al-Adil*), a Sebi je naredio milosrđe:

"A kada ti dođu oni koji u riječi Naše ne vjeruju, ti reci: "Mir vama! Gospodar vaš je sam Sebi propisao da bude milostiv: ako neko od vas kakvo ružno djelo iz lakosmislenosti učini, pa se poslije pokaje i popravi, - pa, Allah će doista oprostiti i samilostan biti." (Kur'an, 6:12, 54)

Halid Abu El-Fadl, veliki šerijatski pravnik današnjice, govori o pravdi kao obavezi koju muslimani/ke duguju prema Bogu i jedni prema drugima. Iako se u Kur'anu ne naglašavaju konstitutivni elementi pravednosti, to je moralni imperativ koji se može postići različitim metodama i pristupima. U uspostavi pravednog društva i socijalne pravde uvijek se mora voditi računa o različitostima koju je božanska providencija ostavila ljudima u amanet, s porukom da se natječu u dobru. (Kur'an, 49:13). Zbog toga i jeste važno, u nastojanju da se uspostavi socijalna pravda, pokazivati milosrđe i saosjećanje za druge ljude, jer je to suština poslanja Poslanika Muhammeda a.s. kako je to El-Fadl opisao:

U kur'anskom diskursu milosrđe nije samo opraštanje, niti spremnost da se ignoriraju greške i grijesi ljudi. To je prije stanje u kojem je pojedinac kadar da bude pravedan sa sobom i sa drugima, dajući svakoj osobi njeno pravo. Zapravo, milosrđe je povezano sa stanjem istinske percepcije drugih, zbog čega je u Kur'anu milosrđe povezano sa potrebom ljudi da budu strpljivi i tolerantni jedni prema drugima. (Islam i izazov demokracije, 2006)

Ova poruka utemeljuje islamsku etiku pluralizma i odgovnosti jednih za druge u uvažavanju i prihvatanju različitosti, koje se ogledaju u višestrukim identitetima i svjetonazorima koje ljudi slijede, bili oni religijski ili nereligijski.

Ummu Selema

Ummu Selema je bila vrlo obrazovana, elokventna i mudra žena, o čemu svjedoče brojni primjeri iz njenog života sa Muhammedom a.s. S obzirom da je potjecala iz ugledne mekanske porodice, uživala je ugled u društvu ali i poštovanje Muhammeda a.s. – koji bi je uvijek s uvažavanjem saslušao šta ima kazati o određenim temama, a nerijetko je i sam tražio savjete od nje, kada je trebalo intervenirati u međuljudskim odnosima za koje nije bilo rješenja direktno u *Objavi*. Ovdje navodimo dva primjera njenog angažmana koji svjedoče o važnom mjestu Ummu Seleme u prvoj zajednici muslimana/ki:

1. Dala je primjer rodno osjetljivog tumačenja pojedinih termina:

Jednoga dana glasonoša u Medini je išao gradom pozivajući:

"O ljudi, (an-nas) dođite u džamiju, Poslanik ima nešto da vam saopći". Ummu Selema se počela spremati da ide u džamiju, a njega sluškinja joj kaže: "Nema potrebe da ideš, on poziva muškarce da dođu a ne žene." Na to joj je Ummu Selema rekla: "A ne, on poziva ljude (en-nas) a ja sam jedna od ljudi i idem u džamiju."

U to vrijeme je džamija bila najvažnije mjesto za vjerska i društveno-politička događanja, i žene su prisustvovale zajedno s muškarcima jer su željele biti obaviještene kako bi bile u stanju dati svoj doprinos zajednici. Zbog toga Ummu Selema odlazi u džamiju, jer će joj nove vijesti koje Muhammed a.s. prezentira svojoj zajednici omogućiti da djeluje i da tako ispuni svoj *emanet* Božije namjesnice na zemlji (*halifah*). Ovaj primjer također nudi vrijednu informaciju o načinu razumijevanja arapskog jezika u osnovnim izvorima vjere. Imenica ljudi (*an-nas*) je generička i odnosi se na sve ljude a ne samo na muškarce, kako se to ponekad reducirano tumačilo u muškom rodu. Savremeni komentatori/ce Kur'ana naglašavaju važnost generičkih imenica koje u sebi sublimiraju i muški i ženski rod, jer se na taj način reafirmira ravnopravnost muškaraca i žena u Božijem govorenju u Kur'anu.

2. Predložila je mirno rješenje konflikta

Još jedan događaj pokazuje koliko je Ummu Selema bila uključena u politički život zajednice i na koji način je pomagala Muhammedu a.s. da razriješi vrlo teške političke dileme. Kada su 628. godine putovali zajedno u Mekku da obave *hadždž*, mekanske vlasti su zaustavile muslimane/ke na mjestu Hudejbija, ne dozvolivši im da uđu u grad i obave obred hodočašća. Hodočasnici/e su bili/e nervozni/e i nezadovoljni/e i nisu prihvatili/e da se vrate a da ne obave obrede *hadždža*. Pribojavajući se nereda i sukoba, Muhammed a.s. je bio u nedoumici šta da uradi. Njegovi drugovi su mu davali različite savjete, uključujući i borbu protiv Mekanaca, ali on je prihvatio prijedlog svoje supruge Ummu Seleme – ona je predložila da se žrtvuje deva (*kurban*), što je jedan od završnih obreda *hadždža*, i da se na taj način označi da je obred *hadždža* obavljen i završen; to će umiriti ljude i dati im osjećaj da nisu uzalud prevalili toliki put, i neće biti sukoba s Mekancima – kazala je Ummu Selema. Muhammed a.s. je tako i uradio i razriješio jednu vrlo delikatnu političku situaciju. Na taj način je pokazao da mu nije predstavljalo problem prihvatiti, i javno priznati, da žena može biti vrlo sposobna i mudra političarka.

Širin Ebadi

Prva muslimanka koja je dobila prestižnu Nobelovu nagradu za mir, 2003. godine, i jedna od mnogih muslimanki koje pokušavaju pokazati da je moguće biti dobra vjernica i građanka. Rođena je u Iranu 1947. godine, u porodici obrazovanih muslimana koji su prakticirali vjeru. Obrazovanje je stekla u Teheranu, gdje je diplomirala na Pravnom fakultetu 1965., a od 1969. godine je radila kao sutkinja. U međuvremenu je i doktorirala na istom fakultetu 1971. godine. Širin je prva žena koja je dobila mogućnost da radi kao sudija – jer postoje takva tumačenja islama prema kojima žena ne može služiti

kao sudija. Nakon Revolucije 1979. godine, sa ayatollahom Homeinijem na čelu, došlo je do velikih promjena koje su posebno pogodile žene. Širin i još nekoliko drugih sutkinja je dobilo otkaz, ali joj je ponuđeno da radi u administraciji u sudu kojim je nekada predsjedavala. Zbog toga se povukla u prijevremenu penziju – i to vrijeme iskoristila je da piše dok nije dobila dozvolu za advokaturu, koju je pokrenula 1992. godine. U tom periodu pa do današnjih dana, Širin je kao advokatica uradila značajne stvari za odbranu osnovnih ljudskih prava, što između ostalog uključuje:

- suosnivačica Asocijacije za podršku dječijih prava, 1995. god., i predsjednica Asocijacije do 2001. godine, a od tada služi kao pravna savjetnica;
- angažman za poboljšanje statusa studenata, a posebno na osiguranju stipendija i školarina onima koji si to ne mogu priuštiti;
- suosnivačica Centra za odbranu ljudskih prava, 2001.god., kojim predsjedava;
- profesorica na Univerzitetu u Teheranu te drži predavanja o ljudskim pravima;
- branila je nekoliko slučajeva kršenja osnovnih ljudskih prava, odnosno slobode govora:
 - zastupala je i porodice žrtava serijskih ubistava;
 - zastupala je žene koje su izgubile starateljstvo nad djecom – zbog zakonskih odredbi o starateljstvu koje daju primat ocu u odnosu na majku;
 - predložila je Islamskoj konsultativnoj skupštini da ratificira Zakon o zabrani svih oblika diskriminacije nad djecom – što je i prihvaćeno i ratificirano 2002. godine.

Sve ove aktivnosti Širin provodi kao muslimanka koja prakticira vjeru i koja neprestano ističe svoj religijski identitet kao važan u njenom životu i radu. Ona je potpuno opredjeljena za ljudska prava ali i za islam – jer je odrasla u porodici u kojoj je postojao sklad između onoga što proklamira vjera i principa univerzalnih ljudskih prava. Zbog toga je izložena i kritikama ne samo religijskih krugova u svojoj zemlji nego i drugih organizacija ljudskih prava – pa se, umjesto na jednom, *bori na dva fronta* da pokaže kako je moguće uskladiti vjernički i građanski identitet. Amber Pawlik, iz Homa Darabi Fondacije, oštro kritizira Širin jer i dalje insistira na islamu u svom radu: "*Skamenjeni smo što čujemo da se još uvijek nazivaš muslimankom, umjesto Irankom ili iranskom ženom. Jesi li zaboravila da je Iran pobijeđena zemlja i da je islam strana religija koja se Irancima nameće stoljećima?*"

Ista autorica u svojoj kritici navodi da je Širin dobila Nobelovu nagradu zato što nije pobunjenica, već neko ko mirno zagovara reforme. Upravo tako, ona takav pristup smatra mogućim načinom promjena u društvu, bez sukoba i ubijanja. Za Širin je 21. stoljeće vrijeme dekonstrukcije mnogih koncepata, a među važnijim su koncepti mira i demokracije. Za nju odsustvo rata nije mir – i nema mira bez socijalne pravde. Ona smatra da je važno transformirati koncept demokracije iza koje se zaklanjaju mnogi tirani i diktatori i u kojoj se produbljuju klasne razlike.

Zaključak

Mir je najveće dobro i dar koji koji čovjek može imati i doživjeti. U islamskoj tradiciji važno je uspostavljati mir u sebi, i mir među ljudima, što je preduvjet istinskog života predanosti i mira sa svim onim što Bog od vjernika/ce traži. Svakodnevne molitve u kojima se Bog spominje kao Mirotvorac i izvor mira bi trebale biti oživotvorene u životima ljudi, kroz njegovanje vrline i principa strpljivosti, praštanja, i pravde zaogrnutu u milosrđe.

Muslimani/ke ove principe trebaju primjenjivati kako u odnosima s drugim muslimanima koji imaju drugačije mišljenje i razumijevanje vjere, tako i u odnosu sa pripadnicima drugih religijskih i nereligijskih tradicija. Samo na taj način, kroz njegovanje unutrašnjeg i vanjskog pluralizma u današnjim globalnim kretanjima, moguće je nadati se mirnom i pravednom društvu.

Literatura

- Abou Khaled El-Fadl, *Islam i izazov demokracije*, Buybook, 2006.
- Shafiq Mohammed – Abu Nimer, Mohammed, *Interfaith Dialogue: A Guide for Muslims*, Washington, 2007.
- Shirin Ebadi i Azadeh Moaveni, *Iran Awakening: One Woman's Journey to Reclaim Her Life and Country*, New York, 2007.; Janet HUBBARD-BROWN, Shirin Ebadi - *Modern Peacemakers*, Chelsea House Publications, 2007.
- Zilka Spahić-Šiljak, Dino Abazović, *Monoteističko troglasje, uvod u judaizam, kršćanstvo i islam*, Rabić, IMIC, CIPS, TPO Sarajevo, 2009.
- Zilka Spahić-Šiljak, Rebeka Jadranka Anić, *I vjernice i građanke*, TPO, CIPS Sarajevo, 2009.

Internet izvori:

- Amber PAWLIK, Shirin Ebadi: *Why do you endorse Islam?*, http://www.homa.org/index.php?option=com_content&view=article&id=52&Itemid=5 (29.7.2009.)
- Omaima, Abou Bakr, *Gender Perspective in Islamic Tradition*, http://www.crescentlife.com/thisthat/feminist%20muslims/muslim_womans_reflection_on_gender.htm (29.7.2009.)
- http://nobelprize.org/nobel_prizes/peace/laureates/2003/ebadi-autobio.html, (25.7.2009.)
- Ozcelik, Sezai, Independent Scholar and Ayse Dilek Ogretir, *Islamic Peace Paradigm and Islamic Peace Education: The Study of Islamic Nonviolence in Post-September 11 World*, <http://lass.calumet.purdue.edu/cca/jgcg/2007/fa07/jgcg-fa07-ozcelik-ogretir.htm>

BLOK 13.

Alen Kristić

Međureligijski dijalog

Premda je postojao i u prošlosti, i to ne kao pravilo već iznimka, međureligijski dijalog je suvremena pojava. Nakon stoljeća samodostatnosti, neznanja, polemika i sukoba, kroz međureligijski dijalog mukotrпно započinje novi način odnosa među svjetskim religijama u obličju zbiljske duhovne revolucije. Iako međureligijski dijalog još uvijek u mnogim vjericima pobuđuje nepovjerenje, strah i protivljenje, nema sumnje da je međureligijski dijalog nužna sastavnica odgovorne i zrele vjere.

Nužnosti dijaloga

Moguće je govoriti o **antropološkoj, društvenoj i teološkoj** nužnosti dijaloga.

1. Antropološka nužnost dijaloga

Korijeni međureligijskog dijaloga položeni su u strukturu same ljudske osobe. Čovjek kao dijaloško-relaciono biće može rasti jedino u supostojanju s drugim i različitim, dakle, na temelju dijaloško-nenasilne komunikacije. Dijalog je jedna od temeljnih ljudskih potreba; da bi postojalo Ja potrebno je Ti. Razlike osmišljavaju dijalog, a upoznavanje drugog predstavlja širenje sebe za jedan život.

2. Društvena nužnost dijaloga

Rastuća sklonost međureligijskom dijalogu u suvremenim društvima, obilježenim globalizacijom, ukazuje na višestruke društvene nužnosti dijaloga.

Prije svega to je **kulturno-religijska pluralizacija društva**. Supostojanje više religijskih zajednica u jednom društvu više nije iznimka već pravilo. Svakodnevno susrećemo ljude koji o bitnim stvarima života misle drugačije od nas. Nekoć daleki nacionalno-religijsko-kulturni stranac, danas je susjed. Sektaški autizam društveno je neprihvatljiv.

Na to se nadovezuje **ново razumijevanje istine** čemu je pridonijela dijaloška filozofija. Uslijed granica ljudskog jezika, svaki je iskaz o istini zbilje fragmentaran. Ne posjedujemo cjelinu nego tek ulomke istine, koja se više ne razumijeva statički i monološki nego dinamički i dijaloški, odnosno relaciono-komplementarno. Zato je trajno dijaloško susretanje s drugim kulturnim, filozofskim, društvenim i religioznim perspektivama nužna pretpostavka potpunije spoznaje istine o stvarnosti. Nismo posjednici već putnici prema i/Istini.

Demokratsko ustrojstvo suvremenih društava također potiče dijaloško ponašanje među religijama. Potraga za zajedničkim etičkim minimumom kao temeljem društva, kao i za rješenjem konkretnih problema u demokratskim društvima, zbiva se na osnovi dogovaranja svih društvenih subjekata (konsenzus). To polučuje mentalitet aktivne dijaloške snošljivosti umjesto pasivne snošljivosti koja uvijek prijeteći da će skliznuti u nasilje.

Društveni poticaj dijalogu je i **postkolonijalni sindrom**. Europljani, nekoć kolonijalni vladari, progonjeni krivnjom, konačno uviđaju autentičnu vrijednost kultura i religija izvan Europe, koje valja poznavati i poštivati u njihovoj posebnosti, i to kao vjerodostojan izraz ljudskosti. Ujedno i nositelji tih kulturno-religijskih vrijednosti stječu novu samosvijest onkraj kompleksa manje vrijednosti.

Ne smije se s uma smetnuti niti sve aktualnija **mirotvorna funkcija** međureligijskog dijaloga.

3. Teološka nužnost dijaloga

Za međureligijski dijalog odsudne su, međutim, njegove teološke nužnosti. Već to ukazuje da međureligijski dijalog nije strategija opstanka ili pomodni hir, nego bezuvjetni zahtjev koji za vjernika proizlazi iz same vjere, odnosno iz temeljnog odnosa s Bogom. Međureligijski dijalog je, dakle, **bitna sastavnica vjere**.

Razlog tomu je prije svega duhovno iskustvo abrahamskih religija o **dijalosti Boga i dijalosti Objave**. Međureligijski je dijalog, zapravo, odraz i nastavak Božjeg spasenjskog dijaloga s čovječanstvom, štoviše, povlašten oblik suradnje s Bogom na spasenjskoj preobrazbi svijeta u stanište pravednosti, jednakosti i mira.

No, međureligijski dijalog je i povlašteno mjesto rasta i pročišćenja vlastite vjere. Dijaloški susret s duhovnim svjetovima drugih potiče na uklanjanje nedosljednosti vlastite vjerničke prakse, na dublje razumijevanje vlastite vjere, rađajući obogaćenjem vlastitog religioznog iskustva.

Čvrsto stajanje u vlastitoj vjeri razmjerno je sposobnosti za međureligijski dijalog, i obratno! Zapravo, istom kroz međureligijski dijalog u punini započinjemo ozbiljivati zajedničko božansko pozvanje da budemo sinovi / kćeri jednoga Boga (nebeskoga Oca-Majke).

Temeljni oblici međureligijskog dijaloga

Ustaljen je govor o četiri temeljna, međusobno nadopunjujuća, oblika međureligijskog dijaloga, kojemu je, to se ne smije previdjeti, preduvjet dijalog u svakoj pojedinačnoj religiji, jer niti jedna nije monolitna:

- **dijalog života:** riječ je o svakodnevnom suživotu vjernika različitih religija u znaku uzajamnog poštovanja i ljubavi;
- **dijalog djela:** riječ je o međusobnoj suradnji pripadnika različitih religija na rješavanju općedruštvenih problema (ekološki, socijalni...);
- **dijalog teologa:** riječ je o susretima i raspravama rasprave teologa o temeljnim pitanjima vjere kako bi se uklonilo neznanje iz kojeg se rađaju predrasude i demoniziranje, raskrile sličnosti i detektirale različitosti među religijama;
- **dijalog iskustva:** sastoji se od pokušaja duhovno angažiranih i zrelih osoba da se upoznaju s religioznim iskustvom drugih, tako što će sudjelovati u njihovim iskustvu božanskoga, i to kroz molitve, meditacije, kontemplaciju, mistična iskustva, asketske prakse...;

Kreposti međureligijske duhovnosti

Što jest i koje izazove valja prevladati na putu međureligijskog dijaloga, zorno pokazuju kreposti međureligijske duhovnosti: **povjerenje, poniznost, radoznalost, prijateljstvo, poštenje, hrabrost i zahvalnost**.

1. Povjerenje

Kao i vjera, međureligijski dijalog je nezamisliv bez povjerenja kako je posljednja stvarnost koju vjernici nazivaju Bog, dobra. Jedino na temelju povjerenja u dobrotu posljednje stvarnosti, koja nadilazi i uzdržava svijet, možemo očuvati osnovno povjerenje da su također u biti dobri ovaj svijet i ljudski život, unatoč neporecivoj nazočnosti različitih oblika zla.

A iz povjerenja u dobrotu posljednje stvarnosti izrasta vjera u sveopću spasiteljsku volju Božju koja ne isključuje nijednog čovjeka. U svetim knjigama svih svjetskih religija sačuvana je svijest o dobroti posljednje stvarnosti koja se poglavito objavljuje baš u spasiteljskoj nazočnosti Božjoj koja obuhvaća sve ljude.

Sv. Pavao izričito veli kako Bog želi da se svi ljudi spase i da dođu do potpune istine (1Tim 2,4), a Kur'an naglašava kako je Bog svim narodima slao svoje poslanike (XVI, 36). Isto se uvjerenje pronalazi u svetim knjigama hinduista i budista. Krišana u Bhagavad Giti kaže čak da ljudi koji poštuju druge bogove i prilaze im s vjerom, ustvari žrtve prenose Njemu samome (9,23). Da Božja spasiteljska nazočnost nije ograničena samo na pojedine narode i religijske zajednice, naročito je naglašeno u pisanoj tradiciji starozavjetnih proroka Izraela. Prorok Amos je svjestan da Jahve ne voli samo Izraelce i da nije samo njih izbavio iz ropstva – isto važi čak i za njihove neprijatelje, ali jednako tako Jahvine ljubimce Filistejce i Aramejce (Am 9,7). Zato ne čudi da evanđelist Matej, govoreći o gozbi u Božjem kraljevstvu, ističe da će na njoj sudjelovati ljudi iz svih krajeva svijeta – s istoka i zapada (Mt 8,5-11). Stoga je prva krepost međureligijske duhovnosti povjerenje u Božju dobrotu i svijest kako Božja spasiteljska volja obuhvaća sve ljude.

2. Poniznost

Istinskog dijaloga nema bez poniznosti, a u obzoru međureligijskog dijaloga poniznost prije svega znači ne ograničavati Boga našim ljudskim načinom razmišljanja. Na putu međureligijskog dijaloga uvijek iznova treba oživljavati svijest kako je Bog veći od svih naših misli i ideja.

Ova mudrost nije ograničena samo na velike kršćanske teologe poput Anselma Canterburyskog i Tome Akvinskog. Canterburyski tvrdi da je Bog veći od svega što se može zamisliti, a Akvinac da božanska bit nadilazi sve oblike naših intelektualnih sposobnosti. Svijest o neizrecivosti Boga postoji u svim velikim svjetskim religijama. Naročito je naglašava muslimanski usklik „Allâhu akbar!“ koji ne znači „Bog je velik!“ nego „Bog je veći!“ – uvijek veći od svega što mi ljudi možemo zamisliti. U tome smjeru ide i prva od Deset zapovijedi Dekaloga – ne pravi sebi nikakvu sliku Boga niti svojim rukama niti svojim umom. A Upanišade – sveti hinduistički zapisi – vele, da ono što može biti opisano nije Tao, kao što ime koje može biti izgovoreno nije vječno Ime (1,1).

Sve to znači da doktrine i učenja naših religijskih zajednica ne mogu iscrpiti božansku stvarnost u njezinoj punini bez obzira koliko bile mudre. Religije koje u tome smislu postavljaju zahtjev apsolutnosti zaslijepljene su ljudskom ohološću. Bog uvijek ostaje onaj Neizrecivi. Unatoč tome Bog nam je ujedno i blizak – govori nama ljudima – što na različite načine doživljavamo kroz tradicije svjetskih religija čija raznolikost odgovara raznolikosti čovječanstva.

Stoga je druga krepost međureligijske duhovnosti poniznost koja ne ograničava Boga ljudskim načinom razmišljanja jer je svjesna Božje neizrecivosti.

3. Radoznalost

Unatoč dvoznačnosti svih svjetskih religija, sve više teologa smatra kako religijski pluralizam predstavlja dio Božjeg otajstvenog plana spasenja čije nam posljednje značenje izmiče. Bog je, a ne đavao, htio mnoštvo religija. Otuda je međureligijski dijalog nezamisliv bez istraživačke i znanstvene radoznalosti.

Međureligijski dijalog pokreće radoznalost što je Bog značio ili znači u životu drugih ljudi, želja da se istraži bogatstvo koje je milosrdni Bog rasuo među narode, radost da se upoznaju drugi putovi do Boga, a njih ima, kako jednom reče današnji Papa, točno onoliko koliko i ljudi na zemlji.

U obzoru međureligijskog dijaloga, dakle, radoznalost znači spremnost učenja o mnogostrukim ljudskim putovima Bogu i mnogostrukim Božjim putovima čovjeku. Na taj način polagano postajemo sposobni bolje razumjeti susjede različite vjere – upoznati njihova iskustva, njihovu mudrost i njihovu istinu. A to nas vodi do središnje kreposti međureligijske duhovnosti.

4. Prijateljstvo

Koliko god je potrebno i hvale vrijedno učiti o drugim kulturama i religijskim tradicijama čitajući učene knjige, za istinski međureligijski dijalog to je nedostavno. Istinska vjera koju u međureligijskom dijalogu treba upoznati i s kojom treba voditi dijalog nije knjiška vjera nego vjera živih ljudi. Naša slika o

drugoj vjeri cjelovita je i istinita samo nakon što dođemo u doticaj s ljudima koji je žive, a to je moguće samo u prijateljevanju – središnjoj kreposti međureligijske duhovnosti.

Kroz prijateljstvo konačno saznajemo što druga vjera znači konkretnom čovjeku u svakodnevnom životu. Razumjeti neku drugu religiju – islam, budizam ili hinduizam – ustvari znači moći vidjeti svijet očima muslimana, budiste ili hinduiste. Samo kroz prijateljstvo možemo razumjeti kako naš prijatelj druge vjere razumije samoga sebe. Dijeći radost i patnju s prijateljem/com, imat ćemo prigodu saznati kako njemu/njoj vjera pomaže nadvladati životne poteškoće i sačuvati nadu. Bez ove vrste razumijevanja nema istinskog međureligijskog dijaloga.

Zato je prijateljstvo ključna krepost međureligijske duhovnosti.

5. Poštenje

Budući da je istinsko prijateljstvo nemoguće bez poštenja, sljedeća krepost međureligijske duhovnosti upravo je poštenje. U međureligijskom dijalogu moramo biti poštteni o vlastitoj i tuđoj religiji – bez skrivenog prezira i pretvaranja. Ne smijemo ideale vlastite religije uspoređivati sa stravičnim povijesnim promašajima prijateljeve religije. Pošteno je ideale uspoređivati s idealima, a stvarnost sa stvarnošću. Isusove i Muhamedove riječi poštovanja i pohvale o ljudima različite vjere mogu nam biti nadahnuće i uzor za poštenje u prijateljevanju s ljudima druge vjere. A riječi kritike treba izricati s oprezom i suosjećanjem.

Usred poštenog prijateljstva naučit ćemo ne samo drugoga i njegovu religiju gledati njegovim očima nego ćemo započeti promatrati sebe i svoju religiju očima drugog. Taj trenutak označava početak izmjene iskustva i zrenja prijateljstva. Sada se otvara mogućnost da međureligijski dijalog postane izvor obogaćenja. Ali, da bi se to doista dogodilo, potreba nam je sljedeća krepost međureligijske duhovnosti.

6. Hrabrost

Izložiti vlastitu religiju i sebe tuđem pogledu bez uljepšavanja i skrivanja, zahtijeva od nas hrabrost – sljedeću krepost međureligijske duhovnosti. Na taj se način ruše ne samo mnoga međusobna ustaljena kriva shvaćanja i predstave nego i vlastita idealizirajuća slika o samome sebi i vlastitoj religijskoj tradiciji. Često se to događa uz osjećaj privremene ljutnje izazvane izlaskom iz uobičajenih načina poimanja sebe i drugoga.

Na koncu ovog pročišćavajućeg procesa dospijevamo do realističnijeg razumijevanja sebe i drugoga – s onu stranu svakog idealiziranja – doznajući istodobno što drugome doista znači naša religija – na primjer naši religijski simboli.

Samo ako sada dopustimo da nas počne mijenjati to kako nas i vlastitu religijsku tradiciju vidi drugi i njegova religijska tradicija, možemo reći da smo zakoračili u stvarni međureligijski dijalog koji podrazumijeva hrabrost za promjenu. Svjedočanstva mnoštva ljudi, koji su godinama vodili međureligijski dijalog na taj način, ukazuju da su u sebi na koncu razvili osjećaj dvostruke pripadnosti i dosegli dublje iskustvo milosti iz koje niče posljednja krepost međureligijske duhovnosti.

7. Zahvalnost

Dublje iskustvo Božje milosti čovjekovo srce redovito čini izvorom zahvalnosti. U međureligijskom dijalogu zahvalnost prije svega podrazumijeva zahvalnost za druge – i to ne samo za ono što nam je s njima zajedničko, nego i za ono što nas čini različitim. U konačnici, istinski međureligijski dijalog vodi radosti zbog jedinstva i različitosti s drugima – zahvalnosti u istoj mjeri za obje stvarnosti koje nam počinju govoriti o Bogu. A zahvalnost nas oslobađa tjeskobe i čini nas opuštenim na temelju povjerenja u dobrotu posljednje stvarnosti i njezinu spasiteljsku nazočnost. Tako smo iznova došli do prve kreposti međureligijske duhovnosti.

Umjesto zaključka

Na pozadini rečenog, razvidno je da su nužne pretpostavke međureligijskog dijaloga samokritičnost iz vjere (odgovornost pred Bogom), odgovornost za drugoga (univerzalnost patnje) i odgovornost za opće dobro (univerzalnost ljudskih prava).

Vrijedi podsjetiti da međureligijski dijalog ne vode religijski sustavi, doktrine ili knjige nego osobe: „Dijalog je razgovor čovjeka s čovjekom o bitnim interesima čovjeka radi njega samoga.“ (V. Bajsić).

Dakle, konačna svrha međureligijskog dijaloga nije obrana pravovjerja, nego traženje čovjeka radi njega samoga kao obogaćenje sudionika u dijalogu, odnosno ne istina o čovjeku nego sam čovjek, zapravo, osoba čije je slobode i dostojanstva jamac sam Bog!

Literatura

1. Alen Kristić, *Kreposti međureligijske duhovnosti – između povjerenja i opuštenosti*, u: Kalendar sv. Ante, Svjetlo riječi, Sarajevo 2008, str. 100-105.
2. *Dijalogom do mira – Zbornik radova u čast Željka Mardešića*, Franjevački institut za kulturu mira, Split 2005.
3. Hans Küng, *Kršćanstvo i svjetske religije – Uvod u dijalog s islamom, hinduizmom i budizmom*, Naprijed, Zagreb 1994.
4. Ivan Šarčević, *Pluralizam i univerzalnost – pretpostavke međureligijskog dijaloga*, u: Bogoslovska smotra, 73(2002)2-3, str. 433-453.
5. Karl-Josef Kuschel, *Od sporenja k natjecanju religija – Lessing i izazov islama*, Svjetlo riječi, Sarajevo 2003.
6. Karl-Josef Kuschel, *Spor oko Abrahama – Što židove, kršćane i muslimane dijeli, a što ih ujedinjuje*, Svjetlo riječi, Sarajevo 2001.
7. Nikola Bižaca, *Ogledi iz teologije religija*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 2008.
8. *Religijski dijalog – drama razumevanja / Zbornik radova*, Beogradska otvorena škola, Beograd 2003.
9. Seyyed Hossein Nasr, *Živi sufizam – Ogledi o sufizmu*, Naučnoistraživački institut „Ibn Sina“, Sarajevo 2004.
10. Vjekoslav Bajsić, *Dijalog, reagiranja, polemike*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 2003.

OPIS RADIONICE		
Cilj Upoznati učesnike/ce sa značenjem i praksom međureligijskog dijaloga.	Metodologija rada: <ul style="list-style-type: none"> • Rad u grupama • Diskusija u Plenumu 	Materijali: <ul style="list-style-type: none"> • Međureligijski dijalog – Alen Kristić • Prilozi Vrijeme trajanja: 150 min

I) Izlaganje ZAŠTO DIJALOG? (Vidjeti tekst Međureligijski dijalog – Alen Kristić)

(30 min.)

Posebno objasniti i naglasiti sljedeće teze:

- Temeljni oblici međureligijskog dijaloga
- Antropološka, društvena i teološka nužnost dijaloga
- „O dijalogičnosti Boga i dijalogičnosti Objave“

Ostaviti na kraju izlaganja najmanje 10 min. za postavljanje pitanja

II) Izlaganje o temeljnim oblicima međureligijskog dijaloga (Vidjeti tekst Međureligijski dijalog – Alen Kristić) – (30 min.)

Posebno objasniti sljedeće:

- dijalog života
- dijalog djela
- dijalog teologa
- dijalog iskustva

III) Rad u grupama (koristiti Prilog) – (30 min.)

Svakoj grupi podijeliti po jednu stavku (1. 2. ili 3. iz Priloga)

- Stavka 1. Blaženstva međureligijskog dijaloga - Raimon Panikkar
- Stavka 2. Dekalog za dijalogtemeljna pravila za međureligijski i međuideološki dijalog- Walter Harrleson
- Stavka 3. Dekalog izrečen u univerzalnom govoru kao temelj i poticaj međureligijskog i općedruštvenog dijaloga - Leonard Swidler.

Nakon rada u grupi je planirana šira diskusija u plenumu (30 min) Inicirati sljedeća pitanja – na početku rada u grupa napisati ih na flipčartu kako bi svima bila dostupna u toku rada:

1. Pronalazeći dijaloška mjesta u svetim spisima vlastite religijske tradicije, pokušajte obrazložiti teološku nužnost međureligijskog dijaloga iz perspektive dotične religijske tradicije.
2. Na poticajnoj pozadini blaženstava međureligijskog dijaloga R. Panikkara oblikujte vlastiti manifest za međureligijski dijalog.
3. Pokušajte za svaku od smjernica Dekaloga za dijalog L. Swidlera navesti pozitivne i negativne primjere iz prakse u okruženju u kojem živite!

Sumiranje zaključaka rada u grupama i plenumu – 30 min - zapisivati ih na flipčartu u toku diskusije

PRILOZI

1. Blaženstva međureligijskog dijaloga

Raimon Panikkar

Kad započinješ međureligijski dijalog, ne misli što trebaš vjerovati.

Kad svjedočiš svoju vjeru, nemoj se braniti niti se skrivati iza svojih uvriježenih interesa, kako god oni izgledali sveti. Postupi poput ptica na nebu koje pjevaju i lete, a ne brane svoju glazbu niti svoju ljepotu.

Kad s nekim vodiš dijalog, promatraj partnera kao iskustvo objavljenja, kako bi želio i trebao promatrati ljiljane u polju.

Kad istinski uđeš u međureligijski dijalog, prije nego izvadiš trun iz oka bližnjega nastoji najprije izvaditi brvno iz svoga oka.

Blago tebi kad se ne osjećaš samodostatnim dok vodiš dijalog!

Blago tebi kad imaš povjerenja u drugoga zato što imaš povjerenja u Mene!

Blago tebi kad te prati neshvaćanje tvoje zajednice ili drugih, radi vjernosti Istini!

Blago tebi kada ne odustaješ od svog uvjerenja, a ipak ga ne postavljaš kao apsolutnu normu!

Jao vama, teolozi i znanstvenici, kada otpisujete ono što govore drugi, jer vam se to čini neugodno ili nedovoljno učeno!

Jao vama, vršitelji religijskih propisa, kada ne slušate krikove malenih!

Jao vama, religijski poglavari, što sprečavate promjene i obraćenje!

Jao vama, religiozni muškarci i žene, što monopolizirate religiju i gušite Duh koji puše gdje hoće!

2. Dekalog za dijalogtemeljna pravila za međureligijski i međuideološki dijalog

Leonard Swidler

1. Primarna svrha dijaloga mora biti učenje, to znači mijenjanje sebe i rast u opažanju i razumijevanju stvarnosti kao i djelovanje u skladu s tim.
2. Međureligijski i međuideološki dijalog mora se poduzimati kao dvostrani projekt – unutar svake pojedine religijske ili ideološke zajednice, te između različitih religijskih ili ideoloških zajednica.
3. Svaki sudionik mora započeti dijalog s potpunim poštenjem i iskrenošću. I obratno: svaki sudionik mora pretpostaviti jednako potpuno poštenje i iskrenost kod svojih partnera.
4. U međureligijskom i međuideološkom dijalogu ne bismo trebali naše ideale uspoređivati s praksom naših partnera, nego naše ideale s idealima naših partnera, našu praksu s praksom naših partnera.
5. Svaki sudionik mora svoju poziciju sam razjasniti i jasno ocrtati. I obratno: onaj koji je izvana interpretiran, mora se moći prepoznati u interpretaciji.
6. Svaki sudionik mora započeti dijalog bez nepromjenjivih pretpostavki što se tiče razlika u mišljenju.
7. Dijalog se može dogoditi samo između onih koji su ravnopravni: *par cum pari*, kako je to izrazio II vatikanski sabor.
8. Dijalog se može dogoditi samo na temelju uzajamnog povjerenja.
9. Sudionici međureligijskog ili međuideološkog dijaloga moraju posjedovati barem minimum samokritičnosti i kritike vlastite religijske ili ideološke tradicije.
10. Naposljetku, svaki sudionik mora pokušati „iznutra“ iskusiti religiju i ideologiju drugoga.

3. Dekalog izrečen u univerzalnog govora kao temelj i poticaj međureligijskog i općedruštvenog dijaloga

Walter Harrleson

1. Nikakvoj zemaljskoj stvarnosti ne iskazuj vrhunsku lojalnost!
2. Ne zlorabi moć religije da bi drugima škodio!
3. Ne postupaj prezirno prema vremenu određenom za odmor!
4. Ne zlostavlja članove obitelji!
5. Ne nanosi nasilje ljudskoj braći i sestrama!
6. Ne krši obvezu koja izlazi iz seksualne ljubavi!
7. Ne prisvajaj sebi život ni dobra drugih!
8. Ne nanosi štetu drugima zlouporabom ljudskog govora!
- 9./10. Ne žudi požudno za životom ili dobrima drugih!

4. Mnoštvo puteva i jedan cilj, Jalâl al-din Rumi

Govorih jednog dana među jednom skupinom ljudi ja. Bio je prisutan među njima i jedan broj muslimana. Usred mog obraćanja oni počеше plakati i odavati se emocijama i ekstazi.

Netko upita: „Što oni razumiju i što oni znaju? Jedino jedan u hiljadu muslimana razumije ovu vrstu govora. Što su onda kršćani i židovi razumjeli pa su u plač briznuli?“

Odgovorih: „Nije nužno da oni razumiju unutarnji duh ovih riječi. U suštini stvari su riječi same, a to ini razumiju. Na koncu, svaki od njih potvrđuje Jedinstvo Božje, potvrđuje da je On Stvaratelj i Opskrbitelj, da je On Nadziratelj svega, da će se Njemu sve stvari vratiti i da je On Taj Koji kažnjava i oprašta. Kad neki od kršćana i židova čuju ove riječi, koje su opis i podsjećanje na Boga, nastane sveopće komešanje i ekstatična strast. Jer, iz ovih riječi izvire miris njihovog Ljubljenog i njihovog Traženog.

Ljudi! Mada su putevi različiti, cilj je jedan. Ne vidite li da mnogi putevi vode Ka'bi? Za neke, staze od Bizanta vode; za neke, od Sirije; za druge od Perzije; za treće iz Kine; a neki čak i morem dolaze iz

Indije i Jemena. Tako, ako razmislite o putovima, različitost je velika a raznolikost beskrajna; ali, kad mislite o cilju – on je za sve isti. Srca svih su kod Ka'be jedno. Srca imaju jednu ljubav, žar i veliku čežnju za Ka'bu i u tome nema prostora protuslovlju! Ta ljubav nije nevjerstvo niti vjerovanje; to će reći da ta ljubav nije pomučena različitim putovima koje smo spomenuli. Kad već stignu tamo, sve to raspravljanje, ratovi i različita učenja tek su put! I tad jedan čovjek kaže drugom: „Ti si lažov i nevjernik!“, a drugi odgovori istom mjerom. Ali kad jednom stignu Ka'bi, uvide da su ratovi vezani samo za put i da im je cilj jedan...

Sad svi ljudi, svojim najdubljim srcem, vole Boga i drže Ga, štiju Ga i sve se stvari prepuštaju u nadi za Njim, ne poznaje se ništa osim Njega, Njega Koji je Svemogući i Onoga Koji upravlja svim stvarima njihovim! Ovakva spoznaja nije ni nevjerstvo ni vjerovanje. Po sebi to je bezimeno, neizrecivo...

Ali, oni što tumače sve doslovno, uzimaju Svetu Džamiju da bude Ka'ba koju ljudi popravljaju. Sufiji, međutim, izabraše Boga, uzeše Svetu Džamiju u značenju Jedinstva s Bogom....

BLOK 14.

Alen Kristić

Međureligijski dijalog iz katoličke perspective

Danas međureligijski dijalog spada među temeljne programatske odrednice života i djelovanja Katoličke crkve. On ne predstavlja neku usputnu crkvenu djelatnost već bitnu sastavnicu cjelokupnog poslanja Crkve: navještaj i dijalog su strukturalno komplementarne sastavnice globalnog poslanja Crkve koje se međusobno ne dokidaju, pri čemu dijalog posjeduje zasebnu vrijednost.

Pozitivan pogled na međureligijski dijalog u Crkvi se istom začeo tijekom II vatikanskog koncila. Stoljećima unatrag u Crkvi je vladao polemički odnos prema nekršćanskim religijama, skopčan s osjećajem samodostatnosti i superiornosti. Identificirajući sebe s Božjim kraljevstvom, Crkva se smatrala jedinim i pravim putem spasenja.

No, već se u novozavjetnim spisima nalaze mjesta koja se daju tumačiti ne samo kao kritika religijske oholosti nego i kao poticaj na pozitivno vrednovanje pripadnika drugih religija.

Novozavjetni izazovi

Redovito se previđa da se u Evanđeljima pripadnici drugih religija uvijek iznova pojavljuju kao primjeri autentične vjere čemu je opreka nevjera Isusovih sunarodnjaka, pripadnika izabranog Božjeg naroda, a nerijetko čak i samih apostola: poklon mudraca s Istoka novorođenom Isusu (Mt 2,1-12); bijeg Marije i Josipa s novorođenim Isusom u Egipat (Mt 2,13-14); prisposoba o milosrdnom Samarijancu (Lk 10,29-37); Isusov razgovor sa Samarijankom (Iv 4,1-41); Isus ozdravlja kćerku Grkinje, rodom Sirofeničanke (Mk 7,24-29).

Štoviše, za rimskog satnika iz Kafarnauma, čijeg je slugu ozdravio, Isus će, osuđujući religijsku oholost, reći: „Zaista, kažem vam, tolike vjere ne nađoh ni u koga u Izraelu. Zato vam velim da će mnogi doći s istoka i zapada te sjesti za stol s Abrahamom, Izakom i Jakovom u kraljevstvu nebeskom, dok će sinovi kraljevstva biti bačeni u krajnju tamu...” (Mt 8,11-12). Uostalom, upravo će rimski stotnik ispod križa u času Isusove smrti prvi ispovjediti: „Uistinu, ovaj bijaše Sin Božji” (Mt 27,54).

Iskusivši da se i na pogane izlio Duh Sveti kao i na krštene, apostol Petar je proniknuo: „Uistinu, sada istom shvaćam: Bog nije pristran. Naprotiv, njemu je mio u svakom narodu onaj koji ga priznaje i čini što je pravedno.” (Dj 34-36). Na drugom će mjestu pozvati kršćane da budu uvijek spremni na odgovor svakomu tko im zatraži razlog nade koja je u njima, i to blago i s poštovanjem (1 Pt 3,15-16).

Apostol će se Pavao pak u propovijedi na atenskom Aeropagu slobodno poslužiti mudrošću grčkih pjesnika, govoreći o jedinstvu ljudskog roda i blizini Božjoj svima: „U njemu doista živimo, mičemo se i jesmo, kao što i neki od vaših pjesnika rekoše: Njegov smo čak i rod!” (Dj 17,28)

Teologija božanskog Logosa

Vodeću riječ u prvim stoljećima Crkve imala je teološka struja koja nije zabacivala i demonizirala istine i vrijednosti drugih kulturnih, religijskih i filozofskih tradicija. Naprotiv, sve dobro i istinito u njima smatrala je plodom djelovanja božanskog Logosa/Riječi koje se proteže kroza sva vremenska razdoblja od stvaranja svijeta. Za nju nije bilo mjesta sumnji da božanski Logos djeluje i izvan židovsko-kršćanske tradicije, sijući sjemenke istine u ljudski duh i objavljujući svim ljudima nebeskog Oca.

Dakle, s božanskim Logosom kao središtem kozmosa i povijesti, svi ljudi imaju odnos: „On je svjetlo dano svim ljudima. Nije skriven nikome. On je svjetlo za sve, prosvjetljuje sve ljude.“ No, taj je odnos izvan prostora židovsko-kršćanske objave fragmentaran i ima ulogu pripreme za evanđelje.

Zastupnici ove teološke struje, otvorene duhovnim vrijednostima izvan Crkve, bili su Justin, Irenej i Klement Aleksandrijski.

Tako za Klementa autentična filozofija dolazi od Boga. On je filozofiju, misleći prvenstveno na grčku, nazivao čak savezom s Bogom koji je imao istu vrijednost i ulogu pripreme za evanđelje kao Zakon za Židove. No, kao autentične učitelje čovječanstva vođene božanskim Logosom, spominjat će i hinduističke i budističke učitelje.

No, u času kad se mučenička Crkva manjine bez političke moći preobrazila u raskošnu Crkvu većine s političkom moći 313., u njoj je gotovo posve zamrla sposobnost za priznanje tuđih duhovnih vrijednosti i dijalog. U Crkvi je prevladala rigidna teološka struja koja će na koncu poricati mogućnost spasenja nekršćana, ali i heretika i shizmatika koji život okončaju izvan Katoličke crkve: *Extra Ecclesiam nulla salus!* – Izvan Crkve nema spasenja!

Dijaloška promišljanja sačuvat će se tek na marginama srednjovjekovne Crkve u teološkim spisima Petra Abelarda, Rajmonda Llulla i Nikole Kuzanskog ili u spisima humanista poput Pica della Mirandole.

U predvečerje križarskih ratova, jedan od rijetkih pomirljivih izričaja o nekršćanima u Crkvi ostat će iza pape Grgura VII koji se Anaziru, vladaru muslimanske Mauritanije, obratio ovako: „Mi (kršćani i muslimani) priznajemo i vjerujemo u jednoga Boga, iako na različite načine, svakodnevno hvalimo i slavimo Stvoritelja vremena i Upravitelja ovog svijeta. Jer kao što Apostol kaže: On je naš mir, on koji je iz dvojice sazdao jednog (Ef 2)“.

Epohalni obrat

Novo samorazumijevanje Crkve začeto tijekom II vatikanskog sabora nije za posljedicu imalo samo dijaloški odnos prema modernom svijetu – Crkva više ne želi vladati svijetom nego mu služiti i od njega učiti u duhu prijateljske i kritičke otvorenosti – već i pozitivan stav prema nekršćanskim religijama.

Zapravo, još za vrijeme II vatikanskog sabora, Pavao VI je u enciklici *Ecclesiam suam* (1964.), prvi na razini crkvenog učiteljstva, progovorio o nužnosti uvođenja sveobuhvatnog dijaloga u teoriju i praksu Crkve sučelice pluralizmu modernog svijeta. Nužnost dijaloga obrazlagao je antropološki i teološki. Korijeni dijaloga položeni su u strukturi same ljudske osobe. Duhovni rast osobe moguć je samo na temelju dijaloške odnosno nenasilno-uzajamne komunikacije. Dijaloška praksa Crkve trebala bi biti nastavak i odraz trajnog spasenjskog dijaloga između Boga i čovječanstva. Dijalogičnost je kvaliteta objave, ali i samoga Boga.

Na pozadini takvih promišljanja, II vatikanski sabor bio je prvi sabor uopće u povijesti Crkve koji je o nekršćanskim religijama progovorio pozitivno, nadasve u Deklaraciji o odnosima Crkve s nekršćanskim religijama „*Nostra aetate*“: „Katolička crkva ne zabacuje ništa što u tim religijama ima istinita i sveta. S iskrenim poštovanjem promatra te načine djelovanja i življenja, te zapovijedi i nauke koje, premda se u mnogome razlikuju od onoga što ona sama drži i naučava, ipak nerijetko odražavaju zraku one Istine što prosvjetljuje sve ljude.“ (NA 2).

Za pozitivno vrednovanje nekršćanskih religija i međureligijski dijalog od odsudne važnosti bilo je priznanje vjerske slobode od strane Sabora, i to u Deklaraciji o vjerskoj slobodi „*Dignitatis humanae*“: „Jedno je od osobitih poglavlja katoličke nauke, a koje je sadržano u Božjoj riječi i koje Oci stalno propovijedaju, da čovjek mora Bogu dragovoljno odgovoriti vjerom; stoga se nikoga ne smije siliti da prihvati vjeru protiv volje. Jer čin je vjere po samoj svojoj naravi dragovoljan... Potpuno je dakle u skladu s prirodom vjere da se u vjerskoj stvari isključi svaka vrsta pritiska od strane ljudi...“ (DH 10). U skladu s tim, Sabor je osudio i sve oblike diskriminacije: „Crkva dakle osuđuje svaku diskriminaciju ljudi koja se provodi

zbog rase ili boje, društvenog položaja ili religije kao stranu Kristovu duhu. Zato Sveti Sabor idući tragovima svetih apostola Petra i Pavla, žarko zaklinje kršćane-vjernike da 'vladajući se lijepo među poganima' (1 Pt 2,12), ako je moguće, koliko je do njih, žive u miru sa svim ljudima, tako da budu doista sinovi Oca koji je na nebesima." (NA 5)

Saborski tekstovi svjedoče uvjerenje da su u svim religijskim tradicijama, više ili manje, nazočne značajne duhovne vrijednosti i bogatstva koje nisu plod samo ljudskih napora već i božanske milosti odnosno djelovanja Božje Riječi i Duha.

Pozitivne vrijednosti u nekršćanskim religijama, uvijek povezane s milosnim djelovanjem Krista, opisuju se različito: «dobre i istinite stvari» (OT 10), «dragocjene religiozne i humane elemente» (GS 92), «klice istine i milosti» (AG 4), «klice Riječi» (AG 11), «zrake istine koja prosvjetljuje svakog čovjeka» (NA 2)...

Iako ne izriče sud o tome jesu li nekršćanske religije objektivne institucije spasenja odnosno sredstva i put spasenja za njihove pristaše, za Sabor je spasenje nekršćana stvarna i neupitna mogućnost jer «Duh Sveti svima daje mogućnost da dođu u kontakt s pashalnim misterijem, i to na način koji Bog poznaje.» (GS 22). Štoviše, Sabor mogućnost spasenja ne uskraćuje niti ateistima i agnosticima: „Bog nije daleko ni od onih koji traže nepoznatoga Boga u utvarama i likovima, jer on svima daje život i dah i sve stvari (usp. Dj 17,25-28), i kao Spasitelj hoće da se svi ljudi spase (usp. 1 Tim 2,4). Oni koji bez krivnje ne poznaju Kristovo Evanđelje i Njegovu Crkvu, a ipak iskreno traže Boga i pod utjecajem milosti nastoje djelom izvršiti Njegovu volju koju su spoznali po glasu savjesti, mogu postići vječno spasenje. Božanska Providnost ne uskraćuje pomoć potrebnu za spasenje onima koji bez svoje krivnje nisu došli još do jasne spoznaje Boga i nastoje, ne bez božanske milosti, postići pravi život.“ (GS 16).

Uz židove, Sabor je značajno poštovanje iskazao muslimanima, i to posebice u Deklaraciji o odnosima Crkve s nekršćanskim religijama „Nostra aetate“: „Crkva gleda s poštovanjem i muslimane, koji se klanjaju jedinomu Bogu, živome i subsistentnome, milosrdnom i svemogućem Stvoritelju neba i zemlje, koji je govorio ljudima. Oni se svom dušom nastoje podvrgnuti njegovim skrovitim odlukama, kao što se Abraham, na koga se islamska vjera rado poziva, podvrgao Bogu. Oni Isusa, istina, ne priznaju Bogom, ali ga ipak časte kao proroka, a također i njegovu djevičansku majku Mariju. Nju ponekad i pobožno zazivaju. Osim toga iščekuju dan suda, kad će Bog naplatiti svim uskrslim ljudima. Zato cijene moralni život, a Boga štiju napose molitvom, milostinjom i postom.

Budući da je tijekom stoljeća između kršćana i muslimana dolazilo do čestih sukoba i neprijateljstava, Sveti Sabor poziva sve da se, zaboravivši što je bilo, iskreno trude oko međusobnog razumijevanja i da zajednički štite i promiču socijalnu pravdu, čudoredna dobra, mir i slobodu za sve ljude.“ (NA 3)

Muslimani se nalaze odmah iza židova i u Konstituciji o Crkvi „Lumen gentium“: „Ali odluka o spasenju obuhvaća i one koji priznaju Stvoritelja, među kojima su u prvom redu muslimani, koji se, ispovijedajući da drže vjeru Abrahamovu, klanjaju s nama jedinom, milosrdnom Bogu, koji će suditi ljude na Sudnji dan.“ (LG 16).

Dakle, iako je svjestan nedorečenosti, dvoznačnosti i zabluda u svim religijama (LG 17), nekršćanske religije za Sabor nisu tek nakupine zabluda, zala i lutanja nego u njima prebivaju duhovno-spasenjske vrijednosti koje mogu obogatiti i same kršćane. Sabor zato kršćane poziva na «iskren i strpljiv dijalog» s nekršćanima da bi upoznali bogatstva koja je Bog podijelio narodima «u svojoj velikodušnosti» (AG 6) jer je «njihova duhovna baština djelotvoran poziv na dijalog» (NA 2-3), i to ne samo u onome podudarnom nego i u onome različitom (DM 26).

Za Sabor se kroz međureligijski dijalog odvija suradnja s Božjim spasenjskim djelovanjem u svijetu. Crkva bi se trebala skrbiti da sve dobro posijano u srcima i umovima ljudi, «u njihovim religijama i kulturama», ne bude izgubljeno već «pročišćeno, uzdignuto i usavršeno na slavu Božju, na pometnju sotone i sreću ljudi» (LG 17).

Postkoncilski razvoj

Novi evolutivni skok u crkvenom naučavanju o religijama, u kojem se kuša spojiti spasenjska jedincatost Isusa Krista i univerzalna spasenjska volja Božja, predstavlja dokument „Dijalog i navještaj“ koji su 1991. zajedno izradili Papinsko vijeće za međureligijski dijalog i Kongregacija za evangelizaciju naroda.

U tom se dokumentu po prvi puta od strane mjerodavnog crkvenog učiteljstva, u smjeru zacrtanom od Sabora, izriče tvrdnja da su nekršćanske religije doista putovi spasenja za njihove pristaše, iako uvijek i samo zahvaljujući anonimnoj ovisnosti o jedinstvenom Božjem spasenjskom planu čiji je vrhunac ozbiljen definitivno u Isusu Kristu: «... baš prakticanjem onoga što je dobro u njihovim vlastitim religijskim tradicijama te slijedeći zahtjeve njihove vlastite savjesti pripadnici drugih religija pozitivno odgovaraju pozivu Božjem te primaju spasenje u Isusu Kristu, premda ga ne priznaju kao svog Spasitelja. (DA 29).

Dakle, pripadnici nekršćanskih religija sa spašavajućom milošću Božjom u Isusu Kristu ne dolaze u dodir mimo ili protiv svoje religijske pripadnosti nego upravo sudjelovanjem u religijskoj praksi vlastite religijske tradicije.

Pored toga, u istom se Dokumentu na nekoliko mjesta ističe da međureligijski dijalog predstavlja oblik međusobnog „duhovnog obogaćivanja“ koji doprinosi „da kršćanska vjera bude pročišćena“ (DA 37,39). To podrazumijeva da je Bog po Riječi i Duhu nastanjen, više ili manje, u životima, etičkoj praksi, mistici, stvaralaštvu pripadnika drugih religija, pa je moguće da kršćani kod njih susretnu neke vrijednosti i iskustva koja spadaju u puninu događaja Isusa Krista, ali koje kršćani tijekom dosadašnje povijesti nisu usvojili niti na razini spoznaje niti na razini prakse. Primjerice, susret sa židovima i muslimanima kršćane trajno podsjeća na Božju transcendentnost i jedincatost, odnosno uzvišenost i različitost koja uvijek nadmašuje svaku analogičnost govora o Bogu.

Značajno je da se u „Dijalogu i navještaju“ konstatira da je Božje kraljevstvo početno nazočno i u religijama odnosno da se izgrađuje svagdje gdje se žive vrijednosti Kraljevstva (DA 35), a ne samo u okrilju Crkve, koja je i sama tek povijesna i fragmentarna anticipacija toga Kraljevstva kojemu treba služiti. U tome smislu međureligijski se dijalog iznova pokazuje kao zajednički rad na izgradnji Božjeg kraljevstva na zemlji.

Nema sumnje da su spomenuti i drugi pomaci u crkvenom naučavanju o religijama plod međureligijskog dijaloga koji je praktican u razdoblju od II vatikanskog sabora do danas, čemu je nemjerljiv doprinos dao Ivan Pavao II kojeg se s pravom može smatrati «papom međureligijskog dijaloga», a u tome ga je na osobit način hrabrio proročki primjer sv. Franje Asiškog. Za Franju će, kako to sjajno pokazuje G. Jeusset u knjizi „Sveti Franjo i sultan“, susret sa sultanom u Damietti 1219. predstavljati vrhunac obraćenja evanđelju, jer će kroz taj susret u muslimanima prepoznati braću/sestre. Međureligijski bi dijalog, zapravo, i trebao voditi u konačnici obraćenju, ali ne u smislu prijelaza iz jedne u drugu religiju, već u smislu sve većeg iskustveno-teološkog otvaranja Bogu i dubljeg poniranja u istinu o odnosu Boga i ljudi u religijama.

Ne začuđuje da je za veliki međureligijski susret 27. listopada 1986., na kojem se okupilo 67 poglavara 12 različitih religijskih zajednica i crkava da poste i mole za mir u svijetu, Ivan Pavao II izabrao upravo Asiz: „Otići ćemo u Asiz.... u mjesto... koje je sveti Franjo pretvorio u središte općeg bratstva. Naše su razlike brojne i duboke. One su u prošlosti često bile motivom za bolna sukobljavanja. Zajednička vjera u Boga ima temeljnu vrijednost. Dajući nam da sve susretnemo kao Božja stvorenja, ona nam otvara oči za opće bratstvo. Stoga ovaj novi put želimo započeti u Asizu...“ Bio je to po mnogo čemu revolucionaran događaj, pa i po tome što su udareni temelji projektu međureligijske molitve, a „duh Asiza“ postao je pozvanje cijele Crkve.

Pod motom „Zajedno za mir“ Ivan Pavao II je iznova 24 siječnja 2002. okupio oko 200 vjerskih poglavara na hodočašće u Asiz radi molitve za mir u svijetu, u čemu se zrcalila Papina nepokolebljiva želja da pripadnici različitih religija zajedničkim angažmanom u pluralnom svijetu daju svoj nužni doprinos pomirenju i miru.

Takav autoritet Pape bio bi vjerojatno nezamisliv bez njegova govora o potrebi „čišćenja pamćenja“ koje je sam započeo u Crkvi, javno moleći oprostjenje od svih onih kojima su tijekom povijesti kršćani nanijeli zlo.

Jedan od središnjih teoloških doprinosa međureligijskom dijalogu Ivana Pavla II njegovo je ustrajno isticanje univerzalnog – vremenski i prostorno – djelovanja Duha Svetoga čiji se plodovi i danas mogu prepoznati izvan vidljivih granica Crkve odnosno u nekršćanskim religijama, jer je „Duh posvuda i uvijek prisutan i djelotvoran“: „Odnos Crkve s drugim religijama obilježen je dvostrukim poštovanjem: poštovanjem čovjeka u njegovu traženju odgovora na najdublja životna pitanja i poštovanjem djelovanja Duha u čovjeku. Međureligijski susret u Asizu, uz isključenje svakog dvoznačnog tumačenja, htio je potvrditi moje uvjerenje da je svaka prava molitva plod pobude Duha Svetoga, koji je tajanstveno nazočan u srcu svakog čovjeka.“ (RM 29). No, u konačnici, međureligijski dijalog je i autentičan izraz poštovanja spram Božje slobode.

Svjetski etos

Među različitim modelima međureligijskog dijaloga u katoličkom, ali i uopće u svijetu, izdvaja se projekt svjetskog etosa čiji je idejni tvorac katolički teolog Hans Küng. Uvjeren da globalizacija svjetskih problema zahtijeva globalizaciju ljudskog etosa, odnosno globalizaciju ljudske odgovornosti, Küng je izradio nacrt „Deklaracije za svjetski etos“ koju je 1993. usvojio Parlament svjetskih religija u Chicagu.

U svijesti o neporecivim i dubokom razlikama između religija, naročito dogmatske prirode, projekt svjetskog etosa podsjeća na ono što je već sada zajedničko svim religijama. Riječ je o zajedničkom sustavu temeljnih etičkih vrijednosti na osnovi kojih se već sada može graditi svjetski etos, ali i osmišljavati zajednički angažman pripadnika različitih religija oko općeg dobra, uključujući i sve humanistički usmjerene ljude, jer i oni dijele te iste vrijednosti, makar drugačije utemeljene.

Dva nosiva stuba svjetskog etosa su **načelo ljudskosti** – Sa svakim čovjekom, bilo muškarcem ili ženom, bijelim ili obojenim, bogatim ili siromašnim, mladim ili starim, treba postupati ljudski, a ne neljudski! – i **načelo uzajamnosti**, odnosno **zlatno pravilo** – Što ti ne želiš da se tebi čini, to ti također ne čini drugima!

Potom se, na osnovi ta dva temeljna načela humanosti, u suvremenom kontekstu kušaju kontekstualizirati četiri temeljne neopozive smjernice, oko kojih su usuglašene sve velike religijske i humanističke filozofsko-mudrosne tradicije:

- Poštuj život! Prastara smjernica: Ne smiješ ubijati! U današnjem se vremenu razumijeva kao obveza na **kulturu nenasilja i strahopoštovanja živih bića** (također životinja i biljaka);
- Djeluj pravedno i pošteno! Prastara smjernica: Ne smiješ krasti! Danas se razumijeva kao obveza na **kulturu solidarnosti i pravednog ekonomskog poretka**;
- Govori i djeluj istinito! Prastara smjernica: Ne smiješ lagati! Razumijeva se kao obveza na **kulturu tolerancije i života u istinitosti**;
- Poštujte i ljubite jedni druge! Prastara smjernica: Ne smiješ zlorabljivati seksualnost! Uzima se kao obveza na **kulturu ravnopravnosti i partnerstva muškarca i žene**.

Svjetski etos u kontekstu BiH nameće se kao programatski izazov katolicitetu i kršćanstvenosti katoličke zajednice, ali i njezinoj sposobnosti za djelatni međureligijski dijalog.

Prvi korak u pozitivnom odgovoru na taj izazov usvajanje je duha samokritičnosti i prihvaćanje zajedničkog angažmana vjernika i nevjernika oko općeg dobra. Načelo ljudskosti valja kontekstualizirati kao poziv na obračun sa zlom religijskog nacionalizma, a načelo uzajamnosti kao poziv na dragovoljno prihvaćanje odgovornosti zarad jačanja poštivanja i ozbiljenja ljudskih prava. Kultura nenasilja i strahopoštovanja pred svakim životom katoličku zajednicu podsjeća da nenasilje i mirotvorstvo spadaju na bit kršćanstva što u našem kontekstu zahtijeva raskid s „humaniziranjem i posvećivanjem nasilja“ u ime ideologije nacionalne sigurnosti. Kultura solidarnosti i pravednog ekonomskog poretka od katoličke zajednice bezuvjetno zahtijeva prevladavanje nijemosti pred rastućom socijalnom nepravdom u BiH. Kultura tolerancije i življenja u istini, katoličku zajednicu kao čuvaricu narodnog

sjećanja katolika-Hrvata u BiH, poziva nadasve na proces ozdravljenja i čišćenja povijesne memorije, i to priznavanjem krivnje i traženjem oprost za zlo nanoseno drugima, jer se samo tako može nadići zlopamćenje koje oživljava stare i osnažuje suvremene mržnje. Kultura ravnopravnosti i partnerstva između muškaraca i žena od katoličke zajednice traži aktivni angažman protiv spolnog iskorištavanja i diskriminacije, u svijesti da je ono nerijetko poduprto našim patrijarhalnim naslijeđem zasnovanim i na nakaradnim izlaganjem vjere.

Pred iste izazove projekt svjetskog etosa stavlja i druge religijske zajednice u BiH. Jedino ukoliko pozitivno i konkretno odgovore izazovima projekta svjetskog etosa, postat će pozitivan činilac općedruštvenog i međureligijskog dijaloga. U protivnome, priklonit će se postmodernom mentalitetu religije bez Boga koja nije ništa drugo do ideološka konstrukcija za zakrivanje osobne ili kolektivne nezasitnosti i bešćutnosti.

Literatura

(korištena i za produbljanje)

1. *Dokumenti Drugog vatikanskog koncila*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1972.
2. Don Branko Sbutega, *Kurosavin nemir svijeta*, Plavi jahač, Beograd 2006.
3. Gwenolé Jeusset, *Sveti Franjo i sultan*, Svjetlo riječi, Sarajevo-Zagreb 2008.
4. Hans Küng, *Svjetski ethos za svjetsko gospodarstvo*, Intercon, Zagreb 2007.
5. Hans Küng, *Svjetski ethos za svjetsku politiku*, Intercon, Zagreb 2007.
6. Mato Zovkić, *Iskustvo ekumenskih i religijskih susreta*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 2010.
7. Mato Zovkić, *Međureligijski dijalog iz katoličke perspektive u Bosni i Hercegovini*, Vrhbosanska katolička teologija, Sarajevo 1998.
8. Nikola Bižaca, *Ogledi iz teologije religija*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 2008.
9. Željko Mardešić, *Svjedočanstva o mirotvorstvu*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 2002.
10. Željko Mardešić, *Odgovornost kršćana za svijet*, Svjetlo riječi, Sarajevo-Zagreb, 2005.

OPIS RADIONICE		
<p>Cilj Upoznati učesnike/ce sa temeljnim idejama, istorijom i praksom međureligijskog dijaloga u Katoličkoj crkvi.</p>	<p>Metodologija rada:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Izlaganje • Rad u grupama • Diskusija u Plenumu • Pojedinačne i grupne prezentacije 	<p>Materijali:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tekst: Međureligijski dijalog u Katoličkoj Crkvi i Međureligijski dijalog Alena Kristića, Prilozi <p>Vrijeme trajanja: 240 min</p>

I) Izlaganje o značenju međureligijskog dijaloga u Katoličkoj crkvi - (vidjeti tekst Alena Kristića - Međureligijski dijalog u Katoličkoj Crkvi (50 min.)

Posebno objasniti sljedeće:

- Novozavjetni izazovi
- Teologija Božanskog Logosa
- Koncili i Sabori
- Svjetski Etos

Ostaviti na kraju izlaganja najmanje 10 min. za postavljanje pitanja

II) Zajedničko čitanje Deset asiških mirotvornih obaveza (2002.) (vidjeti Prilog) (25 min.)

Diskusija u Plenumu (35 min.)

Inicirati sljedeća pitanja:

1. Na temelju Deset asiških mirotvornih obaveza (2002.), pokušajte predložiti konkretne međureligijske akcije koje bi bile izvedive u okruženju u kojem živite.

2. Može li se i na koji način međureligijski dijalog promatrati načinom uspostave ravnoteže između prava i dužnosti religijskih zajednica i religioznih pojedinaca u suvremenim svjetonazorsko pluralnim društvima?

III) Rad u grupi (1, 5 sat)

Podijeliti učensike/ce u grupe do 5-6 članova i podijelite im Priloge (Franjevački dekalog za dijalog i Zlatno pravilo kao načelo uzajamnosti (Ravnoteža prava i dužnosti))

Pitanja za rad u grupi (ukoliko ima više od dvije grupe, dati iste zadatke)

- Pokušavajući pronaći sličnosti i razlike, uporedite Franjevački dekalog za dijalog s Dekalogom za dijalog L. Swidlera.
- Dokazujući njihovu ukorijenjenost u vlastitoj religijskoj tradiciji, podijelite ideje o tome na koji biste način kontekstualizirali temeljna načela i prastare smjernice na kojima počiva svjetski etos.

Na kraju zajedničkog rada svaka grupa ima zadatak da u plenumu kratko prezentuje svoje zaključke (30 min)

IV) Preporuke za zajedničko djelovanje (1 sat)

Na početku rada u plenumu postaviti sljedeće pitanje:

Može li se i na koji način međureligijski dijalog posmatrati načinom uspostave ravnoteže između prava i dužnosti religijskih zajednica i religioznih pojedinaca u savremenim pluralnim društvima?

Odgovore i zajednička rješenja zapisivati na flipčartu, pokušajte sumirati zaključke

PRILOZI

Franjevački dekalog za dijalog

1. Dijalog iz molitvene dinamike

Dijalog s pripadnicima drugih religija nije puki susret na ljudskoj ravni. On je Božji dar i zato u molitvi mora imati svoj korijen. Prije nego što je Franjo išao sultanu, molio je za snagu i pouzdanje...

2. Biti podložan svim stvorenjima

Franjevački ljudi ne trebaju se samo nalaziti na istoj ravni s drugima, nego kao *minores* stajati niže od ostalih. Pri njihovim susretima s pripadnicima drugih religija, braća i sestre se ne smiju «svađati niti tražiti prepirke ili sudjelovati u njima, nego trebaju svim ljudskim stvorenjima biti podložni za ljubav Božju.»

3. Budi što jesi

Dijalog je susret dviju osoba ili skupina koje se trude oko razumijevanja. U susretu nisu bitni samo mjesta susreta, funkcija koja se obnaša, nego prije svega ono što čovjek jest i kako se daje. Od braće koja stupaju u dijalog s drugim religijama, Franjo je zahtijevao da budu časna i iskrena da se priznaju kršćanima.

4. Usred njih

Ako jedan brat želi ići među Saracene i druge nevjernike... Franjo upotrebljava izraz «inter sracenos et alios infideles», a ne «ad» (ka). Braća i sestre koje ulaze u dijalog s inovjernicima, moraju živjeti među njima, s njima, tako što će dijeliti njihove životne uvjete.

5. Poduzeti inicijativu

Franjo ne čeka da sultan dođe njemu. On ide njemu da bi se s njim susreo. Ako želimo k drugima, moramo se pokrenuti. Mi moramo kao prvi, opominje nas papa Pavao VI, moliti ljude za razgovor a ne očekivati da oni nas potaknu na razgovor.

6. Imati povjerenja u druge

Moramo priznati drugima da su i oni u svojoj vjeri pošteni i iskreni i da imaju dubok razlog opredijeliti se za svoju vjeru. Bez povjerenja i pažnje prema ljudima i njihovim vjerskim uvjerenjima, nema dijaloga....

7. Djelovati životom i riječju

Franjo razlikuje dva oblika dijaloga: dijalog životom i dijalog propovijedanjem. Ono što se sultana najviše dojmilo nije bila uvjerljiva rječitost sv. Franje, nego njegov način življenja. On je bio ganut njegovim siromaštvom i njegovom oslobođenošću od zemaljskih stvari.

8. Raditi zajednički

Po primjeru Evanđelja, Franjo je slao po dvojicu braće u različite krajeve da bi ljudima naviještali mir, a sam je uzeo brata Illuminata da ga prati do sultana. Suradnja je sržno bitna za franjevačku misiju.

9. Radije razumjeti nego biti shvaćen

O skromnosti i spremnosti na slušanje, Franjo je mnogo naučio od sultana. Bio je dirnut sultanovim prijemom i molitvenim žarom muslimana. A sultan se, sa svoje strane, divio Franji i rado ga slušao.

10. Kao oruđe mira

Nakon što je Franjo kršćanskim križarima uzalud pripovijedao mir, otišao je sultanu ne da bi se borio, nego kao oruđe mira i iskusio je da je i sultan njega u istom raspoloženju susreo.

Deset asiških mirotvornih obveza (2002.)

Okupljeni ovdje u Asizu, zajedno smo razmišljali o miru, daru Božjem i zajedničkom dobru čitava čovječanstva. Premda pripadamo različitim vjerskim tradicijama, potvrđujemo da je za izgradnju mira nužno ljubiti bližnjega poštujući zlatno pravilo: čini drugima ono što želiš da oni tebi čine.

S tim uvjerenjem neumorno ćemo raditi na velikom gradilištu mira. Zato:

- Obvezujemo se da ćemo proglašavati svoje čvrsto uvjerenje kako se nasilje i terorizam protive izvornome vjerskome duhu i, osuđujući svako pribjegavanje nasilju i ratu u ime Boga i religije, obvezujemo se da ćemo poduzimati sve što je moguće kako bi bili iskorijenjeni uzroci terorizma.
- Obvezujemo se na odgajanje osoba za uzajamno uvažavanje i poštivanje kako bi se mogao ostvariti mirni i solidarni život među pripadnicima različitih naroda, kultura i religija.
- Obvezujemo se na promicanje kulture dijaloga, kako bi raslo uzajamno razumijevanje i povjerenje među pojedincima i narodima, jer su to pretpostavke istinskog mira.
- Obvezujemo se na branjenje prava svake ljudske osobe da živi dostojnim životom u skladu sa svojim kulturnim identitetom i slobodno osniva vlastitu obitelj.
- Obvezujemo se na iskreni i strpljivi dijalog u kojemu se ono što nas razlikuje neće smatrati nesavladivom preprekom, već će se, naprotiv, priznavati da susreti s drugim koji je različit, mogu biti prilika za bolje uzajamno razumijevanje.

- Obvezujemo se na uzajamno opraštanje za zablude i predrasude iz prošlosti i sadašnjosti te uzajamno podupiranje u zajedničkom nastojanju da pobijedimo sebičnost i zloupotrebu, mržnju i nasilje, te da iz povijesti naučimo kako mir bez pravde nije pravi mir.
- Obvezujemo se da ćemo biti na strani onih koji su siromašni i bespomoćni, da ćemo govoriti u prilog onima čiji se glas ne čuje i zauzeto raditi na promjeni takvog stanja, u uvjerenju da nitko ne može biti sretan sam.
- Obvezujemo se da ćemo udružiti svoj krik s krikom onih koji se ne mire s nasiljem, želeći pridonositi svim svojim snagama da se čovječanstvu našega vremena pruži stvarna nada u pravdu i mir.
- Obvezujemo se da ćemo poticati svaki pothvat koji promiče prijateljstvo među narodima, uvjereni da tehnološki napredak, bez solidarnog dogovora među narodima, izlaže svijet sve većim pogibeljima razaranja i smrti.
- Obvezujemo se da ćemo od odgovornih u državama tražiti da poduzimaju svaki napor da se, na nacionalnoj i međunarodnoj razini, izgrađuje i učvršćuje svijet solidarnosti, koji će se temeljiti na pravdi.

Mi, osobe različitih vjerskih tradicija, neumorno ćemo proglašavati da su mir i pravda nerazdvojni i da je mir u pravdi jedini put kojim čovječanstvo može kročiti prema budućnosti nade. Uvjereni smo da se u svijetu sa sve otvorenijim granicama, smanjenim udaljenostima i odnosima olakšanim gustom mrežom komunikacija, sigurnost, sloboda i mir neće moći jamčiti silom, već uzajamnim povjerenjem.

Neka Bog blagoslovi te naše nakane i svijetu dade pravdu i mir!

Nikad više nasilja!

Nikad više rata!

Nikad više terorizma!

Neka svaka religija u ime Božjena zemlji donosi pravdu i mir, opraštanje, život i ljubav!

Zlatno pravilo kao načelo uzajamnosti

(Ravnoteža prava i dužnosti)

Ako imamo pravo na život, onda imamo dužnost poštivati život.

Ako imamo pravo na slobodu, onda imamo dužnost poštivati slobodu drugih ljudi.

Ako imamo pravo na sigurnost, onda imamo dužnost stvarati uvjete za svakog čovjeka da uživa u ljudskoj sigurnosti.

Ako imamo pravo na sudjelovanje u političkom životu naše zemlje i na izbor svojih političkih vođa, onda imamo dužnost sudjelovati u političkom životu i zalagati se da budu izabrane najbolje vođe.

Ako imamo pravo raditi pod pravednim i povoljnim uvjetima, kako bismo sebi i svojim obiteljima omogućili primjeren životni standard, onda imamo i dužnost raditi sukladno našim sposobnostima najbolje što je moguće.

Ako imamo pravo na slobodu mišljenja, savjesti i vjere, onda imamo i dužnost poštivati mišljenja i religijska načela drugih.

Ako imamo pravo na izobrazbu, onda imamo i dužnost onoliko koliko to naše sposobnosti dopuštaju učiti i ondje gdje je moguće svoje znanje i svoja iskustva dijeliti s drugima.

Ako imamo pravo izvlačiti korist iz plodova zemlje, onda imamo i dužnost poštivati zemlju i njezine prirodne resurse, brinuti se za njih i obnavljati ih.

BLOK 15.

Marija Grujić

Međureligijski dijalog – pravoslavna perspektiva

To je namišljeno svoj zemlji, i to je ruka podignuta na sve narode... A ja znam dela njihova i misli njihove, i doći će vreme, te ću sabrati sve narode i jezike, i doći će i videće slavu moju (Is. 14, 26; 66, 18)

Međureligijski dijalog kao način prevazilaženja i prihvatanja razlika spram drugih ljudi koji ne dele ista ili slična verska uverenja je naša stvarnost, činjenica, ali i potreba. Samo značenje pojmova interreligijskog ili međuverškog dijaloga može biti sagledano sa više strana. O međureligijskom dijalogu možemo govoriti sa akademskog, društvenog, teološkog, ali i aspekta svakodnevnog života.

Jedno od etimoloških značenja reči *religija* je „vezivati, držati zajedno“ (lat. *re-ligare*), ljudi u Bogu, svetom i mističnom. Možemo pitati o kakvoj je zajednici i *vezivanju* zapravo reč - da li je to zajednica koja toleriše i poštuje - rod, naciju, različite oblike vere, ili je to zajednica koja isključuje i uključuje po sebi poznatim i primerenim kriterijumima.

Vaseljenski Patrijarh Vartolomej, na konferenciji o interreligijskom dijalog 1998.godine u Istanbulu, postavlja pitanje na koji način možemo učestvovati u interreligijskom dijalogu kada se svako od nas drži načela da je njegova/njena religija „istinita“? Vaseljenski Patrijarh predlaže „dva puta“, smernice za pravoslavne vernike/ice – „prvi put“ se tiče mira i načina na koji je mir moguć i ostvariv, tj.da ljudi različitih vera uz pomoć svoje vere i života „u veri“ dolaze do međusobnog razumevanja i tolerancije. Međusobno razumevanje, kao i potpuno razumevanje i poniranje u učenja vere – svetih tekstova, učenja svetih otaca, je „drugi put“ koji vodi učestvovanju u dijalogu sa ljudima druge vere, njihovog poštovanja i razumevanja. Patrijarh Vartolomej dodaje, da on veruje da su uprkos konfliktima iz prošlosti, mir i međusobno razumevanje i tolerancija mogući. (Papademetriou, *An Orthodox Christian View of Non-Christian Religions*)

U pravoslavnoj ekonomiji spasenja se mogu prepoznati tri odnosa prema ne-hrišćanima/kama:

- **Inkluzivizam** (Spasenje ne-hrišćana je moguće samo uz pomoć Božje milosti)
- **Ekskluzivizam** (Spasenje je moguće samo kroz Hrista i Crkvu)
- **Kulturni Pluralizam** (Moguće je spasenje i kroz praktikovanje ne-hrišćanskih religija u kojima ima *istina* koje važe i u hrišćanstvu)

Većina pravoslavni teologa/teološkinja prihvata inkluzivističku perspektivu, ali ima i onih koji/e be se složili/e i sa stavovima kulturnog pluralizam, dok se sinkretizam i relativizam strogo odbacuju. Aleksandar Šmeman npr. kaže, „ako je sekularizam u teološkom smislu jeres, onda je prvenstveno jeres o čoveku. Sekularizam je identičan ateizmu (Schmeman, *Worship in Secular Age*) Jer, ljudi mogu imati sa Bogom *vertikalni i horizontalni* odnos, koji su suštinski odnos ljubavi. Trojstvo je *savršeni*, tipološki primer reciprociteta ljubavi i nije moguće biti autentična ljudska osoba bez te vrste ljubavi, koja vezuje u zajedništvu sa Bogom, „jer je ovo dobro i prijatno pred Spasiteljem našim Bogom, koji hoće da se svi ljudi spasu, i da dođu u poznanje istine... Ličnost svake osobe je *oslikana* u Božjem liku“. (Postanak 1:26, 1 Tim 2:4) Otac Papademetriou kaže da se kroz ove, i slične biblijske citate potvrđuje *istinitost* hrišćanstva, jer su to „Reči Božje koje eksplicitno i implicitno potvrđuju temeljna uverenja Pravoslavne Crkve“. On takođe dodaje da se to odnosi na čitavo čovečanstvo, kao što je i Trojstvo univerzalno, ohrabljujući vernike/ce da o drugim religijama razmišljaju i delaju u duhu međusobnog razumevanja. Jer, „duh diše gde hoće, i glas njegov čuješ, a ne znaš otkuda dolazi i kuda ide; tako je svaki čovek koji je rođen od Duha.“ (Jovan, 3:8)

Religije teže da stvore odnos poverenja između Boga ili svetog i ljudskih bića, muškaraca i žena, nacija, rase, roda i vera, kaže profesorka Ingerborg. Ali, da ako uzmemo u obzir situaciju danas, možemo uvideti da religijska uverenja više razdvajaju ljude, nego što od njih čine skladnu zajednicu. (Ingeborg, *Like Rosewater: Reflections on Interreligious Dialogue*)

Međureligijski dijalog, ali i aktivno učestvovanje u istom je „jedini moralno ispravni izbor u odnosu na religijski pluralizam“, uz dodatak da je to takođe i jedina moguća opcija kojom je moguće ostvariti mir i razumevanje među vernicima/ama različitih religijskih tradicija. (Ingeborg, *Like Rosewater: Reflections on Interreligious Dialogue*)

Zato je međureligijski dijalog danas pre imperativ, nego bilo bilo šta drugo. Poslednja napomena posebno važi za „Balkanski pogled“ na našu temu gde su u poslednjim decenijama religijski lideri bili (i još uvek jesu) na svojevrsnom testu umeća u međureligijskom dijalogu. Pol Mojzes, u svom tekstu *Pravoslavlje i Islam na Balkanu*, kaže da su se predstavnici verskih zajednica na Balkanu tokom i nakon devedesetih susretali samo u pristustvu „stranaca“, te da je dijalog počinjao i završavao se samo u njihovom prisustvu. (Mojzes, 407-21) Nakon Dejtonskog Sporazuma (1995) u Bosni i Hercegovini je osnovano Međureligijsko Vijeće koje predvode religijski lideri Katoličke Crkve, Pravoslavne Crkve, Islamske zajednice i Jevrejske zajednice, koji se od tada redovno sastaju i sarađuju. Uz njihovu asistenciju je 2000. god. zajedno sa Svetskim Savetom Religija za Mir (SSRM) osnovano Međureligijsko Veće Kosova. Na osnivačkom skupu su predstavnici Srpske pravoslavne crkve, Katoličke Crkve i Islamske zajednice obavezali jedni druge da će zajedno raditi na osnaživanju mira, promociji ljudskih prava i borbi protiv nepravde.

Svetski Savet Crkava (SSC) i Ekumenski pokret

Rimokatolička Crkva, za razliku od Pravoslavne Crkve ima teološki definisan odnos prema drugim religijama, dokumentovan u Nostra aetate – Deklaraciji o Ne-hrišćanskim religijama na Drugom Vatikanskom Saboru 1965. god. S druge strane, Enciklika Vaseljenske Patrijaršije iz 1920.godine, koja između ostalog govori i odnosu Pravoslavne Crkve sa drugim crkvama, se prepoznaje kao jedan od važnih dokumenata za ekumensku zajednicu uopšte, ali i osnivanje SSC,

Naša crkva smatra da zbližavanje među crkvama i njihova prisnost nisu isključeni zbog doktrinarnih razlika koje među njima postoje. Prema našem mišljenju takvo približavanje je veoma poželjno i neophodno. Ono može biti korisno na mnogo načina za stvarne interese svake pojedinačne crkve i čitavog hrišćanskog tela, a takođe i za pripremanje i napredovanje prema blagoslovenom jedinstvu koje će se ostvariti u budućnosti u skladu sa voljom Božjom. (Đakovac, *Pravoslavlje i Druge Religije*)

Visser 't Hooft, prvi generalni sekretar SSC, navodi ovu Encikliku kao jedan od osnovnih dokumenata koji su ga inspirisali na zalaganje za uključivanje Pravoslavne Crkve u osnivanje i rad SSC. Prvobitni stav Pravoslavne Crkve prema Ekumenskom pokretu, posebno određene eklesiološke nedoumice su opisali George Florovsky i Nicholas Zernov. Prvenstveno se misli na pitanja kao što su – eshatološka dimenzija Crkve, Crkva kao ostvareno Carstvo Božje, ekumenizam u *vremenu*, katoličnost kao „pravoslavlje“, kosmičko spasenje i Božje poslanstvo. (Bria, 216-27)

Povezanost i dijalog sa svim ljudskim bićima se može razumeti kao suštinski princip načela univerzalne ljubavi koja je sama srž Hrišćanstva. Uz napomenu da dijalog, utemeljen na principima razumevanja drugih, ne znači sinkretizam i ukidanje šarolikosti hrišćanske vere, već naprotiv nalaže konzistentost i njeno stalno proživljavanje, jer je „živa vera“. „Jer, „ljubavi nema straha, nego savršena ljubav izgoni strah napolje; jer strah ima muku. A ko se boji nije savršen u ljubavi“. (1 Jovan, 4:18)

Nekoliko pomesnih crkava, kao što su Srpska, Grčka, Rumunska i Bugarska, su bile aktivne u radu SSC još od 1948.god. Vaseljenski Patrijarh Athenagoras je u svojoj Enciklici iz 1952. god. izneo svoje zvanično stanovište po pitanju Ekumenskog pokreta, iako je Ruska pravoslavna crkva je i dalje bila na distanci. Od samog osnivanja SSC, pa do danas pravoslavne crkve nemaju jedan i zajednički, nepromenjivi stav prema ekumenizmu. Ekumenizam se ne odbacuje kako takav, ali su kritike česte i brojne – od papizma, preko shvatanja ideje ekumenizma, etičkih pitanja - kako što su rukopolaganje žena, abortus i homoseksualne zajednice.

Ekumenski pokret se u Pravoslavlju suštinski razume kroz dve pojave – kao *vidljivo jedinstvo* i kao *nevidljivo jedinstvo*. Vidljivo jedinstvo je jedinstvo crkve u Hrstu, a nevidljivo je u zajednici. Na taj način se

pravi razlika između „jednog i istog ekumenskog pokreta“ i ekumenizma u značenju oikoumene (grč. naseljena zemlja, vasseljena), implicirajući premostive i nepremostive razlike među hrišćanskim crkvama i ciljeve ekumenizma kao:

- Obnavljanje hrišćanskog jedinstva (koinonia)⁶² – podjeljenost i razlike među hrišćanima/kama i njihovim zajednicama i crkvama nije u skladu sa Jevanđeljima.
- Obnavljanje vidljivog jedinstva, bezobzira što je to težak proces koji podrazumeva opraštanje, obostrano poštovanje, molitvu i teološki dijalog. (Fitzgerald, 105-34)

Vaseljski Patrijarh Vartolomej je 1997.godine u svom obraćanju Nacionalnom Savetu Hristovih Crkva u Sjedinjenim Američkim Državama rekao sledeće: „Vidljivo jedinstvo mora biti centrirano u Isusu Hristu i utemeljeno u istini Apostolske Vere“, dodajući da se ne smeju ignorisati doktrinarna i etička pitanja koja nas razdvajaju, već tražiti pomirenje i jedinstvo koje može podneti svedočenje vere „koja je jedanput dana svetima“. (Juda 1:3)

Pravoslavlje i Islam

Pravoslavne Crkve, kaže patrijarh Albanske Pravoslavne Crkve Anastasios, od samih početaka su u dodiru sa Islamom, jer je Islam nastao na području na kom je pravoslavlje bilo u procvatu. (Anastasios, *Byzantine and contemporary Greek Orthodox approaches to Islam*) Dijalog između između ovih religijskih tradicija ima svoje različite faze, od aktivnog dijaloga i kritikovanja na nivo teoloških rasprava koje su vodili Jovan Damaskin ili Georgije Palamas, međusobnih sukoba i koflikata, sve do interreligijskog dijaloga u savremenom dobu. Tačke razlilaženje ovog dijaloga su centrirane oko koncepta Trojstva, Muhamedovog poslanstva, statusa Isusa Hrista, koji je u Pravoslavnoj Crkvi ima status Bogočoveka, a u Islamu je to on jedan od poslanika, ali i oblika i načina rituala. Patrijarh Anastasios kaže „ovde dijalog ne može ništa drugo da učini, sem da ispravi nerazumevanje koje stvaraju fanatici.“ Takođe, dijalog može i doprineti da se religijska iskustva opisuju preciznije i jasnije, te učine mogućim različitost, njeno uvažavanje i slobodu izbora. (Anastasios, *Byzantine and contemporary Greek Orthodox approaches to Islam*) Najplodotvornija dimenzija ovog dijaloga je i dalje oko tema savremenog doba i njegovim izazovima - sekularizam, otuđenje modernog društva, ekološka pitanja, ljudska prava i pravednost i mir u svetu. Važno je napomenuti da je za svaki dijalog potrebno obostrano razumevanje i poštovanje bezobzira na događaje iz prošlosti, ali se moraju imati na umu okolnosti, nove činjenice i volja da se počne ispočetka, ili nastavi na dobrim temeljima. U tački 11 Ekumenske povelje se daju preporuke za hrišćanske crkve za dijalog za islamskim vernicima/ama i predstvanicima/ama:

Vekovima muslimani žive u Evropi. U nekim zemljama oni predstavljaju značajne manjine. Iz tog razloga je bilo, a i sada postoji mnogo pozitivnih kontakata i dobrih susedskih odnosa među muslimanima i hrišćanima, ali sem toga i grube predrasude i uzdržanosti sa obe strane, koje potiču iz bolnih iskustava iz dalje i bliže prošlosti.

Želimo da pojačamo na svim nivoima susret između hrišćana i muslimana i hrišćansko-islamski dijalog. Naročito preporučujemo da se zajedno razmisli na temu vere u jednog Boga i da se pojasni shvatanje ljudskih prava.

Obavezujemo se:

- da se sastajemo sa muslimanima sa stavom poštovanja
- da radimo zajedno sa muslimanima na zadacima zajedničkog interesa. (navedeno prema: Đakovac, *Pravoslavlje i Druge Religije*)

Ali, iskustva „Balkanskog pogleda“, spomenutog na početku ovog kratkog pregleda, nam govore o jednoj sasvim drugačijoj situaciji koja čine da ovakva saopštenja često ostanu samo „mrtva slova“ na

62 Koinonia znači, potpuno zajedništvo (sabornost) je sveto, apostolsko i katoličko (grč. katholikos, sveopšti, univerzalni), na sastanku SSC u Canberrau 1991. god se kaže da je „Jedinstvo Crkve Dar i Poziv“

papiru. Odnosi između Srpske pravoslavne crkve i Islamske zajednice se odvijaju još uvek kao „po zadatku“. Organizuju se zvanični sastanci i susreti, šalju se čestitke za Bajram i Božić, ali svako i dalje stoji „čvrsto na svojoj strani“ dopuštajući političarima/kama da ostvaruje svoje poene na izborima. S druge strane vernici/e različitih verskih zajednica pronalaze svoje puteve susretanja, a, iako ih je i dalje veoma malo, interreligijske nevladine organizacije im veoma pomažu u tome. Mladi pohađaju interreligijske seminare, odlaze u crkve, džamije, sinagoge, slušaju predavanja, zajedno iftare, praznuju Božiće, Bajrame, razmenjuju uskrašnja jaja. Jedno je sigurno, Božje reči i blagodati uspevaju da pronađu uši koje ih žele čuti.

„O dubimo bogatstva i premudrosti i razuma Božijeg! Kako su neispitivi Njegovi sudovi i neistraživi Njegovi putevi!“ (Rim. 11: 33).

Literatura:

- Aleksandar Šmeman, Agonija Ekumenizma, http://www.verujem.org/teologija/smeman_agonija_ekumenizma.htm, Avg. 13. 2010.
- Berger, Peter L. Orthodoxy and Global Pluralism. *Demokratizatsiya* 13.3 (2005): 437-447. Academic Search Premier. EBSCO. Web. Avg. 13. 2010.
- Bria, Ion. The Eastern Orthodox in the Ecumenical Movement. *Ecumenical Review* 38.2 (1986): 216-227. Academic Search Complete. EBSCO. Web. Avg. 12. 2010.
- Can Interreligious Dialogue Make a difference? By: Swidler, Leonard, *Journal of Ecumenical Studies*, 00220558, Spring2008, Vol. 43, Issue 2, Avg. 13. 2010.
- Đakovac Aleksandar, Pravoslavlje i druge religije, http://veraznanjemir.bos.rs/tolerancija/tema2/Pravoslavlje_i_druge_religije.pdf, Avg.12. 2010.
- Ekumenizam i vreme apostasije, http://www.bogoslovski.info/attachments/074_Ekumen.i.vreme.apostasije.pdf, Avg. 13. 2010.
- Ekumenska Povelja, <http://www.karmel.hr/EKUMENA/charta.oecumenica-ekumenska.povelja.htm>, Avg. 13. 2010.
- Fitzgerald, Thomas, Divergent Trends in the World Council of Churches: Major Orthodox Concerns. *Greek Orthodox Theological Review* 49.1/2 (2004): 105-134. Academic Search Premier. EBSCO. Web. Avg. 12. 2010.
- Gabriel, Ingeborg. Like Rosewater – Reflections on Interreligious Dialogue, *Journal of Ecumenical Studies* 45.1 (2010): 1-23. Academic Search Premier. EBSCO. Web. Avg. 10. 2010.
- Hood, Helen. Speaking Out and Doing Justice: It's No Longer a Secret but What are the Churches Doing about Overcoming Violence against Women?. *Feminist Theology: The Journal of the Britain & Ireland School of Feminist Theology* 11.2 (2003): 216. Academic Search Premier. EBSCO. Web. 12 Avg. 2010.
- Hronološka biografija Visser 't Hooft, <http://www.wcc-coe.org/wcc/news/press/00/visser-bio.html>, Avg. 13. 2010.
- Liveris, Leonie B. ECUMENISM AT A COST: WOMEN, ORDINATION, AND SEXUALITY: "DISAGREE WITH THE UMPIRE—TAKE THE BALL, AND GO HOME. *Journal of Ecumenical Studies* 41.1 (2004): 55-73. Academic Search Complete. EBSCO. Web. Avg. 13. 2010.
- Mitropolit Jovan Zizijulas, Samopoimanje Pravoslavnih i Njihovo Učešće u Ekumenskom pokretu, http://www.verujem.org/teologija/z_ekumen.html, Avg. 13. 2010.
- Mojzes, Paul. Orthodoxy and Islam in the Balkans: Conflict or Cooperation?. *Religion, State & Society* 36.4 (2008): 407-421. Academic Search Premier. EBSCO. Web. Avg. 13. 2010.
- Section III of the report of the Third Pan-Orthodox Preconciliar Conference, Chambesy, 1986, http://www.orthodoxinfo.com/ecumenism/chambesy_1986.aspx, Avg. 13. 2010.
- Third Pan-Orthodox Preconciliar Conference, Chambesy, 1986
- Yannoulatos, Anastasios. Byzantine and contemporary Greek Orthodox approaches to Islam. *Journal of Ecumenical Studies* 33.4 (1996): 512. Academic Search Premier. EBSCO. Web. Avg.11. 2010.
- Zaključci Međupravoslavne Teološke Konferencije - Ecumenism: Origins Expectations Disenchantment, održane 20-4. septembra 2004.god. u Solunu, http://www.orthodoxinfo.com/ecumenism/thess_conclusions.aspx, Avg. 12. 2010.

OPIS RADIONICE		
Cilj Upoznati učesnike/ce sa značenjem i praksom međureligijskog dijaloga iz pravoslavne perspektive.	Metodologija rada: <ul style="list-style-type: none"> • Upute • Rad u grupama • Diskusija u Plenumu • Pojedinačne i grupne prezentacije 	Materijali: <ul style="list-style-type: none"> • Tekst: Interreligijski dijalog iz pravoslavne perspektive, Marija Grujić, Prilozi Vrijeme trajanja: 240 min

I) Izlaganje o značenju međureligijskog dijaloga iz pravoslavne perspektive - (vidjeti tekst Marije Grujić: Interreligijski dijalog iz pravoslavne perspektive (50 min.)

Posebno objasniti sljedeće:

- Pravoslavna ekonomija spasenja i tri odnosa prema ne-hrišćanima/kama (inkluzivizam, ekskluzivizam i kulturni pluralizam)
- Svetski Savet Crkava (SSC) i Ekumenski pokret
- Pravoslavlje i Islam

Ostaviti na kraju izlaganja najmanje 10 min. za postavljanje pitanja

II) Zajedničko čitanje tačke 11 Ekumenske povelje u kojoj se daju preporuke za hrišćanske crkve za dijalog za islamskim vernicima/ama i predstvanicima/ama (vidjeti Prilog) i Enciklike Vaseljenske Patrijaršije iz 1920.godine (25 min.)

Diskusija u Plenumu (35 min.)

Inicirati sljedeća pitanja:

- Šta po Vašem mišljenju znači „zblizavanje među crkvama i njihova prisnost“?
- Koja su Vaša iskustva i prijedlozi za dijalog između pravoslavaca i muslimana?

III) Rad u grupi (1,5 sat)

*Podijeliti učesnike/ce u tri grupe i podijeliti im dijelove teksta **APEL ZA TEOLOŠKU AFIRMACIJU koji možete naći u Prilogu***

Svakoj grupi dajte po četiri stavke ovog teksta

Zadatak je da učesnici/e na osnovu zadatog teksta odgovore na sljedeća pitanja:

- Kako pravoslavni teolog Šmeman vidi ulogu Crkve u savremnom svijetu; koja je uloga teologa i koja je uloga vjernika/ca?
- Koje je razumijevanje dijaloga među religijama u ovom tekstu?

Na kraju zajedničkog rada svaka grupa ima zadatak da u plenumu kratko prezentuje svoje zaključke; podstičite učesnike/ce da međusobno postavljaju pitanja (30 min.)

IV) Preporuke za zajedničko djelovanje (1 sat)

Na početku rada u plenumu postaviti sljedeće pitanje:

Koje akcije, na osnovu do sada prezentovanog, je moguće poduzeti da bi se poboljšao međureligijski dijalog pravoslavlja i ostalih religija i koja je uloga vjernika/ca u tom dijalogu?

Odgovore i zajednička rješenja zapisivati na flipčartu, pokušajte sumirati zaključke

PRILOZI

Enciklika Vaseljenske Patrijaršije iz 1920.godine

Naša crkva smatra da zblizavanje među crkvama i njihova prisnost nisu isključeni zbog doktrinarnih razlika koje među njima postoje. Prema našem mišljenju takvo približavanje je veoma poželjno i neophodno. Ono može biti korisno na mnogo načina za stvarne interese svake

pojedinačne crkve i čitavog hrišćanskog tela, a takođe i za pripremanje i napredovanje prema blagoslovenom jedinstvu koje će se ostvariti u budućnosti u skladu sa voljom Božjom.

Tačka 11 Ekumenske povelje: daju se preporuke za hrišćanske crkve za dijalog sa islamskim vernicima/ama i predstavnicima/ama:

Vekovima muslimani žive u Evropi. U nekim zemljama oni predstavljaju značajne manjine. Iz tog razloga je bilo, a i sada postoji mnogo pozitivnih kontakata i dobrih susedskih odnosa među muslimanima i hrišćanima, ali sem toga i grube predrasude i uzdržanosti sa obe strane, koje potiču iz bolnih iskustava iz dalje i bliže prošlosti.

Želimo da pojačamo na svim nivoima susret između hrišćana i muslimana i hrišćansko-islamski dijalog. Naročito preporučujemo da se zajedno razmisli na temu vere u jednog Boga i da se pojasni shvatanje ljudskih prava.

Obavezujemo se:

- da se sastajemo sa muslimanima sa stavom poštovanja
- da radimo zajedno sa muslimanima na zadacima zajedničkog interesa.

„APEL ZA TEOLOŠKU AFIRMACIJU“, Aleksandar Šmeman

1) Moderna misao je superiorna u odnosu na sva prošla shvatanja stvarnosti, zbog čega mora postati normativna i za hrišćansku veru i život.

Odbacujući ovu ideju, protestujemo protiv robovanja prevladavajućim strukturama mišljenja ne samo XX veka, već i bilo kog istorijskog perioda. Zalažemo se za upotrebu svakog, bilo drevnog bilo modernog, sredstva poimanja koje može biti od pomoći, a instistiramo na tome da hrišćanska objava mora biti dovedena u vezu sa idiomom kulture. U isto vreme, potvrđujemo potrebu da se hrišćanska misao suočava sa drugim pogledima na svet i da se hrišćanskoj misli suprotstavljaju drugi pogledi na svet, koji su, pak, nužno prolazni po svom karakteru.

2) Religijske tvrdnje nemaju nikakve veze sa racionalnim diskursom.

Kapitulacija pred, navodnim, primatom moderne misli zbiva se u dva oblika. Jedan je – podređivanje religijskih tvrdnji kanonima naučne racionalnosti. Drugi je – izjednačavanje razuma sa naučnom racionalnošću, koje ima za cilj isključenje religijskih tvrdnji iz svakog racionalnog diskursa. Religija čiste subjektivnosti i neracionalnosti ima za posledicu da se tvrdnje vere – takve kakve jesu – tretiraju, u najboljem slučaju kao tvrdnje o samom verniku. Odbacujemo oba oblika takve kapitulacije.

3) Religijski jezik je proizvod ljudskog iskustva i ništa više od toga, jer Bog nije ništa drugo do najuzvišenije stvaralačko delo čoveštva.

Religija jeste skup simbola, pa čak i ljudskih projekcija. Ali, mi odbacujemo pretpostavku da je ona samo to i ništa više od toga. Ono što se ovakvom idejom dovodi u pitanje jeste ni manje, ni više nego samo postojanje Boga: nismo mi stvorili Boga, već je Bog stvorio nas.

4) Isus Hristos može biti shvaćen jedino u ključu savremenih modela čoveštva.

Ova ideja sugeriše ukidanje koncepta „podržavanja Hristu“, tj. sugeriše da je istorijska slika Isusa Hrista izgrađena tako da održava kulturne i kontra-kulturne predstave o ljudskoj vrlinskosti. Ne poričemo da je Isus Hristos prosvetlio sve aspekte čoveštva. Zaista je neophodno da Hrista – zbog Njegove univerzalnosti – shvatamo uvek u odnosu na osobenosti konkretnog vernikovog sveta. Odbacujemo ropstvo takvim metaforama koje su, nužno, neadekvatne, relativne, prolazne i često, idolatrijske. Isus Hristos, Sveto Pismo i čitavo hrišćansko Predanje ne mogu se proizvoljno tumačiti bez dovođenja u vezu sa istorijom onih koje su one deo. Opasno je pokušavati da se Predanje koristi bez ozbiljnoga pristupa Predanju.

5) Sve su religije jednako vredne. Opredeljenje za jednu od religija nije stvar koja se tiče ubeđenja o istini, već isključivo individualnih sklonosti, odnosno životnog stila.

Potvrđujemo naše zajedničko čoveštvo. Potvrđujemo značaj istraživanja i upoređivanja raznih pojava religijske čežnje, kao i značaj upoznavanja sa bogatstvima različitih religija. Međutim, mi odbacujemo gornju ideju zato što ona nasilno izjednačava razlike i ignoriše protivrečnosti među religijama. Ova ideja, na taj način, ne samo da krivotvori smisao hrišćanske vere, već

takođe ne poštuje ni integritet drugih vera. Istina je najvažnija: stoga su razlike između religija duboko značajne.

6) Čitav smisao spasenja jeste u tome da čovek ostvari svoje potencijale i da bude iskren prema samom sebi.

Hrišćansko spasenje sadrži u sebi i obećanje o ostvarenju čovekovih potencijala, no poistovetiti spasenje isključivo sa tim ostvarenjem znači trivijalizovati Božije osećanje. Potvrđujemo da spasenja nema mimo Boga.

7) Budući da ono što je ljudsko jeste dobro, onda se, shodno tome, zlo može shvatiti kao promašaj u ostvarenju čovekovih potencijala.

Ova ideja promovira pogrešno shvatanje ambivalencije ljudske egzistencije i potcenjuje sveprodornost greha. Paradoksalno, ali ova ideja – umanjujući svu strahotu zla – podriva svaku ozbiljnu i istrajnu borbu protiv pojedinačnih i individualnih zala.

8) Isključiva svrha pobožnosti jeste u tome da doprinosi individualnom samoostvarenju čoveka i ostvarenju ljudske zajednice.

Pobožnost doprinosi ličnim i zajedničkim vrednostima. ali pobožnost je, pre svega, ljudski odgovor na stvarnost Božiju i, kao takva, proizlazi iz fundamentalne potrebe i želje čovekove da sazna, voli i obožava Boga. Klanjamo se Bogu, jer je Bog Onaj Kome se treba klanjati.

9) Institucije i istorijske tradicije štetno i ugnjetački deluju na čoveka, onemogućavajući ga da bude istinski čovečan. Za autentičnu ljudsku egzistenciju i autentičnu religioznost neophodno je oslobođenje od institucija i istorijskih tradicija.

Institucije i istorijske tradicije često mogu da budu ono što ugnjetava čoveka. Zbog toga se one neprekidno moraju podvrgavati kritici. Međutim, institucije i tradicije su neophodne ljudskoj zajednici. Bez njih bi se život raspao u kaos i nove oblike ropstva. Zato moderna težnja ka oslobođenju od društvenih i istorijskih ograničenja, u krajnjem ishodu, vodi ka razčovečenju čoveka.

10) Svet je taj koji mora da određuje čime Crkva treba da se bavi. Društveni, politički i ekonomski programi za unapređenje i kvalitet ljudskoga života krajnje su normativni za misiju Crkve u svetu.

Crkva mora da raskrinkava ugnjetače, da pomaže oslobađanju ugnjetenih i da traži leka ljudskoj bedi. Ponekad se program crkvene misije poklapa sa programima ovog sveta. Međutim, Crkva norme za svoju aktivnost izvodi iz svog poimanja volje Božije za ovaj svet.

11) Naglašavanje Božije onostranosti, u najmanju ruku, predstavlja prepreku za hrišćansku brigu o društvu i hrišćansku društvenu akciju, a možda je čak i sasvim nespojivo sa tom brigom i tom akcijom.

Ova pretpostavka jedne vodi ka negiranju Božije onostranosti. Drugi, pak, pribegavajući lažnoj onostranosti, zapadaju u religijski privatizam ili individualizam zbog čega zapostavljaju ličnu i zajedničku odgovornost Hrišćana za njihovo zemaljsko obitalište. Gledano iz biblijske perspektive, Hrišćani – upravo zbog toga što veruju da Bog vlada svim aspektima ljudskog života – moraju, u potpunosti, da učestvuju u borbi protiv ugnjetavanja i nečoveštva, kao i njihovih manifestacija u rasizmu, ratu i ekonomskoj eksploataciji.

12) Borba za bolje čovečanstvo će dovesti do Carstva Božijeg

Borba za bolje čovečanstvo jeste suštinska za hrišćansku veru i može biti nadahnuta i utemeljena u biblijskom obećanju Carstva Božijeg. Međutim, nesarvšena ljudska bića ne mogu stvoriti savršeno društvo. Carstvo Božije daleko nadilazi svaku utopiju koju čovek može da zamisli. Bog ima Svoje planove koji se sukobljuju sa našim planovima, iznenađujući nas sudom i spasenjem.

BLOK 16.

Zilka Spahić-Šiljak

Međureligijski dijalog u islamskom vidiku

Dijalog je oduvijek bio važan dio islamskog religijskog i kulturnog naslijeđa, obavezujući muslimane/ke da, na temelju poruka i principa sadržanih u Objavi Kur'ana i sunnetu (praksi) Poslanika Muhammeda a.s., rade na povezivanju ljudi s Bogom i jednih s drugima. Posebna pažnja je posvećena dijalogu sa jevrejima i kršćanima, ali i sa svim drugim ljudima. Dijaloški duh i otvorenost se nastojao njegovati kroz povijest nekada više, nekada manje uspješno, o čemu ponajbolje svjedoče očuvani primjeri multireligijskih društava u dijelovima svijeta koji su bili pod vlašću muslimana. U današnjem vrijeme pitanje dijaloga se re-aktualizira u svjetlu globalnih kretanja, de-sekularizacije i sve većeg pluraliziranja svijeta i integracije miliona muslimana/ki u zapadno-evropskim zemljama. U sekularnim demokratskim društvima, sa međunarodnim normama ljudskih prava, međureligijski dijalog je prijeko potreban ako se želi ostvariti ravnoteža i sklad između religijskog i sekularnog, duhovnog i materijalnog.

Muslimanske zajednice nemaju jedinstvenu hijerarhijsku strukturu, tako da svaka na svoj način i u skladu sa zahtjevima vlastitog socio-kulturnog ozračja osmišljavaju načine međureligijskog dijaloga, nastojeći povremeno zajednički nastupati kao što je bilo sa inicijativom "Zajednička riječ nama i vama".

Kur'anske metode i principi dijaloga

Kur'an je za muslimane/ke Božija riječ i primarni izvor vjere iz kojeg se crpe moralno-etičke i pravne norme koje treba da prožimaju cjelokupan život vjernika/ca. Neke od tih poruka se odnose na međureligijski dijalog, i uvažavanje drugog i drugačijeg. Muslimani/ke su dužni svoj život usmjeravati i usaglašavati sa porukama Kur'ana, te nastojati u izgradnji mira i uspostavi dijaloga primjenjivati kur'anske principe i metode dijaloga.

Tri principa dijaloga:

1. **Međusobno upoznavanje** (ta'aruf arap. – *znati, razumjeti, graditi odnose*) je prvi važan dijaloški princip: "O ljudi, stvorili smo vas od jednog muškarca i jedne žene, i podijelili vas na plemena i narode da biste se **međusobno upoznavali** (ta'arefu)..." (Kur'an, 49:13) Ovo je vrlo važan argument za religijski i nereligijski pluralizam, jer svjedoči božansku opredijeljenost da stvara različitosti i traži od ljudi da te različitosti upoznaju (ta'aruf), priznaju, prihvate i nauče živjeti s njima u miru.
2. **Izgradnja mira** (Islah arap. – *graditi mostove, miriti, vraćati povjerenje i razrješavati konflikte*). Bog opisuje u Kur'anu mirotvorce (*muslihun*) kao ljude koji čine dobro, udjeljuju milostinju i uspostavljaju mir i razumijevanje među ljudima (Kur'an, 4:114)
Preduvjet izgradnje mira i povjerenja je činjenje dobra i udjeljivanje milostinje, što znači da je verbalno zagovaranje mira poželjno, ali nije dovoljno ako nije praćeno djelima dobročinstva.
3. **Debata** (mudžadela arap. – *rasprava, debata, diskusija, razjašnjenje*) je treći princip usmjeren uglavnom na teološke rasprave u unutarreligijskom i međureligijskom dijalogu. Debata, prema Abu Nimeru ima svoja pravila i uzuse ponašanja, pa se zabranjuje agresivnost, napadanje, i rušenje kredibiliteta osobe s kojom se vodi rasprava, a traži poštovanje sagovornika. (Kur'an, 29:46)

Da bi pomenuta tri principa bila djelotvorna u paksi, važno je pridržavati se preporučenih dijaloških metoda u Kur'anu:

Tri dijaloške metode:

1. **Dobročinstvo** (Ihsan arap. – *učiniti boljim, uljepšati, dobročinstvo*) se preporučuje i u dijaloškom procesu kako bi dijalog tekao u okvirima civiliziranog i dobronamjernog odnosa prema drugim ljudima. Iako Bog ostavlja vjernicima/cama mogućnost da na nepravdu uzvrate istom mjerom, ipak im preporučuje oprost, i dobročinstvo kao bolje rješenje: "*Dobro i zlo nisu isto! Zlo dobrim uzvratit će ti dušmanin tvoj odjednom prisni prijatelj postati.*" (Kur'an, 41:43)

2. **Lijep savjet i mudro postupanje** (hikmah ve al-maw'izah arap. – *mudrost i lijep savjet*) drugi je važan metod preporučen u Kur'anu "*Na put Gospodara svoga mudro i lijepim savjetom pozivaj i s njima na najljepši način raspravljaj.*" (Kur'an, 16:125)

Ako se u dijalogu nastoji mudrošću i lijepim savjetom doprijeti do ljudi, to će polučiti rezultate, jer se tada sagovornik/ca osjeća sigurnije, opuštenije i pouzdanije.

Nedopustivo je omalovažavati bilo koga, čak i onda kada ima drukčije stavove od naših – jer prema učenju islama, u konačnici, Bog je sudija za sve ljude i jedini ima apsolutni prerogativ da sudi i presuđuje u onome u čemu se ljudi razilaze.

3. **Pomaganje i služenje** (ta'awun arap. – *ispomaganje, zajednički napor u dobru*) je treća kur'anska metoda za uspješan dijalog: "*Jedni drugima pomažite u dobročinstvu i čestitosti, a ne sudjelujte u grijehu i neprijateljstvu.*" (Kur'an, 5:2) Danas je ovaj princip krucijalan, posebno u post-ratnim društvima u kojima treba vraćati povjerenje među ljudima kako unutar jedne etničke i religijske grupe, tako i između različitih religijskih i nereligijskih grupa i pojedinaca/ki. Zajedničke humanitarne akcije i pomaganja ljudima koji pomoć trebaju mogu ponekad snažnije produbiti povjerenje među ljudima i kreirati prijateljsko okruženje, nego stotine riječi i lijepih poruka. Ipak, najbolje bi bilo kombinirati i lijepu riječ i dobročinstvo a koje prati pomaganje za uspješne dijaloške i mirotvorilačke napore.

Današnji modeli međureligijskog djelovanja

Nakon oslobođenja od kolonijalističkih vlasti, muslimanske zemlje su u drugoj polovici 20. stoljeća, intenzivirale pitanja dijaloga i pomirenja kako unutar svojih država među različitim vjerskim grupama i zajednicama, tako i sa bivšim kolonizatorima koji su islam počeli prihvatati kao monoteističku religiju, koja se smatra, zajedno sa judaizmom i kršćanstvom, religijom spasenja. Na globalnom planu, zbog veće komunikacijske povezanosti, islamski svjetonazor se na različitim nivoima susreće s drugim svjetonazorima, humanističkim, filozofskim i religijskim, što je zahtijevalo dodatnu senzitivnost i spremnost za dijalog s nemuslimanima. S obzirom da muslimani diljem svijeta imaju na stotine lokalnih inicijativa međureligijskog dijaloga, u ovom kratkom radu bit će predstavljene dvije najutjecajnije danas.

Fetullah Gullen pokret

Početak 20. stoljeća, veliki muslimanski mislilac i reformator Said Nursi je pokrenuo inicijativu za institucionaliziranje dijaloga između kršćana i muslimana. Međutim, kako njegove ideje nisu odgovarale tadašnjim vlastima Osmanske imperije, on je živio u egzilu bez mogućnosti da svoje ideje sprovede u djelo. Ipak, mladi imam, Fetullah Gullen, koji je rođen u Turskoj 1941. godine će na njegovim filozofskim i sufijskim idejama utemeljiti i oživotvoriti dijalog i toleranciju između muslimana i nemuslimana. On će pitanje dijaloga učiniti imperativom za muslimane/ke i proširiti ga na sve društvene slojeve i najrazličitije svjetonazore. Prema Fetullahu, čovjek je povezan sa svim dijelovima kozmosa i univerzuma, stoga je njegovo prirodno stanje dijalog sa svim što ga okružuje. Nakon višedecenijskih napora i rada u Turskoj krajem 90-ih seli se u Ameriku pod pritiskom tadašnjih vlasti. Iako, nakon političkih promjena i demokratizacije društva, ima dozvolu da se vrati u svoju zemlju, odlučio je ostati u Americi. Inspirirani njegovim idejama, sljedbenici Fetullah Gullen pokreta su

ustanovili preko 50 centara za dijalog širom Amerike, Turske i većine Evropskih zemalja. Fetullahova vizija je univerzalističkog karaktera i insistira na nenasilju, toleranciji, uvažavanju i, nadasve, na ljubavi (mehabba) kao najvećoj kozmičkoj sili koja sve održava i drži na okupu. Fetullah Gulen pokret uspješno kombinira sve tri kur'anske metode dijaloga: dobročinstvo, lijep i mudar savjet i pomaganje. Na društvenoj ravni Fetullah je prepoznao da se kroz služenje i pomaganje drugom, najbolje ostvaruje svrha dijaloga – pomirenje čovjeka s čovjekom, čovjeka s Bogom i prirodom.

Zajednička riječ nama i vama

U oktobru 2006. godine, mjesec dana nakon što je papa Benedict XVI održao svoj čuveni govor u Regensburgu, 38 muslimanskih intelektualaca i vjerskih autoriteta je uputilo Otvoreno pismo "Zajednička riječ nama i vama" papi Benedictu XVI i drugim kršćanskim autoritetima, sa namjerom da upozore na neadekvatnu, nepotpunu i jednoznačnu inerpretaciju pitanja džihada i rata, te da pojasne kako razum jeste važan dar od Boga čovjeku, ali da razum ne može obuhvatiti transcendentnog Boga, već to može srce vjernog i odanog vjernika/ce. Godinu dana nakon toga 138 potpisnika predstaviti će konačnu formu Otvorenog pisma na konferenciji u Amanu pod pokroviteljstvom jordanskog kralja Abdullaha II, a nakon toga stotine muslimanskih intelektualaca/ki pristupiti potpisivanju pisma, tako da današnji broj premašuje 300 potpisnika/ca. Važno je naglasiti da je bosanskohercegovački reis ul-ulema Mustafa Cerić jedan od inicijatora i prvih potpisnika Otvorenog pisma i da je tu inicijativu predstavljao širom svijeta na brojnim konferencijama i forumima.

Inspiracija i osnov za Zajedničku riječ je kur'anska poruka:

„Reci: 'O sljedbenici Knjige, dođite da se okupimo oko jedne riječi i nama i vama zajedničke: da se nikome osim Allahu ne klanjamo, da nikoga Njemu ravnim ne smatramo i da jedni druge, pored Allaha, bogovima ne držimo!' Pa ako oni ne pristanu, vi recite: 'Budite svjedoci da smo mi muslimani!' (Kur'an 3,64).

Među razlozima pokretanja ove inicijative ističe se važnosti dijaloga i mira, a napose izgradnja dobrih odnosa s kršćanima koji zajedno s muslimanima čine preko 50% svjetske populacije:

„Muslimani i kršćani čine više od jedne polovine svjetskog stanovništva. Bez mira i pravde između ove dvije religije ne može biti jasnog mira u svijetu. Budućnost svijeta ovisi o miru između muslimana i kršćana. Osnova tog mira i razumijevanja već postoji. Ona je dio samih temeljnih principa obiju vjera: ljubav prema jednom Bogu i ljubav prema bližnjemu. Ovi principi se mogu naći svugdje i u svim svetim tekstovima islama i kršćanstva. Jednoća boga, potreba ljubavi prema Njemu i potreba ljubavi prema bližnjemu zajednički je temelj islama i kršćanstva.“ (Zajednička riječ nama i vama)

Zajednička riječ je usmjerena na dvije najveće zapovijesti u Bibliji i Kur'anu: ljubi jednog Boga i ljubi svoga bližnjeg:

Ljubav prema Bogu je zato dio potpune i apsolutne odanosti Bogu, a ne samo prolazna, djelomična emocija. Kao što je vidljivo iz gore navedenog, Bog zapovijeda u Časnom Kur'anu: *Reci: "Klanjanje moje, i obredi moji, i život moj, i smrt moja doista su posvećeni Bogu, Gospodaru svjetova, koji nema saučesnika"*. Poziv da se bude apsolutno odan i privržen Bogu, srcem i dušom, daleko od poziva za puke emocije ili raspoloženje, je u stvari naredba kojom se traži sveukupna, trajna i aktivna ljubav prema Bogu. Time se zahtijeva ljubav u kojoj će najintimnije duhovno srce i cijela duša – sa svojom inteligencijom, snagom i osjećajima – učestvovati u odanosti. (Zajednička riječ nama i vama)

Kada je riječ o ljubavi prema bližnjem, ona pored lijepih riječi i osjećanja treba da bude praćena i pomaganjem i služenjem onako kako je to u Kur'anu opisano:

Nije čestitost u tome da okrećete lica svoja prema istoku i zapadu; čestiti su oni koji vjeruju u Boga i u onaj svijet, i u meleke, i u knjige, i u vjerovjesnike, i koji od imetka, iako im je drag, daju rođacima, i siročadi, i siromasima, i putnicima, i prosjacima, i za otkup iz ropstva, i koji molitvu obavljaju i zekat daju, i koji obavezu svoju, kada je preuzmu, ispunjavaju, naročito oni koji su izdržljivi u neimaštini, i u bolesti, i u boju ljutom. Oni su iskreni vjernici, i oni se Boga boje i ružnih postupaka klone. (Kur'an, 2:177)

Nećete zaslužiti nagradu sve dok ne udijelite dio od onoga što vam je najdraže; a bilo šta vi udijelili, Bog će, sigurno, za to znati. (Kur'an, 3:92)

Poslanik Muhammed je u jednom hadisu ovu zapovijest pojasnio na sljedeći način:

„Znate li šta je pravo bližnjeg? Ako zatraži pomoć, pomoći ćeš mu, ako zavapi – odazvat ćeš mu se, ako zatraži zajam – dat ćeš mu, ako osiromaši – pomoći ćeš ga, ako se razboli – posjetit ćeš ga, ako umre – ispratit ćeš mu dženazu. Ako ga zadesi dobro – čestitat ćeš mu, ako ga zadesi nevolja – suosjećat ćeš se s njim. Nećeš graditi zgradu višu od njegove i time mu praviti sjenu, osim uz njegovu dozvolu. Ako kupiš voće, pokloni mu od toga, ako to nisi uradio onda mu potajno dostavi. Nemoj puštati svoje dijete napolje s voćem kako se ne bi ražalostilo njegovo. Nemoj ga uznemirivati lupkanjem svoga posuđa osim ako ćeš odvaditi od onoga što si spremio.“

Na temelju ove dvije zajedničke zapovijesti, muslimani i kršćani, ali se to može protegnuti i na pripadnike/ce drugih religija i ateiste/kinje i agnostike/kinje, mogu graditi miran i siguran svijet u kojem su briga i dobrobit za bližnjeg i onog pored kojeg živimo na prvom mjestu.

U BiH se pored međureligijskih incijativa odvija i multireligijski dijalog na kojem rade nevladine organizacije i pojedinci/ke. U promociji i zagovaranju izgradnje mira i pomirenja, vjernici/e koriste potencijale religijskog naslijeđa i na taj način prakticiraju multireligijski dijalog – dijalog koji se događa između vjernika/ca, ali i između vjernika i onih koji ne vjeruju. Zajednički ciljevi u izgradnji sigurnog i naprednog društva mogu okupiti različite grupe ljudi u zajednici, koji između ostalih mogu koristiti i religijske argumente u svojim naporima.

Literatura:

- Abou El-Fadl, Khaled, *Islam i izazov demokracije*, Sarajevo, 2006.
- Spahić-Šiljak, Zilka i Anić Rebeka, *I vjernice građanke*, Sarajevo, 2009.
- Shafiq, Mohammed – Abu Nimer, Mohammed, *Interfaith Dialogue: A Guide for Muslims*, Washington, 2007.
- Ozcelik, Sezai, Independent Scholar and Ayse Dilek Ogretir, *Islamic Peace Paradigm and Islamic Peace Education: The Study of Islamic Nonviolence in Post-September 11 World*, <http://lass.calumet.purdue.edu/cca/jgcg/2007/fa07/jgcg-fa07-ozcelik-ogretir.htm> (15. 08. 2010)
- Zilkić, Samir, *Ljubav prema Bogu i bližnjemu prema Kur'anu i islamskoj tradiciji*, www.mrv.ba (20. 08. 2010.)
- Common Word Between Us and You, <http://www.acommonword.com>

OPIS RADIONICE		
Cilj Upoznati učesnike/ce sa značenjem i praksom međureligijskog dijaloga iz islamske perspektive.	Metodologija rada: <ul style="list-style-type: none"> • Rad u grupama • Diskusija u Plenumu • Pojedinačne i grupne prezentacije 	Materijali: <ul style="list-style-type: none"> • Tekst: Međureligijski dijalog u islamskoj perspektivi, Zilka Spahić Šiljak i Prilozi Vrijeme trajanja: 240 min

I) Izlaganje o značenju međureligijskog dijaloga iz islamske perspektive - (vidjeti tekst Zilke Spahić Šiljak: Međureligijski dijalog u islamskoj perspektivi (50 min.)

Posebno objasniti sljedeće:

- Kur'anske metode i principi dijaloga
- Tri principa dijaloga (**Međusobno upoznavanje, Izgradnja mira, Debata**)
- Dijaloške metode (**Dobročinstvo, lijep savjet i mudro postupanje, pomaganje i služenje**)
- Savremeni modeli međureligijskog djelovanja u islamu

Ostaviti na kraju izlaganja najmanje 10 min. za postavljanje pitanja

II) Zajedničko čitanje dijelova *Zajednička riječ nama i vama* (vidjeti Prilog) (25 min.) Diskusija u Plenumu (35 min.)

Inicirati sljedeća pitanja:

- Da li mislite da su ove riječi primjenjive na društvo/zajednicu u kojoj živite? Na koji način?
- Šta u praksi znače stavovi i prijedlozi navedeni u tekstu *Zajednička riječ nama i vama*?

III) Rad u grupi (1,5 sat)

Podijeliti učesnike/ce u tri grupe i podijelite im dijelove Kur'anskog teksta koji je u Prilogu (svakoj grupi po jednu stavku 1, 2 ili 3)

Pitanja za rad u grupi:

1. Na koji način Kur'anski tekst obavezuje vjernike/ce da zajedno djeluju i jedni druge podstiču u međureligijskom dijalogu?
2. Da li mislite da je međureligijski dijalog „obaveza“ vjernika/ca?

Na kraju zajedničkog rada svaka grupa ima zadatak da u plenumu kratko prezentuje svoje zaključke; podstičite učesnike/ce da međusobno postavljaju pitanja (30 min.)

IV) Preporuke za zajedničko djelovanje (1 sat)

Na početku rada u plenumu postaviti sljedeće pitanje:

Koje akcije, na osnovu do sada prezentovanog, je moguće poduzeti da bi se poboljšao međureligijski dijalog islama i ostalih religija i koja je uloga vjernika/ca u tom dijalogu?

Odgovore i zajednička rješenja zapisivati na flipčartu, pokušajte sumirati zaključke

PRILOZI

1. Zajednička riječ nama i vama (odabrani dijelovi)

„Muslimani i kršćani čine više od jedne polovine svjetskog stanovništva. Bez mira i pravde između ove dvije religije ne može biti jasnog mira u svijetu. Budućnost svijeta ovisi o miru između muslimana i kršćana. Osnova tog mira i razumijevanja već postoji. Ona je dio samih temeljnih principa obje vjere: ljubav prema jednom Bogu i ljubav prema bližnjemu. Ovi principi se mogu naći svugdje i u svim svetim tekstovima islama i kršćanstva. Jednoća boga, potreba ljubavi prema Njemu i potreba ljubavi prema bližnjemu zajednički je temelj islama i kršćanstva.“

Ljubav prema Bogu je zato dio potpune i apsolutne odanosti Bogu, a ne samo prolazna, djelomična emocija. Kao što je vidljivo iz gore navedenog, Bog zapovijeda u Časnom Kur'anu: Reci: „Klanjanje moje, i obredi moji, i život moj, i smrt moja doista su posvećeni Bogu, Gospodaru svjetova, koji nema saučesnika“. Poziv da se bude apsolutno odan i privržen Bogu, srcem i dušom, daleko od poziva za puke emocije ili raspoloženje, je u stvari naredba kojom se traži sveukupna, trajna i aktivna ljubav prema Bogu. Time se zahtijeva ljubav u kojoj će najintimnije duhovno srce i cijela duša – sa svojom inteligencijom, snagom i osjećajima – učestvovati u odanosti.

2. Kur'an, 49:13, Kur'an, 41:43

"O ljudi, stvorili smo vas od jednog muškarca i jedne žene, i podijelili vas na plemena i narode da biste se **međusobno upoznavali** (ta'arefu)..."

"Dobro i zlo nisu isto! Zlo dobrim uzvratiti pa će ti dušmanin tvoj odjednom prisni prijatelj postati."

3. Kur'an, 16:125, Kur'an, 5:2

"Na put Gospodara svoga mudro i lijepim savjetom pozivaj i s njima na najljepši način raspravljaj."

"Jedni drugima pomažite u dobročinstvu i čestitosti, a ne sudjelujte u grijehu i neprijateljstvu."

4. Kur'an 3,64

„Reci: 'O sljedbenici Knjige, dođite da se okupimo oko jedne riječi i nama i vama zajedničke: da se nikome osim Allahu ne klanjamo, da nikoga Njemu ravnim ne smatramo i da jedni druge, pored Allaha, bogovima ne držimo!' Pa ako oni ne pristanu, vi recite: 'Budite svjedoci da smo mi muslimani!'

Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije nad ženama (CEDAW Konvencija)

UVOD

Generalna skupština Ujedinjenih nacija je 18. decembra 1979. godine usvojila Konvenciju o ukidanju svih oblika diskriminacije nad ženama. Na snagu je stupila kao međunarodni ugovor, 3. septembra 1981. godine, nakon što ju je ratificiralo dvadeset zemalja. Prilikom obilježavanja desete godišnjice Konvencije, 1989. godine, gotovo stotinu zemalja pristalo je da se obaveže na poštivanje njenih odredbi.

Konvencija je predstavljala vrhunac tridesetogodišnjeg rada Komisije Ujedinjenih nacija za položaj žena, tijela osnovanog 1946. godine s ciljem praćenja položaja žena i unapređenja ženskih prava. Komisija je svojim radom značajno doprinijela da se skrene pažnja na sve oblasti u kojima su žene neravnopravne s muškarcima. Rezultat ovih nastojanja na unapređenju žena bilo je donošenje nekoliko deklaracija i konvencija, među kojima Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije nad ženama predstavlja ključni i sveobuhvatni dokument.

Konvencija zauzima značajno mjesto među međunarodnim ugovorima o ljudskim pravima zato što ženski dio svjetskog stanovništva dovodi u žižu razmišljanja o ljudskim pravima. Duh Konvencije temelji se na ciljevima Ujedinjenih nacija: potvrda vjere u osnovna ljudska prava, u dostojanstvo i vrijednost ljudskog bića, u jednakost žena i muškaraca. Postojeći dokument pojašnjava značenje pojma jednakosti i obrazlaže načine postizanja tč jednakosti. Na taj način, Konvencija ne samo da ustanovljava međunarodnu povelju prava i sloboda za žene nego, također, i plan djelovanja za zemlje-potpisnice, koji garantira uživanje tih prava.

U svojoj preambuli, Konvencija izričito priznaje da "i dalje postoji raširena diskriminacija nad ženama", i naglašava da ta diskriminacija "narušava principe jednakosti i poštivanja ljudskog dostojanstva". U skladu sa članom 1., diskriminacija se tumači kao "svaki oblik razlikovanja, isključivanja ili ograničavanja na osnovu spola..., u političkoj, ekonomskoj, društvenoj, kulturnoj, građanskoj ili bilo kojoj drugoj sferi". Konvencija afirmira princip jednakosti tražeći od država-ugovornica da poduzmu "sve odgovarajuće mjere, uključujući zakonodavne, kako bi se osigurali puni razvoj i unapređenje žena te garantirana provedba i uživanje ljudskih prava i osnovnih sloboda za žene, zasnovanih na njihovoj jednakosti s muškarcima" (član 3).

Program za jednakost je određen u okviru četrnaest narednih članova. Konvencija je usvojila pristup koji pokriva tri dimenzije položaja žena. Ona se, naime, detaljno bavi građanskim i pravnim statusom žena, a pored toga, za razliku od drugih ugovora o ljudskim pravima, Konvencija se također bavi dimenzijom ljudske reprodukcije te utjecajem kulturoloških činilaca na odnose među spolovima.

Pravni položaj žena privlači najveću pažnju. Briga o osnovnim pravima žena u oblasti političkog učešća ne gubi na intenzitetu, još od usvajanja Konvencije o političkim pravima žena 1952. godine. Odredbe ove konvencije su još jednom potvrđene članom 7, sadašnjeg dokumenta, čime su ženama zagarantirani pravo glasa, pravo zapošljavanja u javnoj sferi i pravo obavljanja javnih funkcija. To uključuje ravnopravnost žena u predstavljanju svojih zemalja na međunarodnom nivou – (član 8) Konvencija o nacionalnosti udatih žena, usvojena 1957. godine, ugrađena je u član 9 i garantira ženama državljanstvo nezavisno o njihovom bračnom stanju. Konvencija time skreće pažnju na činjenicu da se pravni položaj žena često vezuje za brak pa njihov status tako zavisi od nacionalnosti muža, tj. ne priznaje im se pravo kao nezavisnih pojedinaca. Članovi 10, 11 i 13 potvrđuju pravo žena na nediskriminiranje u obrazovanju, zapošljavanju te ekonomskim i društvenim aktivnostima. Ovi zahtjevi su naročito naglašeni u vezi sa položajem žena na selu, čija posebna nastojanja na jednakosti i značajni ekonomski doprinos, kao što je navedeno u članu 14, zaslužuju više pažnje pri formuliranju politike djelovanja. Član 15 potvrđuje punu jednakost žena u građanskim i poslovnim pitanjima te zahtijeva da se svi instrumenti usmjereni na ograničavanje pravne mogućnosti žena "smatraju nevažećim". Najzad, u članu 16 se Konvencija vraća na pitanje braka i porodičnih odnosa, potvrđujući jednaka prava i

dužnosti žena i muškaraca u odnosu na izbor bračnog partnera, roditeljstvo, lična prava i upravljanje imovinom.

Pored pitanja građanskih prava, Konvencija najviše pažnje posvećuje najvažnijim pitanjima koja se tiču žene, dakle, njihovim reproduktivnim pravima. Preambula određuje opći ton, tvrdnjom da "uloga žene u rađanju ne bi trebalo da služi kao osnov diskriminacije". Konvencija se na mnogo mjesta bavi vezom između diskriminacije i ženske reproduktivne uloge. Naprimjer, u članu 5 se zastupa "ispravno shvatanje majčinstva kao socijalne funkcije" i insistira na punoj podjeli odgovornosti između spolova u podizanju i odgoju djece. U skladu s tim, odredbe u vezi sa zaštitom majčinstva i brige o djeci se predstavljaju kao osnovna prava koja su kao takva ugrađena u sve oblasti Konvencije, bez obzira da li je riječ o zapošljavanju, porodičnom pravu, zdravstvu ili obrazovanju. Obaveze društva obuhvataju pružanje socijalnih usluga, naročito ustanova za brigu o djeci, koje pojedincima omogućavaju da porodične obaveze usklade s učešćem u javnom životu. Preporučene su posebne mjere za zaštitu majčinstva, koje se "neće smatrati diskriminatornim" (član 4). Konvencija, također, potvrđuje pravo žena na reproduktivni izbor. Zanimljivo je da je to jedini ugovor o ljudskim pravima koji pominje planiranje porodice. Države-ugovornice se obavezuju na uključivanje savjetovanja o planiranju porodice u svoje obrazovne procese (član 10/h) i na razvijanje porodičnih obrazaca koji ženama garantiraju pravo "slobodnog i odgovornog odlučivanja o broju djece i vremenu rađanja, kao i pristup informacijama, obrazovanju i sredstvima koja im omogućavaju provedbu ovih prava" (član 16/e).

Treći opći interes Konvencije ima za cilj produbljivanje razumijevanja samog koncepta ljudskih prava, formalno prepoznajući utjecaj kulture i tradicije u ograničavanju mogućnosti uživanja osnovnih prava. Takva kretanja poprimaju oblik stereotipa, običaja i normi, iz kojih proizlazi mnoštvo pravnih, političkih i ekonomskih prepreka unapređenju žena. Uzimajući u obzir ovu spregu, u preambuli Konvencije se ističe da je "neophodno modificiranje tradicionalne uloge žene i muškarca u društvu i porodici da bi se postigla njihova potpuna jednakost". Stoga se države-ugovornice obavezuju da će raditi na modificiranju društvenih i kulturoloških obrazaca koji određuju ponašanje pojedinca s ciljem ukidanja "predrasuda, običaja i svih drugih oblika ponašanja zasnovanih na ideji inferiornosti ili superiornosti jednog spola ili na stereotipnim ulogama žena i muškaraca" (član 5). Istovremeno, član 10/c nalaže reviziju udžbenika, školskih programa i nastavnih metoda s ciljem ukidanja stereotipnih predodžbi u oblasti obrazovanja. Naposljetku, u svim odredbama Konvencije, koje potvrđuju jednaku odgovornost oba spola za porodični život te njihova jednaka prava u odnosu na obrazovanje i zapošljavanje, posebno se skreće pažnja na kulturološke obrasce koji određuju javnu sferu kao domen muškaraca, a privatnu sferu kao domen žene. Može se reći da Konvencija pruža sveobuhvatni okvir za suočavanje s različitim snagama koje proizvode i održavaju spolno uvjetovanu diskriminaciju.

Provedbu Konvencije prati Komisija za ukidanje diskriminacije nad ženama (CEDAW). Mandat Komisije i provedba ugovora definirani su članovima 17–30 ove konvencije. Komisija se sastoji od 23 stručnjaka koja su imenovale njihove vlade, a države-ugovornice ih izabrale kao osobe koje odlikuju "visoki moralni standardi i sposobnosti u oblastima obuhvaćenim Konvencijom".

Očekuje se da države-ugovornice barem svake četiri godine podnesu državni izvještaj Komisiji, ukazujući na mjere koje su usvojile da bi odredbe Konvencije zaista zaživjele i imale efekta. Tokom godišnjeg zasjedanja, članovi Komisije razmatraju ove izvještaje sa vladinim predstavnicima, te istražuju oblasti mogućeg daljnjeg djelovanja u određenoj zemlji. Komisija, također, daje opće preporuke državam-ugovornicama u vezi sa pitanjima koja se tiču ukidanja diskriminacije nad ženama.

U nastavku je predočen cjelovit tekst Konvencije.

KONVENCIJA O UKIDANJU SVIH OBLIKA DISKRIMINACIJE ŽENA

Odobrena i predložena za potpis, ratificiranje i pristupanje Rezolucijom Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 34/180 od 18. decembra 1979. godine.

STUJILA NA SNAGU: 3. septembra 1981. godine u skladu sa članom 27/1.

Inkorporirana u Ustav BiH u Aneksu I

Države-članice ove konvencije:

konstatirajući da Povelja Ujedinjenih nacija ponovo proglašava vjeru u osnovna prava čovjeka, dostojanstvo i vrijednost čovjekove ličnosti te u ravnopravnost žena i muškaraca;

konstatirajući da Opća deklaracija o pravima čovjeka potvrđuje načelo nedopustivosti diskriminacije i proglašava da su svi ljudi rođeni slobodni i jednaki u dostojanstvu i pravima te da svakom pripadaju sva prava i slobode koje su tamo navedene, bez ikakvih razlika, uključujući i razliku u pogledu spola;

konstatirajući da države-potpisnice Međunarodnog pakta o pravima čovjeka imaju obavezu da osiguraju ravnopravnost žena i muškaraca u svim ekonomskim, društvenim, kulturnim, građanskim i političkim pravima;

imajući u vidu međunarodne konvencije zaključene pod pokroviteljstvom Ujedinjenih nacija i specijaliziranih agencija koje se odnose na ravnopravnost žena i muškaraca;

zabrinute, međutim, zbog činjenice da i pored svih ovih instrumenata i dalje postoji široka diskriminacija žena;

podsjećajući da se diskriminacijom žena krše načela ravnopravnosti i poštovanja ljudskog dostojanstva, da to predstavlja prepreku ravnopravnom učešću žena u političkom, društvenom, ekonomskom i kulturnom životu njihovih zemalja, sputava daljnji napredak društva i porodice i otežava potpun razvoj sposobnosti žena da učestvuju u službi svojih zemalja i čovječanstva;

zabrinute zbog činjenice da su, u uvjetima siromaštva, ženama najmanje dostupni hrana, zdravstvena zaštita, obrazovanje, obuka i zapošljavanje te zadovoljenje drugih potreba;

uvjerene da će uspostavljanje novog međunarodnog ekonomskog poretka, zasnovanog na ravnopravnosti i pravičnosti, znatno doprinijeti ostvarenju ravnopravnosti žena i muškaraca;

naglašavajući da je likvidiranje *aparthejda* – svih oblika rasizma, rasne diskriminacije, kolonijalizma, neokolonijalizma, agresije, strane okupacije, dominacije i miješanja u unutrašnja pitanja drugih država od bitne važnosti za potpuno ostvarenje prava žena i muškaraca;

potvrđujući da će jačanje međunarodnog mira i sigurnosti, popuštanje međunarodne zategnutosti, međusobna saradnja svih država, bez obzira na njihov društveni i ekonomski sistem, opće i potpuno razoružanje, posebno nuklearno razoružanje pod strogom i efikasnom međunarodnom kontrolom, afirmacija principa pravičnosti, ravnopravnosti i uzajamne koristi u odnosima među zemljama, ostvarenje prava naroda pod stranom i kolonijalnom dominacijom i stranom okupacijom na samoopredjeljenje i nezavisnost, kao i poštovanje nacionalnog suvereniteta i teritorijalnog integriteta, doprinijeti društvenom napretku i razvoju, a time i ostvarenju potpune ravnopravnosti žena i muškaraca;

uvjerene da potpun i svestran razvoj zemalja, blagostanje svijeta i pitanje mira zahtijevaju najveće učešće žena, ravnopravno s muškarcima, u svim sferama života;

imajući u vidu veliki doprinos žena blagostanju porodice i razvoju društva, što do sada nije u potpunosti priznato, društveni značaj majčinstva i ulogu oba roditelja u porodici i podizanju djece bi trebalo smatrati zajedničkom odgovornošću žena i muškaraca te društva u cjelini;

svjesne da je potrebno modificirati tradicionalnu ulogu žena i muškaraca u društvu da bi se ostvarila njihova potpuna ravnopravnost;

odlučne da primijene principe sadržane u Deklaraciji o eliminiranju diskriminacije žena te da u tu svrhu usvoje mjere potrebne za otklanjanje tč diskriminacije u svim njenim vidovima i manifestacijama, usaglasile su se o sljedećem:

DIO I

Član 1

U skladu s ovom konvencijom, izraz "diskriminacija žena" označava svaku razliku, isključenje ili ograničenje u pogledu spola, što ima za posljedicu ili cilj da ženama ugrozi ili onemogući priznanje, ostvarenje ili vršenje ljudskih prava i osnovnih sloboda na političkom, ekonomskom, društvenom, kulturnom, građanskom ili drugom nivou, bez obzira na njihovo bračno stanje, na osnovu ravnopravnosti žena i muškaraca.

Član 2

Države-članice osuđuju diskriminiranje žena u svakom smislu i su saglasne da, svim odgovarajućim sredstvima koja im stoje na raspolaganju i bez odlaganja, provode politiku otklanjanja diskriminacije žena te se radi toga obavezuju:

(a) da unesu princip ravnopravnosti žena i muškaraca u svoje nacionalne ustave ili odgovarajuće zakone, ako to već nisu učinile, kao i da osiguraju, zakonskim ili drugim odgovarajućim mjerama, praktičnu primjenu tog principa;

(b) da usvoje odgovarajuće zakonske i druge mjere, uključujući i sankcije kada je potrebno, kojima se zabranjuju svi vidovi diskriminacije žena;

(c) da uvedu pravnu zaštitu prava žena na ravnopravnoj osnovi s muškarcima te da putem nadležnih nacionalnih sudova i drugih javnih institucija osiguraju efikasnu zaštitu žena od svakog postupka kojim se vrši diskriminacija;

(d) da se uzdrže od svakog postupka ili prakse diskriminacije žena te osiguraju da javni organi i institucije postupaju u skladu s ovom obavezom;

e) da poduzmu sve potrebne mjere za otklanjanje diskriminacije žena od bilo kojeg lica, organizacije ili preduzeća;

(f) da poduzmu sve podesne mjere, uključujući i zakonodavne, radi izmjene ili ukidanja postojećih zakona, propisa, običaja i prakse koji predstavljaju diskriminiranje žena;

(g) da stave van snage sve unutrašnje kaznene odredbe kojima se vrši diskriminacija žena.

Član 3

Države-članice poduzimaju u svim oblastima, posebno političkoj, društvenoj, ekonomskoj i kulturnoj, sve odgovarajućene mjere, uključujući zakonodavne, da bi osigurale potpun razvoj i napredak žena, čime bi im se garantiralo ostvarivanje i uživanje prava čovjeka i osnovnih sloboda ravnopravno s muškarcima.

Član 4

1. Usvajanje posebnih privremenih mjera od država-članica, čiji je cilj da se ubrza ostvarenje ravnopravnosti žena i muškaraca *de facto*, ne smatra se diskriminacijom kako je definirana u ovoj konvenciji, ali ne smije ni na koji način imati za posljedicu nejednaka ili različita mjerila – a ove mjere prestat će da važe kada se ostvari cilj da se svima pruže jednake mogućnosti i tretman.

2. Usvajanje posebnih mjera od država-članica, uključujući i mjere sadržane u ovoj konvenciji čiji je cilj zaštita majčinstva, ne smatra se diskriminacijom.

Član 5

Države-članice poduzimaju sve odgovarajuće mjere:

(a) radi modificiranja društvenih i kulturnih običaja u ponašanju žena i muškaraca kako bi se otklonile predrasude, kao i uobičajena i svaka druga praksa zasnovana na shvatanju o inferiornosti ili superiornosti jednog ili drugog spola ili tradicionalnoj ulozi muškaraca, odnosno žena;

(b) da porodično vaspitanje obuhvati i pravilno shvatanje majčinstva kao društvene funkcije i priznanje zajedničke odgovornosti žena i muškaraca u odgoju i razvoju djece, podrazumijevajući da se u svim slučajevima mora, prije svega, voditi računa o interesima djeteta.

Član 6

Države-članice poduzimaju sve odgovarajuće mjere, uključujući i zakonodavne, radi suzbijanja svih oblika trgovine ženama, kao i iskorištavanja žena kroz prostituciju.

DIO II**Član 7**

Države-članice poduzimaju sve odgovarajuće mjere za otklanjanje diskriminacije žena u političkom i javnom životu zemlje, a posebno su dužne osigurati, pod jednakim uvjetima kao i muškarcima, pravo žena da:

(a) glasaju na svim izborima i javnim referendumima te da budu birane u sva tijela koja se biraju putem javnih izbora;

(b) učestvuju u kreiranju i provedbi vladine politike te da zauzimaju rukovodeće položaje i obavljaju sve javne funkcije na svim nivoima vlasti;

(c) učestvuju u radu nevladinih organizacija i udruženja koja se bave javnim i političkim životom u zemlji.

Član 8.

Države-članice poduzimaju sve odgovarajuće mjere da bi osigurale ženama mogućnost da pod jednakim uvjetima, bez diskriminacije, s muškarcima predstavljaju svoje vlade na međunarodnom nivou te da učestvuju u radu međunarodnih organizacija.

Član 9.

1. Države-članice priznaju ženama jednaka prava kao i muškarcima da steknu, promijene ili zadrže svoje državljanstvo. One se posebno staraju da sklapanje braka sa stranim državljaninom ili promjena državljanstva muža za vrijeme trajanja braka nema automatski za posljedicu promjenu državljanstva žene, niti da ona postane osoba bez državljanstva, odnosno da bude prisiljena da uzme državljanstvo muža.

2. Države-članice osiguravaju ženama jednaka prava kao i muškarcima u pogledu državljanstva djece.

DIO III**Član 10**

Države-članice poduzimaju sve odgovarajuće mjere radi otklanjanja diskriminacije žena kako bi im, kao i muškarcima, osigurale jednaka prava u smislu obrazovanja, a posebno da bi im na osnovu ravnopravnosti žena i muškaraca osigurale:

(a) jednake uvjete za karijeru i profesionalno usmjeravanje te mogućnosti za učenje i stjecanje diploma u obrazovnim ustanovama svih kategorija, kako u seoskim tako i u gradskim sredinama; ova

ravnopravnost se osigurava u smislu predškolskog, općeg, tehničkog i stručnog obrazovanja, kao i višeg tehničkog obrazovanja i svih vrsta profesionalnog usmjeravanja;

(b) dostupnost jednakih nastavnih programa, jednakih ispita i nastavnog osoblja koje ima kvalifikacije istog nivoa te školskih prostorija i opreme istog kvaliteta;

(c) otklanjanje tradicionalnog shvatanja o ulogama žena i muškaraca na svim nivoima i u svim oblicima obrazovanja podsticanjem stvaranja mješovitih odjeljenja i drugih vrsta obrazovanja koji mogu doprinijeti postizanju tog cilja, posebno revizijom udžbenika i školskih programa te prilagođavanjem nastavnih metoda;

(d) jednake mogućnosti korištenja stipendija i drugih vrsta bespovratne pomoći za studije;

(e) jednake mogućnosti pristupa programima permanentnog obrazovanja, uključujući programe za obrazovanje odraslih te funkcionalne programe za opismenjavanje, posebno one čiji je cilj da se u što je moguće kraćem roku smanji jaz u nivou obrazovanja između žena i muškaraca;

(f) smanjenje procenta ženske omladine koja prekida školovanje, te organizacija programa za djevojke i žene koje su prerano prekinule školovanje;

(g) jednake mogućnosti tjelesnog odgoja i aktivnog bavljenja sportom;

(h) dostupnost posebnih informacija iz oblasti obrazovanja radi pružanja pomoći u osiguranju zdravlja i blagostanja porodice, uključujući informacije i savjete o planiranju porodice.

Član 11

1. Države-članice poduzimaju sve odgovarajuće mjere radi eliminiranja diskriminacije žena u oblasti zapošljavanja, da bi se na osnovu ravnopravnosti žena i muškaraca osigurala jednaka prava, a posebno:

(a) pravo na rad kao neotuđivo pravo svih ljudi;

(b) pravo na jednake mogućnosti zapošljavanja, uključujući i primjenu jednakih kriterija pri izboru kandidata za radno mjesto;

(c) pravo na slobodan izbor profesije i zaposlenja, pravo na unapređenje, sigurnost zaposlenja te sva prava i uvjeti koji proističu iz rada, kao i pravo na stručno osposobljavanje i prekvalificiranje, uključujući učenje u privredi, više stručno osposobljavanje i povremeno dodatno osposobljavanje;

(d) pravo na jednaku nagradu, uključujući beneficije, kao i na jednak tretman za jednak rad te jednak tretman pri ocjenjivanju kvaliteta rada;

(e) pravo na socijalnu zaštitu, posebno u slučaju odlaska u penziju, nezaposlenosti, bolesti, invalidnosti, starosti i druge nesposobnosti za rad te pravo na plaćeno odsustvo;

(f) pravo na zdravstvenu zaštitu i zaštitu na radu, uključujući i zaštitu bioloških i reproduktivnih funkcija žena;

2. Zbog sprečavanja diskriminacije žena zbog stupanja u brak ili majčinstva te osiguravanja njihovog stvarnog prava na rad, države-članice poduzimaju odgovarajuće mjere radi:

(a) zabrane, pod prijetnjom poduzimanja sankcija, davanja otkaza zbog trudnoće ili porodijskog odsustva te diskriminacije prilikom otpuštanja s posla zbog bračnog stanja;

(b) uvođenja plaćenog porodijskog odsustva ili sličnih socijalnih beneficija, bez gubljenja prava na ranije radno mjesto te primanja po osnovu staža i socijalna primanja;

(c) podsticanja osiguranja potrebnih pomoćnih društvenih službi da bi se roditeljima omogućilo da usklade porodične obaveze s obavezama na radnom mjestu i učešćem u društvenom životu, posebno podsticanjem osnivanja i razvoja mreže ustanova za brigu o djeci;

(d) osiguranja posebne zaštite žena za vrijeme trudnoće, na onim radnim mjestima za koja je dokazano da su štetna za trudnice.

3. Mjere zakonske zaštite koje se odnose na pitanja obuhvaćena u ovom članu preispituju se periodično, u skladu s naučnim i tehnološkim saznanjima te se prema potrebi revidiraju, ukidaju ili produžuju.

Član 12

1. Države-članice poduzimaju odgovarajuće mjere radi eliminiranja diskriminacije žena u oblasti zdravstvene zaštite, na osnovu ravnopravnosti žena i muškaraca, da bi osigurale dostupnost zdravstvenih usluga, uključujući one koje se odnose na planiranje porodice.

2. Bez obzira na odredbe stava 1. ovog člana, države-članice osiguravaju odgovarajuće zdravstvene usluge ženama za vrijeme trudnoće, porođaja i u periodu poslije rođenja djeteta, osiguravanjem besplatnih usluga – kada je to potrebno, kao i odgovarajuće ishrane za vrijeme trudnoće i dojenja.

Član 13

Države-članice, na osnovu ravnopravnosti žena i muškaraca, poduzimaju sve odgovarajuće mjere radi eliminiranja diskriminacije žena u drugim oblastima privrednog i društvenog života, da bi im se osigurala jednaka prava, a posebno:

- (a) pravo na porodična davanja;
- (b) pravo na bankarske zajmove, hipotekarne i druge vrste finansijskih kredita;
- (c) pravo na učešće u rekreativnim aktivnostima, sportu i svim oblicima kulturnog života.

Član 14

1. Države-članice uzet će u obzir posebne probleme s kojima se suočava žena na selu, kao i značajnu ulogu koju ona ima u ekonomskom opstanku svoje porodice, uključujući njen rad u sektorima privrede u kojima se ne ostvaruje dohodak, te će poduzeti sve potrebne mjere kako bi osigurale da se odredbe ove konvencije primjenjuju na žene na selu.

2. Države-članice poduzet će sve odgovarajuće mjere radi eliminiranja diskriminacije žena u seoskim područjima kako bi osigurale da one, na osnovu ravnopravnosti žena i muškaraca, učestvuju u razvoju sela te da od toga imaju koristi, posebno da bi osigurale njihovo pravo na:

- (a) učešće u izradi i provedbi planova razvoja na svim nivoima;
- (b) pristup odgovarajućoj zdravstvenoj zaštiti, uključujući informacije, savjete i usluge u vezi s planiranjem porodice;
- (c) direktno korištenje programa socijalne zaštite;
- (d) stjecanje svih vrsta obuke i obrazovanja, formalnog i neformalnog, uključujući opismenjanje, kao i pristup svim uslugama u okviru mjesne zajednice, savjetodavnim uslugama, *inter alia*, radi proširenja njihovih općih tehničkih znanja;
- (e) organiziranje grupa za samopomoć, te zadruga za ostvarenje jednakog pristupa privrednim djelatnostima putem zapošljavanja ili obavljanja samostalne djelatnosti;
- (f) učešće u svim aktivnostima mjesne zajednice;

(g) dostupnost poljoprivrednih kredita i zajmova, olakšica za prodaju proizvoda, odgovarajuće tehnologije i jednakog tretmana u zemljišnoj i agrarnoj reformi, kao i programa za ponovno naseljavanje;

(h) adekvatne životne uvjete, posebno u pogledu stanovanja, saobraćaja, telekomunikacijskih veza, higijenskih uvjeta, snabdijevanja električnom energijom te snabdijevanja vodom.

DIO IV

Član 15

1. Države-članice priznaju ženama jednaka prava pred zakonom kao i muškarcima.

2. Države-članice priznaju ženama jednaku pravnu sposobnost u građanskim stvarima kao i muškarcima i daju im jednake mogućnosti da se njome koriste. One posebno daju ženama jednaka prava na zaključenje ugovora i upravljanje imovinom te ih ravnopravno tretiraju u svim fazama postupka pred sudom.

3. Države-članice su saglasne da se svi napori i svi drugi privatni instrumenti bilo koje vrste, čije pravno djelovanje ima za cilj da ograniči pravnu sposobnost žena, smatraju bezvrijednim i nevažećim.

4. Države-članice priznaju ženama i muškarcima jednaka prava u pogledu zakona o kretanju osoba te slobode izbora mjesta boravka i prebivališta.

Član 16

1. Države-članice, na osnovu ravnopravnosti žena i muškaraca, poduzimaju sve odgovarajuće mjere radi otklanjanja diskriminacije žena u svim pitanjima koja se odnose na brak i porodične odnose, a posebno osiguravaju:

(a) jednako pravo na sklapanje braka;

(b) jednako pravo na slobodan izbor bračnog partnera i sklapanje braka samo slobodnom voljom i uz potpunu saglasnost;

(c) jednaka prava i odgovornosti u braku i prilikom razvoda;

(d) jednaka roditeljska prava i obaveze u odnosu na djecu, bez obzira na bračni status – u svim ovim slučajevima interesi djece moraju biti na prvom mjestu;

(e) jednaka prava da slobodno i odgovorno odlučuju o planiranju porodice, kao i da imaju pristup informacijama, obrazovanju i sredstvima koja će im omogućiti da se koriste ovim pravima;

(f) jednaka prava i odgovornosti u starateljstvu, tutorstvu, upravljanju imovinom i usvajanju djece ili sličnih institucija ako postoje u nacionalnom zakonodavstvu – u svim slučajevima interesi djece moraju biti na prvom mjestu;

(g) jednaka lična prava muža i žene, uključujući pravo na izbor porodičnog imena, profesije i zanimanja;

(h) jednaka prava oba bračna partnera u vlasništvu nad imovinom, u njenom upravljanju i korištenju, odnosno stjecanju i/ili otuđivanju imovine, bez obzira na to da li se ovo obavlja besplatno ili za znatnu materijalnu nagradu.

2. Vjeridba i stupanje djeteta u brak ne može imati nikakvih pravnih posljedica, a poduzet će se sve potrebne mjere, uključujući zakonodavne, radi utvrđivanja minimalnih godina života za sklapanje braka, kao i uvođenje obaveze da se brak sklopi u zvaničnom matičnom uredu.

DIO V

Član 17

1. Radi praćenja napretka ostvarenog u primjeni ove konvencije, formirat će se Komitet za eliminiranje diskriminacije žena (u daljnjem tekstu: Komitet), koji će prilikom stupanja Konvencije na snagu imati 18, a poslije ratifikacije ili pristupanja 35 država-članica, 23 stručnjaka visokih moralnih kvaliteta i stručnosti za oblast na koju se odnosi ova konvencija. Države-članice mogu među svojim državljanima birati stručnjaka koji će u radu Komiteta učestvovati u ličnom svojstvu. Pri izboru članova Komiteta vodit će se računa o ravnomjernoj geografskoj zastupljenosti, kao i o tome da budu izabrani stručnjaci koji predstavljaju razne kulture i glavne pravne sisteme.

2. Članovi Komiteta biraju se tajnim glasanjem, na osnovu spiska kandidata koje su imenovale države-članice. Svaka država-članica može imenovati jednog svog državljanina.

3. Prvi izbori bit će održani šest mjeseci od dana stupanja ove konvencije na snagu. Najmanje tri mjeseca prije datuma svakih izbora, generalni sekretar Ujedinjenih nacija uputit će poziv državam-članicama da podnesu prijedloge u roku od dva mjeseca. Generalni sekretar pripremit će spisak svih na taj način imenovanih lica, abecednim redoslijedom, s nazivima država-članica koje su ih imenovale, i dostaviti ga državam-članicama.

4. Izbori za članove Komiteta bit će održani na sastanku država-članica, koji će sazvati generalni sekretar Ujedinjenih nacija u sjedištu Ujedinjenih nacija. Na tom sastanku, kojem kvorum sačinjavaju dvije trećine članica, bit će izabrani oni kandidati koji dobiju najveći broj glasova i apsolutnu većinu glasova prisutnih predstavnika država-članica koji glasaju.

5. Članovi Komiteta biraju se na četiri godine. Međutim, mandat devetorice članova koji budu izabrani na prvom glasanju ističe nakon dvije godine; odmah poslije prvih izbora, predsjednik Komiteta će žrijebom izabrati imena ove devetorice članova.

6. Izbori za pet dodatnih članova Komiteta bit će održani u skladu s odredbama stava 2., 3. i 4. ovog člana, poslije saopćenja o trideset petoj ratifikaciji ili pristupanju Konvenciji. Mandat dvojice dodatnih članova Komiteta, koji budu izabrani tom prilikom, ističe poslije dvije godine. Ova dva člana će žrijebom birati predsjednik Komiteta.

7. Za popunjavanje eventualnih praznih mjesta, država-članica čijem je predstavniku prestala funkcija u svojstvu člana Komiteta, imenuje drugo lice iz redova svojih državljanina – pod uvjetom odobrenja Komiteta.

8. Članovi Komiteta će, uz saglasnost Generalne skupštine, primati nagrade iz sredstava Ujedinjenih nacija pod uvjetima koje odredi Generalna skupština, imajući u vidu značaj zadataka koje obavlja Komitet.

9. Generalni sekretar Ujedinjenih nacija osigurava potrebno osoblje i uvjete za efikasno vršenje funkcija Komiteta u okviru ove konvencije.

Član 18

1. Države-članice se obavezuju da generalnom sekretaru Ujedinjenih nacija podnesu, radi razmatranja u Komitetu, izvještaj o zakonodavnim, sudskim, upravnim ili drugim mjerama koje su usvojile radi primjene odredaba Konvencije, kao i napretku ostvarenom u tom periodu:

- (a) u roku od godinu dana nakon stupanja Konvencije na snagu u odnosnoj državi;
- (b) najmanje svake četvrte godine nakon toga, i uvijek kad to Komitet zatraži.

2. U izvještajima se mogu navesti faktori i teškoće koji utječu na nivo izvršavanja obaveza koje proističu iz ove konvencije.

Član 19

1. Komitet usvaja Pravilnik o radu.

2. Komitet bira svoje funkcionere za period od dvije godine.

Član 20

1. Komitet se obično sastaje jednom godišnje, u trajanju od najviše dvije sedmice, radi razmatranja izvještaja podnijetih u skladu s članom 18 ove konvencije.

2. Sastanci Komiteta se obično održavaju u sjedištu Ujedinjenih nacija, ili na bilo kojem drugom odgovarajućem mjestu koje odredi Komitet.

Član 21

1. Komitet, putem Ekonomskog i Socijalnog vijeća, svake godine izvještava Generalnu skupštinu o svom radu i može davati prijedloge i opće preporuke na osnovu razmotrenih izvještaja i informacija koje je primio od država-članica. Takvi prijedlozi i opće preporuke unose se u izvještaj Komiteta, zajedno sa eventualnim primjedbama država-članica.

2. Izvještaje Komiteta generalni sekretar dostavlja Komisiji za položaj žena, radi informiranja.

Član 22

Specijalizirane agencije imaju pravo da prisustvuju sastancima prilikom razmatranja primjene onih odredaba ove konvencije koje spadaju u njihov djelokrug rada. Komitet može zatražiti da specijalizirane agencije podnesu izvještaje o primjeni odredaba Konvencije u oblastima koje spadaju u djelokrug njihovog rada.

DIO VI

Član 23

Nijedna odredba ove konvencije ne smije utjecati na bilo koje odredbe koje efikasnije vode postizanju ravnopravnosti žena i muškaraca, a koje mogu biti sadržane u:

- (a) zakonodavstvu države-članice ili
- (b) bilo kojoj drugoj međunarodnoj konvenciji, ugovoru ili sporazumu koji je na snazi u odnosnoj državi-članici.

Član 24

Države-članice se obavezuju da usvoje sve potrebne mjere na unutrašnjem planu, radi potpunog ostvarenja prava priznatih u ovoj konvenciji.

Član 25

1. Ova konvencija je *otvorena* za potpisivanje svim državama.
2. Generalni sekretar Ujedinjenih nacija je određen za depozitara Konvencije.
3. Ova konvencija podliježe ratifikaciji. Ratifikacijski instrumenti se deponiraju kod generalnog sekretara Ujedinjenih nacija.
4. Ova konvencija je otvorena za pristupanje svim državama. Pristupanje se vrši deponiranjem instrumenata o pristupanju kod generalnog sekretara Ujedinjenih nacija.

Član 26

1. Zahtjev za reviziju Konvencije može podnijeti svaka država-članica, u svako doba, putem saopćenja u pismenoj formi upućenog generalnom sekretaru Ujedinjenih nacija.
2. Generalna skupština Ujedinjenih nacija odlučuje o eventualnim mjerama koje bi trebalo poduzeti u vezi sa zahtjevom.

Član 27

1. Ova konvencija stupa na snagu tridesetog dana od dana deponiranja kod generalnog sekretara Ujedinjenih nacija, dvadesetog instrumenta o ratifikaciji ili pristupanju.

2. Za svaku državu koja ratificira ovu konvenciju ili joj pristupi poslije deponiranja dvadesetog instrumenta o ratifikaciji ili pristupanju, Konvencija stupa na snagu tridesetog dana od dana deponiranja njenog instrumenta o ratifikaciji ili pristupanju.

Član 28

1. Generalni sekretar Ujedinjenih nacija prima i dostavlja svim državama tekst uvjeta koje države izjave prilikom ratifikacije ili pristupanja.

2. Uvjet koji nije spojiva s predmetom i ciljevima ove konvencije nije dozvoljen.

3. Uvjeti se mogu povući u svako doba putem saopćenja upućenog generalnom sekretaru Ujedinjenih nacija, koji o tome obavještava sve države. Takvo saopćenje stupa na snagu počev od datuma prijema.

Član 29

1. Svaki eventualni spor u tumačenju ili primjeni ove konvencije, između dvije države-članice ili više njih, koji se ne riješi putem pregovora – podnosi se na arbitražu na zahtjev jedne od njih. Ako u roku od šest mjeseci, od datuma podnošenja zahtjeva za arbitražu, države-članice ne uspiju da se usaglase o organizaciji arbitraže, svaka strana se može obratiti Međunarodnom sudu pravde radi rješavanja spora, zahtjevom koji se podnosi u skladu sa Statutom suda.

2. Svaka država-članica, prilikom potpisivanja ili ratificiranja ove konvencije ili prilikom pristupanja Konvenciji, može izjaviti da se ne smatra obaveznom shodno stavu 1. ovog člana. Druge države-članice neće biti obavezne shodno stavu 1. ovog člana u odnosu na svaku državu-članicu koja je izjavila takvu rezervu.

3. Svaka država-članica, koja je izjavila rezervu u skladu sa stavom 2. ovog člana, može u svako doba povući rezervu putem saopćenja generalnom sekretaru Ujedinjenih nacija.

Član 30.

Ova konvencija je sačinjena na arapskom, kineskom, engleskom, francuskom, ruskom i španskom jeziku, pri čemu su svi tekstovi jednako vjerodostojni i bit će deponirani kod generalnog sekretara Ujedinjenih nacija.

REZOLUCIJA 1325 (2000.)

Ujedinjeni narodi
Vijeće sigurnosti

Rezolucija 1325 (2000.)

Usvojena na 4213. sjednici Vijeća sigurnosti, 31. oktobra 2000. godine

Vijeće sigurnosti,

pozivajući se na rezolucije 1261 (1999.) od 25. avgusta 1999. godine, 1265 (1999.) od 17. septembra 1999. godine, 1296 (2000.) od 19. aprila 2000. godine i 1314 (2000.) od 11. avgusta 2000. godine, kao i na relevantne izjave predsjednika, uključujući i izjavu za javnost povodom dana Ujedinjenih naroda posvećenog pravima žena i međunarodnom miru, 8. marta 2000. godine (SC/6816);

pozivajući se na obaveze iz Pekinške deklaracije i Platforme djelovanja (A/52/231), kao i sve obaveze sadržane u konačnom dokumentu 23. posebne sjednice Generalne skupštine Ujedinjenih naroda pod nazivom "Žene 2000.: ravnopravnost spolova, razvoj i mir u 21. vijeku" (A/S-23/10 Rev. 1), a posebno one koje se tiču žena i oružanih sukoba;

imajući u vidu namjenu i principe Povelje Ujedinjenih naroda te primarnu odgovornost Vijeća sigurnosti za održanje međunarodnog mira i sigurnosti, u skladu sa Poveljom;

izražavajući zabrinutost zbog činjenica da civili, posebno žene i djeca, čine većinu osoba pogođenih oružanim sukobima, uključujući izbjeglice i raseljene osobe, i da su u sve većoj mjeri mete sukobljenih strana i vojnih elemenata, te prepoznajući posljedice i utjecaj ovakve situacije na održiv mir i pomirenje;

potvrđujući značajnu ulogu žena u sprečavanju i rješavanju konflikta te izgradnji mira, naglašavajući značaj njihovog ravnopravnog učešća i potpune uključenosti u sve napore na održanju i provođenju mira i sigurnosti, kao i potrebu za njihovom većom ulogom u procesu odlučivanja pri sprečavanju i rješavanju konflikta;

potvrđujući, također, potrebu za punom provedbom međunarodnih zakona o humanitarnoj pomoći i ljudskih pravima koja štite prava žena i djevojaka u toku i poslije sukoba;

naglašavajući potrebu da sve strane uvrste posebne potrebe žena i djevojaka u programe deminiranja i jačanja svijesti o minama;

prepoznavajući hitnu potrebu za uključivanjem *gender-perspektive* u mirovne operacije, i u tom kontekstu pozivajući se na Windhoek deklaraciju i Namibijski plan akcije za uključivanje *gender-perspektive* u multidimenzionalne mirovne operacije (S/2000/693);

prepoznavajući značaj preporuke predsjednika u izjavi novinarima datoj 8. marta 2000. godine za specijaliziranu obuku o zaštiti, posebnim potrebama i ljudskim pravima žena i djece u konfliktnim situacijama, za svo osoblje koje učestvuje u mirovnim operacijama;

imajući u vidu da razumijevanje utjecaja oružanih sukoba na žene i djevojke, kao i učinkoviti institucionalni mehanizmi koji garantiraju njihovu zaštitu i učešće u mirovnim procesima, mogu značajno doprinijeti održivosti i provedbi međunarodnog mira i sigurnosti;

naglašavajući potrebu za konsolidiranim podacima o posljedicama oružanih sukoba po žene i djevojke:

1. poziva države-članice da osiguraju veće prisustvo žena u donošenju odluka na svim razinama u nacionalnim, regionalnim i međunarodnim institucijama i mehanizmima za sprečavanje i rješavanje sukoba;

2. podstiče generalnog sekretara da provodi svoj strateški plan akcije (A/49/587), koji poziva na veće učešće žena u procesu donošenja odluka u rješavanju sukoba i mirovnim procesima;

3. poziva generalnog sekretara da izabere više žena za pozicije specijalnih predstavnica i izaslanica koje će vršiti dužnosti u njegovo ime, te tim povodom poziva države-članice da preporuče kandidatkinje generalnom sekretaru za uključivanje u redovno ažurirane centralizirane popise;

4. poziva generalnog sekretara da traži proširenje uloga i doprinosa žena u lokalnim operacijama Ujedinjenih naroda, a posebno među vojnim posmatračima, policijskim snagama i osobljem koje se bavi ljudskim pravima i humanitarnim radom;

5. izražava spremnost za uključivanje *gender-perspektive* u mirovne operacije, te poziva generalnog sekretara da se pobrine kako bi sve lokalne operacije uključile *gender-komponentu*, gdje god je to moguće;

6. zahtijeva od generalnog sekretara da zemljama-članicama osigura vodiče i materijale za obuku o zaštiti, pravima i posebnim potrebama žena te značaju uključivanja žena u sve mjere izgradnje i održavanja mira; poziva države-članice da uključe ove elemente, kao i obuke o jačanju svijesti o HIV-u/AIDS-u u nacionalne programe obuke za vojno i policijsko osoblje prije razmještanja, i dodatno zahtijeva od generalnog sekretara da omogući takve programe obuke za civilno osoblje u mirovnim operacijama;

7. poziva zemlje-članice da povećaju svoju dobrovoljnu finansijsku, tehničku i logističku podršku *gender-senzibiliziranim* programima obuke, uključujući one koje provode relevantni fondovi i programi, između ostalih, Fond za žene i Fond za djecu Ujedinjenih naroda, Ured visokog komesara Ujedinjenih naroda za izbjeglice, te druga relevantna tijela;

8. poziva na sve uključene aktere da, pri pregovorima i provedbi mirovnih sporazuma, usvoje *gender-perspektivu*, uključujući, između ostalih:

a) posebne potrebe žena i djevojaka prilikom repatrijacije i preseljenja, te tokom rehabilitacije, reintegracije i postkonfliktne rekonstrukcije;

b) mjere koje podržavaju lokalne ženske mirovne inicijative i procese za rješavanje sukoba, i koje uključuju žene iz svih mehanizama za provedbu mirovnih sporazuma;

c) mjere za zaštitu i poštivanje ljudskih prava žena i djevojaka, posebno kada se odnose na ustav, izborni sistem, policiju i sudstvo;

9. poziva sve strane u oružanim sukobima da u potpunosti poštuju međunarodne zakone o pravima i zaštiti žena i djevojaka, posebno kada se radi o civilima, a naročito da poštuju obaveze koje proističu iz Ženevske konvencije iz 1949. godine i Dodatnog protokola iz 1977. godine, Konvencije o pravima izbjeglica iz 1951. godine te Protokola iz 1967. godine, Konvenciji o uklanjanju svih oblika diskriminacije nad ženama iz 1979. godine te Opcionalnog protokola iz 1999. godine, Konvenciji Ujedinjenih naroda o pravima djeteta iz 1989. godine i dva opcionalna protokola iz 2000. godine, kao i da imaju na umu relevantne propise Rimskog statuta Međunarodnog krivičnog suda;

10. poziva sve strane u oružanom sukobu da preuzmu dodatne mjere za zaštitu žena i djevojaka od nasilja na osnovu spola, posebno silovanja i drugih oblika seksualnog zlostavljanja, te svih oblika nasilja u oružanim sukobima;

11. naglašava odgovornost svih država da stave tačku na nekažnjavanje i da kazne odgovorne za genocid, zločine protiv čovječnosti i ratne zločine, uključujući i seksualno nasilje te druge oblike nasilja nad ženama i djevojkama, i u tom kontekstu naglašava potrebu za isključivanjem ovih zločina, kad god je to moguće, iz pravila o amnestiji;

12. poziva sve strane u oružanim sukobima da poštuju civilni i humanitarni karakter izbjegličkih kampova i naselja, te da imaju na umu posebne potrebe žena i djevojaka, te se poziva na rezolucije 1208 (1998.) od 19. novembra 1998. godine i 1296 (2000.) od 19. aprila 2000. godine;

13. ohrabruje sve uključene u planiranje razoružanja, demobilizacije i reintegracije da uzmu u obzir različite potrebe bivših vojnika – žena i muškaraca, te da imaju na umu potrebe članova njihovih porodica;

14. potvrđuje svoju spremnost, kad god se usvoje mjere u skladu sa članom 41 Povelje Ujedinjenih naroda, da pruži razumijevanje njihovom potencijalnom utjecaju na civile, imajući na umu posebne potrebe žena i djevojaka, kako bi se razmotrila odgovarajuća humanitarna izuzeća;

15. izražava spremnost da se u misijama Vijeća sigurnosti uzmu u obzir *gender-perspektiva* i prava žena, također i kroz konsultacije sa lokalnim i međunarodnim ženskim grupama;

16. poziva generalnog sekretara da provede studiju o utjecaju oružanih sukoba na žene i djevojke, uloži žena u izgradnji mira i *gender-dimenzijama* u mirovnim procesima i rješavanju sukoba, i dodatno ga poziva da podnese izvještaj Vijeću sigurnosti o rezultatima te studije i prezentira ih svim zemljama-članicama Ujedinjenih naroda;

17. zahtijeva od generalnog sekretara da, kada je to moguće, u svoje izvještaje Vijeću sigurnosti uključi napredak u postizanju ravnopravnosti spolova kroz mirovne misije, kao i druge aspekte koji se odnose na žene i djevojke;

18. odlučuje da ostane aktivno uključeno u ovo pitanje.

